

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**21. YÜZYILDA YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI
BAĞLAMINDA STRATEJİK İSTİHBARATIN ÖNEMİ: ABD ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zekeriya İDİL

**Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Programı**

Ekim, 2020

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**21. YÜZYILDA YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI
BAĞLAMINDA STRATEJİK İSTİHBARATIN ÖNEMİ : ABD ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Zekeriya İDİL
(Y1612.300010)**

**Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve İstihbarat İncelemeleri Programı**

Tez Danışmanı: Öğr. Üyesi. Dr. Hüseyin KAZAN

Ekim, 2020

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY BELGESİ

İAÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Y1612.300010 numaralı yüksek lisans öğrencisi Zekeriya İDİL, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**21. Yüzyılda Yeni Ulusal Güvenlik Politikaları Bağlamında Stratejik İstihbaratın Önemi: ABD Örneği**” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : Öğr.Üyesi Dr. Hüseyin KAZAN .....
İstanbul Aydın Üniversitesi

Jüri Üyeleri : .....
İstanbul Aydın Üniversitesi
.....
.....

Teslim Tarihi : .../.../2020
Savunma Tarihi: .../.../2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “21. Yüzyılda Yeni Ulusal Güvenlik Politikaları Bağlamında Stratejik İstihbaratın Önemi: ABD Örneği” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../2020)

Zekeriya İDİL

ÖNSÖZ

11 Eylül saldırılarından sonra ülke içinde yaşayan insanların güvenliğini ve olası yeni tehditlere karşı ülkenin bekasını sağlayabilmek için uygulanan faaliyetlerden birisi olan istihbarat çalışmaları, 21.yüzyıl güvenlik perspektifinden bakıldığında; istihbarat ve stratejik istihbaratta bir değişim ve dönüşümün yaşanmasını gerekli hale getirmişti. Bu istihbarat teşkilindeki değişim ve dönüşüm yakın zamana kadar Türkiye’de yeterli seviyeye ulaşmamıştı.

İstihbarat teşkilinde söz konusu değişim ve dönüşümün gerçekleşmesine yardımcı olmak için, hazırladığım bu tez çalışmamda güvenlik, istihbarat, stratejik istihbarat analiz edilerek 21.yüzyılda yeni güvenlik politikaları bağlamında stratejik istihbaratın önemi: ABD örneğini irdeleyerek, istihbaratın güvenlik için ne kadar önemli olduğu ve geleceğe yönelik devlet politikalarında stratejik istihbaratın ehemmiyeti analiz edilmiştir.

Bu tezin hazırlanmasında geçen yaklaşık 1 yıllık zaman zarfında, desteklerini her zaman için sağlayan Öğr. Gör. Dr. Hüseyin Kazan’a diğer Yüksek Lisans ders hocalarım olan Prof. Dr. M. Ulvi Saran, Dr.Nureddin Nebati ve Dr. Öğr. Gör. Filiz Katman’a en kalbi duygularıyla teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın bir ufuk olması dileğiyle...

Ekim 2020

Zekeriya İDİL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ÖZET.....	xiii
ABSTRACT	xiv
1 GİRİŞ.....	1
2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÜVENLİK VE İSTİHBARAT.....	4
2.1 Güvenlik.....	4
2.2 Güvenliğin Tarihsel Gelişimi.....	5
2.3 Güvenlik Kavramı.....	13
2.4 Güvenliğin Sınıflandırılması.....	17
2.4.1 Analiz düzeyine göre güvenlik.....	17
2.4.1.1 Birey güvenliği.....	18
2.4.1.2 Devlet güvenliği.....	21
2.4.1.3 Ulusal güvenlik	23
2.4.1.4 Bölgesel güvenlik.....	25
2.4.1.5 Uluslararası güvenlik	26
2.4.2 Hedef alanlarına göre güvenlik	28
2.4.2.1 Geleneksel ve yeni güvenlik anlayışları.....	29
2.4.2.1.1. Geleneksel güvenlik anlayışı	30
2.4.2.1.2. Yeni güvenlik anlayışı	31
2.5 İstihbarat	33
2.6 İstihbaratın Tanımı.....	34
2.7 İstihbaratın Tarihçesi	39
2.8 İstihbaratın İşlevleri ve Önemi.....	47
2.8.1 İstihbarat üretimi	47
2.8.2 Propaganda ve psikolojik savaş	49
2.8.2.1 Propaganda.....	49
2.8.2.2 Psikolojik savaş.....	52
2.8.2.3 Önleyici güvenlik.....	54
2.8.2.4 İstihbarata karşı koyma (Karşı istihbarat/kontristihbarat).....	55
2.8.2.5 Örtülü (gizli) operasyon	58
2.9 İstihbarat Döngüsü (İstihbarat Çarkı-İstihbarat Üretim Süreci)	60
2.10 İstihbarat Örgütleri.....	66
2.11 İstihbarat Toplama	69
2.11.1 İnsani (Humint) istihbarat	70
2.11.2 Telapati istihbaratı.....	73
2.11.3 Teknik istihbarat.....	74
2.11.3.1 Sinyal istihbaratı	74

2.11.3.2	Fotoğraf istihbaratı	76
2.11.3.3	Uydu istihbaratı	77
2.11.3.4	Nükleer istihbarat	78
2.11.3.5	Radar istihbaratı	79
2.11.3.6	Akustik istihbarat	79
2.11.3.7	Elektronik istihbarat	79
2.11.3.8	Siber istihbarat	80
2.11.4	Yumuşak istihbarat	82
2.12	Strateji	86
2.12.1	Stratejinin tanımı	86
3	YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI VE POLİTİKALARI BAĞLAMINDA	
	STRATEJİK İSTİHBARAT	89
3.1	Yeni Güvenlik Politikaları	89
3.1.1	Yeni güvenlik politikaları ihtiyacı	90
3.1.1.1	Soğuk savaşın sona ermesi	92
3.1.1.2	Küreselleşme	93
3.1.1.3	11 Eylül saldırıları	96
3.1.1.4	Asimetrik savaş	99
3.1.1.5	Siber savaş	101
3.1.1.6	Terörle mücadele	104
3.1.1.7	Teknoloji ve bilgi devrimleri	107
3.1.1.8	Toplumsal hareketler ve protesto gösterileri	109
3.2	Yeni Güvenlik Politikalarının Oluşturulması	111
3.3	İstihbarat Dünyasında Yaşanan Dönüşüm	113
3.3.1	İstihbarat anlayışındaki dönüşüm	116
3.4	Stratejik İstihbarat	119
3.5	Stratejik İstihbaratın Konuları	122
3.5.1	Askeri istihbarat	122
3.5.2	Sosyal istihbarat	124
3.5.3	Siyasi istihbarat	126
3.5.4	Bilimsel ve teknik istihbarat	128
3.5.5	Coğrafi istihbarat	129
3.5.6	Biyografik istihbarat	130
3.5.7	Ulaşım ve iletişim istihbaratı	131
3.5.8	Ekonomik istihbarat	132
3.5.9	Siber istihbarat	134
3.6	İstihbaratta Yapay Zeka	135
3.6.1	İstihbarat ve Yapay Zeka Teknolojisi	136
4	21.YÜZYILDA STRATEJİK İSTİHBARAT ANLAYIŞI VE	
	UYGULAMALARI	142
4.1	“Stratejik İstihbarat” Olgusu ve Unsurları	142
4.1.1	Stratejik istihbarat ihtiyaç ve anlayışının ortaya çıkışı: CIA’nın doğuşu ..	143
4.1.2	Sherman Kent ve stratejik istihbarat olgusu	145
4.1.3	Faaliyet alanı, unsurları ve metodolojik açıdan stratejik istihbarat	147
4.2	21.Yüzyılda Postmodern Bir Stratejik İstihbarat Modellemesi: Rolington’ın “Mozaik Şebeke Metodu”	150
4.3	11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Stratejik İstihbaratın Rolünün Yeniden Sorgulanması	153

4.3.1	Stratejik istihbarat anlayışında bir dönüm noktası olarak 11 Eylül 2001 saldırıları	154
5	STRATEJİK İSTİHBARATTA ABD ÖRNEĞİ	157
5.1	ABD'nin Stratejik İstihbarat Politikalarına Genel Bir Bakış.....	157
5.2	Zbigniew Brzezinski, Büyük Santraç Tahtası	160
5.3	Henry A. Kissenger'ın Yeni Dünya Düzeni ve Diplomasi.....	166
5.4	Samuel Huntington'un Medeniyetler Çatışması.....	169
5.5	Sherman Kent ve Stratejik İstihbarat	172
6	SONUÇ	175
	KAYNAKLAR	179
	ÖZGEÇMİŞ.....	186

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri,
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Silahlar Andlaşması
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BOP	: Büyük Ortadoğu Projesi
CIA	: Merkezi Haberalma Ajansı/Central İntelligence Agency
CIAU	: CIA University
COMECON	: Sosyalist Ülkeler Arasındaki Ekonomik İşbirliği ve Dayanışma Örgütü
COMINT	: Sinyal İstihbaratı
DAEŞ	: Irak/Şam İslam Devleti
DHKP-C	: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi
FETÖ	: Fettullahçı Terör Örgütü
GCHHQ	: Devlet İletişim Yönetimi/Goverment Communications Headquarters
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizma
GTK	: Geçiş Teşkilatı Kumandanlığı
GUUAM	: Avrupa Konseyi Zirvesi Danışma Forumu
HUMINT	: İnsani İstihbarat
IMF	: Uluslararası Para Fonu/International Monetary Fund
IMINT	: Görüntü İstihbaratı
İKK	: İstihbarat Karşı Koyma
İHA	: İnsansız Hava Araçları
KGB	: Devlet Güvenlik Komitesi/Komitet Gosuderstvennoy Bezoposnoti
MEH/MAH	: Milli Emniyet Riyaseti
MI	: Askeri İstihbarat/Military İntelligence
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MOSSAD	: İsrail Gizli Servisi
MUAI	: Yapay Zekayı Kötücül Kullanma
NASA	: Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi/National Aeronautics and Space Administration
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü/North Atlantik Treaty Organization
NEO	: Yeni
NSA	: Ulusal Güvenlik Alanı/National Security Agency
OSA	: Harekat Destek Ulaştırma
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD/YPG	: Demokratik Birlik Partisi/Kürt Yüksek Komitesine Bağlı Silahlı Örgütü

SALT 1-2	: Anti-Balistik Füze Antlaşması
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Araçları
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SWOT	: Karşılıklı Etki Analizi/Cros Impact Analysis
STARS	: Yıldız Savaşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TECHINT	: Teknik İstihbarat
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1 : Güvenliğin Katmanları	16
Şekil 2.2 : Geleneksel İstihbarat Çarkı	61
Şekil 2.3 : MİT'in İstihbarat Çarkı	62
Şekil 2.4 : Treverton'ın "Gerçek İstihbarat Çarkı"	63
Şekil 2.5 : Clark'ın "Hedef Merkezli İstihbarat Çarkı"	64
Şekil 2.6 : Strateji Kapsamı	87
Şekil 3.1 : 11 Eylül Saldırıları	98
Şekil 3.2 : İstihbarat ve Yapay Zeka.....	136
Şekil 3.3 : Derin Sahte (Deepfake)	140
Şekil 4.1 : Sürekli,İnteraktif,İrtibatlı Süreç	152
Şekil 5.1 : Brzezinski-USame Bin Ladin	165
Şekil 5.2 : Henry Kissenger-Andrey Gromiko	166

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1 : Geleneksel ve Yeni Güvenlik Anlayışları.....	32
Tablo 2.2 : Propaganda Çeşitleri.....	51
Tablo 2.3 : İstihbarat Derecelendirme Kriterleri.....	65
Tablo 2.4 : Sert Güç ve Yumuşak Güç Arasındaki Temel Farklar.....	83
Tablo 3.1 : Güvenlik Ortamının Değişimi.....	93
Tablo 3.2 : Siber Savaşların Sınıflandırılması	103
Tablo 3.3 : İstihbarat Alanında Yaşanan Dönüşümün Ana Hatları.....	114
Tablo 4.1 : Stratejik İstihbarat, Post-Modern Metot.....	152

21. YÜZYILDA YENİ ULUSAL GÜVENLİK POLİTİKALARI BAĞLAMINDA STRATEJİK İSTİHBARATIN ÖNEMİ: ABD ÖRNEĞİ

ÖZET

Bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için güvenliğinin sağlanması zaruri bir ihtiyaçtır. Devletlerin de kendi bünyelerinde güvenliğini sağlamaları yaşamsal faaliyetleri için gereklidir. Ancak istihbarsız güvenlik mümkün olmamaktadır. Bu çalışmada, Soğuk Savaş sonrası oluşan belirsizlikler ve 11 Eylül saldırılarının oluşturduğu yeni tehdit konseptine karşı, yeni güvenlik politikalarının geliştirilmesi ve bu bağlamda istihbaratın da çağın ihtiyaçlarına göre teorik ve sonra da pratikte dönüşümü nasıl sağlanması gerekliliği amaçlanmıştır. II. Dünya Savaşı dönemlerine kadar muharebe alanları ve düşman ilişkileri ile sınırlı olan istihbarat faaliyetleri, savaş yılları ile beraber bütünleşerek, stratejik istihbarat olgusu ortaya çıkmış ve bu 21. yüzyılın yeni güvenlik politikaları bağlamında incelenmiştir. Çalışma Soğuk Savaş öncesi güvenlik algısı ile Soğuk Savaş sonrası güvenlik kavramlarının karşılaştırılmaları yapılarak, dünyada oluşan yeni güvenlik konseptinden sonraki dönemden başlayarak, daha önce yöntemsel olarak hiç karşılaşılmayan sosyal hesaplarla desteklenen Arap Baharı ve Gezi Olayları ile sınırlandırılmıştır.

21.yüzyılda devletlerin bekasını tayin eden istihbarat faaliyetlerinin yanında uzun vadeli büyük stratejileri nasıl geliştirileceği ortaya konularak, stratejik istihbarat faaliyetlerinin gerçekleştirilme yöntemleri belirlenmiştir. Bu çalışmada, stratejik istihbaratın günümüzde kazanmış olduğu anlam ve önem çerçevesinde, ülke güvenliğinin iç ve dış boyutlarıyla nasıl sağlandığı ortaya konulmuş, ayrıca çalışmada stratejik istihbaratın ABD örneği incelenmiştir.

21. yüzyılda devletlerin güvenliklerini sağlamada ihtiyaçlar doğrultusunda yeni güvenlik politikalarını ortaya koymaları ve istihbaratı da bu bağlamda revize etmeleri, ayrıca devletlerin sürekliliği için de gelecekte oluşabilecek risk, tehdit ve fırsatlara karşı stratejik istihbaratın önemi ifade edilmiştir.

Betimsel tarama yapılarak hazırlanan bu çalışmada; güvenlik politikaları yeni boyut kazanmış olmakta, istihbaratın multidisipliner yönü ile ele alınması ve yapılan analizler neticesinde meydana getirilen sonuç ile karar alma süreçlerinde önemini ortaya koymak için literatüre katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik, Soğuk Savaş, İstihbarat, Yumuşak İstihbarat, Yapay Zeka, Stratejik İstihbarat.*

THE IMPORTANCE OF STRATEGIC INTELLIGENCE IN THE CONTEXT OF NEW NATIONAL SECURITY POLICIES IN THE 21ST CENTURY: US CASE

ABSTRACT

Ensuring the safety of the individual is an essential necessity in order to survive. It is also necessary for states to ensure their safety within their own structures. However, security without intelligence is not possible. In this study, it was aimed to develop new security policies against the uncertainties that occurred after the Cold War and the new threat concept created by the September 11 attacks, and in this context, how the intelligence should provide a theoretical and then practical transformation according to the needs of the age. II. The intelligence activities, which were limited to battlefields and enemy relations until World War era, integrated with the war years, the phenomenon of strategic intelligence has emerged and this has been examined in the context of the new security policies of the 21st century. It was limited to the Arab Spring and Gezi Events, supported by social accounts that were never met before, starting from the period after the new security concept that occurred in the world. In addition to the intelligence activities that determine the survivability of the states in the 21st century, it is necessary to develop long-term big strategies. The lifetimes of the states lacking strategic activities are also limited historically. In this study, it is shown to provide the security of the country with the internal and external dimensions within the frame of the meaning and importance that strategic intelligence has gained in the 21st century. In addition, the US example of strategic intelligence is examined.

In addition to the intelligence activities that determine the survivability of the states in the 21st century, how to develop long-term big strategies were determined and the methods of realization of strategic intelligence activities were determined. In this study, how the strategic intelligence is provided with the internal and external dimensions of the country's security within the meaning and importance gained today, also the USA example of the strategic intelligence is examined.

In the 21st century, the importance of strategic intelligence against the future risks, threats and opportunities for states to put forward new security policies in line with the needs in ensuring their security and to revise the intelligence in this context, as well as the continuity of the states.

In this study prepared by making a descriptive scan; Security policies have gained a new dimension, they are prepared to contribute to the literature in order to reveal the importance of intelligence in the decision-making processes with the multidisciplinary aspects of the intelligence and the results obtained as a result of the analysis.

Keywords: *Cold War, Intelligence, Soft Intelligence, Artificial Intelligence, Strategic Intelligence*

1 GİRİŞ

Güvenlik; insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar sürekli düşünülen, bireyden başlayıp devlet güvenliğine kadar farklı alanlarda farklı tanımları olan bir kavramdır. Ancak güvenliğe olan ihtiyaç hiç değişmemiştir. Güvende olma yaşamsal faaliyetlerin devamı için gereklidir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yemek, içmek, barınmaktan sonra gelen fiziksel ihtiyaçlar kadar önemli bir kavramdır. Güvenliği; yaşamın devamı için tehditlerden ve tehlikelerden korunmak ve onları bertaraf etmek için yapılan faaliyetler olarak ifade eder.

Güvenliğin sağlanmasında istihbaratın rolü tartışılmazdır. Birey güvenliği ve ulusal güvenliğin sağlanması için devletlerin istihbarat teşkilatlarına önem vermeleri gerekmektedir. İstihbaratı; sadece insan takibi, bilgi toplama ve haber alma gibi dar bir çerçevede irdelemek günümüz istihbarat gerçeklerinden uzak olur. İstihbaratın hedefi; devletlerin ihtiyacı olan politikaları geliştirmek için belirli yasalar doğrultusunda açık ve gizli kaynaklardan, çeşitli teknolojik yöntemlerle bilgi toplama ve onları analiz yapmaktır.

İstihbaratın dinamik yapısı ve stratejik boyutuyla stratejik istihbarat olgusu ortaya çıkmıştır. Sulh zamanında ülkelerin milli güvenlik politikalarının ne şekilde olması gerektiğini planlamak, savaş zamanında hedeflenen stratejiye ulaşmak için bu politikaların yürürlüğe girmesini sağlamak, stratejik istihbaratla mümkün olmaktadır. Siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, coğrafi, biyografik, ulaşım ve iletişim, bilimsel ve teknik ve siber istihbarat, stratejik istihbaratın faaliyet alanlarıdır.

Stratejik istihbaratın, devletlerin bekasını devam ettirebilmek için 20-50 senelik planlar ve stratejiler geliştirilmesi için yapılmalıdır. Bu sebeple, stratejik

istihbaratın devletlerin uzun ömürlü olması, ancak uzun dönemli yol haritalarının belirlenmesiyle mümkün olmaktadır.

Toplumumuzun yaşadığı tecrübeler ve oluşturulan algıyla istihbaratın uzak durulması gereken bir faaliyet olduğu, halen algılarımızda mevcuttur. Ancak bunu da istihbarat kurumlarımıza yapılan örtülü bir operasyon olarak değerlendirmek yanlış bir yaklaşım olmaz. Bu çalışmanın önemli bir eklentisi de istihbarat teşkillerimizle ilgili bu negatif algıyı olumlu bir platforma getirmektir.

Günümüzde; İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu, gibi ülkelere bakıldığında bir strateji geleneğine sahip oldukları görülmektedir. Bu ülkeler II. Dünya Savaşı'ndan sonra kurumsallaşmış strateji geleneğini istihbarat olarak birleştirip gelecekle ilgili güvenlik politikalarını, stratejik istihbarat üzerinden devam ettirmektedirler. Stratejik istihbarat kısa vadeli bir seçenekten ibaret değil, uzun vadede oluşabilecek riskler, tehlikeler ve fırsatlar için yapılmalıdır. Son zamanlarda da Türkiye'de belli tabular aşılarak, akademik seviyede ilginin arttığını ve bu alanda çalışmaların olduğunu gözlemlenebilmektedir. Fakat küresel anlamda güçlü olan ülkelere göre bu çalışmalar yetersiz görünmektedir. Bu tez çalışmam, eksikliğini hissettiğim bu alanda literatüre katkı sağlamaktır.

Bu çalışmada yer alan konular; 21.yüzyılda güvenlik paradigmaları, yeni güvenlik anlayışı ve istihbarattaki değişim ve dönüşüm, ayrıca stratejik istihbaratın ülke güvenliği ile ilgili yeni kavramlar ve konseptler üzerinden çalışılmıştır. Bu bağlamda temel olarak aşağıdaki hipotezlere cevap aranmıştır;

- 21.yüzyılda ülkelerin bekasının sağlanmasında yapılan stratejik istihbarat faaliyetleri önemli yer turmaktadır.
- Stratejik istihbaratın ortaya çıkışı yeni güvenlik politikalarıyla kolerasyon göstermektedir.

Tezin içeriğinde faydalanılan kaynaklar; yerli, yabancı ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Yapılan çalışma giriş ve sonuç bölümleri dışında dört ana bölümden teşekkül etmektedir.

Birinci bölümde: Giriş; güvenlik, istihbarat, stratejik istihbarat kavramları ve ortaya çıkış sebepleri, tezin bölümlerindeki başlık ve alt başlıklar yazılmış olup, tezin hipotezi ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde; güvenliğin kavramsal olarak çerçevesinin belirlenmesi, güvenliğin tarihçesi, güvenliğin tanımı, güvenliğin sınıflandırılması, geleneksel ve yeni güvenlik anlayışlarının karşılaştırılması, istihbarat kavramı, istihbaratın tanımı, istihbarat tarihi, istihbaratın işlevleri ve önemi, istihbarat çarkı, istihbarat örgütleri, istihbarat toplama, yumuşak istihbarat, strateji ve stratejinin tanımı incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; yeni güvenlik politikaları ve oluşturulması, üzerinde durularak istihbarat dünyasındaki değişim ve dönüşüm, stratejik istihbarat ve konuları, istihbarat ve yapay zeka ilişkisi incelenmiştir.

Dördüncü bölümde; stratejik istihbarat anlayışı ve uygulamaları üzerinde durularak, stratejik istihbarat olgusu ve unsurları, post modern bir stratejik istihbarat modellemesi, 11 Eylül sonrası stratejik istihbaratın rolünün sorgulanması incelenmiştir.

Beşinci bölümde; stratejik istihbaratta ABD örneği verilerek ABD'nin stratejik istihbarat politikasına genel bir bakış yapıldı. Zibigniev Brzezinski'nin (Büyük Satranç Tahtası), Henry Kissinger'ın (Yeni Dünya Düzeni ve Diplomasisi), Samuel Huntington'un (Medeniyetler Çatışması), Sherman Kent'in (Stratejik İstihbarat) örnekleri incelendi.

2 KAVRAMSAL ÇERÇEVE: GÜVENLİK VE İSTİHBARAT

2.1 Güvenlik

Güvenlik günümüz dünyasında, sık sık çevremizdeki insanlardan ve iletişim vasıtalarıyla her gün karşımıza çıkan bir sözcüktür. Williams'a göre; Yaşamın her alanında güvenlik teriminin içerisinde geçtiği tartışmalara rastlamak mümkündür. Öyle ki güvenlik çeşitli tanımları ve boyutlarıyla ele alındığından, söz konusu alana farklı bir kimlik katmaktadır. Bu yüzden de güvenliğe değinilmeden dünya politikalarına anlam vermek neredeyse imkansızdır. Her gün dünyanın herhangi bir yerinde insanlık dışı uygulamalarla karşılaşmak olağan hale gelmiştir (Çıtak, 2017:25). Çağımızda bu tehdit ve tehlikelere karşı yeni güvenlik paradigmaları oluşturulmaktadır.

Devletler tarihte hiç olmadıkları kadar farklı güvenlik endişeleri taşımaktadırlar. Toplumlar, kültürler ve değerler fiziksel ya da fiziksel olmayan tehditlere maruz kalmaktadırlar (Çıtak, 2017:25). Bu tehditlerden korunmak için devlet kanunlarla düzenleme yapmakta, halkı bilinçlendirmekte ve eğitici bilgiler vermektedir.

Urhal bu kapsamda güvenlik kavramını bireyselleştirmiyor ve belli çevreyle kısıtlamıyor. Güvenlik günümüzdeki dünya da; toplumda ferdi referans olarak, dünya ölçeğinde de devletlerin yaşamsal süreçlerinin devamı için önemli bir kavram olarak ifade edilmekle birlikte, devamlı büyüme eğiliminde olan sosyal, siyasi, ekonomik, psikolojik, hukuki ve kamu güvenliği, daha spesifik olarak da stratejik, taktik, personel gibi çok yönlü ve kapsamlı bir kavramdır (Urhal, 2009:57) derken güvenlik kavramının zaman içinde değişen şartlara göre derinleştiğini belirtmektedir.

Maslov'a göre; güvenlik, insanlar için ihtiyaçlar hiyerarşisinde ikinci sırada yer almaktadır. Fizyolojik ihtiyaçları karşılanan kişinin bundan sonra ihtiyaç

hissedeceği şey güvenlidir (Urhal & Acar, 2007:77). Maslov, güvenliğin önemini ihtiyaçlar hiyerarşisindeki yerinde göstermiştir.

Dedeoğlu'na göre güvenlik; Uluslararası ilişkilerde devleti yönetenlerin tutumları, lokal yapıların tutumları ve evrensel prensipler ile uluslararası yapılar paradigmasında değerlendirilen bir kavram olmakta ve daha çok bu açıdan incelenmektedir, ve şartlara göre ortaya çıkan hadiseler, kavramın içeriğini genişlettiği gibi, güvenlik teşekküllerini, metodlarını ve yöntemlerini de değiştirmiştir (Dedeoğlu, 2014:39). Dolayısıyla güvenlik kavramı uluslararası ilişkilerde savaş, barış ve politik çıkarlar paradigmaları üzerinden yürütülmektedir.

Güvenliğin dünyada çok önemli olduğu ülkelerin savunma bütçelerine ayrılan paylardan da anlaşılmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde Güvenlik, Güvenliğin tarihsel gelişimi, Güvenliğin tanımı hakkında bilgi verilecektir. Güvenliğin sınıflandırılması, Analiz düzeyine göre güvenlik, Hedef alanlarına göre güvenlik, Geleneksel ve 21.yüzyılda güvenlik, Yeni güvenlik anlayışı kavramları akademik düzeyde tartışılarak aktarılacaktır.

2.2 Güvenliğin Tarihsel Gelişimi

Güvenlik tarihinin insanoğlunun tarihi ile paralel bir seyir izlediğini kabul etmek gerekmektedir. Başka bir deyişle güvenlik kavramı, insanın yaşam mücadelesi ile şekillenmiştir. İlk insandan bugüne güvenlik; bazen amaç, bazen ihtiyaç ve bazen de zorunluluk olmuştur. Dünyanın hangi bölgesinde, hangi zamanda ve hangi şekilde olursa olsun güvenlik önemi hiç azımsanmayacak şekilde hayatın bir parçası olarak kabul edilmiştir (Çıtak, 2017:27). Bu durumuyla, güvenlik kavramı ile güvenlik tehdit bağının ortaya çıkarılması için incelenen tarihsel prosesin eski çağlara kadar gönderilmesi (Dedeoğlu, 2014:40) doğru bir yaklaşım olarak görülmelidir.

M.Ö. 3000 yıllarında Sümer Şehir devletlerinin aralarındaki savaş-barış münasebeti, şehir devletlerinden birinin kuvvetlenerek öbürlerinin üzerinde hakimiyet kurma teşebbüsü ve bunu yaparken de harici bir tehdidi icap olarak belirtmesi, güvenlik ve tehdit arasındaki ilişkileri ifade etmektedir. Güvenlik endişesinin ilk formal şeklini, Mısır, Asur ve Hitit medeniyetlerinde görme

imkanı vardır. Devletlerarasındaki sınır güvenliğine yönelik Kadeş Antlaşması (M.Ö.1238) imzalanarak, Asurluların sebep olduğu barış süreci ortaya çıkmış ve antlaşmada ‘‘dostluk, saldırmazlık, iyi ilişkiler’’ esasları konu edinilmiştir. (Dedeoğlu, 2014:40-41). Bu antlaşmayla taraflar sulh içinde yaşamayı amaçlamışlardır.

Belirli bir hüviyet ve değer yapısına sahip olan toplumlar, Şehir devletlerinin oluşturulmasıyla, iç ve dış tehdit ve tehlikelerden korunmak için güvenliği temin etmeye yönelik düzenli bir birlik yani zamanımızdaki güvenlik kuvvetlerinin (Şenel, 1996: Akt.Jumaev, 2017:34) bir benzerini oluşturmuştur.

Antik Yunan döneminde tehdit-çatışma-barış örneklendirilmesine ilişkin, M.Ö. 600’lü yıllarda imparatorluk kuran Persler, Yunan Şehirleri için tehdit ve tehlike oluşturmuş, buna karşın Yunan şehirlerinin birlikte hareket etmelerine sebep olmuştur. Perikler döneminde Atina, demokrasinin altın çağını yaşamakta, dolayısıyla Yunan siteleri için ilk uluslararası örgütlenme kendilerini Helen olarak tanımlayan ve günümüzde NATO benzeri bir örgütlenme olan ‘‘Attik Delos Birliği’’ isminde bölgesel müdafa teşkilatı olan ordu oluşturulmuştur (Dedeoğlu, 2014:42-43). Bu zamanda oluşturulan pakt ile rakiplere karşı güçlü bir blok oluşturma amaçlanmıştır.

Antik Yunan uygarlığından sonra tarihi süreç içerisinde Roma Uygarlığı ortaya çıkmıştır. Roma imparatorluğu kurulduktan sonra bulunduğu coğrafyada etkin bir güç haline gelmiştir.

Roma İmparatorluğu’nda güvenlik kavramının temelleri; tüm aktörlerin merkezi bir sistem içinde yer alması, kuvvetli bir ordu ile oluşturulan sistemin muhafaza edilmesi ve iç düzenlemelerin hukuk kurallarına göre yapılması şeklindedir. Cicero’nun adına emperyalizm demeden tanımladığı bu sistem, Pax Romana ile ifade bulmuştur (Dedeoğlu, 2014:46). Bu bağlamda iktidara karşı çıkan, direnen köleler, tek tanrılı dinlere inananlar, imparatorlukta liyakad sahibi olmadan mevki sahibi olmuş kişiler Roma imparatorluğunun tehdidi olarak değerlendirilmiştir.

Günümüzde evrensel olarak kabul edilen kavramlar, Antik Yunan’dan gelen demokrasi ve Roma’dan ortaya çıkmış uluslararası hukuk, Ortaçağ döneminde din ile örtüşen bir kavram olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır. Çatışmalara

sebepler olan ayrıca güvenlik yapılarının gelişmesine yol açan bu kavramın temeli İslam ve Hıristiyanlık olmuştur. Bu çağda din, güvenlikle özdeş kavram olarak değerlendirilmiş ve bu, iç ve dış güvenlik bakımından uygulanır olmuştur. (Dedeoğlu, 2014:47-48). Bu bağlamda Uğur Oral'a göre; Ortaçağ, Hıristiyanlıkta din savaşlarının, bölünmelerin, cepheleşmenin doruğa çıktığı bir dönemin adıdır ama bu dinin kendi iç hesaplaşmaları daha da öncelere dayanmaktadır (www.uguroral.com.tr, 2019) derken, 30 yıl savaşlarını hedef olarak göstermektedir.

Din ve mezhep temellerine dayalı çatışmaların ve savaşların egemen olduğu Ortaçağ'da siyasetin yetersiz kalmasıyla, kişilerin yaşamlarını devam ettirme gayreti güvenlik tehdidi olarak anlamlandırılmıştır. Bununla birlikte Hıristiyanlıktaki mezhepsel farklılıklar üzerinden işlenen "diğeri" anlayışı esas güvenlik tehdidi olarak algılanmış "diğer dinden" olmak büyük tehdit/tehlike olmayı da birlikte getirmiştir (Elmas, 2013:6, Akt.Jumaev, 2017:35). Bu dönemde (1618-1648) Avrupa da yapılan mezhep savaşları 30 yıl sürmüş ve bu savaşlar toplumların güvenlik kaygılarını artıran bir etki yaratarak kanlı ve şiddetli olmuştur.

Avrupa'yı önemli ölçüde sarsan mezhep savaşlarının sonunda Vestfalya Barış Antlaşması 1648 yılında imzalanmıştır. Çıtak'a göre; Bu antlaşmayla birlikte uluslararası ilişkilerde yaşanan gelişmeler, güvenlik algısının çerçevesinin oluşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Egemen devlet anlayışının gelişmeye başlamasıyla, tehdit ve tehlikelerin devletlerin egemenliğine yönelik olduğu görüşü genel kabul görmüş ve uzun bir süre güvenliğin temelinde devlet var olmuştur. Ulusal güvenlik kavramı da ulusun kendisinden öte devletle özdeşleştirilmiştir (Shinoda, 2004:5-6, Akt.Çıtak, 2017:29). Ayrıca bu antlaşmayla birlikte Hıristiyan mezhepleri arasında diğeri düşman algısı gündemden kaldırılmıştır. Böylece coğrafi keşiflerle beraber yeni güvenlik kavramları ortaya çıkmıştır. Güvenliğe dahil edilen yeni alanlar ile çıkar/menfaat kavramı örtüşmüş, bu gelişmelerle beraber güvenlik araçlarının değişmesi ve böylece güvenliği temin etmeye yönelik kullanılan araçlarında değişmesine neden olmuştur (Bozkurt & Kanat, 2008:73). Bu süreçte ilk defa, silahlanma ve silahsızlanma faaliyetleri görülmüştür.

İkinci olarak, Avrupa’da modern toplumun temellerini oluşturan bu antlaşma sonunda, Hristiyanlık dininin Avrupa’daki egemenlik ve güvenlik sorununun çözümünde birleştirici bir güç olmadığıda anlaşılmıştı. Ulus-devlet mantığı ile belirli bir ulus ve toprak üzerinde tek egemen gücün devlet olduğu düşüncesi, güvenliğin tesisi konusunda iç ve dış politika olarak ayırımı ile kilisenin ve feodal güçlerin egemenliğinin önüne geçilmişti (Elmas, 2013:6, Akt.Jumaev, 2017:36). Çünkü Avrupa’da feodel güçler kiliseyi yanlarına almak suretiyle varlıklarını halka karşı meşrulaştırarak, dini bir anlamda da kendi lehlerine kullanmada araç haline getirmektelerdi.

16.yüzyıldan itibaren başlayan Reform hareketlerinin ve 17.yüzyılda önemli buluşların (Galile, Descartes, Kepler, Bacon, Toricelli, Newton gibi) ortaya çıkmasının güvenlik anlayışları üzerinde son derece önemli etkileri olmuştur. Buluşlar “teknik ve bilim” olgularının Antik dönemde olduğu gibi, yeniden güvenlik içerisinde yer almasının başlangıcını oluşturmuştur. Teknik ve bilimsel olgular, toplumların güvenlik anlayışlarına yeni kavramlar kazandırdığı gibi, yeni önlemleri de beraberinde getirmiştir (Dedeoğlu, 2014:50). Yeni araçların ortaya çıkmasıyla yeni tehdit ve riskler de ortaya çıkmakta ve bu bağlamda yeni güvenlik riskleri oluşmaktadır. Böylece güvenliğin kavramı da zaruri olarak revize edilmektedir.

17.yüzyılda ise, merkantilizm etkisini göstermiştir. Merkantilizm, dış politika bakımından saldırgan ve çatışmacı politikalar, iç politika açısından da mutlakiyetçi idareyi gerekli hale getirmiştir. Güvenlik, altın ve gümüş gibi değerli madenlerin kontrolünün sağlanması ve hazinenin doldurulmasının yanında bu değerli madenlerin korunması için (Dedeoğlu, 2014:51) kuvvetli askeri potansiyele gereksinim olmuştur.

1789 yılında yaşanan Fransız Devrimi akabinde, güvenlik anlayışı yalnız devlet güvenliğine dayalı değil bununla birlikte “İnsan ve Yurttaş Hakları” deglerasyonundaki yer alan temel haklarla beraber, bireyin güvenliği hakkı da temel hak olarak belirtilmeye başlanmıştır (Rosen & M.,Wolf, 2006:Akt.Jumaev, 2017:35). Bu yüzyılda yapılan devrimler, ülkelerin ekonomik ve siyasi asayişine domino tesiriyle ülkelerde meydana gelen iç çatışmalar veya komşu ülkelerle yaşadıkları çarpışmalar nedeniyle ortaya koydukları “güvenlik” perspektifli politikalarından vazgeçerek, güvenlik ile alakalı politikalarda

birlikte ve işbirlikçi anlayışı baskın olmaya başlamış ve ülkelerin ortak menfaatleri için ülkeler arası müşterek antlaşmalar ortaya çıkmıştı (Erkan, 2010:95). 1815'deki Viyana Kongresi, ilk büyük çok aktörlü uluslararası antlaşmaların düzenlediği toplantı olmuştur. 1792'den beri süregelen Avrupa'daki savaş ortamına son veren kongre bir süre de olsa kan akmasına son vermiştir. Gerçi Viyana düzeninin kararları yeni savaşların çıkmasında rol oynayacaktır, ancak Avrupa bir süreliğine de olsa, sükunete ve sessizliğe bu düzenle kavuşmuştur (Erkan, 2010:97-98). Bu bağlamda Viyana Kongresi, Avrupa'daki Devletlerin aralarındaki problemleri müzakereler yoluyla çözmeye girişimlerinin başlangıcı olmuştur.

18.yüzyıl sonlarında tarih sayfasında üç yeni güç belirmiştir: İngiltere, Avusturya ve Rus Çarlığı. Avrupa ve Asya'da da ülkesi olan İngiltere denizlerde büyürken, Rus Çarlığı kara devleti olarak büyümüştür. İspanya, Portekiz ve Fransa gibi sömürgeci imparatorluklar çökmeye başlamıştır. Avusturya ve Rusya, kara imparatorluğu olarak kaldılar. Osmanlı, İran ve Fas imparatorlukları gerileme sürecine girdi. Avrupa'da din savaşları sona erdi (www.belgeseltarih.com/tarih-yaziminin-degisimi-19-yuzyil Erişim Tarihi: 10/08/2019). Bu yüzyılda güç blokları oluşturularak coğrafik ve jeostratejik öneme göre ülkeler karada ve denizde güç haline gelmişlerdir. Ancak büyük stratejiden yoksun olan İspanya, Portekiz ve Fransa gibi sömürgeci ülkeler ise güçlerini kaybetmeye başlamışlardır.

19.yüzyıl ortalarına kadar yaşanan devrimler dönemi, yaşadığımız yüzyılın temel oluşumlarını ortaya çıkarmıştır. Liberalizm, sosyalizm, demokrasi ve hatta anarşizmin kavramsal tanımlamalarının yapıldığı bu yıllarda uluslararası ilişkilerde tehdit kavramı ve buna bağlı olarak güvenlik kavramı çeşitlenme göstermeye başlanmıştır. 1789 sonrası ile 1848 devrimlerine kadar olan aralıkta Metternich politikaları egemen durumda olmuştur (Dedeoğlu, 2014:51). Bu yüzyılda ortaya çıkan teorilerin uygulanışı ise 20.yüzyılda gerçekleşmiştir. Örneğin; dünyada sosyalizm denemesi Ekim 1917 yılında gerçekleşmiş birçok ülkeye de yayılmış ve 1990 yılına kadar devam etmiştir.

İngiltere'nin 19.yüzyıl siyaseti daha fazla sömürge elde etmek ve bu sömürgeleri olabilecek en verimli şekilde kullanmak üzerine kurulmuştur. 19.yüzyılın ilk yarısındaki güç dengesi istikrarlı ve yerleşmiş bir güç dengesi

olmuştur. Belirli bir toprak parçasının şu ya da bu devletin elinde bulunmasına bağlı olan bu güç dengesini denetleyen “Avrupa Uyumu” da güçlüydü. Ancak özellikle 1870’ lerden sonra karşılıklı bloklar arası askeri, nazik ve değişken bir nitelik kazanmış, güç dengesinin içine sömürge düzenlemeleri de dahil olmuştur (Sander, 1994:309, Akt.Mantar, 2010:30). Sömürge düzenlemelerinin emperyal ülkeler arasında ki yapılan bir paylaşımından ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

19. asrın egemen güçleri için güvenlik, yalnız ulusal sınırları komşulara doğru ilhak ederek yaymak veya ulusal sınırları korumak olarak planlanmamış, ulaşılabilen her yer anlamına gelmiştir. Bu tür yerleri ele geçirmek, savaşı diğer coğrafyalarda yapmak, komşular ile sulh içinde yaşamak, ama aynı komşu ile uzak coğrafyalarda kıyasıya yarış halinde olmak yaygın bir kural halini almıştır (Dedeoğlu, 2014:53). Bu kural o zaman ki güçlü devletlerin sömürge rekabetini ortaya koymaktadır.

20.yüzyılın başlarında emperyal ülkeler arasındaki mücadele güç bloklarının oluşmasına sebep olmuştur. Bu bloklar; İngiltere, Fransa ve Rusya’nın oluşturduğu (İtilaf Devletleri), bu bloğa karşı oluşturulan Almanya, İtalya ve Avusturya-Macaristan’ın oluşturduğu (İttifak Devletleri) bloğudur. Bu durum kaçınılmaz olarak güvenliğin bozulmasına, güvenlik kaygılarının artmasına sebep olmuştur.

Yirminci yüzyılın başında parçalı güçler dengesi mevcut olmasına karşın, İngiltere dönemin eşit güçleri arasında en önde bulunan ülkeydi. Bu dönemde güçlülük ve kuvvetli olma, uluslararası ilişkilerde temel faktördü. Zayıf ve güçsüz olan ülkeler ise koalisyon veya ittifaklar yolu ile güçlü bir diğer devletle aynı tarafta bulunarak varlığını sürdürme amacındaydı. Avrupa ve özellikle Balkanlar’daki küçük devletler ile Osmanlı Devleti varlığını sürdürme amacıyla kurulan ittifak sistemine dahil olmak istemişlerdir. Ancak Osmanlı Devleti yanlış ittifakı seçtiği/seçmek zorunda kaldığı için hazin bir sonuç ile karşılaşmıştır (Demir, 2012:209). Osmanlı Devletinin karar alıcılarının bu lehte oluşan politikaların büyük stratejiden yoksun olduğunu anlamakta güçlük çektikleri anlaşılmaktadır. Çünkü, I. Dünya Savaş’ı sonrası ülke Sevr’i imzalamak zorunda kalmıştır.

1917 Ekim Darbesi, Avrupa'nın siyasi haritasında devrim niteliğinde değişikliklere yol açtı ve büyük devletleri siyasi olarak yeniden sınıflandırdı. Fransa ve Rusya doğrudan doğruya rollerini değiş tokuş yaptılar. Geçmişin otokratik Rusya'sı kendisini, harfiyen eşitliğin radikalleşmiş bir versiyonuna, proletarya devrimine adarken Fransa antibolşevik müdahale gücünün tepesine yerleşmişti (Diner, 2015:59). Bu çerçevede 20.yüzyılda dünya ideolojik çatışmalara dayalı çift kutuplu bir denge-güvenlik mücadelesinin içine girmeye başlamıştı. Çift kutuplu dünyanın etkileri bilhassa 1945 yılından sonra daha etkin bir şekilde görülmüştür.

Birinci Dünya Savaşı sonrasında imparatorlukların son bulması yeni ulus-devlet yapılarının oluşması savaştan çıkan bir dünyada bir yandan komünizmin, diğer taraftan 1930'larda Faşizmin avrupada yükseliş eğilimine girmesi ile devletler arasındaki görünürdeki güven, esasında güvensizliğe dayanan bir zemini oluşturmuştur.

20.asrın başında meydana gelen I.Dünya Savaşı akabinde, sulh ve güvenliğin sağlanması için devletler arasındaki meselelerin hukuk kuralları çerçevesinde çözülmesi doğrultusunda devletler üstü bir organizasyon düşünülerek Milletler Cemiyeti kurulmuştu (Sönmezoğlu, 2002:12). Milletler Cemiyeti sayesinde devletler arasındaki ilişkilerin barışa yönelik bir evrilme, güvenliğe dayalı ve hukuka saygılı insani değerlerin ön planda olduğu yeni bir dünya düzeni düşünülmüştür.

Dedeoğlu'na göre; Küresel savaşlar sonrasında güvenliğin ulus-devlet boyutu, 2. Dünya savaşı sonrasında yeniden yapılanan uluslararası sistemden hoşnut olan ve olmayan iki grup devlet ortaya çıkmıştır. Teşkilatlı (Avrupa Konseyi, NATO, AET ya da Varşova Paktı, COMECON gibi) biçimde bir araya gelen aktörler, hem iç sosyo-ekonomik sistemlerin bekasını hem de uluslararası sistemdeki varlıklarını korumayı amaçlamışlardır (Dedeoğlu, 2014:54). Bu kuruluşları temsil eden ülkeler de ideolojik taraflarını da belirlemiş durumdaldı.

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen sonraki döneminde, dünya bir süre barış dönemini yaşasa da 1929 ekonomik kriz (Büyük Buhran) ve 1930'lu yıllarda Almanya'da yükselen Faşizmin etkisi ile 1 Eylül 1939'da sulh dönemi bitmiş ve

büyük savaş patlak vermiştir. Çatışmalar bir anda Avrupadan tüm Dünya'ya yayılarak savaşın sonundaki bilanço milyonlarca insanın ölmesi, evsiz kalması, yaralanmasına sebep olmuştur. 2. Dünya Savaşı ile güvenlik algıları değişmiş, bunun için yeni savların ortaya atılması ihtiyacı doğmuştur.

Booth'a göre; İkinci Dünya Savaşı'nın bitimini izleyen süreç Soğuk Savaş olarak adlandırılan büyük güç mücadelesine sahne olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri' nin başını çektiği Batı Bloğu ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve müttefiklerinin oluşturduğu Doğu Bloğu arasında her an patlak verebilecek bir savaşın yerel nitelikte ya da geleneksel silahlarla sınırlı kalmayacağı bilinmekteydi. Bu dönemde yaşanabilecek bir çatışmanın yol açabileceği sonuçların, daha önceki yüzyıllarda düşünülen kabusların ya da hayal gücü seneryolarının çok ötesinde olduğu düşünülmekteydi (Booth, 1998:49, Akt.Çıtak, 2017:29-30). Çünkü “nükleer silahlar” kullanım tecrübesi edinilmiş, sonuçları gözlemlendiğinde insanlık için bir felaket olduğu görülmüştür.

Silahlanma rekabeti güvenliğin tarihsel gelişimine tesir eden bir başka öğedir. I. Dünya Savaşı öncesi hızını artıran ve günümüze kadar devam eden silahlanma yarışı ve sonuçta ortaya çıkan güvenlik ikilemi, uluslararası güvenliğin önündeki en önemli engel ve tehdit öğelerinden biri olarak görülmüştür (Langlois, Boismenu, Lefebure & Resimbald, 2000:58, Akt.Karabulut, 2015:44-45). Bilhassa bu tehdit, çift kutuplu bir süreçte ABD ve SSCB arasında ki nükleer silahların rekabet halinde gelişimi ile daha da artış eğilimi göstermiştir.

Özellikle, II. Dünya Savaşı'nın bitmesinde etkili olan “nükleer silahlar” ABD tarafından Japonya'nın teslim olması için kullanıldığı ve böylece kısa bir zaman diliminde on binlerce insanın ölmesine neden olan bu silahlarla, insanoğlu en büyük güvenlik tehdidiyle karşı karşıya kaldığını görmüştür. Bu olaydan sonra, nükleer silahlar tehdidi insanlığın karşı karşıya geldiği en önemli güvenlik tehditlerinin ilk sıralarında yer almıştır. Bundan dolayı Soğuk Savaş Dönemi “Dehşet Dengesi” dönemi olarak ifade edilmişti (Karabulut, 2015:45).

Soğuk Savaş dönemi güvenliği genelde devlet merkezli, askeri tehdit ve yaptırım odaklı, yeni silahların ortaya çıktığı ve denendiği, ideolojilerin ihraç edilmeye çalışıldığı ve devletlerin bir bloğa geçmesi için çeşitli ekonomik, siyasi, askeri, istihbari yöntemlerin kullanıldığı bir dönemdir

(www.milliyet.com.tr/soğuk-savaş-nedir-soğuk-savaşdönemi Erişim tarihi: 17/05/2019). Bu süreçte genellikle askeri bir yarış görülmektedir. ABD ve SSCB asla karşı cephelerde geniş çaplı sıcak bir savaşın içine girmediler, ancak nükleer silahları giderek hızlanan bir ivmeyle geliştirme ve üretme yarışında her zaman rekabet halinde oldular. Bu silahları her iki süper güç karşılıklı kullanamayacaklarını anladıklarından sonra, ABD ve SSCB ideolojik yarışta öne geçmek için psikolojik savaş, propaganda, uzay yarışları, üretilen nükleer ve konvansiyonel silahlarla kuvvet gösterileri yaparak dünya kamuoyunu etkileme yarışına girmişlerdi.

Soğuk Savaşın ardından, “Yeni Dünya Düzeni” olarak adlandırılan dönem, hegemonik bir güç olarak beliren ABD’nin “büyük vaadi” ile başladı: Demokrasiyi dünyada yaygınlaştırmak. Bu “büyük vaat”, yoksulluk, adaletsizlik ve şiddet dolu bir dünyayı kurmak biçiminde gerçekleşti ve iki “siyasi/askeri” araca dayandı: İnsani müdahale ve yönetim. “İnsani müdahale”, 90’lardan itibaren ABD’nin ve diğer güçlü ülkelerin, NATO ve BM ile birlikte başka ülkelere gerçekleştirdikleri her müdahalenin kılıfını oluşturdu (Berkan & Kamacı, 2019:84-85). Bu bağlamda, 11 Eylül saldırıları da bu müdahalelere iyi bir sebep olmuştur.

2.3 Güvenlik Kavramı

Güvenlik; bilim çevreleri tarafından uzlaşılı ile kabul edilmiş tek bir tanımı yoktur. Toplumların ve devletlerin içinde buldukları ekonomik, coğrafi, kültürel ve sosyolojik yapılarına göre jeopolitik ve jeostratejik tanımlar da değişkenlik göstermektedir. Karabulut’a göre; Bu tanımlar arasında iki temel sebep öne çıkmaktadır. Özellikle kavram, tarihsel süreçte değişik anlamalara neden olacak biçimde değişkenlik arz etmektedir, yani güvenlik sabit değil değişime açık bir kavram özelliği taşımaktadır. Diğer neden ise güvenliği tanımlayan kişilerin ideolojik veya teorik bakış açıları, ülkesel farklılıklar, tanımlayanın kişisel görüşleri gibi etkenler güvenlik tanımlamalarını farklılaştırmaktadır (Karabulut, 2015:7-8). Yılmaz’a göre ise; Kişilerin ve toplumların güvenlik anlayışı, onların siyasi bakışından ve felsefi dünya görüşünden türer (Yılmaz, 2017:66). Bu bağlamda, güvenlik anlayışı, tehdit ve

risklerin sürekli değişkenlik arz etmesi tanımlamaların boyutunu da derinleştirmektedir.

Bazı önemli düşünürlerin güvenlik tanımları şu şekildedir: Arnold Wolfers, uluslararası ilişkiler disiplinde bilimsel çerçevede güvenliği ilk kez kavramsallaştırmıştır. Arnold Wolfers'e göre güvenlik; Objektif anlamda eldeki değerlere yönelik bir tehdidin olmaması, sübjektif anlamda ise bu değerlere yönelik bir saldırı olacağı korkusu taşımamaktadır (Buzan, 1991:17, Akt.Karabulut, 2015:8) derken, değerler ve korku üzerinden bir tanımlama yapılmaktadır.

Carlo Masala'ya göre güvenlik; bir devletin yurttaşlarının yaşam seviyelerini azaltmaya yönelik tehditler ve hükümetlerin ve hükümet harici ünitelerin karar alma ünitelerini sınırlayan tehditlerle mücadeledir (Masalar, 1999:80, Akt,Karabulut, 2015:8). Masala'nın tanımı ise, güvenliği toplumun yaşam standartlarını belirleyen tehditler açısından değerlendirmektedir.

Richard Ulman'a göre güvenlik; Bireylerin, hükümet dışı birimlerin, grupların ya da devletlerin sahip oldukları değerlere ya da yaşam standartlarına yönelik bir saldırı ya da tehdidin olmadığı durumdur (Levy, 2005:40, Akt.Karabulut, 2015:8-9). Güvenlik; dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehlike ve saldırılara karşı, bireyin yaşamını devam ettirebilme yeteneğidir.

Yılmaz'a göre ise güvenlik; Bir kişi, toplum örgüt, sosyal kuruluş, devlet ve onların vasıtalarının (eşyalar, altyapı vb.), suç faaliyetleri, terörizm ve diğer saldırı veya düşmanca hareketler, afetler (doğal veya insan tarafından) gibi tehlike veya tehditlere karşı korunmasının gerekli olduğu sanılan veya teyit edilen durumdur (Yılmaz, 2017:67). Bir diğer tanımı Özdoğan şöyle yapmıştır; bireyin diğerlerinin verebileceği zararlardan uzak olduğunu hissettiği bir ruh halidir (Özdoğan, 2016:133). Bu tanımlar güvenliği, bireyin dışından gelebilecek tehditleri bertaraf etmek olarak yapılmıştır.

Munarriz güvenliği antropolojik bir yaklaşımla ele almıştır. Güvenlik, her insan, kendisi için tehlike oluşturan tehditler ve risklerden kaçarak ekolojik ve sosyolojik bir çevrede, barış içinde yaşamak ister ve her insanın hayata geçirme arayışında olduğu yaşam projelerini özgürce geliştirebilmesini sağlar (Hurtado,

Ercolani, 2017:1). Bu bağlamda güvenlik, bireyin hürriyetini elde etmesi ve özgürce yaşayabilmesidir.

Şentürk güvenliği sosyolojik boyutuyla tanımlamıştır. Şentürk'e göre güvenlik; farklı kimliklerin, aralarında sosyal, ekonomik ve siyasi dayanışma kabiliyetini sürdürmesinde rol oynayan çok katmanlı düşünce ve söylemin işlevsel özelliği, farklı düşünceleri ve onları temsil eden söylem gruplarını, fikri ihtilafları sosyal ve siyasi çatışmalara dönüştürmeden, bir arada tutmayı mümkün kılmasıdır (Şentürk, 2010:20, Akt.Çağlayan, 2017:21-22). Bu tanımlamada insani ve barışçıl bir yaklaşım ele alınmıştır.

Urhal ise güvenliği: "canlı veya cansız varlıkların oluşabilecek tehdit ve tehlikelere karşı müdafaa edilmesi" olarak tanımlamıştır (Urhal, 2009:57). Tehlikede bulunmama hali, emin ve rahat olmaktır"(Acar &Urhal, 2007:77). Güvenlik olgusunu savunma ve tehlikeden uzaklaşma hali olarak ortaya koymuştur.

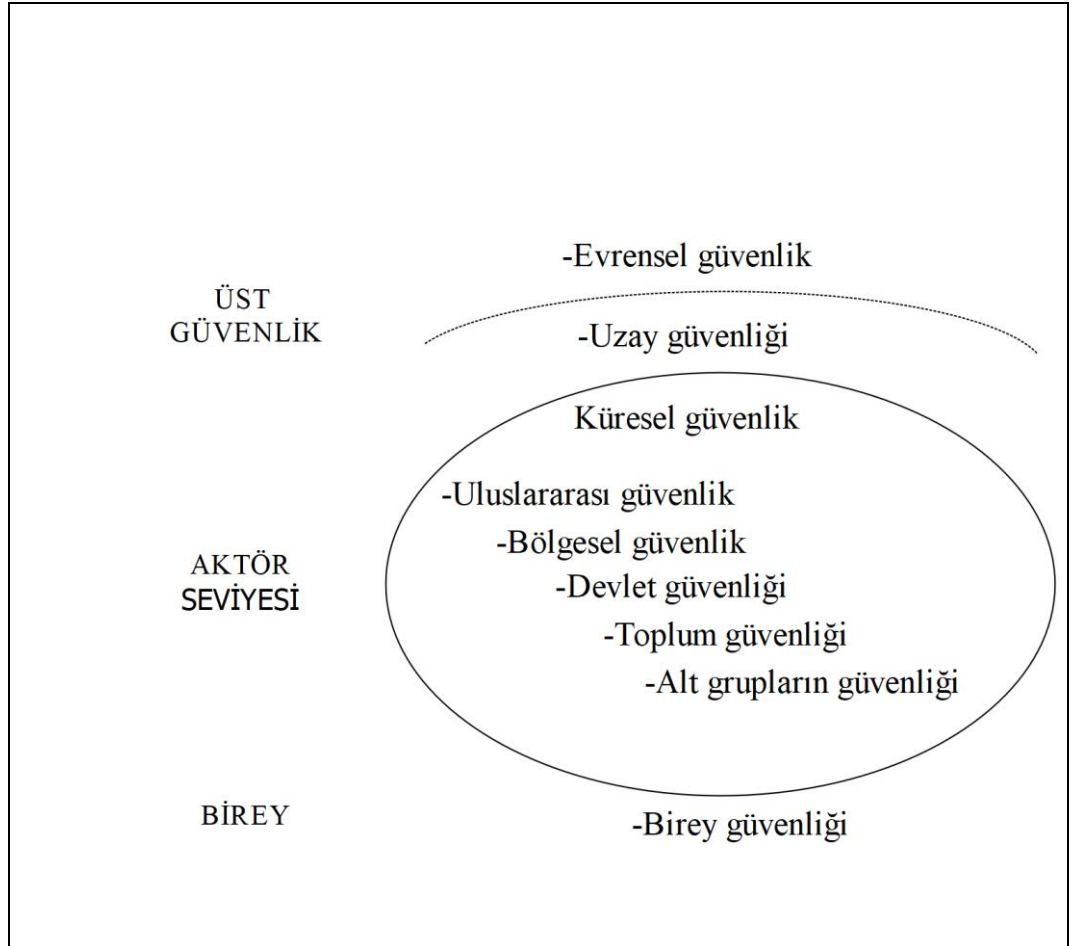
Caşın, güvenliği; devlet egemenliği ve bekası yaklaşımıyla ele almaktadır. Caşın, devletin hakimiyet alanı ve ulusun yüksek menfaatlerinin bir diğer hedef devlet tarafından müdahale yapılması halinde, tehdit ve tehlikeye karşı lüzumlu engelleyici caydırıcı önlemleridir (Caşın, 1995:15). Caşın, proaktif olmayı ve bu bağlamda savunma mekanizmalarının oluşturulmasının gerekliliğini ifade etmektedir.

Sean, istikrar üzerine bir güvenlik tanımı yapmaktadır. Uluslararası sistemin, ülkelerin veya bireylerin istikrarına yönelik bir tehdit olmaması durumu olarak tanımlanmıştır (Sean, 2006:2, Akt.Yılmaz, 2013:23). Bu bağlamda 21. yüzyılda istikrar diplomatik beyanlarda ele alınan bir sözcük olarak kullanılmakta, ancak bölgesel olarak, küresel aktörlerin karşılıklı geliştirdikleri politikalarla sürekli olarak istikrarsız ülkeler ve bölgeler meydana getirilmektedir.

Dedeoğlu açısından güvenlik, paylaşılabılır ancak emanet edilemez bir olgudur. Mutlak biçimde korunma anlamı taşımaz ve mutlaka eldekini yitirmeme demek de değildir. Aynı zamanda, eldekini artırma anlamı taşır. Bu haliyle güvenlik, bir tür önlemler ile istekler birlikteliği sistemidir ve çok değişkenli kombinasyonlarla kurulur (Dedeoğlu, 2014:91). Böylece güvenliğin sağlanmasında farklı bir bakış açısı sunulmuştur.

Çok çeşitli bakış açılarıyla tanımlamaları yapılan güvenlik, mevcut olan konumun muhafaza edilmesi için yapılan çalışmaların neticesinde olabilecek risk ve tehditlerin ortadan kaldırılması durumu olarak ifade edilmektedir.

Güvenlik tarih boyunca var olan fakat I.Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası boyut kazanan bir kavram haline gelmiştir. 1990 sonrası Soğuk Savaşın sona ermesiyle güvenlik tanımları değişmiş, 11 Eylül saldırılarıyla da küresel anlamda güvenlik algısı ve tanımı tekrar revize edilmiştir. Yılmaz'a göre; uluslararası ilişkilerde güvenlik, coğrafi ya da fonksiyonel alt-sistemlerin güvenliği (bölgesel güvenlik), devlet güvenliği, toplum güvenliği, toplumsal alt grupların güvenliği, bireylerin güvenliği gibi farklı düzlemlerde ele alınmaktadır (Şekil 2.1) (Yılmaz, 2017:68).

Şekil 2.1: Güvenliğin Katmanları

Kaynak: Sait Yılmaz: Uzay Güvenliği, Milenyum Yayınları, (İstanbul,2013), s:26

Güvenlik, herkesin üzerine söyleyecek bir sözü olduğu fakat tanımının yapılmasının zorluğu her geçen gün artan bir kavram özelliği taşımaktadır.

Tanımlardaki ve algıdaki farklılık, alanın zenginleşmesi açısından oldukça önemlidir. Güvenliği; birey, devlet, toplum, dünya gibi herhangi bir değerli öznenin, yapısına, bekasına, değerlerine ve geleceğine yönelik her türlü tehdit ve tehlikenin belirlenmesi, caydırılması ve bertaraf edilmesi olarak tanımlamak mümkündür (Çıtak, 2017:36). Bu kapsamda güvenliğin statik bir tanımlamasının yapılması mümkün görünmemekle birlikte, risk ve tehlikelerin her geçen gün mutasyon geçirdiği bir çağda yaşamaktayız. Bu oluşan yeni risk ve tehlikeler analiz edilerek tanımlamaların da bu gerçekler doğrultusunda revize edilmesi gerekmektedir.

2.4 Güvenliğin Sınıflandırılması

Sınıflandırma, güvenlik kavramının ve kapsamının anlaşılmasında önemli bir aşamadır. Çıtak'a göre; güvenlik üzerine yapılan tartışmalar bireyin mi yoksa devletin mi merkeze alınması gerektiği ya da askeri güvenliğin mi yoksa çevre güvenliğinin mi öne çıkarılması gerektiği gibi konular üzerine yoğunlaşmaktadır (Çıtak, 2017:36). Zira, küreselleşme ile meydana gelen yeni tehdit ve riskler, askeri ve askeri olmayanları ihtiva eden ve önceki zamanlara göre daha komplike olan tehdit ve risklerdir (Karabulut, 2015:31). Güvenliğin kapsamı ise, her geçen gün derinleşerek yelpazesi diğer disiplinlerle grift hale gelmektedir. Bu bağlamda sınıflandırmanın analiz düzeyine ve hedef alanlarına göre yapılması derinlik açısından faydalı olacaktır.

2.4.1 Analiz düzeyine göre güvenlik

Güvenlik kavramının çerçevesini iyi bir şekilde anlayabilmek için, analiz düzeyinin tanımını belirlemek gerekmektedir. Çıtak; daha açık bir ifadeyle, güvenliğin merkezine kimin ya da neyin güvenliğinin konulacağını belirlemesidir (Çıtak, 2017:36). Bu bağlamda kimin güvenliğinin sağlandığını ortaya koymak için verilen cevap da çeşitlilik içermelidir.

MacFarlane göre; insanlığın mı? Dünyanın mı? Devletin mi? Ulusun mu? Yoksa bireyin mi? Güvenliğinin ön plana çıkarılması gerektiği oldukça tartışmalı bir konudur. Çünkü geleneksel görüşe göre yapılan bir inceleme doğrultusunda devlet güvenliğine yapılan bir odaklanma, içerideki bireylerin güvenliğine zarar verebilmektedir. Diğer taraftan, birey güvenliğine yapılan aşırı vurgu da

devletler için içeriden ve dışarıdan gelen tehditlere cevap vermede zafiyet oluşturabilmektedir (MacFarlane, 2007:348). Bu kapsamda sadece ulusal güvenliğin sağlanmasına yoğunlaşmak, birey güvenliğini gözardı etmek veya sadece birey güvenliğini öne çıkarmak ulusal güvenlikte zaafiyyete yol açacağına dair yorumlar bulunmaktadır.

Uluslararası güvenliğin sağlanması için oluşturulan işbirlikleri, paktlar, bölgesel menfaate dayalı antlaşmalar devletlerin güvenliklerini etkilediği, ancak bu durumda devletlerin kendi güvenlikleri ön plana çıktığında ise bu oluşturulan güvenlik bloklarının sıkıntıya sebep verdiği ve bölgesel veya küresel terör örgütleriyle terör yaratıldığı bugün de ortadadır. Örnek olarak, ABD ile müttefik olunmasına rağmen PYD/YPG terör örgütlerini Türkiye'ye karşı kullanması verilebilir.

Tüm bu irdelemelerinin sonucunda, güvenliğin tek bir boyutta ele alınması tam olarak anlaşılmasını ve buna mukabil uygun savların geliştirilmesini zorlaştıracaktır. Bu durumda güvenlik farklı boyutlarıyla diğer disiplinlerle ilişkilendirilip, çeşitli analiz düzeylerine göre stratejiler geliştirilmelidir. Bu analiz düzeylerinin sınıflandırılmasında birey güvenliği, devlet güvenliği, ulusal güvenlik, bölgesel güvenlik ve uluslararası güvenlik olmak üzere beş ayrı başlık altında incelenecektir.

2.4.1.1 Birey güvenliği

Şahıs, kişi, fert anlamına da gelen birey kavramı, güvenlik açısından tanımlandığında; emniyetli bir şekilde yaşamını devam ettirebilme durumudur. Göze göre; tarihi süreçte ise birçok farklı tanımlamanın yapıldığı görülecektir. Milattan önce 5. Yüzyılda Antik Yunan Uygarlığı döneminde ilk kez dile getirilmeye başlanan "birey" kavramı bu dönemde Sofizm akımı içerisinde yorumlanmıştır. Sofistlere göre insan her şeyin ölçüsü olduğu bencil bir yaratıktır ve insanın (bireyin) dışında mutlak bir gerçeği veya doğruyu kabul etmemekle birlikte her şeyin insan iradesinin ürünü olduğunu belirtmiştir (Göze, 2000:11, Akt.Çankal, 2010:29). Bu tanımlama ile döneme ait insan hakkında tekdüze bir çerçeve belirlenmiştir.

Günümüz devlet anlayışında, bireyler, aileler ve kurumlar bir bütünlük halindedir. Devlet bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak kurumları oluşturur ve

bireylerin bu kurumlardan hizmet almasını sağlar. Birey toplumu oluşturan en önemli unsurdur ve toplumdaki, sosyal yaşamdan bağımsız düşünülemez. Çağımızda İnsan Hak ve Özgürlüklerinin yanında, birey devletten başta beslenme, barınma, güvenlik, eğitim, sağlık ve adalet ihtiyaçlarını karşılama talebinde bulunmaktadır.

İnsan (birey) güvenliği, sürdürülebilir barışın ve sosyal adaletin ancak bireylerin haklarının ve ihtiyaçlarının risklerden korunmasıyla mümkün olabileceğini savunan küresel güvenlik için insan merkezli bir yaklaşımdır. Başlıca insani güvenlik riskleri arasında, şiddet ve insan hakları ihlalleri, kadın hakları, yoksulluk ve açlık, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlerden yararlanamamak sayılabilir (Yılmaz, 2017:69-70). Bu riskleri ortadan kaldırmak için gelişmiş demokratik ülkelerin samimi davranmaması dünyanın geride kalan kısmını, az gelişmiş ve gelişmemiş ülkeleri de olumsuz yönde etkilemektedir.

Çomak, Sancaktar ve Demir'e göre; küresel güvenliğin sağlanması adına bireylerin korunmasını merkez alan yaklaşım ortaya atılmıştır. İnsan güvenliğinin sağlanmasına karşı riskler ve tehlikeler uluslararası/yerel seviyelerde bağlantılı kabul edilerek ve bu bağlantılar göz önünde bulundurularak çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır (Çomak & Sancaktar & Demir, 2016:7). Devlet güvenliği mi ya da birey güvenliği mi sorusunun yanıtında günümüzde ibre birey güvenliği tarafına kısmen de olsa dönmüştür.

Ergül'e göre ise; küreselleşmenin yarattığı yeni dinamikler, kurumlar, uluslararası örgütler ve sözleşmeler, bireyin ulusal ve uluslararası düzeyde daha özgür bir konuma yükselmesine yardımcı olmuştur. 2.Dünya Savaşı'nı takip eden süreçte insan hakları konusunda hazırlanan ve geliştirilen normlar, kurallar ve düzenlemelerin sonunda, teorik düzeyde bireyi devletle arasındaki güçsüz durumdan çıkarttığı söylenebilir (Ergül, 2012:195, Akt.Özdoğan, 2016:182).

UNDP'ye göre birey güvenliği 7 ayrı güvenlik kapsamı ihtiva etmektedir. Bunlar; (Karabulut,2015):

- Ekonomi Güvenliği
- Gıda Güvenliği
- Sağlık Güvenliği

- Çevre Güvenliği
- Bireysel Güvenlik
- Grupların Güvenliği
- Politik Güvenlik

Jose Nef, bu boyutlara ilave olarak “Fiziksel Güvenlik” ten, Laura Reed ve Majid Tehranian ise “Psikolojik Güvenlik” ten bahsetmektedirler (Paris, 2001:91, Akt.Karabulut, 2015:139).

Seyom Brown’a göre; birey güvenliğinin gerçekleştirilmesi hakkında alınması lüzumlu önlemler Şu Şekilde düzenlenebilir (Brown, 1994:17):

- Yaşam alanlarının muhafaza edilmesi.
- Ölümlerin ve iŐkence, tecavüz, psikolojik baskı gibi kötü davranışların kısıtlanması.
- VatandaŐlık haklarının muhafaza edilmesi.
- Kültürel çeŐitliliđin muhafaza edilmesi.
- Ekolojik dengenin ve çevrenin korunması.
- Devletlerin birey güvenliği konusundaki hassasiyetini ve ilgisinin artırılması
- Toplumsal düzenin korunması
- Bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanma imkanlarının olması
- Ekonomik olarak belirli bir seviyenin altında yaŐamalarının engellenmesi.

21.yüzyılda temel eğilim, birey güvenliği devlet politikasında öncelikli hale gelmiştir. Bu çerçevede birey yaşadığı ortamda ve çevresinde güvenlikli bir yaşamı devletten talep edebilmektedir. Bireyin bu talebi de devletin sorumlulukları arasındadır ve yerine getirmesi gereken ödevidir.

2.4.1.2 Devlet güvenliği

Güvenliğin tanımının geniş kapsamlı olarak incelenmesinden sonra anlaşılmaktadır ki; devlet güvenliğinin kapsamı milli güvenliği de içermektedir. Bu bağlamda, bir ülke içinde yaşayan insanların güvenliğini içeriden ve dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı koruyacak devletin güvenliğidir.

Devlet güvenliği, soyut, hukuki tüzel kişiliğe sahip olan devlet, olası iç ve dış tehdit ve tehlikelerden muhafaza edilmiş olarak bekasını sosyal, hukuki ve tehlikelerden korunmuş olarak varlığını hukuki, sosyal ve bağımsız olarak devam ettirmesi olarak anlaşılabilir. Ayrıca siyasi, hukuki ve ekonomik yönlerini göz önüne olarak da değerlendirmek mümkündür (Çınar, 1997:59). Bu yönler modern devletlerin oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde modern devletlerin görevleri, devletin içinde yaşayan toplumu tehlikelerden korumak, dışarıdan gelebilecek tehditleri bertaraf etmek için mekanizmaların kurulmasını sağlayacak kadar geniş kapsamlıdır.

Devlet güvenliğine yönelik tehdit ve tehlikeler çok çeşitli biçimlerde ve boyutlarda ortaya çıkabilmektedir. Bu tehdit ve tehlikeler tasnif edilirken iç ve dış kökenli olarak ayrılabilceği gibi, özellikle günümüzde iç menşeli herhangi bir tehdidin dış bir mihrak tarafından da desteklenmesi sıklıkla söz konusu olabilmektedir (Karataş, 2008:61). Ayrıca, devletler ekonomik durumlarına, siyasi yapılarına göre milli güvenlik politikaları tespit eder ve uygulamaya çalışırlar. Uluslararası antlaşmalara ve sözleşmelere göre de, devlet güvenliğini tehdit eden dış saldırılara karşı, kendilerini meşru olarak müdafaa ederler. Aynı zamanda, bu meşruluk iç güvenliği korumada da kendini gösterir. Dolayısıyla, burada, hukuk kuralları devreye girerek devlete ve onun yaptıklarına destek olur (Çınar, 1997:59). Devlet güvenliğinin sağlanmasında istihbaratın rolünü gözardı etmemekte yarar vardır. Çünkü güvenliğin temel desteği istihbarattan gelmektedir.

Devlet güvenliği kavramı yerine, milli güvenlik kavramı ve başka kavramlar da, akademik çevreler tarafından kullanılmaktadır. Bunlardan bazıları, emniyet, ulusal güvenlik ve genel güvenlik kavramlarıdır.

Milli güvenlik kavramının küresel boyut kazanması ise; Birinci Dünya Savaşı ile başlamış, İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında tamamlanmıştır. İkinci Dünya

Savaşı'nın Birinci Dünya Savaşı'na oranla daha yıkıcı sonuçlar doğurması ve toplumun tüm kesimlerini önemli ölçüde sarsması ulusal güvenlik kavramının önemini netleştirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonuçları; uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına yönelik kolektif güvenlik ihtiyacı nedeniyle BM, NATO, Varşova Paktı ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gibi uluslararası güvenlik kuruluşlarının teşkil edilmesine yol açmıştır (Yılmaz, 2006:237). Bu kuruluşların ve blokların oluşması ile küresel mahiyette bir nükleer savaşın önlenmesi sağlanmıştır.

Milli Güvenlik kavramı, ülkelerin rejimlerinin devamını sağlamak için birinci derecede öneme sahiptir. Ülkenin belirlediği güvenlik politikalarının amacı da idrak ettiği tehdit ve tehlikeler karşısında egemenliğini ve menfaatlerini kollama ve muhafaza etmektir. Bu öncelikli olarak stratejik düzeyde akılcılığa ve ölçümlendirme gereksinimi karşılayarak istihbarat yapılanmalarını lüzumlu hale getirir (Yılmaz, 2006:239). Bu bağlamda, yeni güvenlik mekanizmalarının oluşturulması, daha fazla milli çıkarların askeri olmayan vasıtalarla elde edilme ihtiyacı ve askeri opsiyonların nihayi başvurulacak yöntemler olması; çeşitli istihbarat işlevleri ile onaylanan yeni milli güvenlik politikalarına olan lüzumluluğun esas nedeni olmaktadır.

Ulusal güvenlik politikalarını uygulamada sağlamak için ön plana çıkan paydaşlar şu şekildedir; caydırıcılık, kriz yönetimi ve savaş harici eylem, güvenlik ortamının biçimlendirilmesi, limitli kuvvet kullanımı, nihai neticeli (konvansiyonel/nükleer) çatışmadır.

Sonuç olarak, devlet güvenliği bir bütün olarak devletin sınırları içerisinde kalan kişileri de kapsayacak şekilde hem bir iç güvenliği hemde devlete karşı dışarıdan gelebilecek tehlikelere yönelik bir dış güvenliği kapsamaktadır. Bununla birlikte, devlet güvenliğini, her ne kadar iç ve dış güvenlik olarak bir ayırma tabi tutsak da, bu ayırım anlatım içindir, devlet güvenliği bir bütündür. (Çınar, 1997:60-61). Ülke içinde yaşayan toplumun güvenliğini ve bekasını sağlayamayan devletler, tarihte var olan örneklerde olduğu gibi yaşamlarını bütünlük içerisinde sürdürememişlerdir. Bugün Ortadoğu coğrafyasında; Irak, Suriye ve Libya gibi devletler örnek olarak gösterilebilir.

2.4.1.3 Ulusal güvenlik

Devlet organizasyonunun en önemli sorumluluklarından birisi de ulusal güvenliği sağlamaktır. Ulusal güvenlik devletin organize ettiği ulusal güç unsurlarıyla mümkün olmaktadır. Ulusal gücü sağlandığında bir ülke için egemenlik tartışılmaz hale gelebilmektedir. Farklı kurum ve kuruluşlara sahip devlet organizasyonu, teşekküllerin işbirliği ile ulusal güvenliğin sağlanmasından tam olarak bahsedilebilmektedir. Ulusal güvenliğin oluşturulmasında en önemli unsurun istihbarat olduğunu tartışmasız kabul etmek rasyonel bir yaklaşımdır.

Çağımızın en önemli özelliği dünyada her alanda yaşanan değişimin hızı ve kapsamlı olmasıdır. Değişimin iki ana eksenini, dünya siyasi sisteminde soğuk savaş sonrası yeniden şekillenme ve endüstri çağından bilgi çağına geçiştir. Küreselleşme ise hem kendisi bir değişimdir, hem de diğer değişimlerin hızlı ve dünya çapında sağlayan bir olgudur (Dumanlı, 2007:15). Ancak küreselleşmenin ulusal güvenliği tehdit ettiğini, küreselcilerin ulus devletlerin sonu gelmektedir sözleriyle açıklamak mümkün olmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında geleneksel ulusal güvenlik algılamaları, günümüz küresel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Soğuk Savaş döneminin kitlesel olan tehdit kavramı yerine; etnik çatışmalar, ülkelerin iç istikrarsızlıkları ekolojik faktörler, göç, insan hakları, kökten dincilik, kaçakçılık ve terörizm gibi yeni tehdit ve riskleri kapsamaktadır. Barış ve güvenlik, sadece askeri güvenliğe bağlı değildir (Balkan, 2006:30). Dolayısıyla ulusal güvenlik kavramı altında incelenmesi gereken yapılar ve konular, çok boyutlu, karmaşık holistik bir sistemi oluşturmaktadır (Çomak & Sancaktar & Demir, 2016:755) derken, 21. Yüzyıl tehdit ve riskleri geleneksel güvenlik anlayışı ile çözmek imkanı kalmamıştır. Çünkü, tehdit ve risklerin özellikleri, boyutları ve yeni tehdit ve risklerin ortaya çıkması bunu engellemektedir.

Ulusal güvenlik “bir ülkenin iç ve dış tehlikelerden korunabilmesi” şeklinde kısaca tanımlanacak olunursa, ulusal güvenliğin sağlanmasında, ulusal çıkarların o ülke için hayati değerinde olduğu görülür. Yani, bir ülkenin ulusal çıkarı, ulusal güvenliğinin sağlanmasıdır (Balkan, 2006:26). Varlık’a göre ulusal güvenlik; “devletin varlığının ve zenginliğinin elde edilmesi, bunlara

özgü tehdit ve risklere karşı lüzumlu önlemlerin alınması, müşterek kimlik ve bu kazanımların muhafaza edilmesi yoluyla ulusal menfaatlerin gerçekleştirilmesi durumu” olarak ifade etmek mümkündür (Özdağ, 2015:17). Devletler arası mücadelelerin tümü menfaat ve çıkar üzerine kuruludur. Devletler arasında dostluk veya düşmanlık yoktur.

Wolfers’a göre ulusal güvenlik: “Bir ulusun az ya da çok sağladığı ve daha büyük veya az oranda elinde bulundurmaya hedefinde olduğu bir kıymettir.” (Karabulut, 2015:21) önemli bir değerdir.

Trager’a göre ise ulusal güvenlik; hükümetlerin ulusal menfaatlerine yönelik ulusal ve uluslararası taarruzlara karşı devleti muhafaza etmeye dönük (Karabulut, 2015:22) politikalarıdır.

Tanımlarda da görüldüğü üzere; çıkar, menfaat, güç, caydırıcılık, üstün gelme, askeri iç ve dış tehdit gibi kavramlar ortaya çıkmaktadır. Ulusal güvenlik; bir devletin bekası, vatandaşlarının yaşama hakkı, özgürlüklerini elde edebilme, ekonomik istikrarının sağlanması ile yerine getirilmesi gereken bir kavramdır.

Devletlerin gelecekle ilgili güvenlikleri için ulusal güvenlik stratejilerini belirlemeleri gerekmektedir. Devletlerin sürekliliği ve bekası için bu önemlidir. Yalçın’a göre; genel olarak ulusal güvenlik stratejisi, bir devletin kendi ulusal güvenliğini uzun süreçte elde etmeye yönelik maksattır. Bir devlet uzun vadede var olması için neleri tehdit ve risk olarak gördüğü ve bu tehdit ve riskleri nasıl bertaraf etmesi lüzumuna dair yanıtları ihtiva eder. Bunları belli bir mantık çerçevesinde tahmin eder. Bu düşünce devlet için en güvenli hali ortaya çıkarmaya çalışır (Yalçın, 2017:18). Bu çerçevede; Suriye politikaları ve göç, Irak politikaları, DAESH, FETÖ, DHKPC, PKK gibi terör örgütleriyle yapılacak mücadelenin stratejileri, iklim, su ve enerji politikalarının belirlenmesi için yapılacak planlamalar rasyonel yapılmalıdır. Bu da ülke bekası ve tehditlere karşı alınacak tedbirler açısından önemlidir.

Ullman’a göre; Ulusal güvenliğin sadece askeri terimlerle tanımlanması gerçekçi bir yön taşımamaktadır. Böylesi bir anlayışın gelişmesi hem tehlikeli hem de yanıltıcıdır. Çünkü bu düşünceyle devletler askeri tehditlere yoğunlaşmakta ve diğer tehditleri görmezden gelmektedirler. Bu da topyekün güvenliklerini tehlikeye sokmaktadır. Ayrıca yine bu düşünce, hızla

silahlanmaya yol açacağından uluslararası ilişkilerin geleceğinde büyük sorunlara neden olabilecektir (Çıtak, 2017:42-43). Günümüzde tehdit ve tehlike geçmişe göre değişim geçirmiş sert gücün (askeri güç) yanında yumuşak güç unsurları da uluslararası ilişkilerde yaygın şekilde uygulanır hale gelmiştir.

2.4.1.4 Bölgesel güvenlik

Coğrafya kaderdir; bir ülkenin komşularını, jeopolitiğini belirleyen coğrafya önemli bir kavramdır. Bulunduğun coğrafya; savaş stratejilerini, savunmasını, ekonomisini, istihbaratını ülkenin bekasını etkileyecek unsurlar için öneme sahiptir. Dolayısıyla coğrafi gerçekler bölgesel güvenliğin seviyesini de ortaya çıkarmaktadır.

Dünya da her bölgenin içinde bulunduğu konjokturel güvenlik sorunları vardır. Bölgelerdeki bu sorunları aynı güvenlik politikalarıyla çözmeye kalkışmak, tehditleri ortadan kaldıramamaktadır. Ergen'e göre; bölgesel bir sorun, tercihen bölgesel engeller aşıldıktan sonra, ancak küresel sistem içinde uygun bir alan yaratabildiği takdirde çözülebilir (Ergun, 2017:148). İspanya'nın Bask Bölgesi sorunuyla Filistin sorununu örnek olarak verilebilir.

Çıtak'a göre; içinde bulunan bölgelerin özelliklerinin, bölgesel sorunların-fırsatların değerlendirilmesi bölgesel güvenliğin anlaşılmasında kilit öneme sahiptir. Örneğin; Orta Doğu Bölgesi ile Kuzey Avrupa Bölgesi'nin güvenlik değerlendirmeleri aynı olmayacaktır; çünkü tarihsel, kültürel, siyasi, ekonomik, coğrafi, askeri, dinsel, dilsel, toplumsal etkenler önemli farklılıklar yaratmaktadır (Çıtak, 2017:43). Her bölgenin kendine özgü sorunları ve çözüm yolları bulunmaktadır. Örneğin Filistin sorunu ile İspanya'nın Bask bölgesi sorunlarının çözüm yolları farklıdır. Çünkü farklı dil, din, kültür, siyasi, coğrafik ve ekonomik yapıdan gelmektedirler.

Bölgesel güvenliği; hedef bölgenin güvenliğini sipesifik alanlarda muhafaza etmek adına yapılan çalışmalar biçiminde ifade etmek mümkün olabilmektedir. Bölgesel güvenliği muhafaza etmek için bazen bölge devletleri arasında antlaşmalar yapılmakta, bazende bu konuda bölgesel teşekküller yapılmakta, bazende bölgesel örgütlenmelere gidilebilmektedir. NATO ve AGİT geniş bölge temelli, Batı Avrupa Birliği (BAB), GUUAM, Şanghay Altılısı ve Balkan Paktı, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) gibi dar bölge temelli teşebbüslere

örnek olarak verilebilir (Karabulut, 2015:24-25). Bunlara Varşova Paktı da eklenebilir.

Buzan, bölgesel güvenlik bağımlılığının iki temel unsuru olduğunu ifade etmiştir.

- Belirli bir coğrafi bölgedeki devletlerarası güç dengesi.
- Tarihsel dostluk-düşmanlık algılamaları.

Bölgesel güvenlik yapıları, söylem düzeyinde ve algısal olarak yapay bir şekilde oluşturulmuş güvenlik algılamaları değil var olan iletişim, bağımlılık ve bölgesel güç dengelerinin bir sonucu olarak görülmelidir (Çomak, Sancaktar, Demir, 2016:740). Bölgeleri oluşturan devletlerin ihtiyacından kaynaklanan yapılarıdır.

Bölgesel güvenlik için, yalnızca bir ülkenin talepte bulunması yeterli olmamaktadır. Bölgedeki ülkelerin güvenliğin sağlanmasında ortak paydalarda antlaşmaya varması ve bu antlaşmanın da sürdürülmesi hususunda hassas olunması gerekmektedir. Bölgesel güvenlik için devletler zaman zaman antlaşmalar yapmakta ve paktlar oluşturmaktadırlar. Örneğin, Çağırın'a göre; Amerikan Devletler Örgütü'nün isteğiyle yapılan 2 Şubat 1971 tarihli terörizmle mücadele konusunda yapılan ilk antlaşma Washington Sözleşmesi'dir. Sonraki süreçte 4 Kasım 1987 tarihinde Güney Asya Bölgesel İşbirliği Örgütü bünyesinde yapılan Terörizmin önlenmesi ve cezalandırılması sözleşmesi, 27 Ocak 1977 tarihli Terörizmin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, bu konuda verilebilecek diğer örnek antlaşmalardır (Karabulut, 2015:25-26). Bunlara Nükleer Silahların sınırlandırılması antlaşmalarını da eklemek mümkündür.

2.4.1.5 Uluslararası güvenlik

Uluslararası güvenlik, en genel anlamda; devletlerin ve uluslararası teşkilatların karşılıklı sulh ve güvenliği elde etmek için aldıkları tedbirler bütünü olarak tanımlanabilir. Dar manada ise uluslararası sistemin kuvvet kullanımı ve savaş tehdidinden uzak konumda, küresel çatışmalardan muhafaza edilmesi biçiminde ifade edilebilir (Dağ, 2004:269). Yılmaz'a göre diğer bir tanım ise; güvenliğin birey ve grupların esas değerlerine olan tehditten temizlenme ölçüsüne göre izafi bir kavramdır (Yılmaz, 2006:267). İnsanlık tarihinde bakıldığında dünya

da bölgesel ve global çapta büyük savaşlar olmuş ve insanlık bu savaşların nihayetinde tecrübeler yaşamıştır. Bu tür savaşlarla karşılaşmamak için devletler arası antlaşmalarla bir nevi uluslararası güvenliği sağlamak için sigorta işlemi yapılmak istenmiştir.

Bir devletin varlığını koruma ve sürdürme, hatta genişletme amacının karşısına çıkan sorunlar ve ikili-üçlü ilişkilerle çözümlenebildiği ya da çözemediği (savaş-barış vs.) her olgu ulusal güvenlik konusuna dahil olurken, çok sayıda devletin aynı zamanda karşısına çıkan benzer sorunlar, uluslararası güvenlik içinde değerlendirilmektedir (Dedeoğlu, 2014:85). Ulusal güvenlik (Devlet güvenliği) ve uluslararası güvenlik birbiri ile etkileşen birbirini tamamlayan olgular olduğu için ulus devletlerin güvenliği ve sistemin güvenliğini analitik açıdan birlikte değerlendirmeyi gerektirir. Çünkü, uluslararası güvenliği sağlayan politikalar ulus-devletler tarafından alınmaktadır. Ulus devletlerin güvenliği de ulus altı ve uluslararası dinamiklerden etkilenmektedir. Devlet güvenliği kavramı yaygın olarak, muhafazası lüzumlu kıymetler olan siyasal özgürlük ve toprak bütünlüğünü içermekte iken zamanla devletin ülkesi içinde yaşayan varlıkların güvenliğini de içine alacak kadar büyümüştür (Bozkurt & Kanat, 2007:66, Akt.Urhal, 2009:73). Ancak günümüzde ulus devletlerin varlığı küreselleşme destekçileri tarafından sorgulanmaktadır.

Tarihsel süreçte uluslararası barış ve güvenliği korumak ve sağlamlaştırmak amacıyla pek çok adım atılmıştır. Milletler Cemiyeti (MC) ve Birleşmiş Milletlerin (BM) kurulması uluslararası güvenlik alanında atılan en önemli adımlardır. Ayrıca, uluslararası güvenliği korumak adına çeşitli tehdit unsurlarını engellemeye veya en azından azaltmaya yönelik pek çok uluslararası düzenleme (konferans, kongre, andlaşma, vb.) yapılmıştır (Karabulut, 2015:26) Bu bağlamda görülüyor ki uluslararası güvenlik ancak devletlerin yapacağı işbirliğine dayalı andlaşmalar, ve bu andlaşmalara sadık kalınmasıyla sağlanabilmektedir.

20.yüzyıl önceki yüzyıllardan çok fazla sayıda ve çok daha ölümcül savaşlara sahne olmuştur. II. Dünya Savaşından bu tarafa bütün savaşlarda olan sivillerin oranı %70 iken, bu oran 1990'larda %90'ı aşmıştır. Savaşların ve savaş ölümlerinin bu kadar artmasının önemli bir nedeni de uluslararası savaş ticaretinin yeterli düzeyde kontrol rejimine tabi olmadan, serbest bir ortamda

yapılabilmiş olmasıdır. Soğuk Savaş bittikten sonra bile dünya silah ticaretinin hızlanarak sürmesi, gelecekte de silahlanma yarışlarının devam edeceğine işaretler. Bugün silah sanayinin dünya barışının sağlanmasına engel oluşturan önemli faktörlerden birisini olduğunu da söylemek mümkündür (Urhal, 2009:75-76). Tarihsel süreçte silahlı savaş konusunda uluslararası sayısız teşebbüs yapıldığı görülmektedir. Bazen bölgesel alanda bir anlaşmayla silahlı savaşla çaba harcanmış (1990 tarihli Avrupa Konvansiyonel Silahlar Anlaşması), bazen de birden çok muhatabı olan gayretler söz konusu olmuştur (1972 yılında SALT-1 ve 1979 yılında, SALT-2 anlaşmaları). Ancak, bu uluslararası silahlı savaşla teşebbüslerinde başarı sağlanamamıştır. Çünkü, uluslararası güvenliğin önündeki en mühim bariyerlerden biri olan silahlanma rekabeti artan bir hızla devam etmekte, böylece savaşlar ve terörizm önlenememektedir (Karabulut, 2015:27). Bu durumda görülüyor ki; mevcut dünya düzeninin devam etmesi için de silah endüstrisinin önemli bir etkisinin var olduğu görülmektedir.

2.4.2 Hedef alanlarına göre güvenlik

İnsanların göçebeliğine son verip, yerleşik düzene geçmelerinden beri daimi ve düzenli orduların oluşturulması ihtiyacı doğmuştur. Yüzyıllar boyunca güvenliğin temel ilgi ya da hedef alanı askeri konular olmuştur. Hem tehditlerin en önemlilerinin askeri araçlarla gelmesi hem de korumanın sadece askeri güçle gerçekleştirilebilecek olması askeri yapıları, mekanizmaları, teknolojisi ve yarışı gündemin ilk sırasına koymuştur. Ancak, günümüzde güvenlik sadece askeri tehditleri içermemekte, bunun yanı sıra bilhassa Afrika ülkelerindeki gıda yetersizliği, sınır ülkelerde meydana gelen savaşlar ve bunun yarattığı göç dalgası, uyuşturucu kaçakçılığı, enerji güvenliği, batı ülkelerinin bilhassa nüfus artış hızının yetersizliği ve nüfuslarının yaşlanması, iklim, su, gıda, GDO, sağlık klasik güvenlik kaygılarının değişmesine ve küresel anlamda bir güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalındığının ispatıdır. Bu bağlamda, devletler güvenlik politikalarını ve istihbarat çalışmalarını bu yeni gelişen durumlara göre ele almalıdırlar.

21.yüzyılda askeri teknolojinin baş döndürücü bir şekilde gelişmesi ile; kıtalararası balistik füzelerin ortaya çıkması, hassas güdümlü füzelerle hedefleri

her coğrafik şartta vurabilen silahların üretilmesi, nükleer silahların denizaltılarda, uçaklarda ve gemilerde kullanılması, biyolojik silahların üretilmesi ve birçok kimyasal silahların üretilmesi, askeri güvenliğin azalması anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda Çınar; askeri güç, en son başvurulacak bir güçtür. Eğer devletlerin çıkar çatışmaları diplomasi yolu ile çözümlenemediğinde, devletler bir çıkış yolu olarak askeri güçlerini kullanmayı deneyebilirler (Çınar, 1997:71). Bu ülkelerin son seçenekleri olarak görülmektedir.

Güvenliğin hedef alanlara göre incelenmesi, tehditlere karşı daha etkin mücadele edilmesini, politika yapımında önceliklerin belirlenmesini ve koruma işlevinin tam anlamıyla gerçekleştirebilmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda, güvenliğin enerji kaynaklarından sağlığa kadar geniş bir yelpazede düşünülmesi gerekmektedir (Çıtak, 2017:48). Günümüzde tehdit ve risklerin değişmesiyle, bu yelpaze daha da genişlemektedir.

2.4.2.1 Geleneksel ve yeni güvenlik anlayışları

Güvenlik kavramının geçen zaman içinde evrim geçirerek derinleşmesi, oluşan tehdit ve risklerin yelpazesinin değişmesi ve genişlemesinden kaynaklanmaktadır.

Günümüzde güvenliğin genel çerçevesi, geleneksel ve yeni güvenlik olarak iki başlık altında incelenmektedir. Güvenlik çalışmalarının fiziksel tehditler kapsamında, devlet odaklı ve dar kapsamda tek disiplin altında incelendiği mantalitesiyle, disiplinler arası bir yaklaşım ile yeni teoriler çerçevesinde pek çok değişik tehdidin ışığında ve bireyin esas alındığı zihniyet, geleneksel ve yeni güvenlik olarak tanımlanmaktadır (Çıtak, 2017:48) ki bu sınıflandırmanın sebebini güvenliğin evrimleşmesi olarak nitelendirmek doğru olacaktır.

Güvenlik anlayışındaki değişim günümüzdeki tehdit kavramlarının değişimiyle ihtiyaçtan kaynaklanan bir durumdur. Bu değişimi yapamayan ülkeler ise, güvenlik açıkları ve zafiyetleri ile beka sorunuyla karşılaşacaklardır.

Günümüzdeki yeni güvenlik anlayışı ile, geleneksel güvenlik anlayışı arasındaki fark gözle görülür şekilde anlaşılmaktadır. Ancak nasıl ki bilimsel gelişmeler sürekli ileriye doğru devam etmekte, gelişmeler yerinde durmamakta, her

bilimsel gelişme bir sonraki gelişme için referans olmakta ise, geleneksel güvenlik anlayışı da yeni güvenlik anlayışı için bir referans olmuştur. Hem geleneksel güvenlik anlayışını hem de yeni güvenlik anlayışını analiz ederken, uluslararası ilişkiler bilim çevreleri ekseninde irdelemek gerekmektedir.

2.4.2.1.1. Geleneksel güvenlik anlayışı

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya iki kutuplu ideolojik ayrışmaya evrilmiştir. Bu dönem Soğuk Savaş olarak adlandırılmış ve 1990 yılına kadar devam etmiştir. Soğuk Savaş zamanındaki güvenlik algısı, geleneksel güvenlik anlayışı olarak tanımlamak doğru bir yaklaşımdır. Tarhan'a göre; geleneksel güvenlik anlayışında, güvenlik devlet merkezli olup esasında askeri tehdit ve riskleri barındıran bir değerlendirmeye haizdir. Ayrıca Soğuk Savaş dönemi buna verilecek en güzel örnektir. ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) dünyayı iki ana kutba bölerek bir kuvvet mücadelesi içerisine girerek askeri silahlanmaya önem verdikleri ortaya çıkmaktadır (Tarhan, 2018:14). Bu süreç nükleer silah yarışımının da hızlandığı bir süreç olmuştur.

1947'den 1989'a kadar ulusal ve askeri güvenlik konuları bir yöntem (silahlanma), araç (istihbarat) ve strateji (caydırıcılık) meselesi olmuştur (Aydın, Braush, Çelikpala, Spring, Polat, 2015:175). Bu dönemde belli başlı bazı ekoller ve çalışmaların ortaya çıktığı görülmüştür. Bunlar, (Buzan & Hansen, 2009):

- Kritik Güvenlik Çalışmaları: Devlet güvenliğinden ziyade insan güvenliği ön plandadır.
- Stratejik çalışmalar: Güvenlik konusunu siyasi-askeri açıdan tanımlayan ve askeri dinamiklere odaklanan daha geleneksel bir anlayıştır.
- Feminist Güvenlik Çalışmaları.
- İnsan Güvenliği.
- Barış araştırmaları.
- Sömürgecilik Sonrası Güvenlik.
- Postyapısalcı Güvenlik Çalışmaları. (Buzan, Hansen, 2009:35-37, Akt.Tarhan, 2018:14-15).

2.4.2.1.2. Yeni güvenlik anlayışı

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dünya da tek kutuplu, risklerin ve düşmanların belirsizleştiği bir sürece girilmişti. Bu yeni oluşan güvenlik konseptine karşı geleneksel güvenlik anlayışı ile çözüm bulmak rasyonel olamazdı. Bunun için, oluşan yeni risk ve tehditlere karşı yeni güvenlik teorilerin oluşturulup uygulanması gereği oluşmuştu.

Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla, ABD ve Rusya arasındaki tansiyonun azalma eğiliminde olması, ulus devletlerinin hakimiyetlerinin tahribata uğraması ve devlet dışı bir takım grup ve yapıların faaliyetlerinin artması, iki kutupluluktan belirsiz çok kutuplu bir dünyanın ortaya çıkması ile, bölgesel politikaların etkinliğinin artması, uluslararası işbirliklerinin artışı, bölgesel ve yerel çatışmaların ve problemlerin artışı ulusal güvenlik kavramının farklılaşmasını ortaya çıkarmıştır (Jumaeu, 2017:49). Bu bağlamda uluslararası güvenliği etkin bir şekilde sağlamak için, yeni bir güvenlik anlayışına ihtiyaç vardır.

Soğuk Savaş'ın bitişiyle geleneksel güvenlik anlayışı değişime uğrayarak askeri gücün eskisine oranla (özellikle de Avrupalı devletler arasında) önemini yitirdiği vurgulanmıştır. Devlet-merkezli güvenlik anlayışı sorgulanarak birey-odaklı güvenlik tanımları yapılmaya başlanmıştır.

Buzan'a göre; devlete yönelen tehditler artık sadece askeri tehditler değildir. Devlet için üç temel tehdit vardır: Devlet fikrine yeni ulus-devletin ideolojik varlığına yöneltilen tehditler; devletin fiziki varlığına yani vatandaşlarına ve temel kaynaklarına yöneltilen tehditler; devletin kurumsal kimliğine ve yapısına yani siyasi sistemine yöneltilen tehditler (Bakan, 2007:40) olarak çeşitlilik göstermektedir.

Soğuk Savaş sonrasında karşımıza çok yönlü ve asimetrik tehditler ortaya çıkmıştır. Çıtak ve Şen'e göre; savaşın ve tehditlerin değişen yapısı ile değişen yeni güvenlik anlayışının temelinde tek bir devlet tarafından çözülmesi mümkün olmayan ve birden fazla devleti ilgilendiren sorunlar bulunmaktadır. Terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması, iç savaş, uyuşturucu kaçakçılığı ve salgın hastalıklar gibi yeni güvenlik tehditleri küreselleşmenin de etkisi ile devletlerin tek taraflı politikalar izlemesini ve tek temel aktör olmalarını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, neoliberal yaklaşımların görüşleri doğrultusunda Uluslararası

İlişkiler’de kurumsallaşma, işbirliği, çok taraflılık, devlet-dışı aktörlerin etkinliği ve askeri güvenlik dışındaki konuların önemi artmakta (Çıtak-Şen, 2014:19) olup çeşitlilik göstermektedir.

Tablo 2.1 geleneksel ve yeni güvenlik anlayışlarının arasındaki temel ayrılma noktaları arasında sayılabilecek merkeze alınan nesne, güvenlik sağlayıcı aktör, temel güvenlik tehditleri, güvenlik politikası yapıcıları, güvenlik sağlayıcı araçlar gibi başlıkları özetlemektedir.

Tablo 2.1: Geleneksel ve Yeni Güvenlik Anlayışları

	Geleneksel Güvenlik Anlayışı	Yeni Güvenlik Anlayışı
Merkeze Alınan Nesne	Siyasal varlık (devlet vb.)	Birey, ulus, devlet, bölge, uluslararası alan
Güvenlik Sağlayıcı Aktör	Devlet	Devlet, uluslararası örgütler, devlet dışı kuruluşlar, çıkar grupları
Temel Güvenlik Tehditleri	Büyük oranda askeri ve ekonomik, siyasi	Askeri, ekonomik, siyasi, toplumsal, çevresel, demografik, siber, vb.
Güvenlik Politikası Yapıcıları	Devlet liderleri, Üst düzey askeri yetkililer, Üst düzey bürokratlar	Siyasetçilerden, bürokratlardan, askeri yetkililerden, akademisyenlerden, toplum önderlerinden, araştırmacılardan oluşan geniş bir yelpazede kişinin katılımıyla oluşturulan kurullar.
Güvenlik Sağlayıcı Araçlar	Kaba güç unsurları (ordu, ekonomik yaptırım)	Tüm milli güç unsurları, kaba ve yumuşak gücün bir arada kullanıldığı akıllı güç unsurları (ordu, ekonomi, nüfuz, uluslararası örgütlerdeki konum, kamu diplomasisi, istihbarat, ekonomik ilişkiler vb.)

Kaynak: Emre Çıtak: Yeni Güvenlik Politikaları ve Türkiye’de İstihbarat Dönüşümü, Yenyüzyıl Yayınları, (İstanbul,2017), s:56

2.5 İstihbarat

Devletler başta olmak üzere kurum ve kuruluşların hayati fonksiyonları için önem arz eden istihbarat kavramı, içeriği bakımından sürekli gelişen ve derinleşen bir kavram özelliği taşımaktadır. Tılısbık ve Akbal'a göre; İstihbarat kavramı literatürde, her kademesi ile çok amaçlı bir ifade olarak incelenmektedir. Onun bu denli farklı yöntem ve tekniklere tabi tutularak analiz edilmesi, kavramın uğraştığı alanın çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır ki bu çeşitliliği ortaya koymak, belirli bir doğayı, belirli bir tarihsel yapıyı/gelişimi, bununla beraber de bakış açılarına göre yaratılan ayrıntıyı analiz etmekle (Tılısbık, Akbal, 2006:5) sağlanabilmektedir.

Temelde “bilinmeyi ve bilinmesi istenmeyi bilmek” üzerine kurulu olduğu için, istihbarat faaliyetleri yakın zamanlara kadar pek konuşulmayan, tartışılmayan, üzerinde çalışılmayan ve perde arkasında kalan bir konu olmuştur (Çıtak, 2017:57). Bu durumda akademik çevreler tarafından istihbarat tanımı yapılması zorlaşmıştır. Çeşitli toplumlar ve devletler; kendilerini güvende hissetmek, çıkabilecek sorunları önceden kavrayabilmek, lüzumlu kararları ve tedbirleri tasarlayıp, rizikolara karşı tertiplenebilmek amacıyla çeşitli alanlarda “istihbarat” gerçekleştirmek, yani bilgi elde etmek, gelişmeleri takip etmek, bu bilgileri çözümleyip ölçümlendirerek, milli menfaatleri bakımından bir takım neticelere ulaşmak zorundadırlar (Tılısbık & Akbal, 2006:3). Bunun için; devletlerin varolması yaşamsal süreçlerinin devamı için, istihbarat kavramı değişen dünya şartlarına göre revize edilmesi gereken bir kavramdır.

Yakın zamana kadar, istihbarat ve istihbaratçı kavramları toplum tarafından yanlış algılanmış olup; istihbarat ve istihbaratçı, ispiyonculuk ve casuslukla özdeşleştirilir hale getirilmiştir. Fakat günümüzde istihbarat kavramının multidisipliner bir kavram olduğu ve ülke menfaatleri için önemli bir meslek olduğu anlaşılmaya başlanmıştır. Ancak, istihbaratın akademik çevreler tarafından tam olarak bir bilim dalı haline geldiği söylenemez. Çünkü bilimsel araştırma yapılacak kişilere, alanlara ve bilgilere ulaşılması tam anlamıyla mesleğin olması gereken gizlilik ve ketumluktan dolayı mümkün olamamaktadır.

2.6 İstihbaratın Tanımı

İstihbarat hayatımızın her alanında karşımıza çıkan bir kavramdır. Tılısbık ve Akbal'a (2006:10) göre; "İstihbarat" kavramını tanıyabilmek, anlayabilmek, onunla ilgili bir şeyleri ortaya koyabilmek için, kavramın kelime anlamı olarak ne ifade ettiğini irdelemek gerekecektir. Özkan'a (2003:4) göre; Türkçe de "Haber alma" manasına gelen istihbarat, köken itibarıyla Arapça kökenli bir sözcüktür ve "yeni öğrenilen haber, bilgi" anlamına gelmektedir.

İstihbarata dair pek çok tanım yapılmıştır; fakat yapılan her tanımın bir nebze eksik kaldığını belirtmek gerekir. Bir birey, istihbaratı, günlük yaşamda karşısına çıkacak herhangi bir engeli aşmak, pragmatik heves kokan girişimlerde bulunmak veya bunların dışında gayet naif bir şekilde hayatını kolaylaştırıcı bir unsur olarak farkında veya farkında olmadan kullanabilir. Öbür taraftan bir devlet için ise, istihbarat açık ve gizli olmak üzere çeşitli kaynaklardan elde edilen malzemenin toplanması, değerlendirilmesi ve kullanıma sunulması olarak karşımıza çıkmaktadır (Özdoğan, 2016:58). Bu çerçevede anlaşılacağı üzere; istihbaratın çok yönlü, multidisipliner bir kavram olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan özü yakalamak adına istihbaratla ilgili bazı yazarların tanımlarını sunmakta yarar görülmektedir.

İstihbarat, bilgi elde etmek, bilgi hazırlamak ve kişi ya da mesele hakkında ayrıcalıklı inceleme yapmaktır. Şöyle ki; yeni vakıf olunan bilgiler dökümanlar haberler-bilgi toplama malumat almadır (Aydın, 2011:25). Bu tanımdan anlaşıldığı gibi; bilgi istihbaratın en önemli kapsamıdır diye ifade edilebilir.

İngilizce konuşan ülkelerde istihbarat sözcüğünün karşılığı "intelligence" zeka, akıl, bilgi gibi manalara gelmektedir. Örneğin, ABD'de Central Intelligence Agency (CIA) ve İngiltere'de Military Intelligence (MI) istihbarat kurumlarının tanımlamalarında. Bu ülkelerde, sözcüğün kökeni ile alakalı olarak istihbarat, entelektüel bir etkinlik olarak görülmektedir. Rusya ve diğer bazı slav kökenli ülkelerde ise güvenlik sözcüğü istihbarat etkinliklerinde ana sözcüktür. Örneğin, eski KGB (Komitet Gosuderstvennoy Bezopasnosti) teşkilatının açılımı, "Devlet Güvenlik Komitesi" dir (Özkan, 2003:25). Doğu bloku ülkelerinde istihbarat kuruluşları isimlendirilirken güvenlik sözünün tercih edilmesinin

sebebi, bilhassa 2.Dünya Savaşından sonra oluşmuş batıdan gelebilecek tehdit veya bu psikolojiden kaynaklı bir etki durumu olarak değerlendirilebilir.

İstihbarat, seçilen bir amaca yönelik toplanan sistemli malumatların, amacın olası tutum şeklini ortaya çıkaracak bir biçimde ölçümlendirilmesi sonucu elde edilen işlenmiş malumat yumağı, mahsuldür (Yılmaz, 2016:99). Güven'in benzer bir tanımı; bilgilerin toplanması, mevcut bilgilerle karşılaştırılması, bu bilgilerin analizi, değerlendirilmesi, birleştirilmesi ve yorumlanması sonunda ortaya çıkan hasıladır (Güven, 2006:4). Güven'in tanımı, istihbarat çarkındaki aşamalarla örtüşmektedir.

Çınar'a göre İstihbarat; bir devletin veya herhangi bir organizasyonu güvenliği ile alakalı alanda devlet ya da özel kişiler tarafından elde edilen başka bir devlete, siyasal bir gruba, hükümete, partiye, askeriye ve herhangi bir eyleme sahip olduğuna ikna olunan bilginin elde edilmesi, üretimi, analizi, bilgi yaymak ve bilginin kullanımı olarak tanımlanabilir (Çınar, 1997:105). Acar bir benzer tanımlamayı şöyle ifade etmiştir: Devletin güvenliğini muhafaza etmek ve geliştirmek için gerekli duyduğu her çeşit haberi, her çeşit olanak ve araçlarla; mahremiyet yansızlık, gerçeklik, devamlılık ve sürekliliği prensiplerini gerçekleştirerek elde edilmesi, elde edilen bu haberlerin sınıflandırılarak değerlendirilmesi, karşılaştırılması ve incelenerek olası tehdit ve tehlikelerin belirlenmesi, stratejik tasarımların oluşturulmasına ek sağlayacak haberlerin meydana getirilmesi (Acar, 2011:75) olarak tanımlamıştır.

İstihbarat çalışmalarında ulaşılmaya çalışılan asıl hedef, mümkün olduğunca çok fazla bilgi elde edilmesidir. Ancak, elde edilen işlenmemiş bilginin doğru bir yöntemle analiz edilebilmesi de, bilgi toplama süreci kadar önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Bu nedenle bilgilerin analizini yapacak, bilgiyi yorumlayacak ve akabinde olası tehditleri önlemeye yönelik öngöründe bulunabilecek uzman kişilere ihtiyaç duyulması kaçınılmaz olmaktadır (Karataş, 2018:28). İstihbaratçılar günümüzde hızla değişen dünya dinamiklerine uygun entelektüel seviyeye sahip, mesleki bilgileri üst düzeyde kişiler olmalıdır ki; ülke için iyi hizmet verebilsinler.

Milli İstihbarat Teşkilatı'na göre istihbarat; günün koşullarına elverişli olarak değişken bir meseledir. Akıl, zeka, anlayış, malumat, haber, bilgi, vukuf, işitilen

haberler, alınan haberler, bilgi tolama, haber alma olarak tarif edilmektedir (<https://www.mit.gov.tr/giris.html>). Atay'a göre; İstihbarat, hedef ülkedeki politika yapıcıları veya amaçlarının başarısız olmalarının sağlanması, hedef ülkedeki hükümetin veya siyasi partinin yıkılması, kişi veya ajanların etkisiz hale getirilmesinde, ayrı olarak bir ülkenin rakiplerinden daha çok yarar elde etmesini veya en minimum seviyede yaşamayı sürdürmesini sağlayan bilginin toplanmasıdır (Atay, 1996:80, Akt.Özdağ, 2016:29). Bu tanımlama daha çok istihbarata karşı koyma çalışmalarını göstermektedir.

Devlet içi ve dışı faaliyetlerden haber alma ve illegal çalışmaları önlemek için istihbarat önemli bir olgu dur. Şenel (1997:32)'e göre; düşman veya düşman olması olası devletlerin; maksatları, tasarıları ve potansiyallerine ilişkin her çeşit fırsat ve araçlarla haberin toplanması ve bunların belirli süreçlere tabi tutularak incelenmesi yoluyla bir neticeye ulaşılmasıdır (Acar, Urhal, 2007:192). Bu yüzden haber istihbaratın ham maddesi olup, işleme tabi tutulduktan sonra istihbarat halini almaktadır. Ham bilgilerin işleme süreçleri ve bu süreçlerden sonra istihbarat haline gelmesi, sistematik bir çalışma ürünüdür.

İstihbarat sulhta ve savaşta gerçek bilgiye ulaşmak, doğru olmayan bilgi dağıtmak anlamını ifade eder (Karabekir, 1998:23, Akt.Urhal, 2009:468). T.W.Procyszhy'nin farklı bir tanımı ise; istihbarat, insan düşüncesinin mantıksal ilerlemesinin ve çözümlemesinin nihai ürünüdür (Özdağ, 2016:30). Bu tanımlama istihbarat alt yapısı olmayan ve felsefe eğitimi almamış insanlar için pek bir şey ifade etmemektedir.

Imıl istihbaratı farklı bir bakış açısıyla tanımlamıştır. Imıl (2019:34)'a göre; istihbarat, ihtiyaç duyulan bilgilerin çeşitli analiz yöntemlerinden geçirek istifade edecek noktaya (kişi, şirket veya devlet) raporlanması olarak tanımlamak mümkündür. Imıl'ın tanımı, Sherman Kent'in analizciye verdiği önemle örtüşmektedir.

İstihbaratın büyük ölçüde yorum ve kaçınılmaz olarak da süpekülasyon gerektirdiğini söyleyen Mc Dowell'a göre; istihbarat, bilinenin, ona eklenen yeni bilginin ve sonunda bunların karışımının yorumunun tümüdür (Özdağ,

2016:30) derken daha önce verilen tanımlarda uyum içinde istihbaratı veriden çok verinin analizi şeklinde tanımlamaktadır.

Genelkurmay Başkanlığı Silahlı Kuvvetler İstihbarat Okul Komutanlığı: İstihbarat Subay Temel Kursu Ders Notlarında (Ankara:1995) istihbaratın askeri bir tanımı yapılmıştır. Buna göre; istihbarat, durum muhakemelerinin gerçekleştirilmesinde, hareket üsluplarının seçilmesinde, maksatların ve operasyonun ilerletilmesi ve tatbikinde yakın veya olası temin edilen ve yabancı milletlerin veya bölgelerin bir veya birden fazla şekli ile alakalı tüm bulunan bilgilerin elde edilmesi, ölçümlendirilmesi, analiz edilmesinden, bir araya getirilmesinden oluşan sonuç olarak ölçümlendirilmektedir (Tılısbık & Akbal, 2006:15). Bu tanıma Çınar, farklı bir yaklaşımda bulunmuştur, ona göre; bu tanımda istihbarat bir sonuç olarak görülmektedir ki, tam anlamıyla bu görüşe katılmak olanaklı değildir. İstihbarat, esasta bir devamlılıktır. Bu devamlılığın içerisinde hem bir başlangıç hem de bir sonuç vardır. Ayrıca bu süreç devamlılık gösteren bir zamandır, herhangi bir yerde bir kısıtlama ile karşılaşmadan devam eden bir süreçtir (Çınar, 1997:107). Çınar'ın bu eleştirisinin eksik bir yönü olduğu söylenebilir. Her sürecin içerisinde bir sonuca ulaşmak olasıdır. Bu sonuçlarla süreç revize edilebilir. Nasıl ki sosyal olaylar sürekli değişkenlik gösteriyorsa, istihbarat olgusu da süreç içerisinde değişikliklere açıktır denilebilir.

İstihbarat erişilebilen bütün açık, yarı açık ve/veya gizli kaynaklardan her çeşit vasıtanın kullanılması neticesinde toplanan her çeşit bilgi, malumat ve haberin ulusal genel veya ulusal özel plandaki politikaların meydana getirilmesi ve ulusal politikalara zarar verilmesinin önlenmesi gayesi ile toplandıktan sonra ehemmiyetini ve doğruluğuna göre bölümlendirilmesi, mukayese edilmesi, analiz edilerek ölçümlendirilmesi süreci neticesinde erişilen bilgidir (Özdağ, 2016:31) derken geniş kapsamlı bir tanım yapılmıştır. Günümüzde istihbaratın önemli bir kısmı açık kaynaklardan elde edilmektedir. Dolayısıyla internet'in de derinlik kazanmış olduğu dünyamızda gizli saklı bir haberin, bilginin duyulmaması, bilinmemesi imkanı çok az seviyeye indirgenmiş bulunmaktadır.

İngiliz istihbaratçı Michael Herman'a göre, istihbarat rasyoneliteyi temsil eder ve istihbarat kullanmayı reddeden devlet adamı Aristoteles'ten beri Batılı insanın bilgi ufkunu genişletmek için kullandığı iki araca sırtını döndüğünü

bilmek zorundadır. Bunlar, akıl ve bilimsel yöntemdir (Özdağ, 2016:22-23). Bir organizmanın yaşamını devam ettirebilmesi için oksijene ihtiyacı varsa, devletlerin sürekliliği içinde güçlü bir istihbarat organizasyonuna ihtiyacı vardır.

Sherman Kent'e göre de istihbarat bilgidir. Bu anlamı ile bilgi bütün verileri kapsamasa dahi oldukça geniş anlamda ve çeşitli enformasyondur. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki bu anlamlı parça bilginin en önemli kısmı istihbaratı ilgilendirir. İstihbarat alanında bu kısım "Yüksek Düzey Dış İstihbarat" olarak adlandırılmıştır. Bu tabir, ülkemizin, devlet adamlarının veya askerlerinin bilgisiz veya plansız davranışlarının sonucunda ülke hedeflerinin veya çıkarlarının zarar görmesini engellemek amacıyla ihtiyaç içinde olduğu bilgi türü için kullanılan kısaltmadır. Bu bilgi dünyanın diğer ülkelerine karşı yüksek düzey ulusal politikamızın temelini oluşturur (Kent, 2003:1). Kent'e göre; istihbarat bir kurumdur, söz konusu bilginin sözü edilmekte olan özellikli türünün peşini kovalamakta olan, aktif kişilerin oluşturduğu fiziksel bir organizasyondur. Böylesi bir organizasyon, yabancı ülkeleri izleme ve bu ülkelerin geçmişlerini, şimdiki zamanlarını ve muhtemel geleceğini yorumlamaya hazırlıklı olmaları gerektiği anlatılmaktadır (Kent, 2003:51) Bu bağlamda istihbaratın uzun süreçli ve sabırla yapılması gereken bir faaliyet olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Kent'in bilgiyi önemli veya önemsiz olarak ele alması ve istihbarat için yalnızca önemli bilgileri değerlendirmesi istihbarat açısından bir yanlışlığa yol açmaktadır. Çünkü bazı savaşlar ve operasyonlarda önemsiz olarak görülen bilgiler, sonuçların yönünü değiştirmiştir. Unutmamalı ki Şeytan ayrıntıda gizlidir sözünü her zaman için değerlendirmelerde akıllara getirilmesinde fayda görülmektedir.

İstihbaratı bir insan organizması gibi düşünürsek; devletlerin icraatlarını doğrudan takip eden, milli güvenliğini negatif yönde tesir edecek ve en küçük söylentiye dahi öğrenebilen sürekli milletin düşüncelerini ve sonuçta günümüzün gerçeklerinin ötesinde geleceğin olasılıklarını anlayabilen zeka anlaşılmaktadır (Acar & Urhal, 2007:194). İstihbarat bir zeka işidir. En küçük bilgi kırıntısının önemi, yeri ve zamanı geldiğinde bir analiz ihtiyacında anlaşılacaktır.

Sonuç olarak insanlarda ve devletlerde gelecek kaygısı ve başkaları hakkında olumsuz düşünme algısı olduğu sürece, bu bir anlamda yaratılıştan kaynaklanmaktadır, istihbarata her zaman gereksinim vardır. Diğerlerinin ne yaptıkları ve neleri sana karşı oluşturdukları hakkında bilgi sahibi olunca o kadar huzurlu yaşamını devam ettirebilir ve ona karşı önlemler alınabilir (Çınar, 1997:109). Burada entelektüel boyutu olması gereken zeka ön plana çıkmaktadır.

2.7 İstihbaratın Tarihçesi

İnsanoğlu geleceğini tahmin etmek ve öğrenmek, bilginin güç olduğunu farkına vardıktan sonra onu tarih boyunca elde etmek için büyük çabalar sarfetmiştir. Gizliyi ve gizemli olayları öğrenme isteği; insanın doğuştan gelen merak duygusudur. Karaağaç (2018:31)' a göre; Dünyanın en eski meslek gruplarından birisi olan istihbarat mesleği, ortaya çıkışıyla birlikte hemen faaliyete geçmiş ve insanlığın başlangıcından günümüze kadar devam etmiş bir meslektir.

Eski çağdan beri, hemen hemen ilk insan münasebetlerinden itibaren, bir insanın veya grubun ötekileri hakkında veya gereksinimi olan yiyecek olanakları ile su kaynakları durumu üzerinde bilgi toplama, araştırmada bulunma eylemleri gittikçe genişleyerek çoğalmıştır. Bir kısım yazarlar ve düşünürler dünyanın en eski mesleğinin fahişelik olduğunu ileri sürerler ve ondan sonraki ikinci eski mesleğin de istihbaratçılık olduğunu belirtirler. Zira bilgilenen insanlar daha uyanık olurlar, daha bilinçli hareket ederler, daha isabetli kararlar alabilirler (Girgin, 2003:125). Bu durum günümüz de dahil olmak üzere gösterir ki; dünyanın en eski mesleğinin bile istihbarata ihtiyacı vardır. En eski mesleğin icracıları bile, işlerini yaparken kendi aralarında küçük bir istihbarat örgütlenmesine ihtiyaç duyarlar ve dahası onlarla mücadele için yine istihbarat gereklidir. Bu halde dünyanın en eski mesleğinin fahişelik değil, profesyonel anlamda olmasa bile istihbaratçılık olduğu da bir iddia olarak ortaya konulabilir (Tılısbık & Akbal, 2006:20). İstihbarat insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olmaya başlamış ve süreç içinde bir meslek olarak adlandırılmıştır. Mesleğin önemi bugün devletlerin istihbarat kurumlarındaki faaliyetlerinden de anlaşılmaktadır.

M.Ö. 600 yıllarında henüz Avrupa’da belli başlı bir kaç medeniyet mevcutken Asya’da Çin’liler istihbarat konusunda kayda değer bir gelişme göstermişlerdi. Sun Çe adında bir Çinli casusluk üzerine bir incelemede bulunmuş ve devletin iyi yönetilebilmesi için istihbarat faaliyetlerinin önemine değinmiştir. Bilgi edinme olayının yıldızlara bakarak ya da büyü yaparak değil, karşıdakinin hareketlerini gözleyerek olabileceğini (Çınar, 1997:109) ifade etmiştir.

M.Ö. 500 yıllarında Çinli komutan Sun Tzu: “Yol, arazi, hava durumunu askerlerini sevk etmeden önce düşman askerlerinin durumunu gözlemleyerek yap” açıklaması ile savaş alanlarında istihbaratın ne denli önemli olduğunu belirtmiştir (Yılmaz, 2016:240). Yine Sun Tzu döneminde komutan olan Zhang Yu: “Herhangi bir askeri harekatta öncelikle, arazinin şeklini bilmek önemlidir. Savaştan önce yolun durumunu, yolun uzunluğunu bilersen nasıl bir rota izleyeceğini de bilirsin.” (Sun Tzu,2014:113) açıklaması savaştan önce istihbaratın önemini göstermektedir. Ayrıca Tzu’ya göre; bilgi hasmı çok iyi tanıyanlardan gerçekleştirilmelidir. Hasım yakından tanıyanları da beş gruba ayırmaktadır. Düşmanların içindeki casuslar, mahalli casuslar, inanç değiştiren kişiler, mahkûmler ve savaştan sağ dönenler. Bir hükümdar için eğer bu beş casus görev başında ise, endişelenmesin, rahat uyusun. Çünkü o artık çok kuvvetlidir. Casuslardan iyi faydalanmak için onlara eli açık davranmak icap eder. Casuslardan önemli başarılar almak, zeki bir devlet adamının, ileri görüşlü bir ordu komutanının işidir (Sun Tzu, 2014:95-98). Tzu casusların çalışma metotlarını ve istihbaratın sağlanmasında casusların niteliklerini açıklamıştır.

İstihbarat tarihinde, Çinli’ler tarafından Göktürkler’e karşı kurulan istihbarat örgütü de tarihsel açıdan kayda değerdir. Çinli’lerin ilk organize istihbarat örgütünü Göktürkler’e karşı 570’li yıllarda kurduğu kabul edilir. Göktürklerin süratle kuvvetli hale gelmesi, bölgede güç olması ve Çin’in Batı ile Hindistan kazançlarını kendi lehine çevirmesi üzerine imparatorluk tarafından bir haber alma örgütünün oluşturulduğu anlatılır (Şimşek, 2004:13-14, Akt.Urhal, 2009:476). Çinli’lerin bu kurdukları istihbarat teşkili ile, organize bir örgüt yapısında olduğu anlaşılmaktadır.

Geçmişte devletler istihbarat sayesinde savaş alanlarında kuvvetlerini en etkin biçimde kullanmıştır. Mete Han’la birlikte, tarihte yerlerini almış olan hükümdarlardan, Cengiz Han, Atilla, Gazneli Mahmut, Kül Tigin, Alparslan

savaş istihbaratı ve buna bağılı olarak harpte aldatma ve hile taktiklerini gerçekleştirmişlerdir (Tılısbık & Akbal, 2006:21). Bu gerçekten yola çıkarak, istihbarata karşı koyma taktiklerini tarihin o surecinde uygulanmış olup başarı da sağılanmıştır.

Türk tarihinde Büyük Selçuklu Devleti'nin önemli devlet adamı Nizamımlk'e göre haberci, üzerinde olumsuz şüphe olmayan kişiler olmalıdır. Zira memleketin iyileşmeye erişmesi ve hengamenin engellenmesi onlara bağılıdır. Bu haberciler direkt olarak hükümdara bağılı olmalı ve hükümdar tarafından atanmalıdır. Malumatların doğıru ulaştırılması için aylıkları da hazineden verilmelidir. Konu edilen bu habercilerin sahip oldukları bilgiler yalnızca hükümdar tarafından bilinmelidir (Aydın, 2011:44). Bugünkü saha personelinin o gün heberci olarak adlandırılması ve Selçuklu Devleti'nin büyümesindeki etkileri bakımından bu habercilerin Nizamımlk'e çok yardımcı oldukları anlaşılmaktadır.

Roma İmparatorluğı, hakimiyeti altında bulundurduğı topraklardaki gücünü oluşturduğı gizli teşkilata borçlu idi. Kilise ve Venedik teşkilatlanması, gerçekleştirdiğı gizli örgütler sayesinde devletler üzerinde imtiyazlar elde etmişlerdir. İşte bu sebeple, Avrupa'da istihbaratın siyasal konularda kullanılması o kadar da eski değıldir. XIV. Lui zamanında yavaş yavaş istihbaratın siyasal konulara girdiğini görmekteyiz. Fakat bu işin teşkilatlı ve sistemli olarak yürütülmesi, ilk defa Fransız ihtilalinden sonra olmuştur. İhtilalden sonra kurulan ilk hükümetin polis nazırı Fuşe, istihbarat teşkilatını zamanın ihtiyaçlarına göre yapılandırmayı başarmıştır (ınar, 1997:110) ve Avrupa devletleri istihbarat teşkillere süreç içinde önemini daha da artıtarak geliştirmişlerdir.

Türk tarihinde istihbarat toplamakla görevlendirilen kişilere “aşit-aşut” denirdi. Asya'da görülen ilk casuslar Çin manastırlarında yetişen rahiplerdi. Bu rahipler bir yandan dinlerini yaymaya çalışırken diğer yandan toplumların genel yaşayışı, gelenekleri, insanlar arasındaki karşılıklı davranışlarla, güvenlik konularında bilgiler toplar, bunları seyahatname biçiminde düzenleyip, hükümdara sunarlardı (Miman, 2007:23). Hükümdarlar da bu bilgileri önemsedikleri halkı ynetmekteki başarı düzeyinden anlaşılmaktadır.

İlk istihbarat teşkilini İngilizler kurmuştur. Özkan (2003:27), çağdaş anlamda kurumsal istihbarat çalışmalarının ilk örneklerinin 1530'lu yıllarda İngilizlerin Kraliyet gizli servisini kurmalarıyla başladığını kabul etmektedir. İtalyan gezgin Marco Polo'nun, Çin'e yaptığı gezilerdeki izlenim ve değerlendirmeleri stratejik istihbarat açısından son derece zengin bir kaynak oluşturmasına karşın, istihbarat bu dönemler boyunca, devletler değil, güçlü derebeyleri, soylular, bireyler için yapılmıştır (Özkan, 2003:27). Daha sonraki süreçte devleti yönetenler istihbaratı önemsemişlerdir.

Yakın'a göre; "XV. yüzyılda ilk kez İtalyanlar, devamlı elçilikler ihdası biçimiyle istihbaratta ileri bir hamle yapmışlardır. Venedikli elçiler yazdıkları raporlarda, müşahade ve kanaatlerini değerli bir şekilde belirtmişler, askeri istihbarata hizmet etmişlerdir. Bu elçiler yalnız müşahade ile yetinmemişler, sürekli biçimde çalışacak olan istihbarat ağları oluşturmanın esasını da atmışlardır." (Yakın, 1969:12, Akt. Tılısbık ve Akbal, 2006:22). Bu çerçevede, o dönemlerde bile elçiliklerin istihbarat çalışmalarında ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır.

Dünya tarihine damga vuran askeri liderlerden ve ünlü devlet adamlarından biri olan Napolyon'un "iyi bir yerde konumlanmış bir ajanın sağladığı bilgilerin bazen birkaç tümen askerden daha fazla işe yarayabileceği" mealinde nakledilen görüşleri de bu işin önemini yeterince belirtmektedir (Girgin, 2003:126). İstihbarat açısından Napolyon örneği verilecek olur ise; Napolyon: "İnanın bana, savaşın sonuçları incelendiğinde topçunun, süvarinin, piyadenin kahramanlıkları, casusların şu göze görünmeyen lanetli ordusu yanında hiç kalır" ifadesiyle istihbaratın önemini anlatmaktadır. Napolyon, bu sözün içeriğini çok iyi bildiği için Avrupa seferinde bu ülkenin Genelkurmay danışmanlarından Kral Schulmeister'i casus olarak kullanarak Ulm ve Auster kalelerini kan dökmeden almıştır (Tılısbık & Akbal, 2006:22-23). Casusların özellikleri istihbarat başarıları sağlamakta ve savaşların sonuçlarını etkilediği görülmektedir. İşte istihbaratın görünmeyen gücü ile savaşmadan galip gelmek mümkün olmaktadır.

İstihbarat faaliyetinin tür, zenginlik ve profesyonellik bakımından tekamül ettiğini görmek için Ortaçağ dönemi ve Rönesans beklemek gerekmektedir. Bu dönem Avrupa'sında diplomasi ve istihbarat mefhumları, aynı manalara karşılık

gelmekteydi. O derece ki genel kanaate göre elçiler ile casuslar arasında bariz bir fark yoktu. Amerikan ihtilali, Napolyon Savaşları, Amerikan Sivil Savaşı ve Fransa-Prusya Savaşı gibi savaşlar espionaj faaliyetlerinin şekil verdiği savaşlar olmuştur (Miman, 2007:24). İstihbaratın bu savaşlardaki önemi ortaya çıkmıştır.

Kuruluş döneminde başlayan istihbarat faaliyetleri Osmanlılar da, modern istihbaratçılık olarak ifade edilebilecek “Voynuk ve Martolos” teşkilatları oluşturarak iç ve dış ilerlemeleri izlemeye gayret göstermişlerdir. Bu teşkilatlarda, bilhassa devşirmeler arasından büyüttükleri “martolos” ismini verdikleri ve genellikle gayri müslim tebaa casus olarak istihdam edilmiştir. Hatta Bizans’a ajanlık yapan keşişlerden de istifade edilmiştir (Şimşek, 2004:20, Akt.Acar & Urhal, 2007:198). Osmanlı’nın başarısı istihbaratı organize etmesiyle mümkün olmuştur.

Osmanlılar da istihbaratı dış ve iç hedefli olmak üzere iki alanda kullanmışlardır. Osmanlı yükseliş çağında ülkelerle ilgili bilgileri, genellikle Hristiyan ve Yahudi cemaatler arasından çıkan kimseler sağlamıştır. Batılı ülkelerde özellikle ticari ilişkilerinde veya taht kavgalarında Osmanlılara düşmanları ile ilgili bilgiler aktarmışlardır. Ancak, bunlar casusluk teşkilatları aracılığıyla olmamıştır (Özkan, 2003:30). Osmanlılar, istihbarat servisine, en güçlü olduğu 16.yüzyılda bile gerek duymamışlardır. 19.yüzyıl sonlarına kadar gizli bir haber alma örgütüne sahip olmayan Osmanlı, muhbirlerin verdiği haberlerle yetinmek zorunda kalmıştır. Ekonomilerini hep başka ülkelerin mal hareketlerine ve yönlendirmelerine açık tuttıkları için, ekonomik casuslukla da hiç ilgileri olmamıştır. Ama Osmanlıların ve diğer Türk devletlerinin yazılı kaynaklarında, yöneticilerin sürekli olarak casus faaliyetlerine karşı uyarıldıkları görülmektedir. Bu açıdan baktığımız Türkler tehlikeyi görmüş ama önlemini almamıştır denebilmektedir (Özkan, 2003:29-30). Osmanlı’yı yöneten irade, organize bir istihbarat teşkilatını kurmakta gecikmiştir, ancak rakiplerinin espionaj faaliyetlerine karşı duyarlı oldukları anlaşılmaktadır ki; buna karşı 19. Yüzyılın sonlarına kadar teşkilatlı önlem almamıştır.

19.yüzyılda yaşanan iç ve dış olaylar, II. Abdülhamit’i Yıldız İstihbarat Teşkilatını kurmaya itmiştir. Padişah, hatıratında, “Yabancı devletler kendi emellerine hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar

çıkarabilmişlerse, devlet emniyet içinde olamazdı. Doğrudan doğruya şahsıma bağlı bir istihbarat teşkilatı kurmaya, bu düşünce ile karar verdim. İşte düşmanlarımın jurnalcilik dedikleri teşkilat budur.” (Aydın, 2011:144) ifadeleri ile bu istihbarat teşkilatının neden kurulduğu sorusunun cevabı izah edilmiştir.

II. Meşrutiyetin ilanı ile Meclisi Vükela (Bakanlar Kurulu) aracılığı ile çıkarılan bir kararname ile 29 Temmuz 1908’de Yıldız İstihbarat Teşkilatının faaliyetlerine son verilmiştir (Urhal, 2009:485). Yıldız teşkilatı Abdulhamit tarafından kurulmuş, fakat teşkilatta daha sonra amacını aşan ispiyonculuk müessesesi gelişmiş ve organizasyon istihbarat fonksiyonlarını yerine getiremez hale gelmişti.

19.yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti’ne karşı Balkanlarda ve Arap Yarımadasındaki ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkıp yoğunlaşması ile; istihbarat, espionaj, karşı istihbarat faaliyetleri etkisini artırmıştır. Fakat II. Abdülhamit’in kurmuş olduğu Yıldız Teşkilatı 1908’de kapatılmış ve bu teşkilatın yerine herhangi bir kuruluş Balkan Savaşlarına kadar (1912-1913) ikame edilememiştir. Bilhassa Osmanlı Devleti içindeki ayaklanmalar ve I.Dünya Savaşı’nın ayak seslerinin yaklaşması güçlü bir istihbarat teşkilatının kurulması ihtiyacını artırmıştır.

Enver Paşa, Osmanlı Devleti’nin siyasi birliğinin korunmasını sağlamak, ayrılıkçı hareketleri önlemek ve yabancı devletlerin Orta Doğu’daki istihbarat ve gerilla faaliyetlerine karşı koymak amacıyla “Teşkilat-ı Mahsusa”yı kurmuştur (Urhal, 2009:486). Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında kurulmuş organize bir istihbarat teşkilatı olan, “Teşkilat-ı Mahsusa” Kurtuluş Savaşı’nda mücadele edecek subayların bir kısmının, bu teşkilatın çalışmalarına katılan kişilerden meydana geldiği bilinmektedir.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde, Milli Mücadele esnasında genel istihbaratı temin etmek için, ittihatçılardan meydana gelen Teşkilat-ı Mahsusa’ya bağlı “Karakol Cemiyeti” kurulmuş oldu. (Acar & Urhal, 2007:199). Bunlar diğer resmi olmayan gruplarda kurulmuş ve Milli Mücadele’de yardımcı olmaya çalışmışlardır. Pehlivanlı (1993:4)’e göre; ilerleyen zamanda, dönemin Genelkurmay Başkanı, Mareşal Fevzi Çakmak’ın yetkisiyle, Ankara Hükümeti adına istihbarat elde etme ve istihbarata karşı

koymakla vazifelenendirilen ilk milli kuruluş olarak, Kurtuluş Savaşı yıllarının belirsiz, güvensizlik günlerinde iç ve dış hasımlara karşı mesuliyeti ağır bir yükümlülük almış olan “Askeri Polis Teşkilatı” 18 Temmuz 1920 tarihinde Anadolu’da kurulmuştur (Urhal, 2009:199). Akabinde bazı gerekçelerle Fevzi Paşa’nın imzasıyla yayınlanan 21 Mart 1921 tarihli emirle, “Askeri Polis Teşkilatı”nın kaldırılarak yerine “Tedkik Heyeti Amirlikler”nin kurulduğu duyurulmuş ve 1 Nisan 1921 tarihinden itibaren “Tedkik Heyeti Amirlikleri” görev sorumlulukları itibariyle “Askeri Polis Teşkilatı Vazife Talimatnamesine” göre hizmetlerini yürütmüşlerdir (Urhal, 2009:487-488). Bu örgüt her ne kadar Meclise yeni olduğu gösterilse de, isminden başka hiçbir şeyi yeni değildir. Fevzi Paşa ve Mustafa Kemal Paşa’nın gayretleride sonuçsuz kalmıştır. Tetkik Heyeti Amirlikleri yapılan sınırsız harcamalar ve sunulan imkanlara rağmen verimli çalışamazlar. Buna kızan Mustafa Kemal Paşa 22 Haziran 1922’de bu teşkilatı tamamıyla kapatarak ortadan kaldırdı (Aydın, 2011:215). 1923 başlarında, İstanbul ve Trakya’ya yeniden yapılacak bir saldırıyı etkisizleştirmek, İngiliz işgal birliklerinin takibi için Geçit Teşkilatı Kumandanlığı (GTK) adı verilen bir istihbarat örgütü kuruldu, fakat Fevzi Paşa’nın emriyle (Aydın, 2011:215) bu teşkilatın faaliyetlerine son verildi.

1926 yılında Atatürk’ün talimatıyla eğitime tabi tutulan personelin eğitimlerini tamamlamalarıyla, 1927’de Fevzi Çakmak’ın 6 Ocak 1927 tarihli yazılı istek ile Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk istihbarat ve istihbarata karşı koyma teşkilatı olan “Milli Emniyet Riyaseti” kısaltılmış ismi ile MEH/MAH adlı teşkilat kurulmuştur. 1965 yılına kadar devam eden bu kuruluş 22 Temmuz 1965 tarihinde TBMM’ce onaylanan 644 sayılı yasa ile “Milli İstihbarat Teşkilatı” kısaltılmış ismi ile MİT adı altında yeniden düzenlenmiş oldu (Urhal, 2007:200). MİT bünyesinde bulunan Milli Emniyet Hizmetleri (MAH) Başkanlığı ise bu kanun çerçevesinde, 1984 yılındaki yeniden yapılanma döneminde kaldırılarak, görevleri İç ve Dış İstihbarat Başkanlıkları’na devredilmiştir (Gezici, 2014:62). Günümüzde güçlü devletlerin güçlü istihbarat teşkilleri iç ve dış istihbarat olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu yapılanma teşkilatların başarısını da artırmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Komünist ve Demokrasi yanlısı bloklar oluşmuş ve bu bloklardan Varşova

Paktı'nın başını çektiği SSCB ve ABD'nin önderliğinde NATO paktı oluşmuştu. Böylelikle Soğuk Savaş adı verilen bir savaş tipi tarih sahnesinde yerini almıştı. Soğuk Savaş döneminde istihbarat savaşları çok çetin geçmiş, istihbaratta bu dönemde yeni teknik ve yöntemler ilk kez ortaya çıkmıştı. Ayrıca bu dönemde istihbarat teşkilatlarında yeni birimler ve bölümlerin kurulması değişen dünya konseptinde zorunlu hale geldi. Soğuk Savaş 1990'lı yılların başına kadar devam etmiştir.

İstihbarat servisleri bu dönemde bilgi toplama ve değerlendirmelerinde bilimsel yöntemleri kullanmışlardır. Bu yöntemlerden en bilineni 1950'li ve 1960'lı yıllarda uzman analizlerine dayalı olan "Seneryo Planlama" (Scenerio Planning), "Delfi Anketi" (Delphi Survey), "Karşılıklı Etki Analizi" (Cross Impact Analysis), SWOT Analizi ve "Bilgisayar Destekli Simülasyon" yöntemleridir (Acar, 2011:81). Günümüzde yapay zeka destekli geliştirilmiş programlar toplanan malumatları daha hızlı ve doğru analiz etme yeteneğine sahiptir.

Yeni dönemde bilginin öneminin artması, istihbarat çalışmalarının da çok boyutlu ve geniş alanlarda, bilginin bulunması için yürütülmesini zorunlu (Miman, 2007:29) hale getirmektedir.

Girgin'e göre; son yüzyıldan beri devletlerin istihbarat ihtiyaçları için çeşitli kollardan yürüyerek, bir değil birkaç, hatta birçok organa sahip oldukları, istihbarat alanında çoğulculuk (pluralisme) çağında olduğumuz, gittikçe de gelişen bir istihbarat paylaşımı ve işbirliği dönemine girdiğimiz (Girgin, 2003:126) görülmektedir.

Günümüzde üretilen politikaların temelini istihbarata dayalı olmaması; politikaların temelsiz, kısa vadeli ve kalıcı olmayan çözümler üretmesine yol açmaktadır (Miman, 2007:29). İstihbarat teşkilatı olmayan veya yetersiz olan suni bilgilerle karar alıcıların devlet yönetmesinin sonucu başarı sızlık, hüsrana ve ülkenin geleceğini ipotek altına almak demektir. Rasyonel yaklaşım; bir ülkede karar alıcıların istihbarata dayalı politikalar üretmesi ve uygulaması, istihbarat organizasyonlarını da zamanın şartlarına göre revize etmesidir.

2.8 İstihbaratın İşlevleri ve Önemi

İstihbarat, genel anlamda malumat toplama ve malumatı işleme şeklinde algılansa da, bugün istihbarat toplumunun kabul ettiği; istihbarat üretimi, psikolojik savaş, propaganda, örtülü operasyonlar, ile koruyucu güvenlik gibi paydaşları olduğunu gözardı etmemek istihbarat faaliyetlerinin içeriği açısından öneme haizdir.

İstihbarata işlevleriyle var olan, üretebildikleri ile başarısı ölçülen ve sahip olduğu önemle kimlikleşen bir süreç olarak yaklaşmak mümkündür. Bu nedenle istihbaratın işlevlerinin neler olduğunun ortaya konulmasında ve bu işlevlerin nasıl bir öneme sahip olduğunun anlatılmasında fayda bulunmaktadır (Çıtak, 2017:64). Buna mukabil istihbaratın, savaş ve barış zamanında işlevlerinin yerine getirilmesi; 21.yüzyılda gelişmiş ülkelerin verdikleri önemle orantılıdır.

İstihbarat süreci sadece toplanan haberlerin işlenmesi olarak değil, bilgi-faaliyet ilişkisi içerisinde; gizli ve örtülü müdahale metodlarının seçilmesi ve yönetilmesi (Yılmaz, 2017:91) ile ilgili bir işlev alanıdır.

2.8.1 İstihbarat üretimi

İstihbarat üretiminin gerçekleşmesinde istihbarat faaliyetleri şüphesiz ki çok önemlidir. Çıtak'a göre; İstihbarat faaliyetlerinin en önemli ve temel işlevi çeşitli yöntemler kullanılarak istihbarat hammaddesi denilerek bilgilerin, verilerin, belgelerin, kayıtların, sinyallerin ve benzerlerinin toplanması ve analize tabi tutulmaları sonucunda istihbarat üretilmesidir. Üretilen istihbaratla istenilen konularda haberdar olunmakta, süprizler engellenmekte, ani değişimler belirlenmekte, saldırılar önlenmekte, tahminler yapılmakta ve politikalar geliştirilmektedir (Çıtak, 2017:64). Bu süreçte bilgiye ulaşabilecek yolları bilen ve bilgiyi iyi analiz edebilen uzman istihbaratçılara ihtiyaç duyulmaktadır.

CIA Publications'a göre; elde edilen haber ve her çeşit bilginin istihbarat nakline çevrilmesi muhtelif safhalardan oluşan bir süreç (istihbarat çarkı) dahilinde olmaktadır. İstihbarat oluşturma süreci beş ayrı basamaktaki etkinliklerden ortaya çıkmaktadır (www.gov/cia/publications''The Intelligence Cycle '',Akt.Yılmaz, 2006:143):

- Planlama ve yöneltme; sürecin hem başlangıcı, hem son aşamasında yeni ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak tüm süreçle devam eden bir etkinliktir. Devleti yönetenlerin veya güvenlikle ilgili kuruluşların direktifleri, tasarlama ve yöneltme etkinliklerine rehber teşkil eder.
- Toplama; açık, kapalı veya teknik usullerle toplanan ham haber veya bilgilerin bir araya getirilmesi ve tasnif edilmesidir.
- İşlem (Processing); toplanan ham bilgilerin çözümü, terminolojiye uygun hale getirilmesi ve bilginin analize hazırlanmasıdır.
- Analiz ve üretim; basit haber ve bilginin istihbarat haline getirilmesidir. Bu faaliyet; bilginin birleştirilmesidir, değerlendirilmesidir, diğer bilgilerle analizini ve istihbarat ürünü hale getirilmesini kapsar. Analiz uzmanı bilginin güvenilirliğini, geçerliliğini ve kullanılabilirliğini gözden geçirir. Toplanan bilgi, diğer tüm bilgilerle, olaylar, daha önce yapılan değerlendirmeler ve muhtemel sonuçları ile birlikte analiz edilir.
- İstihbaratın yayımı; oluşturulan istihbaratın ya da neticelerin kullanıcılara iletilmesidir. Bu aynı zamanda, yeni gereksinimlerin saptanarak sürecin başa dönmesi içinde lüzumlu alt yapıyı temin eder.

İstihbarat sürekli yapılan bir faaliyet alanı olup, bu belirtilen beş aşama aynı süreçte meydana gelmektedir. Toplanan haberler, daha önceki haberlerle sentezlenerek bir işleme tabi tutulur ve istihbarat raporu haline getirilir.

İstihbarat çalışmalarının sonucunda, istihbaratın oluşturulması 3'e ayrılmaktadır. Bunlar, Çıtak'a göre; birincisi genel istihbarattır. Ülkelere, kurumlara ve kişilere yönelik her türden doğrulanmış bilginin toplanıp dosyalanmasıyla hazırlanmakta ve gerektiğinde kullanılmaktadır. Güncel istihbarat ikinci istihbarat türünü oluşturmaktadır. Günlük gelişmelere yönelik devletin gerekli kişi ve kurumlarının haberdar edilmesi ve analizler için dayanak sağlanması için üretilmektedir. Sonuncusu ise gelecekle ilgili tahminlerde, geliştirilecek uzun vadeli politikalarda ve tehlikelere karşı önlem almada kullanılmak üzere toplanılan stratejik bilgilerdir (Çıtak, 2017:64-65). Stratejik

istihbaratın yapılabilmesinde analizcilerin özellikleri ve entelektüel birikimlerinin seviyeleri önemlidir.

Bilgi ve istihbarat üretimi her şeyden önce yetenekli ve yaratıcı beyinler istemektedir. Yılmaz'a göre; eski yöntem ile entellektüel yetenekleri ve karakteri kuvvetli kişiler yerine bugün daha çok analitik yetenekleri olan, terörist ağları okuyabilecek, Arap dillerini bilen, bilgisayar uzmanı kişiler tercih edilmektedir (Yılmaz, 2006:147). Yani çok yönlü entelektüel kişiliğin yanında çözümleyici yetenek istihbarat üretiminde etkilidir olarak nitelenmektedir.

2.8.2 Propaganda ve psikolojik savaş

İstihbaratın işlevleri arasında propaganda ve psikolojik savaş önemli bir yer teşkil etmektedir. Silahsız savaş olarak da adlandırılan bu yöntemler, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında ayrıca Soğuk Savaş döneminde belirgin bir şekilde kullanılmıştır. Günümüzde çeşitli şekillerde uygulandığını da yine görmekteyiz.

2.8.2.1 Propaganda

Hitlerin II. Dünya Savaşı'nda etkin bir şekilde kullandığı ve Alman halkını inandırdığı “savaşı kazanacağız” sözünün temelinde propaganda yöntemleri yatmaktadır. Propagandanın bilimsel bir olgu haline gelmesi; Hitlerin propaganda bakanı Joseph Goebbels tarafından gerçekleştirilmiştir ki; bu da Hitlerin Alman halkı üzerindeki manipülasyonlarını kolaylaştırmıştır.

Propaganda, gerçekleştirilen odağa yarar sağlamak amacıyla, belirli bir grubun duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını özetle bilincini ve bilinç altını etkilemek, yönlendirmek, değiştirmek için hazırlanmış, bütün bilgiler, fikirler, doktrinler veya özel çağrılan hedef seçilen toplum, topluluk veya kişiye yönelik olarak sistematik bir şekilde uygun araç ve teknikler kullanılarak iletilmesi ve benimsetilme girişimidir (Özdağ, 2016:266). Algı yönetimi ile iç içe geçmiş olan propaganda kavramı; örgütlü inandırma etkinliği, çeşitli inandırıcı araçlarla fikirlerin ve değerlerin yayılması olarak da ifade edilmiştir (Bulut, 2007:39). Bir diğer tanım, TDK'ye göre ise; “bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma” demektir (Bulut, 2017:39). Propagandanın etkin

kullanımı ile operasyon yapılacak halklar üzerinde silahsız hakimiyet sağlanmaktadır.

Güner'e göre; propagandanın işlev süreci insanların düşünce dünyasına etki etmek için ilk önce bilinçaltını beslemeniz ve oradaki var olan dünyayı değiştirmeniz gerekir. Çünkü düşünce değişmeden davranış değişmez. Propagandanın en önemli unsurları, kelimeler ve sembollerdir. İnsanların var olan algılarını etkileyebilmeniz için ilk önce genel algılama biçimini analiz edip yeni zihin dünyası oluşturarak, bilinçaltını etkileyecek, zihnin sürekli maruz kalacağı mesajlarla olur (Güner, 2018:109). Bu noktada medyanın etkisi yadsınamaz ölçüde yüksektir.

Günümüzde küresel güç odakları, politikalarını yürütmek, hegemonyalarını devam ettirmek için askeri baskı ve tehditler yerine propaganda yöntemlerini tercih etmişlerdir. Örneğin ABD'nin Irak'ı işgal öncesi kitle imha silahlarının varlığı bir propaganda yöntemi idi. Dünya ve kendi kamuoyu inandırıldıktan sonra Irak'a 2003'te askeri bir hareket ABD öncülüğünde düzenlenmiş ve akabinde Saddam Hüseyin (Irak devlet başkanı) idam edilmiş ama Irak'ta kitle imha silahları bulunamamıştır.

Kumkale'ye göre; çok sinsi ve hoş olmayan niteliklerine rağmen kitleleri elde etmedeki gücü ve başarısı nedeniyle propaganda, psikolojik harp uygulamalarının en etkin, en yaygın ve değişmez silahı olarak kullanılmaktadır (Kumkale, 2007:133). Irak'ta kitle imha silahlarının var olduğuna dair kamuoylarının inandırılması, propaganda yöntemi açısından önemli bir örnektir.

Allison propagandayı dört temel kategori altında incelemiştir. Bunlar; dönüşümsel propaganda, kişilerin bir gruba duygularını ya da bağlılıklarını değiştirmeyi amaçlar. Bölücü propaganda, hedef nüfusu farklı gruplara bölmeyi, kutuplaştırmayı hedefler. Birleştirici propaganda, işgal edilen bölgelerde halkın kurallara uymasını sağlamak için yapılır. Karşı propaganda ise düşman propagandasını belirli nokta veya konularını boşa çıkarmayı amaçlar (Yılmaz, 2018:519). Propaganda, toplulukları yönlendirmede etkin olarak kullanılmaktadır.

Propagandanın değerini en iyi kavrayanlardan birisinin Mustafa Kemal Atatürk olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal'in İstiklal Savaşı başında Anadolu

Ajansı'nı kurması ve Avrupa'da Ankara dostu bir yapı bilinmektedir (Özdağ, 2016:268). Propaganda cephanesi kelime ve sözdür. Goethe, “En kuvvetli silah, zamanı gelmiş düşünce.” der. Propaganda metodu, rasgele harcanan sözler değildir. Üzerinde çok uzun süre düşünülmüş, zaman ve zemin iyi değerlendirilmiş, biçim ve boyutu doğru tayin edilmiş ve hedef kitlesi belirlenmiş bir etkinlik (Aydın, 2011:667-668) olarak değerlendirilmektedir.

Propagandanın kaynağının belli olup olmamasına ve yayılan haberlerin doğru olup olmamasına göre kara, gri, beyaz olarak çeşitlere ayrılmıştır. Güner propaganda çeşitlerini şu şekilde göstermektedir (Bknz. Tablo 2.2).

Tablo 2.2: Propaganda Çeşitleri

Seviyesine göre	Stratejik propaganda, Taktik propaganda
Konusuna göre	Ticari, Ekonomik, Dinsel ve Mezhepsel, Siyasal, Askeri, Kültürel
Yönetimine göre	Korkutucu/Yıldırıcı, İkna Edici, Kışkırtıcı propaganda
Amacına göre	Asıl propaganda, Karşı propaganda
Hedef toplumuna göre	İstikrarcı, Tarafsız, Yıkıcı/Bölücü propaganda
Kapsamına göre	Genel, Sınırlı, Ferdi propaganda
Düzlemine göre	Dikey, Yatay propaganda
Kaynağına göre	Beyaz, Gri, Kara propaganda
Silahlı propaganda	
Gizli propaganda	

Kaynak: Güner,S.(2018). Küresel Siyasette Psikolojik Savaş, s.126

Günümüzde savaş meydanlarını artık ülke toprakları değil vatandaşların/bireylerin zihinleri oluşturmaktadır. Keza bu savaş sahasını ele geçirmek adına da artık tanklar tüfeklerle askerler değil, filmlerle, twitlerle, fotoğraflarla çatışan anonim kimlikler mücadele vermektedir. Bu noktada ise ister adı bugünkü gibi küresel terörizm olsun isterse başka bir tehdit unsuru olsun demokratik zeminde meşruiyetlerini koruyarak var olmaları ve kamu düzenini sulh içinde sağlanabilmesi için devletler, kendi istihbarat teşkilatları ile vatandaşlarının zihinleri üzerindeki yıkıcı ve bölücü tehdit unsurlarına karşı rasyonel ve stratejik mücadeleyi kararlılıkla sürdürmelidirler (İmil, 2019:49).

2.8.2.2 Psikolojik savaş

Psikolojik savaşı tarihin her evresinde görmek mümkündür. Bilhassa komünizmle mücadelede batının uyguladığı yöntemlerden biriydi, ayrıca 1980 öncesi Türkiye'deki ideolojik çatışmalarda korku psikolojisini oluşturmak, ve ideolojik gerginliği artırmak için kullanılmış bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Psikolojik savaşın birden çok tanımlaması bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir: Psikolojik savaş, düşmana karşı askeri, ekonomik ve siyasi yollarla propagandanın etkin bir şekilde kullanılmasıdır (Yılmaz, 2018:538). Yalçın'a göre psikolojik savaş; bir kişinin veya bir insan grubunun davranış, düşünce ve duygularını kontrol etmek, değiştirmek veya yönlendirmek, onları yılgınlığa ve umutsuzluğa sürüklemek için örtülü bir şekilde hedef kişi veya topluluğa, onların farkına varamayacağı bir şekilde (üstü kapalı olarak) uygulanan tüm yöntemlere verilen addır (Aydın, 2011:666). Psikolojik harp tüm devletin üzerinde uygulanır ve sürekliliği vardır.

M.Merget, diğer bir psikolojik savaş tanımını ise; zihinlere yönelik zorbalık ve zorbalığın sistemleştirilmesidir diye farklı bir tanımlama yapmıştır (Özdağ, 2016:208). Bu tanımlamada Merget zihinler üzerindeki zorlamaya değinmektedir.

Yılmaz'a göre; Psikolojik savaş, düşman, tarafsız ve dost yabancı toplumları etkilemek maksadı güden, ulusal hedef ve menfaatlerimizi onaylayacak hissiyat, davranış ve tutumları meydana getirmek için tasarlanarak uygulanan; siyasal, askeri, ekonomik ve ideolojik etkinliklerin propaganda öbür vasıtalarla

onaylanmasıdır (Yılmaz, 2006:152). Çeşitli düşman güçlerinin Propaganda faaliyetlerini sıradan bir vatandaşın anlaması oldukça güçtür. Ancak bu faaliyetleri iyi yetişmiş uzman kişilerin anlaması mümkün olabilir.

Psikolojik harpte ebedi savaş stratejisi hakimdir. Bu neden ile fark edildiğinde çok geç kalınmış olan, en zayıf ve savunmasız anda gafil avlayan Görünmez ve Sessiz Savaştır (Ateş, 2017:17). Sinsi uygulamalarla yapılan bu savaş yönteminde cephe; hedef ülkenin tamamı olarak ele alınmaktadır. Bu savaş türüne örnek verirsek; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan komünizm tehlikesini demokratik batılı ülkelerin sürekli olarak dile getirmesi ve halkları buna göre organize etmesi, ayrıca 28 Şubat 1997'de ülkemizde yapılan Post modern darbe modelini, psikolojik savaşlara örnekler olarak ele alınabilir.

Psikolojik savaşın saldırı ve savunma silahı; propaganda, eğitim ve provakasyondur. Cephanesi ise; söz, yazı, resim, broşür veya e-posta şeklinde bilgidir. Bu savaş tarzının amacı, insanları ikna etmek ve onları değiştirmektir (Yılmaz, 2006:153) derken insanların beyinlerini yıkamaktır. Akad'a göre diğer amacı; hasmın direnme gücünü azaltacak şekilde iradesini zayıflatırken, kendi tarafında moral yükseltmek ve bu arada üçüncü tarafları da kendi lehine etkilemektir (Akad, 2011:164). Sun Tzu, "En büyük zafer, savaşmadan kazanılandır" , "Düşman ülkelerde iyi olan şeyleri gözden düşürürüz. Düşman ülkenin Hakanlarının başarılarını önemsiz göstererek, halkların gözünde hoş görülmelerini sağlayınız" diyerek psikolojik savaşın amacını özetlemiştir (Ateş, 2017:21). Psikolojik savaş yöntemi savaşmadan bir ülkeyi veya topluluğu etkisiz hale getirip zihin kontrollerini sağlamaktır.

Dünya istihbarat örgütlerinin, karşı tarafı yönlendirmek maksadıyla psikolojik operasyon düzenlemeleri en önemli faaliyet alanlarından biridir. 11 Eylül saldırılarında teröristlerin yöntemi, esas itibarıyla silahlı propagandanın eyleme yansması idi. ABD tarafından ise kara ve gri propaganda teknikleri kullanılarak dünya kamuoyu, Usame Bin Ladin'in mensup bulunduğu inanç sistemine düşman yapılmaya çalışıldı. Bazı basın yayın organlarında bu olay verilirken, "İslami terör küreselleşti" şeklindeki haberlerin sürekli tekrarlanması psikolojik savaşın bir boyutuydu (Tarhan, 2003:47, Akt.Yılmaz, 2006:154) derken, 11 Eylül saldırıları ABD'nin küresel gücünü devam ettirebilmesi için kendi kamuoyuna ve dünya kamuoyuna başlattığı bir psikolojik savaş türü idi.

2.8.2.3 Önleyici güvenlik

11 Eylül saldırıları sonrasında ortaya atılan önleyici savaş doktrini ile birlikte önleyici güvenlik de tartışılan bir mesele haline gelmiştir. Önleyici güvenlik ülkeye karşı henüz bir saldırı tasarım halinde veya hiçbir saldırı olmadan olabilecek sürprizlere karşı proaktif olabilme, caydırma veya karşılık verebilme gibi metodlar seçenekler haline gelmelidir. Bu metodların ortaya konulabilmesi için istihbarat faaliyetlerinin önemi yadsınamaz seviyededir.

Amerika'nın terörle mücadele stratejisinde "önleyici saldırı stratejisi" prensibinin benimsenen bu kavram, yer ve zaman faktörleri olmaksızın Amerika'ya yönelik muhtemel tehdit ve tehlikeler ile alakalı olarak zamanında, doğru enformasyona dayalı, sentezleyici istihbarat kabiliyetinin oluşturulmasının gerekli olduğunun üzerinde durulmuştu. Bu stratejinin ilerlemesi için alınması gereken tedbirler Başkan Bush tarafından şu biçimde ortaya çıkarılmıştır (Özdoğan, 2016:188):

- Devletin stratejik istihbarat yeteneklerinin ve faaliyetlerinin geliştirilmesini sağlamak amacıyla Merkezi İstihbarat Direktörü'nün otoritesini artırmak.
- Devlete müttefiklerine yönelen tehditlerin engellenmesi maksadıyla, muntazam ve bütünlüklü istihbarat sağlayan bir istihbarat uyarı sistemi geliştirmek.
- İstihbarat alanındaki üstünlüğünün devamını sağlamak amacıyla yeni istihbarat toplama metodları geliştirmeye devam etmek.
- Sahip olunan istihbarat gücünün başarılarına gölge düşürmemek için koruma önlemlerine daha fazla zaman ve para ayırmak, gelecek yıllara yönelik yatırımlarda bulunmak.
- Teröristlere karşı yapılacak istihbarat toplama ve analiz faaliyetlerinde bütün kaynakları etkil bir şekilde kullanmak.
- Bush'un önleyici savaş stratejisinin altında, ABD'nin küresel güç yapısının sürdürülmesinin amacı vardır.

11 Eylül saldırılarından sonra ABD sorumlu olarak Usame Bin Ladin ve El Kaide'yi sorumlu tutmuştur. Bunun için Afganistan terörle mücadele konsepti

altında, operasyon düzenlemiştir. Aslında buradaki amaç görülüyor ki, Kaynak'a göre; ABD enerji kaynaklarını kontrol etmek istiyor. Bu kaynakların kontrolü herkesin zannettiği gibi kendi enerji kaynaklarını güvenceye almak değildir. Aslında ekonomik rakiplerinin olmazsa olmaz telakki ettiği enerjiyi kontrol etmek amacıyla bu operasyonu yapmaktadır. Böylelikle yeni petrol pazarlarına hakim olacak, bu suretle de kendisine rakip olacak Avrupa, Japonya, Çin ve Rusya gibi ülkeleri kontrol altında bulunduracaktır (Kaynak, 2010:65). Türkiye'nin Suriye'de ki operasyonları, önleyici güvenlik stratejisi kapsamında değerlendirilmelidir. Çünkü Ortadoğudaki kaygan politik, siyasi, askeri, dinsel, mezhepsel ve ekonomik yapı gelecekte olan veya olabilecek asimetrik saldırılar düzenleyebilen terör gruplarının nasıl bir davranış gösterebileceğini tahmin etmek ve bunlara karşı proaktif olmak Türkiye'nin güvenliği açısından önemlidir.

Bir ülkenin askeri, siyasi, ekonomik ve benzeri alanlarda süprizlerle karşılaşmaması ve politikalarına engel olabilecek unsurları tespit edebilmesi için istihbaratı etkili şekilde kullanması gerekmektedir. Güvenlik tehdidi oluşuktan sonra değil, güvenlik tehditleri oluşma aşamasındayken önlemede ya da henüz bir tehdit unsuru yokken potansiyeller üzerinde değerlendirme yapmada kullanıldığında istihbarat faaliyetlerinin önemi daha açık bir biçimde anlaşılmaktadır (Çıtak, 2017:66). Proaktif istihbarat bu ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkmış çok yeni bir paradigmadır. Klasik istihbarat yaklaşımının aksine herhangi bir potansiyel riski ona neden olan veya onu oluşturan unsurlara müdahale ederek ortadan kaldırmayı amaçlar (Özdağ & Güven, 2017:289). Önleyici istihbaratın önleyici güvenlik çalışmalarındaki etkisi tasavvur edilenden çok daha fazladır.

2.8.2.4 İstihbarata Karşı Koyma (Karşı istihbarat/Kontr istihbarat)

İstihbarata karşı koyma; rakip istihbarat teşkillerinin verebileceği zararlardan ve tahribatlardan korumak amacıyla yapılan faaliyetler olarak değerlendirilmektedir. Karşı istihbarat örgütlerinin öncelikle ulusal güvenliği etkileyebilecek bilgileri ele geçirmek ve bununla ilgili her türlü operasyonu engellemek amacıyla yapılan faaliyetlerdir. Bu tür bilgileri ele geçirmek isteyen rakip istihbarat teşkillerinin casusları ile mücadele, ancak karşı casusluk çalışmalarıyla yapılmaktadır.

İstihbarat ulusal güvenliğin sağlanması için, savaştaki bütün kararların temelidir (veya öyle olmalıdır) ve bu nedenle son derece önemlidir (Akad, 2011:117) Dolayısıyla bir ÷lke, kendisine tehdit oluşturan başka ÷lkelerle alakalı bilgi elde edilebilir. Böylece istihbarat prosesinin karşılıklılık niteliği ortaya çıkmaktadır. Bu karşılıklılık engellemek ve devletin aleyhine olacak bilgilerin elde edilmesini önlemek maksadıyla “istihbarata karşı koyma” fikri oluşmaktadır. Milli İstihbarat Teşkilatı istihbarata karşı koyma (İKK) da diğer adıyla sabotaj ve yıkıcı faaliyetlerle karşı istihbarat servislerinin dūřmanca hareketlerinin sezilmesi, önlenmesi ve zararsız hale getirilmesi konularını kapsamaktadır (Yılmaz, 2017:315). Dūřman güçlerinin ÷lkenin güvenliğini tehdit edebilecek bilgilerin, belgelerin ve dokümanların, analizlerin elde etmesine karşı engelleme, gücünü tamamıyla azaltma, aldatma bilgilerin verilmesini sağlamak amacıyla İKK'nın büyük önem arz ettiği bir gerçektir.

Yakın'a göre istihbarata karşı koyma, karşı bir istihbarat teşkilatı için önem oluşturabilecek, rakibe faydalı olabilecek gelişmeleri, bilgileri takip, teknik dinleme, rakip istihbarat teşekk÷lüne sızma bu uğraşının metodlarıdır (Karaağaç, 2018:104-105).

İKK'nın hedeflerini (Acar ve Urhal, 2007:303) şu şekilde belirtmektedir:

- Espiyonaj, sabotaj ve yıkıcı faaliyetler gibi faaliyetlerin önüne geçebilmek için uygun planlar yapmak.
- Karşı tedbirler almak suretiyle, bu gibi faaliyetlere girişenleri önlemek, bulmak gibi faaliyetlere girişenleri önlemek, bulmak ve zararsız hale getirmek için tedbirler geliştirmek.
- Bilgi ve dokümanları en uygun şekilde muhafaza etmek.
- Bilgi ve dokümanların, dūřmanların eline geçmesine engel olucu tedbirleri geliřtirmek.
- Espiyonaj, sabotaj ve yıkıcı faaliyetleri zararsız hale getirmektir.

İstihbarata karşı koymanın alanı, istihbarat yapılan bütün alanları kapsamak zorundadır. Bu nedenle de, istihbarat karşı koyma sadece devletin istihbarat alanları ile sınırlı değil aynı zamanda karşı istihbaratta bulunan istihbarat birimi ya da birimlerinin istihbarat alanlarını da kapsayacak şekilde geniştir. Örnek

olarak, Nükleer istihbarat, ses istihbaratı, haberleşme istihbaratı, görüntü istihbaratı vb. verilebilir. Her bir istihbarat türü için, kendine özel bir istihbarata karşı koyma istihbaratı geliştirilmiştir. İstihbarata karşı koymada dikkat edilecek önemli noktalardan birisi, karşı tarafın da istihbarat karşı koyma istihbaratı yaptığı ve bu alanda, her bir birim teknik ve beşeri kapasitesine uygun olarak kendi önlemlerini geliştirmekte olduğu (Çınar, 1997:121) kabul edilir.

Tarihte en önemli karşı istihbarat çalışmalarından bir tanesi atom bombasının yapılması sürecinde yaşanmıştır. Bu silahın geliştirilme süreçlerinde binlerce kişi çalıştığı halde olağanüstü tedbirler alınmış ve ilk bomba Hiroşima'ya atılincaya kadar ciddi bir sızıntı olmamıştır. Hem bu süreçte, hem de daha sonra bunun Rusların eline geçmemesi için büyük çaba harcanmış, istihbarat tarihinin en önemli davalarından Rosenberg'lerin casusluk davası bunların en bilinenleri arasındadır (Akad, 2018:59). Rosenberg'lerin; Manhattan projesindeki atom bombası yapımının belgelerini Sovyet ajanlarına vermeleriyle ortaya çıkan bir casusluk olayıdır.

Karşı koyma önlemlerine başvurmadan önce, tehdit ya da karşı eylemin tespit edilmesi; istihbarat kaynaklarının artırılması ve geliştirilmesi; eldeki bilgilerin değerlendirilerek gerekli çıkarımların sağlanması, karşı istihbarata karşı “yumuşak karın” bölgelerinin tespit edilmesi, yukarıda sayılan karşı koyma alanlarına uygun plan ve eylem planlarının hazırlanması gibi bir dizi çalışmaların yapılması gerekmektedir (Çınar, 1997:121). Bu faaliyetler gerçekleştirildikten sonra karşı koyma önlemlerinin uygulanması sağlanmalıdır.

İstihbaratı aldatmanın en yaygın yollarından birisi, istihbaratı veya algı operasyonlarını ya da örtülü operasyonları sanki başkası yapıyormuş gibi göstermektedir. Buna bazen False Flag (Sahte Bayrak) adı verilir. Bu elbette anlaşılır ama bazen ispat edilemez ki, bu da amacına ulaşması için yeterli olabilir. Ama istihbaratçı genellikle yüzü kızarmayan adamdır. Mümkün olduğu takdirde inkar, aksi halde pazarlık yoluna gider. Sonuçta, mesleği yalan ve gizlilik üzerine kurulu (Akad, 2018:59-60), ketumiyet ihtiva eden bir meslektir.

İKK uzmanının bir istihbarat elemanı veya analizcisinden daha üst seviye bir bilgi ve kültür seviyesine sahip olması düşünülmelidir. Buna ek olarak istihbarat

analizcisi “düşmanı bizim nasıl anladığımız ve nasıl anlamamız gerektiği” ile çaba harcarken rakip istihbarat analizcisi ise “düşmanın bizi nasıl anladığı” ile alakalanmaktadır (Yılmaz, 2017:316). Aldatıcı bilgilerin karşı tarafa verme çabaları İKK için önemli bir çalışmadır. Böylece rakip istihbarat teşkilleri tarafından yapılması muhtemel operasyonlar önlenmiş olacaktır.

2.8.2.5 Örtülü (gizli) operasyon

İstihbarat teşkillерinin faaliyet alanı içine giren örtülü operasyonlar; rakip ülkede bulunan terör örgütlerini desteklenmesi veya terör örgütünün liderinin etkisiz hale getirilmesi, karşı ülkelerde darbelerin gerçekleştirilmesi, toplumsal olayların gerçekleştirilmesi ve terörize edilmesi, teknolojik sırların çalınması, algı yönetimi yapılması gibi geniş yelpazede incelenebilmektedir.

Uluslararası ilişkilerde savaş ve siyaset metotlarıyla birlikte, çok fazla istihbarat sipesyalisti, dış politika kararlarının tatbikinde “üçüncü metot” dan bahsetmektedir. Bir CIA yöneticisine göre örtülü operasyonlar askeri ve politik opsiyonlardan sonra gelen üçüncü seçenektir (Yılmaz, 2006:155), uygulandığı ülkelerde ki etkisinin sonuçları yadsınamaz ölçüdedir.

Özdağ’a göre örtülü operasyon; istihbaratın karşı tarafın niyet ve kapasitelerini öngörme ve öğrenmenin ötesine geçip karşı tarafın eylemlerinin yönünü belirleme hedefine yönelmesi, yeni bir tür istihbarat çalışması gerektirir. Psikolojik savaşın bir parçası olan bu tür çalışmalara örtülü operasyon denilebilir. Örtülü operasyonlar öyle planlanır ve gerçekleştirilir ki, destekleyicisi gerektiğinde gayet ikna edici bir şekilde inkar edebilir (Özdağ, 2016:242). Acar’a göre diğer bir tanım; istihbaratın, hedefin niyet ve kapasitesini öğrenmenin ötesine geçip, politik, ekonomik, kültürel, psikolojik ve askeri olayları kaynağı belli olmayacak şekilde etkilemeye başlaması, yeni bir istihbarat metot ve tekniğini gerektirir. Psikolojik savaşın bir parçası olan bu tür çalışmalara “örtülü operasyon” denir (Acar, 2011:152-153). Genel olarak örtülü faaliyet uygulamaları çeşitleri ise; operasyonel yarı askeri nitelikli faaliyet, sempatizan/milis/militan/gerilla ve paramiliter organizasyonların eğitim desteği, bunlar vasıtası ile düşük yoğunluklu çatışmaların cephelerinin çoğaltılması, psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve de politik örtülü operasyonlardır. Örtülü Faaliyet (Covert Operation) olarak adlandırılmaktadır (Ateş, 2017:56). Örtülü

operasyonlar genelde hedef seçilen ülkelerde yapılır ve örtülü faaliyetler her zaman riskleri de beraberinde getirmektedir.

Örtülü operasyonlar, hedef ülkedeki gelişmelerin seyrini, deşifre olmadan etkilemek için yapılan çalışmalardır (Acar, 2011:153). Bunun için uzman planlayıcılara, özel ekiplere, istihbaratçılara ve ajanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Örtülü faaliyetler akılla yürütülür ve kaba güç sonuç almak için değil halkın ilgisini başka yönler çekmek için kullanılır. Bir akıl oyunu için istihbarat anlamlı ve zevklidir (Kaynak, 2006:52, Akt.Ateş, 2017:56). Bahse konu faaliyetlerin başlıca amaçları, liderlerin kararlarını etkilemeye yönelik sabotaj, kundaklama, bombalı bubi tuzakları, suikast, savaş dışı hareket ortamında; beklenmedik bir hedefe bir anda saldırarak kamuoyunun tolerans sınırlarını ve direncini azaltmak, kırmak ve kışkırtmak; bu sayede halkın devlete olan desteğini azaltmak ve istismar etmek, halk hareketi veya toplumsal dokudaki hassasiyetlerin kaşınması, sosyal zafiyetlerin kullanılması, toplumun moralinin bozulmasına yönelik sansasyonel eylemler, mesaj içerikli eylemler, yanlış raporlar ile uluslararası alanda geçerliliği olan kararlar/istatistikler/anketler/ülke notları, ekonomi kozunu kullanarak borsa, faiz, ticaret, turizme yönelik manipilasyonlar yapılması, önemli sayılabilecek hedef kişilerin nokta operasyonları ile hedef ülkeden kaçırılması olarak tasniflenebilir (Ateş, 2017:56-57). Türkiye’de bu tür operasyonlara örnek olarak; gezi olaylarını, 2001 ekonomik krizi ve 2018 finans piyasalarındaki dalgalanmaları; ayrıca, 28 Şubat 1997 yılında yapılan post-modern müdahale ile mevcut hükümeti istifaya zorlama hareketlerini tarihe geçmiş örtülü operasyonlar olarak gösterilebilir.

İran petrolünü devlet başkanı Musaddık devletleştirdikten sonra, bu durum İngilizler başta olmak üzere Amerikalıların da yararına olmamıştı. Bunun için İngilizler tek başlarına bir operasyonla Musaddık’ı deviremeyeceklerini anlayınca Amerikan başkanı Truman’ı ikna ederek İran’a 1953 yılında CIA ile birlikte örtülü bir operasyon yapma kararı aldılar. Kinzer’a göre; Tahran’ı sarsan isyanlar, CIA kontrolü altında yapılmaktaydı, fakat onbinlerce gösterici sokaklarda dalgalanırken, dükkanlar yağmalanırken bunun farkında değildi. Musaddık bu durum karşısında halen polisin müdahalesine izin vermiyordu, bu da isyancıların işlerini rahat görmelerini sağlıyordu (Kinzer, 2016:216) Akabinde Musaddık devrildi. ABD Musaddık’ın yerine Şahı getirdi.

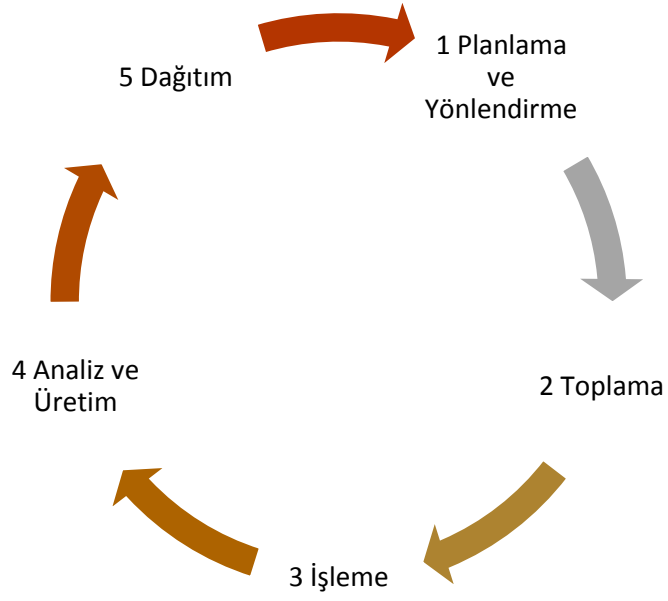
Devletleştirilen İran petroleri tekrar özel teşebbüsün işletmesine izin verildi. Amerikalılar ve İngilizler İran petrolerini işleterek İran'da yeni yönetimi desteklemeye devam ettiler.

Yılmaz'a göre; ekonomik nitelikli örtülü operasyonlar, girişilen bazı faaliyetler sonucu hedef ülkeleri ya da kişileri ekonomik açıdan zor duruma düşürmek ya da desteklemek amaçlı olarak gerçekleştirilmektedir. Kennedy döneminde Küba ile Sovyetler Birliği'nin ilişkilerini bozmak için şeker sevkiyatına zehirli madde karıştırmak buna bir örnek teşkil edebileceği gibi, IMF ve Dünya Bankası'nın finans oyunları veya bir ülkeye ya da kişiye maddi yardımda bulunmak da bu tür faaliyetler arasına dahil edebilmektedir (Yılmaz, 2008:131). 1998 Rusya ve uzakdoğuda, 2001 yılında Türkiye'deki ekonomik krizleri örtülü operasyonlara örnek olarak gösterilebilir.

Yeni güvenlik anlayışı ile; dünyadaki risklerin şekilleri, etkileri ve boyutlarının arttığı görülmektedir. Ateş'e göre; günümüzde özel askeri şirketler, paralı askerler, lejyonerler örtülü operasyon vasıtası olarak kullanılabilir. Örtülü faaliyet icra etmek istihbarat teşkilatlarının doğası gereğidir. İstihbarat teşkilatlarının yetenek, beceri, imkan ve kabiliyeti ile doğru orantılı olarak siyasi, ekonomik ve psikolojik amaçlara ulaşabilmesi için örtülü operasyonlar icra edebilir (Ateş, 2017:59). Bu örtülü operasyonların hedefi, maruz kalan ülkenin yönetimini, siyasi ve ideolojik yapısını değiştirmek, ekonomik ve insan kaynaklarını sömürmek, bağımsızlığını kısmi veya tam olarak hegemonya altına almaktır.

2.9 İstihbarat Döngüsü (İstihbarat Çarkı-İstihbarat Üretim Süreci)

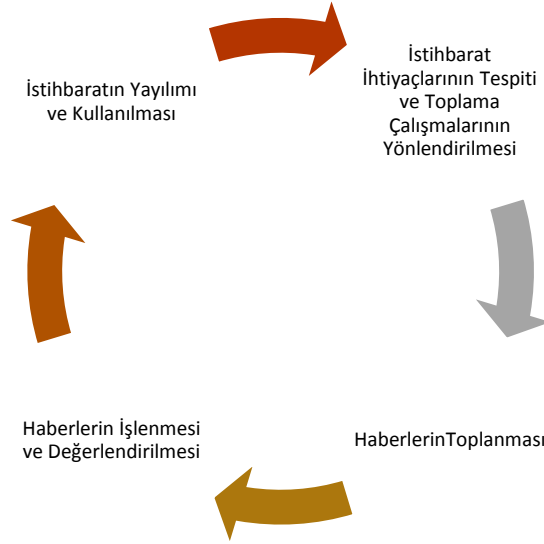
Kaynaklardan alınan ham (işlenmemiş) haber veya bilgi, istihbari bir bilgiye çevrilmesi için istihbarat döngüsü (istihbarat çarkı) denilen bir süreçten geçmesi lüzum hasıl olmaktadır. Yuvarlak bir geometrik şekil olarak görülen bu döngü, süreklilik gerektiren bir faaliyettir.

Şekil 2.2: Geleneksel İstihbarat Çarkı

Kaynak: Seren, M. (2017). Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik,s.251

Acar'a göre; istihbarat üretim süreci, bilgi toplama öncesi yapılan hazırlık aşamalarından başlayıp, bilginin elde edilmesi, elde edilen bilginin tasnif edilmesi, kıymetlendirilmesi, analiz ve sentez edilerek karar vericilere sunulması ve bilginin karar vericiler tarafından kullanılmasını ifade eder. Bu yöntem genel hatlarıyla istihbarat üretim çarkının işleyişidir (Acar,2011:170) derken, bilginin karar vericiler tarafından uygulamaya başlanılmasında, siyasi veya kişi, grup menfaatleri değil de ülke menfaatlerini ön planda tutması, istihbaratın gerçek anlamda işlevini yerine getirmiş olması demektir.

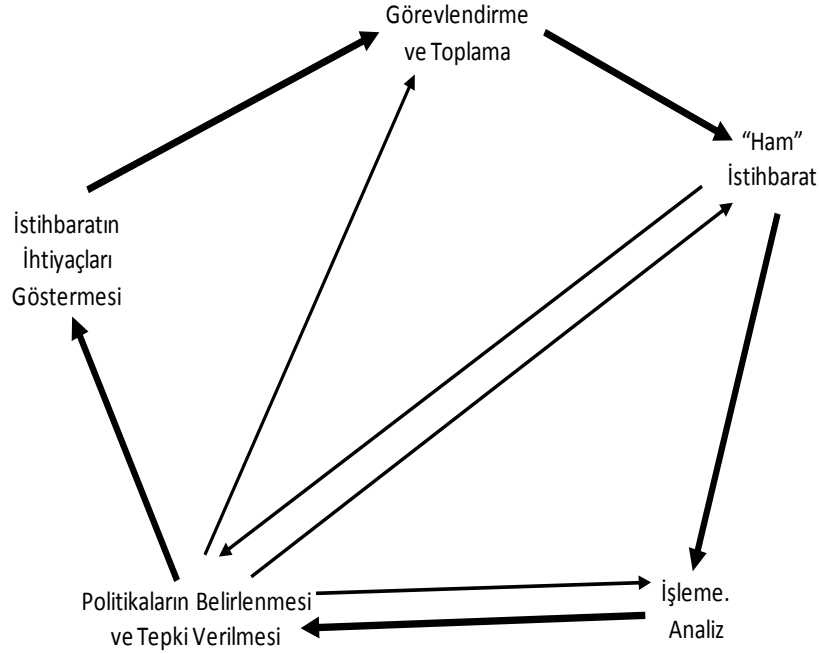
Şekil 2.3: Mit'in İstihbarat Çarkı

Kaynak: Seren, M. (2017). Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik, s.253

İstihbarat bir süreçtir. Bu süreçte stratejik analizciden istenen şey, rakiplerin daha genel ifade ile diğer oyuncuların hedeflerini, saiklerini, kuvvetli ve zayıf yönlerini ortaya çıkaran istihbarat ölçümlendirme raporları, üretmelidir. Bu sürecin çok detaylı ve tertipli bir yönüyle planlaması gerekmektedir. Bu akış formatı aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Özdağ, 2016:327):

- İstek veya sorunun sepeti,
- İhtiyaçların tespiti ve çalışma planının yapılması,
- Veri, malumat ve bilgi toplama sürecinin başlaması,
- Toplanan veri, malumat ve bilginin karşılaştırılarak, güvenilirliğinin test edilmesi ve doğrulanarak düzenlenmesi,
- Yeterli bilgi olup olmadığının kontrolü; yoksa yeterli bilgi için aramaya ve tasnife devam edilmesi, yeterli bilgi olması durumunda,
- Veri, malumat ve bilginin analizin entegrasyon, analiz ve sentezinin yapılarak yorumlanması.
- Ortaya çıkan istihbaratın üste aktarılması ve gözden geçirilmesi.
- İstihbaratın siyasal karar alıcıya verilmesi.

Yukarıda sıralanan sekiz aşamalı döngüyü/çarkı tek tek alır isek, her birinin kendi içinde zor süreçleri barındırdığını ve çok itinalı bir çalışma süreci gerektirdiği görülmektedir. Treverton'ın "Gerçek İstihbarat Çarkı" 5 aşamadan oluşmaktadır (Bknz. Şekil 2.4).

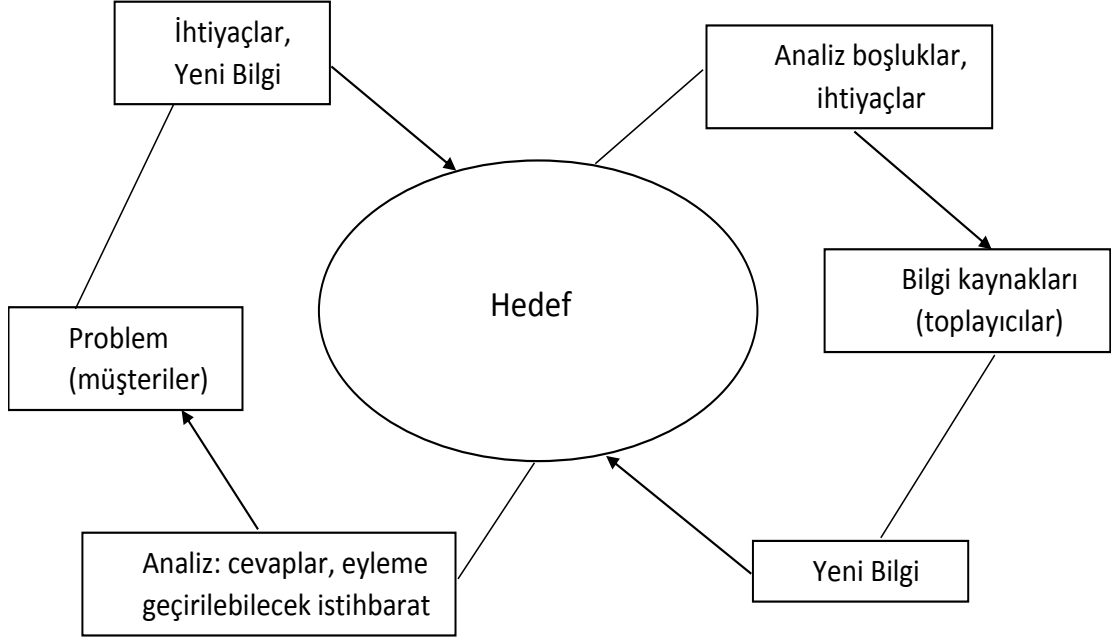

Şekil 2.4: Treverton'ın "Gerçek İstihbarat Çarkı"

Kaynak: Seren, M.(2017). Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik, s.259

İstihbarat süreci içerisinde 'analiz', 'istihbarat paylaşımı' ve 'karar alıcıların istihbarata uygun davranmaları' gibi bazı hususların hayati önemine temas eden Robert M.Clark; bunların, çarkın diğer süreçleriyle birlikte, topyekün olarak ölçümlendirilmesi gereksiminin altını çizerek, istihbarat muvaffakiyetsizliklerindeki izlenim üzerinde durur. Sözü edilen kitle imha silahları hakkında yöneltme, oluşturulan muvaffakiyetsizliklerin, yalnız ABD'ye has bir problem olmadığını; öbür ülkelerin istihbarat teşkillerinin de yanlışlar yaptığını belirler (Seren,2017:259). Buna örnek olarak; 1979'da İran devriminden sonra, Kanada Elçiliğinde 52 Amerikalı esir alınmış ve CIA'nin organize ettiği bir kurtarma operasyonu fiyaskoyla sonuçlanmıştır. İsrail devletinin istihbarat servisi MOSSAD; dünyadaki yaptığı operasyonlarla ün salmış bir servis olduğu hep söylene-gelmiştir, 1973 yılında Yom Kippur

savaşında MOSSAD'ın yöneticileri Arapların (Mısır ve Suriye) sürpriz bir saldırı düzenleyebileceklerini analiz edememişlerdir.

Şekil 2.5: Clark'ın 'Hedef Merkezli İstihbarat Süreci''

Kaynak: Seren, M. (2017). Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik, s.261

İstihbarat ihtiyaçları öncelikli ve sürekli olmak üzere ikiye ayrılır. Öncelikli olanlar planlama, operasyonlar ve karar verme için kritik olanlardır. Sürekli olanlar ise düzenli bir şekilde zaman içinde yenilenen bilgilerdir.

İstihbarat toplama planını yapmadan önce istihbaratçı belirli operasyon veya tehditler için göstergeleri (emareler) belirlemelidir. Bunlar, (1) Alarm veya ikaz göstergeleri, (2) Taktik veya muharip göstergeler, (3) Tanımlama (birlikler, tesisler vb.) göstergeleri olmak üzere üçe ayrılır (Yılmaz, 2018:118).

İstihbaratın yönetilmesinde konvansiyonel ve uyarlamalı olmak üzere iki yaklaşım vardır. Konvansiyonel yaklaşımda belirli sınırlar vardır, istihbarat örgütleri kapalıdır, işbirliği için belirli kurallar bulunmaktadır. Uygulamalı yaklaşım ise esnek ve daha açık bir sistem olarak, ihtiyaca odaklanmıştır. İstihbarat örgütleri arasında protokoller olsa da çeviklik ve işbirliği için engeller kolay aşılır. Güven arttıkça daha düşük seviyede paylaşım mümkün olur (Yılmaz, 2018:119) Yani güvenle paylaşım ters orantılıdır.

Tablo 2.3: İstihbarat Derecelendirme Kriterleri

	Kaynak Güvenilirliği		Bilgi Doğruluğu
A	Tamamen Güvenilir	1	Diğer Kaynaklardan teyitli
B	Genellikle Güvenili	2	Muhtemelen Doğru
C	Oldukça Güvenilir	3	Doğruluğu Olası
D	Genellikle Güvenilmez	4	Şüpheli
E	Güvenilmez	5	Olasılığı yok
F	Güvenilirliği Hükmedilemez	6	Doğruluğu Hükmedilemez

Kaynak: Admiraty Grading System in ABCA Coalition Intelligence

Handbook , March 2009,Akt.Yılmaz,2018:119

Etkili bir istihbarat sürecinin yürütülmesi için güçlü bir istihbarat çarkının (döngüsünün) kurulması gerekmektedir. Devletin karar organlarının İstihbarat kurumlarından ne tür bir istihbarat ihtiyacının oluştuğunu açık ve net olarak bildirmesi gerekmektedir. İstihbarat teşkilleri de bu ihtiyaca tam olarak cevap verebilmeleri için, sürekli faaliyet içinde olup bu gereksinime cevap vermelidirler. Devletin, istihbarat teşkilllerinden istediği bilgiler yanlış gelirse; önü alınamayacak problemlerle karşı karşıya gelinir. Onun için istihbarat teşkilllerinden tam olarak ne istenildiği, istihbaratın eksiksiz olarak cevap vermesi sağlanmalıdır. Sherman Kent'in belirttiği gibi istihbarat; çalışanlarına eksiksiz aktarılması, istihbarat faaliyeti yürütenlerinde buna oluşturulan politikalara, plan ve operasyonlara, mümkün olan en fazla miktarda yardım ve rehberlik almasına yetecek ölçüde yakın olmalı, ancak nesnellliğini ve yargı bütünlüğünü kaybedecek kadar yakınında da olmamalıdır (Kent, 2003:169). İstihbarat örgütünün yöneticilerinin işi doğru toplayıcıya ya da gruba vermeleri ve hangi toplama tekniğinin daha etkin olacağını saptamaları görevlerinin esasını oluşturmaktadır. Kimi bilgilere erişmek için teknik istihbaratın kimileri için ise insan istihbaratının kullanılması ya da bazen de tüm yöntemlere aynı anda başvurulması gerekmektedir, bu yüzden de yöneticilere önemli bir görev

düşmektedir (Çınar, 2017:73). Yöneticilerin tercihleri istihbarat faaliyetlerinin sonucunu tayin edebilmektedir.

İstihbarat döngüsünün fonksiyonelliği, yalnız ulusal politikaları ilgilendiren konularda değil, uluslararası alanda ortaya konulan bütün etkinlikler kapsamında da etkili bir rol oynar. Bu çerçevede, en tekil biçimiyle istihbarat prosesi, harici istihbaratta dış devletler, gruplar (terör örgütleri dahil) veya bilgeleri ihtiva eden dış faktörlerin; iç istihbaratta ise, iç tehditlere ait haberlerin elde edildiği, işlendiği birbirlerine bütünleşik olarak ölçümlendirildiği bir ürün meydana (Seren, 2017:266-267) getirebilmektedir.

2.10 İstihbarat Örgütleri

Haber alma teşkilatı veya gizli servisler olarak adlandırılan istihbarat örgütleri; istihbaratla ilgili faaliyetleri yerine getirmek için hukuki çerçevede görevlendirilmiş kurumlar olarak adlandırılmaktadır.

Ülkelerin birbirlerine yönelik siyasal, sosyal, ekonomik ve askeri faaliyetleri ile beklentilerinin önceden saptanması ihtiyacının zaman içerisinde giderek artması, haber almaya dönük yapılanmaların varlığını zorunlu kılmıştır (mit.gov.tr, 2004, Akt.Miman, 2007:35) derken, bu gereklilik ülkelerin bünyelerinde istihbarat örgütlerinin oluşmasını sağlamıştır. Kaynak ve Mete'ye göre; savaşların önlenemediği, aksine öngörüldüğü ve çok önceden tasarlanıp çıkartıldığı bir dünyada gizli servislerin, ordular kadar vazgeçilmez yapılanmalar oldukları tartışma götürmez. Savunma adı altında saldırı sanayi var oldukça savaşlar kaçınılmazdır. Bir bakıma gizli servisler, barış ve savaş zamanlarının orduları sayılırlar (Kaynak & Mete, 2007:75) ve önemleri tarihin her döneminde görülmüştür.

Aydın'a göre batılı araştırmacılar; dünyada ilk istihbarat teşkilatının İngiltere Kraliçesi I. Elizabeth'in izniyle 1530'da kurulduğu ileri sürülmektedir. Halbuki doğuyu incelediğimizde ilk düzenli istihbarat teşkilatının, Çinliler tarafından Göktürklere karşı 570'li yıllarda kurulduğu bilinmektedir (Aydın, 2011:341). Fakat istihbarat teşkilatlarının kurulması ve işlevlerinin devam etmesi 19.yy ve 20.yy'da kurulan örgütlerle başlamış, günümüze değin bazıları isim ya da şekil değiştirerek işlevlerine devam etmektedir.

İstihbarat teşkilllerinin örgütlenmesinde devletin örgütleniş biçimi ve istihbarat biriminin data toplamak ve data yaymak zorunda olduğu adreslere karşı daha verimli faaliyetler yapmak için uygun olan şekil göz önüne alınır. İstihbarat servisleri genel veya belirli bir konuya odaklı olarak aşağıdaki şekilde kurulabilirler (Democratic Control of Armed Forces, 2006:3, Akt.Yılmaz, 2018:413).

- Askeri veya Savunma istihbarat teşkilatları; savunma planlaması ve askeri operasyonlar için.
- Adli istihbarat servisleri; organize suçlar ve suç faaliyetleri ile ilgili yasa uygulayıcılara yardım amaçlı istihbarat servisleri.
- Uzman ulusal merkezler; ulusal karşı terörizm merkezi gibi özel konulara odaklanmış istihbarat merkezleri.
- Özel koordinasyon birimleri; birkaç istihbarat merkezi veya bunların organlarını bir araya getiren birimlerdir, örneğin; polis ve göçmen ofislerini bir araya getiren anti-terör koordinasyon birimleri.
- Farklı istihbarat toplama metotları da kullandıkları teknolojiye göre özel istihbarat merkezleri ortaya çıkarmaktadır. Örneğin görüntü, sinyal ve kriptoloji istihbarat servisi alanında ABD'nin NSA, Rusya'nın FABSI ve İngiltere'nin GCHQ önde gelmektedir.
- Küçük ülkeler kısıtlı kaynaklarından dolayı "birleşik" istihbarat servislerine (İspanyol CNI, Türk MİT, Bosna-Hersek OSA) sahip iken, büyük ülkeler birbirini tamamlayan "çoklu" istihbarat servislerine sahiptir.

İstihbarat örgütlerinde genelde bir yapı sorunu mevcut olabilmektedir. Özdağ ve Güven, bir ülkede istihbarat servisinin; nasıl yapılandırıldığıının ve devlet sistemi içinde hangi düzeyde ve önemde konumlandırıldığıının, o ülkenin rejimine dair bir gösterge olduğuna ilişkin tez, günümüz dünyasında geçerliliğini yitirmiş görünmektedir. Bugün, demokratik hukuk devletlerinde de dikta rejimleriyle yönetilen devletlerde de istihbaratın en üst düzeyde

yapılandırıldığına ilişkin çok sayıda örnek mevcuttur (Özdağ & Güven, 2017:323). Bu nedenle, istihbarat teşkillерinin bulunduğu konumdan çok, istihbarat örgütlerinin rejimle ve yönetimle ilgili olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Kuzu, istihbarat sektörünün, günümüzde pek çok değişimle karşı karşıya kaldığını ve bunu tespit etme imkanlarının geliştirilmesi bunlardan ilki olarak değerlendirilmektedir. İstihbarat örgütleri karar alıcıların karşı önlemleri zamanında işleme koyabilmelerine olanak iyileştirici yeni yöntem ve imkanlar geliştirmelidirler. Kurumlar arasında işbirliğini artırmaya yönelik ikinci değişim birincisiyle yakından ilgilidir. Son olarak, istihbarat alanında işbirliğidir (Kuzu, 2009:34-35). NATO ve ABD ile Avrupalı mütttefikleri arasında Terörle mücadelede, uyuşturucu kaçakçılığında, insan kaçakçılığında istihbarat alanında işbirliği yapılmaktadır. Yine Kuzu'ya göre; istihbarat işbirliği, gerekli ulusal ve Avrupalı araçların uyumunu otomatik olarak sağlamaz. Yine de bilgiyi paylaşmak; görüşler arasında uyum sağlamanın, ortak politika oluşturmanın ve uygulamanın, tehditlere karşı mücadelede potansiyel bir sinerjiden faydalanmanın ilk adımıdır (Kuzu, 2009:35). Yinede bu sinerjinin oluşması simbiyozis ilişkilerin boyutu ile ilgili olduğudur.

Ülke güvenliği için harcanan savunma bütçelerinin ve askeri kaynakların boyutları büyümeye devam etmektedir. Bunun için devletler istihbarat örgütlerini çağın ihtiyaçlarına göre organize etmeleri gereği duymaktadırlar. Küresel gücü temsil eden ülkelerde istihbarat; iç ve dış istihbarat olarak ayrılmaktadır. Örneğin; ABD, İngiltere, Rusya, İsrail devletleri bu uygulama ile teşkilatlarını şekillendirmişlerdir. Diğer ülkelerin çoğunda ise iç ve dış istihbarat birleştirilmiş durumdadır. Türkiye örnek olarak verilebilir.

ABD 16 istihbarat örgütünden oluşmuş küresel bir güçtür. Fakat bu tip bir örgütlenme şeklinde organizasyonlar arasında iletişim ve rekabet; istihbarat konusunda zafiyetler oluşturabilmektedir. Çağımızda istihbarat; hızlı ve güvenilir olmalı ki savaşları önlesin veya kısa sürmesini sağlasın, 11 Eylül gibi terör saldırılarının önceden önlenmesi ve oluşabilecek her türlü krizin önüne geçilmesi, ancak güçlü bir istihbarat örgütüyle mümkün olabilmektedir.

İstihbarat servisleri, bütün diğer devlet birimleri gibi bir bürokratik yapılanma şeklinde örgütlenir. İstihbarat teşkillерinin örgütlenmesinde devletin örgütleniş biçimi ve istihbarat biriminin data toplamak ve data yaymak zorunda olduğu

kitlelere karşı daha faydalı çalışmaları yerine getirmek için uygun olan şekil göz önüne alınır. İstihbarat teşkillерinin üç temel dinamiği vardır; müşteri kimdir, ne istemektedir, ne zaman istemektedir. 21. yüzyıl müşterilerin ve isteklerinin çok daha geniş alana yayılacağı bir çalışma ortamını işaret etmektedir (Yılmaz, 2018:415). Çünkü günümüzde internetin yaygın olarak kullanılması bilgiye ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Onun için istihbarat teşkillерinden talep edilen çalışmaların seviyeleride eskiye göre çok daha zorlaşmıştır.

Ülkelerin istihbarat örgütlerinin özellikleri; o ülkenin imkanına, ihtiyacına, hedeflerine, istihbarat kültürüne, güvenlik risklerine ve rejimine bağlıdır.

2.11 İstihbarat Toplama

Devletler kendi güvenliklerini sağlama ihtiyacı duyduğu bilgi ve belgeye ulaşmak için bazı istihbarat metodları kullanırlar. Bu metodlar, Yılmaz'a göre; böyle geniş bir alana yayılmış olan istihbarat toplama faaliyetlerini, insan kaynaklı bilgi toplama faaliyetleri (Human Intelligence Source-HUMINT) ve teknik (TECHINT) kaynaklı bilgi toplama faaliyetleri olarak iki ana başlık altında incelemek de (Yılmaz, 2017:228) olasıdır.

İstihbarata konu bilgileri toplama tekniklerini Özdağ şu şekilde sıralamıştır (Özdağ, 2016:115):

- İnsani (Humint) istihbarat,
- Fotoğraf istihbaratı,
- Sinyal istihbaratı,
- Nükleer istihbarat,
- Radar istihbarat,
- Akustik istihbarat,
- İç güvenlik nedenli izleme,
- Muharebe istihbaratı (keşif, gözetleme, ele geçirilen malzemeler, dokümanlar, uzmanlaşmış kişilerce incelenmesi)

İstihbarat teşkilatlarının kaydı olmadan çözümlenemeyen geleneksel veya kişisel akıllarından söz etmek mümkün değildir. Kayıt olmadan yeni gelen dataların, haberlerin ve bilgilerin öncekilerle mukayesesi mümkün olmaktan çıkar. Kütüphanenin önemi bir üniversite için ne ise, istihbarat teşkilleri içinde kayıt odur. Ayrıca, istihbarat servisinin arşivi çok güçlü bir kütüphane ile desteklenmelidir (Özdağ, 2016:116) ki kurum akli güçlü olsun.

Haber toplamak için büyük teknolojilere ihtiyaç yoktur. Günümüzde, internetin kullanılmasının yaygınlaşmasıyla açık kaynaklardan ulaşılan bilgi istihbari bilginin % 90'nın üzerine çıkmış durumdadır. Özdoğan'a göre bu durum; toplum mühendisliği ve halkı kendi istediğiniz şekilde yönlendirmekten kolaydır. Elinizdeki imkanlarla her şeyi dinleyebilir ve gözlemleyebilirsiniz, fakat bu bilgiyi kendi amaçlarınız doğrultusunda kullanmanız gerekir. Haber toplamak için gerekli teknolojinin var olması yeterlidir; gerisini para halledecektir. Fakat bu imkanları amaçlarınız doğrultusunda verimli kullanmak stratejik ve analitik bir zeka gerektirir (Özdoğan, 2016:82) yani üst seviye analizcilere ihtiyaç vardır.

2.11.1 İnsani (Humint) istihbarat

İstihbarat toplamada insanın görevlendirilmesi olarak ifade edilmektedir. Tarihin başlangıcından günümüze kadar insan kaynakları bu faaliyetleri yerine getirmekte başarılı çalışmalar yapmıştır.

İstihbarata gereksinim duyan, bilgi, bilgiyi çözümlen, olayları ve gelişmeleri takip eden ve yine bundan haberdar olunmasını temin eden “insani” hem istihbaratın olmazsa olmazıdır, ayrıca diğer bir paralelde istihbaratın bir vasıtasıdır (Yılmaz, 2017:228). 11 Eylül saldırılarından sonra ABD insan istihbaratına önemi artırmıştır.

İnsani istihbarat, insan unsuru kullanarak, yabancı karar alma sistemine sızma yöntemiyle yabancı sistemin güç ve zayıflıkları, amaç ve niyetleri konusunda bilgi toplamaktır (Özdağ, 2016:116) derken, bu sızmaları yapabilecek personeline istihbarat için çok yetenekli kişilerden oluşması gerekmektedir.

Bu bağlamda istihbarat, insanın varlığından beri birinci ve esas araç olarak “insan” unsuru üzerine kurgulanmış bir kavram olmuştur (Akbal & Tılısbık,

2006:96). Yani bilgileri toplayan, onları inceleyen, diğerlerine ileten, birçok olayı dikkatle gözlemleyen, insanın kendisidir. Buna eski deyimle “beşeri”, bugünkü deyimle “insana dayalı veya insan aracılığı ile” yapılan istihbarat (Human intelligence=Humint) denirken (Girgin, 2003:211), nihayetinde istihbari değerlendirme ve raporlama işlemleri de insanlar tarafından yapılmaktadır.

Tılısbık ve Akbal’a göre; askerlikte her türlü gelişmiş ve güçlenmiş silah ve araçlara rağmen halen piyadenin süngüsünün ucunda bulunan zafer, istihbarat alanlarındaki tüm gelişmelere rağmen insan faktörünün bir araç olarak kullanılmadan zafer elde edilemeyeceğini vurgulamak açısından iyi bir örnektir. Haberi toplayan, kaynakla ve konuyla birebir muhatap olan insan, bu bilgilerin elde edilmesinde elbette teknolojik araç gereçlerden faydalanmıştır. Fakat burada dikkat edilmesi gereken husus insan unsurunun, zekası, inisiyatifi, davranışı, cesareti ve algılaması gibi faktörlerle asıl belirleyicinin kendisi olduğunu ortaya koymasıdır (Tılısbık & Akbal, 2006:97) ifadesinden istihbarat toplamada insan faktörünün önemi belirtilmiştir.

Köseli’ye göre HUMINT; denetim altında olan veya insani istihbarat kaynağını, bilgi ve dökümanları elde etmek, inceleme ve gözlem yapmak gibi etkinlikler için kullanarak dost veya düşman hakkında alaka hissedilen verileri elde etmektir (Yılmaz, 2017:229). Bu noktada istihbaratta en önemli faktörün insan kaynağı olduğunu ifade edilmelidir. Neticede bilgiye erişen, sentezleyen ve mantıklı neticeler ortaya çıkaran insan gücüdür. Zaafları, tutkuları, kıskançlıkları ve iradeden yoksun olma ile insan, makine gibi kontrol edilemezler (Aydın, 2014:200). Bunlara rağmen yabancı bir devlet görevlisinin yanına yerleştirilmiş bir ajan veya terör örgütlerinin içine sızan ajanlar için, insan kaynağından yararlanabilmektedir.

İstihbarat içerisinde önemli bir yeri olan Humint, istihbaratın doğasından dolayı bazı tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Yılmaz (2017)’e göre; bu istihbarat türü içerisinde yer alan kişilere, konumu ve durumu açısından casus, ajan, eleman gibi bazı isimler verilmektedir. Bazen insan faktörü tarafından yanıltıcı bilgiler verilebilmekte ve ikili oynama durumları olabilmektedir.

Dulles, iyi bir istihbarat memurunda aranan unsurları şu şekilde sıralar (Akbal & Tılısbık, 2006:105):

- İnsanları anlama hassasına sahip olmak,
- Zor şartlar altında da başkalarıyla çalışabilmek,
- Hayal ile hakikati, doğru ile eğriyi ayırt edebilmek,
- Esas unsurlarla teferruatı ayırt edebilmek,
- Merak, tecessüs sahibi olmak,
- Hüner, maharet sahibi olmak,
- Teferruata, lüzumsuz görünen şeylere dahi dikkat edebilmek, herkesin göremediği şeyleri görebilmek,
- Fikirlerini açıkça, kısaca, ilgi çekici surette ifade edebilmek,
- Ne zaman susulması gerektiğini bilmek,
- Başkalarının görüş, düşüncü, hareket ve hissedişine karşı anlayış göstermek, sert ve dar anlayışla olmamak.
- Şan, şeref; isim, servet düşkünü ve fazla haris olmamak,
- Macerayı, vatanını, milletini, insanlığı sevmek, yapacağı işte dünya barışına, insanlığa hizmet edeceğine samimiyetle inanmak,
- Bütün bunlara ilaveten iyi bir kültür ve tahsil sahibi olmak.

Ancak tüm bunlara rağmen, insan kaynağı konusunda genel kanaat; bu on üç maddeye bir de on dördüncü madde ekler ki; o da, iyi bir aileye mensup olma özelliğidir.

Bütün zorluklarına ve teknik istihbarattaki bütün ilerlemelere rağmen insani istihbarat/casusluk vazgeçilemez bir yöntemdir. Teknik istihbarat yöntemleri ile toplanan bilgilerin tek başına yetmediği birçok kez görülmüştür. Örneğin ABD, El Kaide'ye karşı başkan Clinton döneminde geniş bir bütçe ve kadroya sahip bir özel istihbarat teşkilatı kurmuş olmasına rağmen, insani istihbarat eksikliğinden dolayı 11 Eylül saldırıları engellenememiştir veya engellenmesi engellenmiştir (Özdağ, 2016:117). Bu saldırıların olmasında, istihbaratın pas

geçmesinde bilinçli bir organizasyon eksikliği/hatası ya da, insan faktörünün mü eksikliğinden/hatasından kaynaklandığı tam olarak açık değildir.

Teknoloji ne kadar ilerlerse ilerlesin 11 Eylül saldırıları da tecrübe etmiştir ki insani istihbaratın önemi tartışılmaz bir gerçektir. Özellikle 21. Yüzyılın savaş yöntemi; düşük yoğunluklu bölgesel çatışma, asimetrik savaş ve küresel terörizm ile mücadelede insani istihbarata duyulan ihtiyaç geçmişe göre daha da artmaktadır.

2.11.2 Telapati istihbaratı

1978 yılında Water Boward adlı yazar, Operation Mind Control (Beyin Kontrol Harekatı) adında yayınladığı kitabında şunları anlatıyordu: Bu araştırmalar; hipnoz tekniği, narkotik hipnoz, elektronik olarak beyinin uyarılması, ultrasonik, mikrodalgalar, alçak ses frekanslarıyla davranışların etkilenmesi ve davranış değişiklikleri terapisisidir. CIA psikolojik silah stoklarını, psişik silahların değişik tiplerini geliştirmeyi başarak artırmıştır. Şimdi bu kabiliyetleriyle yeni tip bir harbe girişmesi mümkündür. Bu harp görünmez, muharebe sahası ise insan zihinleridir (Özkaya, 2003:72). Algı yönetiminin oluşturulması ve yumuşak gücün kullanılması bahsedilen metotlarla yapılmaktadır.

Paranormal yollarla elde edildiği düşünülen istihbarat çeşididir. Sovyetlerin başlattıkları parapsikoloji temelli istihbarat, Amerikalıları etkilemiştir. Parapsikolojik istihbarat CIA içinde ilk kez 1972’de hızlanmaya başlanmıştır. Fakat Watergate skandalının baskısı altındaki CIA bunun duyulmasının rezalete neden olacağını düşünerek operasyonu durdurmuştur (Özdağ, 2016:120). Gerçi bundan sonra da küçük operasyonlar yapılmış; ancak 1976’da CIA Direktörü Georger Bush’un emriyle çalışmalar tekrar başlamıştır.

1980’de Savunma İstihbarat Merkezi, Stargate programını başlatmış ve bu proje 1995’te durdurulana kadar 20 milyon dolar harcanmıştır. Bazı yetkililer bu süre içinde telapistlerin 19 başarılı tespit yaptığını söylemişlerdir. Örneğin 1979’da bir telapist Moskova’nın 100 gün içinde büyük bir denizaltıyı suya indireceğini söylemiştir. Gerçektende 120 gün sonra iki yeni Sovyet denizaltısı (Özdağ, 2016:120) tespit edilmiştir.

11 Eylül saldırıları öncesi insani istihbaratın önemi istihbarat otoriteleri tarafından azaltılmaya başlanmıştır. Ancak 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesi

ile insan istihbaratı tekrar öncelik kazanmıştır. Telepati istihbaratında insan faktörü küçümsenmeyecek düzeydedir. Neticede istihbarat çalışmalarında nihayi karar verecek insandır ve insan faktörü, teknoloji ne kadar gelişse dahi önemi her zaman üst seviyededir.

2.11.3 Teknik istihbarat

Çağımızda her alanda çok hızlı bir şekilde gelişme gösteren teknoloji, küresel bir köy olarak adlandırılan dünyamızda; insanlar her türlü teknolojik üründen en üst düzeyde yaşamlarını kolaylaştırmak için yararlanmaktadırlar. Teknolojinin etkisiyle köy haline gelen dünya, uzayı haberleşme uydularıyla sarmalamış ve kıtaları da internet ağıyla örerek tüm gelişmelerden haberdar olan bir insanlık ortaya çıkmıştır. Demir'e göre; içersinde bulunduğumuz bilgi çağı ile birlikte teknoloji; askeri konularda ve ülke güvenliği ile ilgili konularda gücün belirlenmesinde etkin bir unsur haline gelmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak istihbarat alanına da yansıyan teknolojik gelişmeler, istihbarat toplama yöntemlerine de uyarlanmış ve teknik istihbarat terimi ortaya çıkmıştır. Teknik istihbarat toplama (TECHINT) bilgi elde etmek için insan kaynağından değil de daha çok ilerlemiş teknolojiden faydalanarak istihbarat üretmektedir (Yılmaz, 2017:234-235). Günümüzde devletler sahip oldukları teknolojilere göre uydu istihbaratından, nükleer istahbarata ve fotoğraf istihbaratından ölçüm ve iz istihbaratına kadar geniş bir alanda teknik istihbarat elde etmek için yarışmaktadırlar.

Teknik istihbarat,19.yüzyılın üçüncü çeyreğinde telefonların dinlenmesi ve takip edilmesini sağlayan sinyal istihbaratı ile başlamış,1960'ların başlarında ilk casus uyduların dünya yörüngesine yerleşmesine değin geçen yüzyıl içinde muazzam gelişme sağlamıştır. 1980'lerden itibaren özellikle bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ve çalışma hayatından iletişimden, arşivlemeye kadar her alana girmiş olması, istihbarat çalışmalarında teknik alanda gelişmelerin (Yılmaz, 2017:235) ortaya çıkmasını sağlamıştır.

2.11.3.1 Sinyal istihbaratı

İletişim kanallarını müdahale etmeye, dinleme, elektronik bağlantıları yönlendirmeye ve engellemeye dayalı istihbarat türüdür.

Telgrafın insan hayatına girmesiyle boyut atlayan haberleşme; telefon, telsiz, internet ile daha da gelişmiştir. Veri transferini sağlayan sinyaller, istihbarat servislerinin en büyük hedefi haline gelmiştir. Bu bağlamda sinyallerin yakalanmasıyla bilgi edinme temeline dayanan sinyal istihbaratı, tarihsel perspektif içinde devrim niteliğinde yenilikler yaşadı (Özal, 2019:36). Günümüzde sinyal istihbaratı yolu ile birçok adli olay çözümlenmiştir.

Akad'a göre sinyal istihbaratında; hasım tarafın elektronik izlerinin ötesinde, iletişimin çözülmesi hedef alınır. Bu anlamda, buna iletişim istihbaratı (COMINT-Communications Intelligence) da denilir (Akad, 2018:62). Özdağ ise sinyal istihbaratını, rakip devletin harp elektronik düzenleri vasıtasıyla ortaya çıkan elektromanyetik enerjinin alınması, kaydedilmesi, ölçümlendirilmesi ve incelenmesi ile elde edilen istihbarattır (Özdağ, 2016:122). Sinyal istihbarat, devletlerin resmi belgelerini ele geçirmek isteyen hedef devletlere karşı muhafazası neticesinde kriptolu yazıların ve şifre çözme tekniklerinin ilerletilmesi ile başlamış sayılır. 19.yüzyılda istihbarat servislerinin hedef hükümetlerin telgraf haberleşmelerini açığa çıkarmaları ile başlayan modern sinyal istihbaratı, 20.yüzyılın en kazançlı istihbarat kaynağı olmuştur (Yılmaz, 2017:235). Lozan Barış Müzakereleri yapılırken, Türk heyeti Ankara'yla yaptığı telgraf haberleşmelerini İngilizlerin ele geçirdiğinden habersizdi. Bu haberleşmeleri İngilizlerin ele geçirmesiyle müzakerelerde avantaj sağladığı aşıkardır.

I.Dünya Savaşında genelde telgraflardaki mesejlar kırılarak hasım devletlerin hareketleri önceden öğreniliyordu, II. Dünya Savaşı'nda ise müttefikler Alman haberleşme kodlarını çözümleyerek savaşın seyrini değiştirmişlerdir.

Kara Cuma olarak bilinen 29 Ekim 1948 günü, Sovyetler kullandıkları gizli kodları, iletişimlerini korumak için, değiştirdiler. O zamana kadar II. Dünya Savaşı sırasında Alman iletişiminde olduğu gibi birçok mesajı okuyabilen Amerikan ve İngiliz istihbaratçıları bir anda kör oldular. Hemen bilgisayarlara döndüler. Daha güçlü makineler inşa ederek kodları kırabileceklerini umdular. Fakat bu gerçekleşmedi, Sovyet kodlarının kırmanın zor olduğunu anlayan casuslar; Sovyet iletişimi hakkında bilgi toplamak için eksik enformasyon olsa da bilgisayarları kullandılar. Dünya da geniş bir ağ sistemi kurdular. Bu süreci "Trafik analizi" olarak tanımladılar (Özal, 2019:38). Daha ileriki zamanlarda

bilgisayar teknolojisinin gelişimiyle birlikte bu tür çalışmalara karşı çözümlenmelerde daha ileri noktalara ulaşılmıştır. Günümüzde yapay zeka teknolojisi, bu tür gizli kodları çözümlemede daha aktif şekilde kullanılmaktadır.

Elektronik ve sinyal istihbaratının birlikte kullanılması, düşman operasyonların tespitini, hazırlıklarını, hatta kısmen planlarını ortaya çıkartarak, birlik hareketlerini izleyerek tedbir alınmasını, önlenmesini ve etkili darbeler indirilmesini sağlar. Ayrıca, düşman güçlerini aldatmak ve tedbir almalarını önlemek ya da onları yanlış tedbirlere yönetmek için kullanılır (Akad, 2018:63) Espiyonaj faaliyetlerinde bu türden aldatmalar daha çok kullanılmaktadır.

Özal 2010 yılında; bilgisayar güvenliği araştırmacıları, bilgi savaşında bir kırılma anını işaret eden yeni bir virüsün (Stuxnet), keşfedildiğini ortaya çıkardılar. Eski Ulusal Güvenlik Teşkilatı direktörü Michael Hayden'e göre, Stuxnet etki olarak atom bombasının ilk kullanımıyla karşılaştırılabilir (Özal, 2019:41) derken olayın vahameti hakkında bilgi verilmektedir.

Sinyal istihbaratının güçlü yanları olduğu gibi, zayıf yanları da vardır. Pahalı, ileri teknoloji ve uzman personele gerek duyan bu sistem uzun zaman alır, planlama ve arşivlemesi zordur (Özdağ, 2016:125). Ancak klasik haberleşme yöntemlerini kullanan suç şebekelerinin, terör örgütleri ve teröristlerin takip edilmesi ve yakalanması zor olmaktadır.

2.11.3.2 Fotoğraf istihbaratı

Herhangi bir istihbari hedefi çeşitli araç ve vasıtalarla görüntüleyerek istihbarat elde etmeye, görüntü istihbaratı denilmektedir. Görüntü istihbaratı düşman kuvvetlerini fiziki olarak keşif ve gözlemlemek için yapılmaktadır.

Ağırlıklı olarak savunma amaçlı bir istihbarat türü olan foto-istihbaratı, en basit uçaklara takılan fotoğraf makineleri ile başlayıp uzaya yollanan uydulardaki gelişmiş fotoğraf makineleri ile çekilen fotoğraflarla devam etmiştir. Bu tür bir istihbaratın amacı, düşman ordusunun konuşlanışı, silah üretimi, hareketini sağlayan kara ve demir yollarının yapısını tespit etmektir (Herman, 2003:81, Akt.Özdağ, 2016:125). Genel olarak bir tanım yapılırsa, fotoğrafların istihbarat amaçlı elde edilmesidir. İngilizcede “Imagery

Intelligence” olarak belirtilen, IMINT (görüntü istihbaratı) değişik araçlarla görüntü almak yoluyla yapılan istihbarattır (Yılmaz, 2017:239-240). Uluslararası ilişkiler ile fotoğraf ve görüntü istihbaratı birlikte değerlendirildiğinde burada da çok ilginç bir sansasyon yaşanmıştır, diyebilmek için soğuk savaş döneminde yaşanan U-2 uçakları hadisesini irdelemek gerekmektedir. Kaynağında, esasen Amerika ve Sovyetler Birliği arasındaki stratejik mücedelenin izlerini barındıran U-2 casus uçakları, Amerika'nın Lockheed firması tarafından geliştirilen bir teknoloji ürünü olarak hayat bulmuştur (Tılısbık & Akbal, 2006:135). Bu bağlamda Küba krizi; ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaş döneminde yapılan karşılıklı güç denemesi olarak ele alınmaktadır. Sovyetler Birliği 1962 yılında Küba'ya füzeler yerleştirmiş ve ABD'ye bir tehdit oluşturmuştu. ABD füzelerin bulunduğu yerleri fotoğraflarla ispat etmiş ve dünya bir nükleer savaşın eşiğine gelmişti. Ancak karşılıklı anlaşmalarla bu kriz çözülmüştü.

Görüntü istihbaratı, özellikle gerçek zamanlı (yani değerlendirilebilir hale gelmesi için ek zamana ihtiyaç göstermeyen, var olan durumu anında yansıtan veriler şeklinde) olduğu takdirde çok değerli bilgiler sağlamakta ve hedeflere anında saldırarak imha olanağı vermektedir (Akad, 2018:64). Bu mobilitenin sağlanması ancak teknolojik cihazların olmasıyla mümkündür.

Teknolojinin gelişmesi ile görüntü istihbaratı alınan hava araçlarının nitelikleri de değişmiştir. Örneğin; İHA'lar ve SİHA'lar ülkemiz tarafından da askeri amaçlı kullanılmaktadır. Bu bağlamda istihbarat amaçlı hava araçlarında ki görüntü özellikleride daha net ve detaylı olarak alınmaktadır.

Fotoğraf istihbaratını sınırlandıran bir husus, fotoğrafların enstante fotoğrafından veya bir dizi fotoğraftan oluşmasıdır. Yani süreklilik yoktur. Sürekli görüntü ancak televizyon kamerası ile donatılmış uzaktan kumandalı uçaklarla mümkündür (Özdağ,2016:126) derken fotoğrafların çoğu uçaklardan, İHA'lardan ve uydulardan çekilen fotoğraflardır.

2.11.3.3 Uydu istihbaratı

Teknik istihbarat adı altında gelişen uydu istihbaratı günümüzde gelişmiş uzay teknolojilerine sahip ülkeler tarafından yapılabilmektedir. Ancak bazı ülkeler de

bu gelişmiş ülkelerin yardımıyla uzaya uydu fırlatıp askeri, haberleşme ve istihbarat faaliyetleri yapabilmektedirler.

Amerikan ordusu 2001 sonunda Afganistan'a saldırıya başlamadan önce getirilmiş U-2 istihbarat uçakları, RC-135 Rivet Joint sinyal istihbaratı uçakları, Joint-STARS radar gözlem uçakları, Deniz Kuvvetleri'nin EP-3E sinyal istihbaratı uçakları dışında Afganistan'a odaklanan 50 uydunun topladığı bilgileri incelemiştir. Uydu istihbaratı, istihbarat teknolojisinde bir sıçramayı temsil eder (Özdağ, 2016:127). İlk uydular teknolojik olarak günümüzdeki gibi fotoğraf teknolojisi, materyelleri tam net olarak göstermiyordu. Ancak günümüzdeki casus uydular yeryüzündeki canlı ve cansız varlıklar, detaylı data veren uzay araçları haline gelmiştir.

Dünya'nın çevresine yerleştirilen yapay uydular, yörünge etrafında belirlenen noktalara sabitlenerek çok boyutlu bir teknoloji yardımıyla tüm haberleşmeyi denetim altına alabilmekte, istenilen koordinatlardan görüntü dahi elde edebilmektedir. Özellikle cep telefonlarının yeryüzünde yaygınlaşması ve bu telefonların dinlenebilmesi, uydu destekli sistemlerin yardımı ile gerçekleştirilebilmektedir. Zira casus uydular, bazı bilgileri elektronik sinyaller ve gelişmiş antenlerle dünyaya geri yollayabiliyor (Tılısbık & Akbal, 2006:141). Bu teknoloji ile devlet görevlileri dinlenmeyi önlemek için uydu telefonları ile görüşme yapmaktadırlar.

Uydu istihbaratı ile tamamen bilinmeyen yeni bir askeri tesisi, fabrikayı tespit etmek güçtür. Çünkü 1976 yılında yörüngeye fırlatılan ilk uydu KH-11 ile karşılaştırıldığında 2000'li yıllardaki uyduların yetenekleri sekiz kat daha artmış olsa da alttaki yüzeyin genişliği ve uydu istihbaratın ancak odaklanma ile başarı yüzdesini artırması bir arada dezavantaj oluşturmaktadır. Amerikan uyduları, Hindistan'ın nükleer programını Hintlilerin yaptığı başarılı kamuflej çalışmalarından dolayı tespit edememişlerdir (Özdağ, 2016:127). Burada gelişen teknolojilerin fonksiyonlarının yetersiz kaldığı görülmektedir.

2.11.3.4 Nükleer istihbarat

Nükleer istihbarat ile uydular vasıtasıyla, yeryüzündeki patlamalar, yer altındaki sismografik hareketler, atmosferdeki radyoaktif maddeler, gama ışınlarının saptaması yapılmaktadır. 1947 yılında Amerikan Hava Kuvvetleri aldıkları

talimatla nükleer istihbarata başlamıştır. Yapılan ilk istihbarat çalışması ise 1949 yılında Amerikan B-29 uçağının Japonya'dan Alaska'ya uçarken Sovyetlerdeki nükleer testi tespit etmesiyle ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 217:243). Nükleer bomba testleri Soğuk Savaş sürecinde artarak devam etmiştir.

2.11.3.5 Radar istihbaratı

Ufuk ötesinin gözlemlenmesine yönelik radarla yapılmakta olan istihbarat çalışmalarıdır. Özünde bir kuruluştan veya aygıttan elektromanyetik dalgalar yayarak bu dalgaların fiziki olarak görülemeyen mesafelerde, uzaklardaki bir varlığa çarpıp oradan yansiyarak geri döndüğünde bir ekranda karaltısının görülmesi teknolojisine dayanan bir istihbarattır (Yılmaz, 2017:243). Radar istihbaratı, Soğuk Savaş'ın yařandđđ yıllarda hem konvansiyonel, hem de nükleer bir saldırıya karşı erken uyarı sistemi olarak geliştirilmiştir.

2.11.3.6 Akustik istihbarat

Akustik istihbarat, deniz altındaki askeri özellikli etkinlikler, deniz altı hareketleri ile alakalı bilgi elde etme (zdağ, 2016:128) faaliyetleri olarak tanımlanmaktadır.

2.11.3.7 Elektronik istihbarat

Elektronik ve intelligence sözcüklerinin kısaltılarak birleştirilmesi sonucunda karşımıza çıkan "Elint" kavramı ile ifade bulan elektronik istihbarat, esasen teknik istihbaratın topyekn anlatımını da karşılayabilen bir kapsama (Tılısbık & Akbal, 2006:210) sahiptir.

Elektronik istihbaratta, amaca göre özellikleri bulunan metod ve cihazlarla, karşı tarafın elektronik aygıtlarının varlığı, yayım ve faaliyetlerinin yerleri (hassas işlerde tam koordinatları), hangi amaca yönelik buldukları (işlevleri), tiplerinin belirlenmesi (bilinenler ve bilinmeyen yeni modeller), bunların kapasiteleri (etki alanları veya mesafeleri), hangi silah sistemini yönlendirip, yönettikleri gibi hususlarda bilgi toplanıp (Girgin, 2003:280-281) lmlendirilir.

Günümüzde istihbarat devletler için pahalı bir yöntem haline gelmiştir. İnsan istihbaratı ise daha pahalı bir yöntem olarak gelmiştir. Bunun için devletler

elektronik istihbarata yönelmiş ve teknolojinin gelişmesiyle de elektronik istihbarat daha az maliyetli bir seçim olmuştur.

Polmer'e göre elektronik istihbarat; radyo iletişiminden değil, elektromanyetik yayından elde edilir. Elektronik istihbaratın temel kaynağı radar aktarımlarıdır. Savaş gemileri, denizaltılar ve özel istihbarat uçakları bu tür istihbaratın toplanmasında kullanılırlar (Özdağ, 2016:128). Öyleyse elektronik istihbaratın kaynaklarını radarlar ile güdümlü füzeler oluşturmaktadır.

Elektronik araçlar hem bilgi toplamada hem de toplanan bilgilerin analiz ve yorumlanmasında yoğun olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında elektronik araç-gereçlerle yapılacak olan bilgi, belge ve görüntü göndermelerinde, gönderilenlerin düşman ya da hedefin eline geçmemesi için, alınması gereken bazı önlemler vardır. Bu önlemlere "elektronik güvenliği" (Çınar, 1997:126) denilmektedir.

2.11.3.8 Siber istihbarat

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, dünyadaki düşman tanımlaması, güvenlik ve tehdit algılamalarında önemli değişimler görülmüştür. Diğer taraftan bilgi teknolojilerindeki hissedilir gelişmeler sayesinde ve internet denen devasa olgunun ortaya çıkmasıyla geleneksel istihbarat yerine teknolojiye bağlı sipesifik istihbarata geçilmiştir. 90'larda hız kazanan bu istihbarat yapısı ile birlikte dünya siber istihbarat kavramını öğrenmeye başlamıştır.

Lewis'e göre; bilgi çağının getirileri yalnızca açık kaynakların artması ve bilgiye ulaşma maliyetinin azalması olmaması, aynı zamanda internet'e bağlı bilgisayarlara duyulan yüksek bağımlılığın yarattığı ortamda siber istihbaratı da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle istihbarat servisleri, internetten yalnızca açık kaynaklardan yararlanmak için değil; aynı zamanda ağa bağlı bilgisayar sistemlerine gizlice girerek, aleni olmayan bilgileri toplamak için de faydalanmaktadır (Bayraktar, 2015:61). Legal olmayan yollarla toplanan bilgiler, devlet güvenliğine risk oluşturabilecek düzeylerde olabilmektedir.

İstihbaratın faaliyet alanları; devletin kontrol fonksiyonundan ötürü tehdidin seviyesine göre yakın ve uzak tehlikelerin engellemesi amacıyla karar vericilere bilgi desteği sağlamak, propoganda, psikolojik hareket gibi örtülü operasyon yöntemleri ile olayları yönetmek ve düşman veya muhtemel düşmanın istihbarat

faaliyetlerini engellemek olduğu dikkate alındığında, siber uzayda bu amaçlı yapılan faaliyetler bütün “siber istihbarat” olarak kavramsallaştırılabilir (Bayraktar, 2015:62) ve de uygulanabilir düzeydedir.

Dünyada önümüzdeki on yıl içinde güvenliğe ilişkin en büyük tehditin, bilgisayar sistemleri üzerinde bir “siber soğuk savaş” meydana geleceği tahminidir. (Aydın, 2018:324). Yapay zeka teknolojisi ile bu savaşın tahmin ötesi belirgin hale geleceği anlaşılmaktadır.

İnternet güvenlik şirketi McAfee'nin yıllık raporuna göre; istihbarat teşkilatları şimdilik, eksik noktalarını aramak için öbür devletlerin bilgisayar ağlarını devamlı test ediyor ve tekniklerini her yıl daha da iyileştiriyor. Raporda, siber suçların küresel bir problem haline geldiği ve ciddi boyutta ilerlediği kaydedilerek, bu tarz suçların daha çok yalnızca sanayi kuruluşları ve kişileri tehdit etmediği, gittikçe yükselen şekilde ulusal güvenliğe yönelik de tehdit meydana getirdiği ifade ediliyor (Aydın, 2018:324). Çünkü devletlerin kuruluşları birçok bilgi derlemesini internet üzerinden yapmakta, bunun da riskleri beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir.

Gürel'e göre Siber savaşlar; sadece sistemlere sızmak, dijital verileri düzenlemek, eklemek, silmek, sızdırmak veya değiştokuş yapmak ile sınırlı kalmayıp, bir ülkenin kritik altyapılarına zarar verecek ölçüde asimetrik bir savaş türü olarak ortaya çıkmaktadır (Gürel, 2017:159). Nükleer santrallere, su şebekelerine, internet ağına, barajlara, elektrik şebekelerine siber saldırıların yapılması muhtemel tesisler olarak gösterilmektedir.

Sinyal istihbaratı, terör örgütlerinin telefon görüşmelerini ele geçirmek, gizlendikleri konumların coğrafi niteliklerini saptamak için; görüntü istihbaratı, terör örgütü mensuplarının kendi aralarında yaptıkları bilgi alışverişlerini anlamak için; insan istihbaratı ve sosyal alanda kendilerini nasıl takdim ettiklerini, nasıl eleman bulduklarını saptamak için açık kaynak istihbaratının (Çıtak, 2017:191) senkronize bir şekilde uygulanmasını gerektirir.

Çin'in siber savaşın ön sıralarında olduğu, Washington'daki İstihbarat ve Araştırma Merkezi'nin Müdürü James Mulvenon'un “askeri ve siyasi amaçlarla siber saldırıyı ilk kullanacakların Çinliler olduğu” yönündeki söylemine yer

verildi (Aydın, 2018:324). Bu bağlamda Çin Halk Cumhuriyeti siber istihbarat ve siber savaş çalışmalarına son yıllarda ağırlık vermektedir.

2016 Kasım ayındaki ABD başkanlık seçimlerinde, Rusya'nın seçimlerin sonucunu değiştirecek siber saldırıda bulunduğu dair, ABD'de araştırma ve sorgulamalar devam etmektedir.

2.11.4 Yumuşak istihbarat

Savaş yapmaksızın, insanlara herhangi baskı ve fiziki şiddet uygulamadan, hedef ülkedeki insan ve toplumların algı, duygu ve düşüncelerini istihbarat operasyonunu gerçekleştirenlerin lehlerine değiştirebilmek için yapılan faaliyettir.

Bugünün ticari ve teknolojik ilerlemeleri 1930'ların sonlarında bu işe öncülük edenlerin geliştirdiği bir bilgi toplama disiplininin son ürünleridir. Princeton Üniversitesi'nde başlayan yabancı kısa dalga radyolarını takip etme işi 1941 yılında Yabancı Yayın İstihbarat Servisi'nin kurulması ile İkinci Dünya Savaş'ı radyonun ana istihbarat kaynağı olduğu bir savaş haline geldi. Soğuk Savaş süresince Rusya hakkındaki çalışmalar Harvard Üniversitesi tarafından yürütüldüğünden CIA'nın Rusya hakkındaki yumuşak istihbaratı gazete kopyülerinden öteye gidemedi (Yılmaz, 2018:344-345). Bu yüzden, Sovyetler Birliği'ndeki ekonomik yapı Sovyet halkına olumsuzlukları ile yansıtıyordu. Çünkü rekabete dayalı olmayan planlı sosyalist bir ekonomik program uygulanıyordu ve Sovyet halkı ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmişti. Bilhassa nükleer silah yarışının zirve yaptığı 80'li yıllarda ABD hem ekonomik hem de silah olarak yarışı zorluyordu; ancak Sovyetler Birliği silah yarışında vardı ekonomi de ise sıkıntılar içindeydi. Sovyet resmi ajansları ekonominin büyüdüğünü açıklarken, aslında ekonomi çöküyordu ve 90'lı yılların başında Sovyetler Birliği dağıldı.

Günümüzde istihbarat alanında muhtelif gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmeler arasında yumuşak güç, stratejik iletişim, kamu diplomasisi, yumuşak istihbarat önemli yer tutmaktadır. Yumuşak güç; istediğini zor kullanmak veya para vermek yerine kendine çekmek yoluyla elde etmek becerisidir. Yumuşak güç bir milletin beynini ve gönlünü ele geçirmek için kullanılan güçtür. Başka

bir ifadeyle yumuşak güç hedef aldığı milletin özgür iradesini ortadan kaldırmayı hedefleyen güçtür (Yılmaz, 2016:62). Diğer bir tanım ise Nye'e göre; yumuşak güç, diğerlerinin tercihlerini şekillendirme becerisine dayanır (Nye, 2017:24) ve bunda psikolojik hareketin unsurları da yer alabilmektedir.

Siyasetin bir vasıtası olarak kullanılmayan ve kullanılma becerisi gösterilmeyen yeteneğin güç olma yeteneği yoktur. Önceleri bir ülkenin ulusal gücü denilince akla sadece bugün "sert güç" olarak bilinen silahlı kuvvetler gelirdi. Sert gücün ekonomik olmaması sebebiyle 1990'larda öncelikle yumuşak güç fikri ortaya atıldı (Yılmaz, 2016:62) ve bu güç şekli günümüzde de toplumsal olaylarda (Arap Baharı ve Gezi Olayları) olmak üzere etkisini göstermiştir.

Tablo 2.4: Sert Güç ve Yumuşak Güç Arasındaki Temel Farklar

	<i>Davranışlar</i>	<i>Temel Araçlar</i>	<i>Hükümet Politikaları</i>
Askeri Güç	Zorlama, Caydırma, Koruma	Tehdit, Kuvvet	Zorlayıcı Diplomasi, Savaş, İttifak
Ekonomik Güç	Teşvik Zorlama	ParaVerme, Yaptırım	Yardım, Rüşvet,Yardım(Yap tırım)
Yumuşak Güç	Hayranlık Uyandırma, Gündem Yaratma	Değerler, Kültür, Politikalar, Kurumlar	Kamu Diplomasisi, İki Taraflı ve Çok Taraflı Diplomasi

Kaynak: Nye,2005:37,Akt.Sancak,(2016),Uluslararası İlişkilerde,Güç Kavramı ve Yumuşak Güç,s:84

Özer'e göre yumuşak güç; bir devletin dünya siyasetinde istediği neticelere, onun kıymetlerinde istek uyandıran, onu örnek alan, mutluluk ve zenginlik düzeyine ve fırsatlarına ilgi duyan ülkelerin kendisini takip etmesiyle erişeceği kuvvettir (Özer, 2018:30) olarak ifade etmektedir.

İstihbarat toplama kaynakları da sert ve yumuşak olarak ikiye ayrılmaktadır. Bilimsel ve teknik istihbarat analizcisi normal olarak altı kaynaktan bilgi alır; fotoğraf, sinyal, insan, dış edebiyat, ülkede yapılan milli çalışmalar, temel fizik. Bunlardan ilk ikisi sert, ikinci ikisi (insan edebiyat) yumuşak istihbarat kaynağı olarak görülürdü. Yumuşak istihbarat kaynaklarına sosyal medya katılmadan önce bir ülkedeki elit tabaka, akademisyenler, politikacılar, iş adamları din adamları ve azınlıklar dahildiler (Yılmaz, 2018:345) ve bunlar bir ülkenin silahsız güçleriydiler.

Batının, Türkiye üzerinde yaptığı yumuşak istihbarat çalışmalarına örnek olarak; bilhassa İngiltere'ye giden doktora öğrencilerine tez konularının güney doğu illerimizdeki demografik yapının incelenmesi şartıyla İngiltere'deki üniversiteler tarafından burs verilmektedir. Diğer bir örnek ise; Türkiye'de şarkiyat (doğucu) çalışmalarının yaptırılması batının bir yumuşak (soft) istihbarat çalışmasıdır. Şarkiyat enstitüleri ile parasını ve personelini biz karşılayarak doğuyu batı için çalışmakta kullanıldık. Biz de şarkiyat enstitüsü değil, garbiyat (batı) enstitüleri olmalıdır. Çalışma alanlarımız garbiyata ait olmalıdır.

Güçle ilgili geleneksel anlayıştaki değişimi Nye, ABD eski meclis sözcüsü Newt Gingrich'in ifadeleri ile örneklendirilmektedir. Gingrich'in ABD'nin Irak müdahalesi tartışmaları esnasında sarfettiği "Gerçek çözüm kaç düşman öldürdüğümde değildir, gerçek çözüm kaç müttefik kazandıgımdadır" (Nye,2005:5, Akt.Sancak, 2016:71) derken yumuşak gücün önemini ifade etmektedir.

ABD dış istihbaratı, CIA işlerini büyük ölçüde elçilikler içinde diplomatik görüntü altında icra etmektedir. Yumuşak istihbarat için ülke ve bölge analiz birimleri kullanılmaktadır. Bu birimlerde çalışan analizciler diğer istihbarat örgütleri, haber toplama unsurları, dış bağlantılar, askeri komutanlıklar, akademisyenler ve istasyon şeflerine angaje olarak yoğun istişarede bulunurlar. Bu istişareler akademik görünüşlü konferanslar, değişimler ve sosyal medya üzerinden haberleşmeyi içerebilir. İşler, akademik ve şirket dünyası için ülke, bölge ya da konu bazlı araştırma ve analiz çalışmaları örtüsü altında yürütülür. Bu amaçla özel ya da devlet tarafından finanse edilen projeler ortaya atılarak

meşruiyet sorunu giderilir (Yılmaz, 2012:301-302). Bu izlenen planlı metotla, yumuşak istihbarat nasıl uygulanır sorusuna cevap verebilmekteyiz.

Farklı bir yumuşak istihbarat alanı bilgisayar takip edilmesidir. Bu başkalarının bilgisayarlarında yapılan işlemlerin takip edilmesi kadar, hard drive’da biriktirilen datalar veya internet vasıtası ile kullanılan bilgileri ihtiva etmektedir. Bugün pek çok bilgisayar takip edilme programı dünyadaki tüm internet ağı üzerinden herhangi bir imge görüntülemeyen çalışmaktadır. Bunun birlikte yalnızca bir bilgisayarın hafızasındaki tüm dataları, şifreleri toplayan ve reel zamanlı kullanıcılara nakleden programlar da mevcuttur (Yılmaz, 2012:302). Ayrıca sosyal hesaplarla da karakter ve eğilimlerimiz takip edilmektedir.

İran, 2009 yılında CIA tarafından onaylanan ve halktan halka iletişim vasıtasıyla halk isyanını amaçlayan bir şebeke programını deşifre etti. Dubai’den yönetilen bu program ABD ve İranlılar arasında şahsi ve seçkin ilişkisi ile kültürel ve bilimsel çalışmalar görüntüsü altında örgütlenerek, bir renkli devrimi daha olası görüyordu. Bu isyana NGO’lar, sendikacılar, sivil toplum ve azınlık gruplar iştirak edecekti. Yakalanan kişilerin dördünün doğrudan CIA irtibatlı olduğu açıklandı (Yılmaz, 2012:305). CIA’nin yumuşak gücü kullanarak yapmayı amaçladığı, toplumsal isyanı başlatarak rejimi değiştirmek istediği bir operasyondur. Ancak operasyon başarılı olmamıştır.

11 Eylül 2001’den sonra dünyada istihbaratın; savunma, güvenlik, dış politika, özel şirketler ve teknoloji ile ilişkisi her gün yeni örnekler ile ortaya çıkmaktadır. Sinyal ve görüntü istihbaratı için uzayda yapılan rekabete, ekonomik istihbarat alanındaki rekabet ve şimdi de sosyal medya üzerinden yumuşak istihbarat denilen bir tür öne çıkarıldı. İş dünyasında daha çok karar verme sistemlerini desteklemek için kullanılan yumuşak istihbarat, istihbarat dünyasında internetin araştırma (bilgi toplama ve analiz) ve operasyonel vasıta olarak kullanılması ile yeni bir çehre edindi (Yılmaz, 2018:346). Bilgisayar teknolojisine dayalı bu yeni alan toplumların duygu ve düşüncelerini de değiştirme kabiliyetindedir.

2.12 Strateji

Strateji sözcüğü ortaya çıktığındaki anlamıyla şimdiki anlamı farklı olmakta ancak etkisi ve derinliği genişlemiş manasıyla günümüzde kullanılmaktadır. Sözcüğün evrim geçirmiş halinde; kaynakları organize etme yöntemi olarak değerlendirilmesine rağmen, günümüzde karmaşık askeri ve kurumlar içindeki problemleri çözebilme kabiliyetine ulaşmanın yolları olarak tanımlanabilmektedir.

Strateji sözcüğünün kökenini yazarlar, etimolojik açıdan ele aldıklarında, “generallik sanatı” anlamına gelen Yunanca kökenli “strategos” sözcüğüne bağlamaktadırlar. Strategos, devletin bir aracı olarak askeri güç olması nedeniyle hem orduyla hem de askeri gücün yönetilmesi, sevk ve idaresinin idari mekanizması demek olan generallikle-amirallikle bağlantılıdır. İster “saltanat”, isterse “sanat” olarak kullanılsın, “yönetmek” ve “yöneticilikle” ilgili olduğu (Mütercimler, 2016:56) anlaşılmaktadır.

Strategos sözcüğü, Eski Mısır’da Ptolemioslar döneminde, Atina ve Roma’da sivil ve askeri idare başkanlarını ifade etmekteydi. Eski Atina’da Strategosluklar, İÖ 501-500 yıllarında Kleisthenes tarafından oluşturulmuş olup, bu konumları tutan kimseler, sulhta diplomatik ve bazı işlemlere sahiptiler. Savaşta rütbelerine göre türlü komutanlık vazifelerini üstlenen bu kişiler, devletin genel sevk ve yönetiminde hayati görevleri yerine getirmişlerdir (Mütercimler, 2006:38) ve bu icracılara günümüzde stratejist denmektedir.

Strateji; daha geniş anlamda düşünüldüğünde, bir ulusun veya ya da uluslar topluluğunun olağandışı durumlarda amaca varmak için siyasal, ekonomik, askeri ve moral güçlerini birarada dengeli olarak kullanılması anlaşılmaktadır (Mütercimler, 2000:25). Bu tanımda, ulusların olağanüstü durumlarda ki sürprizlerle hazırlıklı olarak karşılaşma ve bunlara karşı önleyici güç kullanımını ortaya koymaktır.

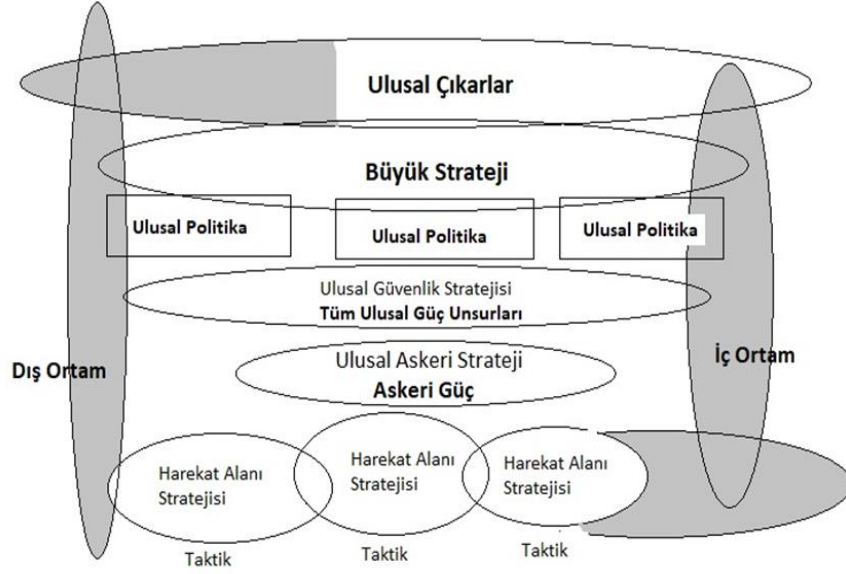
2.12.1 Stratejinin tanımı

Strateji ile ilgili literatür taramasında bir çok tanımla karşılaşılmaktadır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Strateji, mevcut durum ile arzu edilen gelecek arasındaki köprüleri kurar (Eslen, 2017:19). Strateji belli bir amaca ulaşmak için kullanılan yollar olarak tanımlanmaktadır (Akad, 2003:13). Clausewitz'e göre strateji; muharebenin, savaşın amacına ulaşmak için kullanılmasıdır (Clausewitz, 2015:165) olarak ifade etmektedir. Daha yaygın bir manada strateji; bir ulusun ya da uluslar topluluğunun, olağan dışı durumlarda amaca erişmek için siyasi, ekonomik, askeri ve moral kuvvetlerini birbiriyle ahenkli olarak düzenlenmesi ve kullanılması anlaşılmaktadır (Mütercimler, 2016:56). Yılmaz'a göre ise diğer bir tanım; var oluş nedenini her şartta sürdürebilmenin ve hedeflenen amaca sahip olunan kaynak ve yeteneklerle nasıl ulaşılabileceğinin belirtildiği yol ve yöntemleri ifade eder (Yılmaz, 2009:80). Freedman diğer bir bakış açısıyla stratejiyi; insanın kendi davranışını diğerlerinin davranışına göre koşullandırması olarak (Freedman, 2017:295) davranışsal yönü olan bir tanım yapmıştır.

Nevzat Denk'e göre; politika, politik hareket tarzları arasında seçim yapılması ve seçilen hareket tarzının uygulanmasının takibi ile ilgilenir, uygulamayı stratejiye bırakır. Stratejiye göre bir üst hareket tarzıdır (Denk, 2000:2, Akt.Yılmaz, 2009:80) Bu bağlamda strateji uygulamaya başlatıldığında politika alanı sonlandırılır.

Yılmaz'a göre, strateji geliştirme süreci; ülke liderliğinin ulusal politikaya elverişli olarak belirlenen ulusal politikaları (neticeleri) sağlamak niyetiyle, ulusun var olan gücünden (araçlar, kaynaklar) yararlanarak, stratejik ortamın şartlarını ve coğrafi yönleri nasıl (kavram, metod) denetleyeceğini ortaya koyarken (Yılmaz, 2006:234) ,ulusal güvenlik esasına dayalı bir süreci ortaya koymuştur.

Şekil 2.6: Strateji Kapsamı

Kaynak: Yılmaz,S.(2006). 21. Yüzyılda, Güvenlik ve İstihbarat, s:234

Günümüzün ortaya koyduğu sosyo-politik, teknolojik, ekonomik ve toplumsal gelişmeyle birlikte, aynı zamanda gerçekleşen küreselleşme süreci, tehdit algısını daha kompleks bir duruma getirirken; ulusal ve uluslararası sulhu ve güvenliği ortaya koyacak şartların oluşturulması da güçleştirilmiştir. Dolayısıyla, ülkeler için ulusal menfaatlerini ve kuvvetlerini muhafaza etmek adına önemli bir rol alan “stratejiyi” meydana getirmek ve işlevselliği zorunlu bir gereklilik haline gelmiştir (Seren, 2017:63). Böylece stratejinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Başka bir yönüyle strateji; bütün hedef ve öğeleriyle, yaşamını sürdürme gayreti manasında güvenliği elde etme vasıtası ve anlayışıdır. Stratejinin beslendiği kaynak ise veri arzıdır. Ancak bu veri, işlenmemiş ve süreçten geçmemiş verilerin düzenli bir yapı dahilinde geliştirildiği, ölçümlendirildiği ve çözümlendiği bir zekanın ürünü olmalıdır ki; işte bu strateji ile istihbaratın birlikte varlığı olan alandır (Seren, 2017:93-94).Buradan anlaşılıyor ki, stratejik istihbaratın ortaya çıkışı bu süreçle mümkün olmaktadır.

3 YENİ GÜVENLİK ANLAYIŞI VE POLİTİKALARI BAĞLAMINDA STRATEJİK İSTİHBARAT

3.1 Yeni Güvenlik Politikaları

21.yüzyılda güvenlik; değişik tehdit ve risklerin çerçevesinde derinleşme ve genişleme süreci içinde bulunmaktadır. Yılmaz'a göre; dünya politikalarındaki yoğun değişimler günümüze değin oluşmuş istikrarı tamamıyla değiştirdi. Hudutların değişikliğe uğradığı, düzenleyici ve sorgulayıcı kuvvetlerin kararsızlaştığı, türlü grupların yaygın ulus devlet şeklini sınırladığı, bölgesel düzensizlik ve çatışmaların egemen olduğu bir güvenlik ortamı ortaya çıktı (Yılmaz, 2017:759). Bu bağlamda yeni güvenlik anlayışı kapsamında yeni güvenlik politikalarının oluşturulması her ülke için bir zorunluluk haline gelmiştir. Güvenlik politikaları; dış politikadan enerji politikalarına, istihbarattan uluslararası ilişkilere kadar çoğu alana tesir eden ve üstelik belirleyen bir ehemmiyete haizdir (Çıtak, 2017:153). Bu yüzden de, bu güvenlik politikalarının oluşturulması, karar alıcı mekanizmalar açısından zor bir vazife olmaktadır.

21.asrın değişen güvenlik çerçevesi güvenliğin askeri olmayan biçimlerdeki tehdit ve tehlikelere karşı tedbirli bulunmayı icap ettirmektedir. Çatışmanın askeri ve askeri dışı cepheleri arasındaki puslu münasebet artacaktır. Daha geniş yaklaşımlar kabullendikçe, bugüne kadar askerler vasıtasıyla yapılan pek çok güvenlik ve savunma görevi siviller tarafından yapmaya başlanacaktır (Yılmaz, 2017:759) derken; ulusal güvenliğe yönelik küresel ve bölgesel potansiyel tehditlere karşı stratejiler belirlenmeli ve bu stratejiler karar alıcılar tarafından uygulanmalıdır.

Güvenlik politikaları, ülkenin esas kıymetlerini dış tehditlerden muhafazaya özgü sonuç ve hareketleri kapsamaktadır. Bu esas kıymetler ideolojiden topluma, yeraltı kaynaklarından kültürel unsurlara kadar yaygın olarak

ölçümlendirilebilmektedir. Bu değerler kadar, ülkenin uluslararası alandaki çıkarlarının, saygınlığının ve gücünün korunması da güvenlik politikalarının konusunu oluşturmaktadır. Böylece de güvenlik politikalarının hem ulusal güvenlik hem de dış güvenlik unsurlarını içerecek biçimde tasarlanmaları beklenmektedir (Çıtak, 2017:154). Yakın diyebileceğimiz zamana kadar uygulamada olan güvenlik politikalarında genelde belirlenmiş olan düşman tanımı ve buna karşı alınacak önlem ise sert güç (askeri güç) olarak belirlenmişti. Fakat günümüzde düşman tanımı ve özellikleri değişmiş, tehdit ise asimetrik hale gelmiştir. İşte dünyadaki tüm ülkeler bu oluşan düşman tehdidi ve risklere karşı çeşitli güvenlik politikaları ve stratejileri oluşturmaktadırlar. Bu politikalar ulusal güvenliği ilgilendirdiği için, ülke çıkarları ön planda olup yeni gelişmeler ışığında şeffaf, esnek ve tutarlılık esas alınarak ortaya konulmalıdır.

Pek çok değişik kişi ve kuruluşun fikirleri ışığında biçimlenen planlar, devletin en üst seviye sorumlularının tasdiklerinden sonra resmi güvenlik politikaları şeklini almaktadır. Güvenliğin evrim geçirdiği ve yeni güvenlik anlayışının tüm dünyaya hakim olduğu bir dönemde güvenlik politikaları belirlemek, uygulamak ve yüksek oranda başarı sağlamak her devletin en zor görevlerinden biridir (Çıtak, 2017:154-155) ve bu politikaları gerçekleştirmeden yoksun ülkelerin güvenlik kaygısı devam edecektir.

3.1.1 Yeni güvenlik politikaları ihtiyacı

Güvenlik, tarihin başlangıcından günümüze kadar gelen sürede başat olmuş ve gelecekte de önemi hep ilk sıralarda olacaktır. Çünkü devletlerin varoluşu güvenliğe bağlıdır. Güvenlik her zaman için konunun uzmanları siyasiler ve askerler tarafından belirlenmiş kişilerin politikaları ile sağlanmaktadır.

Caldwell ve Williams'a göre; güvenlik anlayışında yaşanan köklü değişimlerle beraber, güvenlik politikalarının da yenilenmesi ihtiyacı doğmuştur. Yakın zamanlara kadar güvenlik, devlet ve savaş temaları üzerine odaklanmıştır ve güvenlik politikaları bu bağlamda yapıla gelmiştir (Çıtak, 2017:155). Bu nedenle de güvenlik politikaları oluşturmak, siyasi irade ile askeri yetkililerin aldıkları kararlar ve öngörülerini etrafında şekillenmiştir. Günümüzde ise güvenlik anlayışı yepyeni bir şekil almaktadır. Geleneksel güvenlik tehditlerinin

boyut ve şekil değiştirmesi ve yeni güvenlik tehditlerinin hızlı bir şekilde tüm devletler için tehlike oluşturmaya başlaması devletlerin de güvenlik politikalarını ve politika yapım süreçlerini gözden geçirmelerini gerektirmiştir (Çıtak, 2017:155). Bu değişimleri günün ihtiyaçlarına göre hızlı yapan devletler olduğu gibi, halen bu değişimleri yapamayan, zamanın gerisinde kalan ülkeler de mevcuttur.

Günümüzde “istikrarsızlık” kavramı, güvenlik algılamalarının tüm boyutlarını etkisi altına alan birinci öncelikli tehdit faktörü haline gelmiştir. Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte askeri nitelikte olmayan ancak bugüne kadar yüzü açılmamış tehdit ve risklerin yeni panoraması ortaya çıkmaktadır. Soğuk Savaş sonrası güvenlik problemlerinin doğası da değişmiştir (Yılmaz, 2017:350). Devletler arası savaş hali hazırda korkutucu bir tehdit olarak yerini korurken, iç savaşlar, ekonomik krizler, doğal kaynakların tükenmesi, küresel ısınma en bilineni olan çevresel problemler, sığınmacılık ve yasa dışı göçmenlik, programsız nüfus artışı kıtlık, sağın hastalıklar, uluslararası organize suçlar ve her çeşit kaçakçılık, nükleer silahların yaygınlaşması ve nükleer kaza riskleri, subliminal mesajlar ve kültürel bozulma, depresyonu da içeren psikolojik hastalıklar gibi pek çok konu güvenlik gündemini doldurmaktadır (Çıtak, 2017:156). Bu bağlamda güvenliğin boyutsal olarak da farklılaştığı ortaya çıkmaktadır.

Yılmaz’a göre; modern güvenlik problemlerinin üç temel niteliği; yayılancılık, kompleks ve sınırsızlık (çeşitli olasılıklara açık olma) olarak anlaşılmaktadır (Yılmaz, 2017:351). Çok boyutlu küresel güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya geleceğimiz anlaşılmakta ve bu güvenlik sorunlarının kaynağının bilinmemesi devletler için güvenlik risklerini artırmaktadır.

Güvenliğin boyut değiştirmesinin; devletlerin ve bölgelerin yaşadıkları yerel denilebilecek geçişler ile Soğuk Savaş’ın sona ermesi, 11 Eylül saldırıları, küreselleşme, teknoloji ve bilgi devrimleri toplumsal hareketler, uluslararası aktörlerin çoğalması gibi küresel düzeydeki önemli gelişmelerin ışığında gerçekleştiğini söylemek mümkündür (Çıtak, 2017:157). Bu gelişmeler güvenliğin yeniden dizayn edilmesini ve devletleri bu dinamik gelişmelere ayak uydurmak için yeni güvenlik politikaları oluşturmasını zaruret haline getirmiştir.

3.1.1.1 Soğuk savaşın sona ermesi

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte dünya çift kutuplu ideolojik denge konumu içinden tek kutuplu ABD'nin öncülüğünde ki yeni bir dünya düzenine geçmiştir. Bu yeni dönemde tehdit ve riskler bilirsizleşmiş, doğası değişen yeni bir güvenlik konsepti oluşmuştur.

Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte değişen tehdit ve tehlikeler nedeniyle dönemin güvenlik yaklaşımında değişiklikler yaşanmıştır. Nitekim biz ve öteki dengesi üzerine kurulan iki kutuplu dünya düzeninin yerini çok kutuplu küresel düzen almıştır. Bu bakımdan duvarın yıkılması sonrası meydana gelen yeni düzende tehdit tanımlamaları eskisi kadar kolay yapılamaz olmuştur (Bayra, 2019:185). Bu bağlamda tehditlerin durağan kalmadığı, sürekli değişim içerisinde olduğu yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır.

Soğuk Savaş döneminin son bulmasıyla birlikte devletler arasındaki karşılıklı bağımlılık artmış, bu durum ulus devletin egemenliğinin sınırlanmasına yol açmıştır. İletişim, teknoloji ve ekonomi alanında yaşanan gelişmeler devlet dışı aktörlerin önemini artırmış, bu durum kültürel ve alt kimlik, cinsiyet ve yaş gruplarına göre farklı topluluk ve bireyleri de güvenliğin öznesi haline getirmiştir (Bayra, 2019:185-186). Böylece yeni oluşan tehdit ve risklere karşı, yeni güvenlik politikaları oluşturma ihtiyacı doğmuştur.

Soğuk Savaş öncesi evrede başlamakla beraber Soğuk Savaş sonrası evrede daha da hızlanan öbür mühim bir değişim ise İslam medeniyet havzasının ciddi bir kültürel uyanış süreci içine girmesidir. Siyasi, ekonomik ve kültürel alanda gözlenen bütün bunalım belirtilerine rağmen İslam uygarlık bölgesindeki bu uğraşı da Müslüman halkların eski köklere haiz kendi kültür parametrelerini eyleme geçirmiştir. Bu canlanmanın Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte bir küresel tehdit haline dönüşmüştür (Davutoğlu, 2016:252). Bu süreç İslamın fundamentalizmi terörizmle birlikte anılmasına olanak sağlamıştır.

Soğuk Savaş döneminin bitmesi ile birlikte küresel ve bölgesel jeopolitik ortam bütünü ile değişti. İki kutuplu dünya düzeninin yerini ABD'nin liderliğinde tek kutuplu dünya düzeni aldı. Avrasya'da özellikle de Orta Asya'da, Kafkasya'da ve Balkanlarda güç boşlukları oluştu. Bu güç boşlukları, jeopolitik fay hatlarının ortaya çıkmasına, yeni tehditlerin, gerginliklerin ve fırsatların

oluşmasına neden oldu. Yeni jeopolitik, gerginliklerin ve fırsatların oluşmasına neden oldu. Yeni jeopolitik ortam yeni güvenlik arayışlarını da beraberinde getirirken, jeopolitik adaptasyonu da gerekli (Eslen, 2017:98) hale getirdi.

Tablo 3.1: Güvenlik Ortamının Değişimi

<i>Soğuk Savaş</i>	<i>Bugün</i>
Devlet merkezli uluslararası düzen	Küreselleşme/ulusaşan aktörler
İki kutupluluk	Tek kutupluluk
Sert güç ağırlıklı	Yumuşak ve akıllı gücün evrimi
Ulusal güvenlik endeksli	Çıkar endeksli
Ulusal savunma	Güvenliğin geniş boyutu
Tehlikeyi caydırmak ve savunmak	Çatışma kapsamının genişlemesi
Çatışma kaynakları belirgin	Çatışma kaynakları belirsiz,yayılgan

Kaynak: Sait Yılmaz, Uluslararası Güvenlik, ANKARA: Kaynak Yayınları, s.194

Bu kapsamda Soğuk Savaş sonrası yaşanan sürecin devletin güvenlik karşısında yetersiz kaldığı dönem olarak öne çıktığı söylenebilir. Nitekim bu dönemde İkinci Dünya Savaşı ile birlikte ortaya çıkan hak ve özgürlük vurgusu zamanla yerini tekrar güvenlik vurgusuna bırakmıştır. 21.yy. ile birlikte güvenliği ve devleti merkeze alan bir döneme girilmiş, böylece 16.yy. güvenlik devleti beş asır kadar sonra küllerinden yeniden doğmuştur (Bayra, 2019:190). 11 Eylül saldırılarından sonra ABD’de bireysel özgürlüklere sınırlandırmalar getirilmiş ve devlet güvenliği daha ön plana çıkarılmıştır.

3.1.1.2 Küreselleşme

Soğuk Savaş sonrası dünyada meydana gelen belirsizlikler ve yeni güvenlik gereksinimleri ile birlikte küreselleşme kavramı sık sık dile getirilmeye başlandı. Dünya ölçeğinde sınırların kaldırıldığı ve ülkelerin birbirine bağımlı hale getirilmeye çalışıldığı küresel sisteme doğru gidilmektedir. Ancak ulus devletlerin varlığını ortadan kaldırmaya yönelik tartışmaların yapıldığı

küreselleşmenin, belli ülkelere ve belirli uluslararası şirketler için yapıldığı da tartışmalar arasındadır.

Küreselleşme, İngilizce bir kelime olan globalleşme kavramında karşılığını bulmaktadır. Buna göre kelime, globe (küre, yuvarlak) kökünden türemiş olup, “tüm dünyayı kapsayan, küresel, dünya çapında” bir anlama karşılık gelmektedir. Sözlük anlamı ile küreselleşme; “dünya milletlerinin ekonomi, siyaset ve iletişim bakımlarından birbirine yaklaşması ve bir bütün haline gelmesidir.” (Urhal, 2009:36) olarak tanımlanmıştır.

Sosyal bilimlerdeki pek çok terim için geçerli olduğu gibi küreselleşme de tanımı yapılması bir yandan kolay fakat içerdiği derinlik nedeniyle de diğer yandan da oldukça zor bir kavramdır. Küreselleşme kavramı ortaya çıktığı yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir süreci, durumu, sistemi, gücü veya çağı tanımlamak için hem akademik hem de popüler yazında kullanılmıştır (Çıtak, 2019: www.doc.wixstatic.com/ugd Erişim Tarihi: 29/01/2020). Bu kavram 21. yüzyılda daha fazla kullanılmaya başlanmış ve bazı ülkeler içinde taraflar da belirlenmiştir.

Küreselleşmenin akademik literatürde birçok tanımı yapılmıştır. Kimi Soğuk Savaş sonrası Yeni Dünya Düzeni olarak tanımlarken, kimi mal ve hizmetlerin serbest bir şekilde dolaştığı bir küresel köy olarak ifade etmektedir.

Giddens küreselleşmeyi sosyal ilişkilerin yoğunlaşarak farklı yerelliklerinin birbirine bağlanması olarak tanımlar. Robetson ise benzer bir tanımlamayla küreselleşmeyi dünyanın mecazi anlamda daralması ve bir bütün olarak idrakinin kuvvetlenmesi olarak görür. Küreselleşme, Giddens’a göre modern kapitalizm tarafından şekillendirilmiş olup kapitalist ekonomi, ulus devlet sistemi, dünya silahlı düzeni ve uluslararası iş bölümü olmak üzere dört temel unsurdan oluşmuştur (Özdoğan, 2016:1). Belirtilen bu düzen, günümüzde dünyada sulhu getirememiş; bölgesel çatışmaların ve huzursuzlukların devam ettiği, gelir dağılımının olmadığı ve açlıktan ölenlerin her yıl arttığı bir dünyada, bu düzeni savunmak demek adeletli olmamaktır.

Steger ise küreselleşmeyi şöyle tanımlıyor: “Küreselleşme dünya ölçeğindeki toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve müdahaleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini ifade

etmektedir. Bu süreçler aynı zamanda, insanların, yerel olanla uzakta olan arasında mevcut bağlantılardaki güçlenmeyi giderek daha çok fark etmelerini kolaylaştırmaktadır.” (Steger, 2006:31, Akt.Urhal, 2009:37). Yılmaz’a göre ise; küreselleşmenin dünya için pozitif bir ilerleme olduğunu göz önüne alanlara rağmen; küreselleşme hudut aşan serbest ticaretin gelişmesine, demokrasi ve insan haklarına özgü çalışmalarda ilerlemelere ve büyük oranda zenginliğin artmasına sebep olmaktadır. Buna karşılık verenlere göre ise küreselleşme, çok uluslu kuruluşların kanalize ettiği ve sorguladığı bir dünya piyasasıdır (Yılmaz, 2006:84) olarak ifade etmektedir.

1990’lı yıllara damgasını vuran diğer gelişmeler ise teknolojik alanda yaşandı. Cep telefonları ve internetle birlikte iletişim alanında yaşanan gelişmeler küreselleşme ve güvenlik alanına önemli etkiler yaptı. Genel güvenliğin artması, sınırların ortadan kalkması, çok uluslu teşkilleri ve ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte “küreselleşme” 21. yüzyılın en önemli olgusu olarak belirdi (Yılmaz, 2017:193). Diğer taraftan ise hızla büyüyen çok uluslu şirketlerin yarattığı çevresel yıkım, kapitalist ekonomik sistemin getirdiği gelir eşitsizliği, aşırı tüketim ve kaynak kıtlığı, devlet yapılarının güçsüzleşmesi, yerel kültürel değerlerin giderek yok olması gibi olumsuzluklar da küreselleşmeyle (Çıtak, 2019: www.doc.wixstatic.com/ugd Erişim Tarihi: 29/01/2020) ilişkili hale getirilmektedir.

Küreselleşme sürecinin başlamasıyla beraber fakir toplumların umut ışığı olan sosyalist blok çökmüş ve tek kutuplu ABD’nin önderliğinde bir dünya belirmiştir. Bu da yoksulun daha yoksul, 2000’li yılların teknoloji şirketlerinin gelişmesiyle birlikte, zenginlerin daha zengin olduğu bir dünya meydana gelmiştir. Gelirleri yetersiz olan ülkeler aşırı borç yükü ile karşı karşıya kalmakta küresel devletlerin şirketleri bu ülkeleri sömürmek, kaynaklarını tüketmek için adeta bir yarışa girmişlerdir. Bu tür bir ekonomik modelin olduğu dünyada küreselleşme güvenliği güvensiz hale getirmiştir denilebilmektedir. Çünkü adaletin olmadığı bir dünyada güvenliği sağlamak da büyük maliyetler gerektirir. Çıtak (2019)’a göre; bu süreçle birlikte tanımlanan çıktıkların insanların yaşamları ve doğal hayatın akışı üzerinde beğenilen ve istenmeyen etkileri bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere küreselleşmeyle ilgili değişik görüş açıları bulunmaktadır. Bu sistemi savunanlarda eleştirenler de bulunmaktadır. Dağdeviren’e göre;

küreselleşmenin faydaları konusunda bir görüş birliği olduğunu söylemek mümkündür. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma, yükselen yaşam standartları, teknolojik ilerleme ve bilginin daha hızlı yayılması, küreselleşmenin en belirgin faydaları arasında sayılmaktadır. Ayrıca, küreselleşme karşıtları dahi gösterilerden önce mevcut sistematığın onlara sunduğu internet ve cep telefonlarıyla organize olurken, yani sisteme sistemin imkanları ile karşı çıkarken, o sisteme itirazları olduğu noktalarını da sahiplenmiş oluyorlar (Dağdeviren, 2004:43-46, Akt.Urhal, 2009:43). Bu nedenle küreselleşme, bütünleşme ile farklılaşmayı, yakınlaşma ile çatışmayı içeren çok yönlü bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Bunun sonucunda güvenlik anlamında insani psikolojik baskı altına aldığı, evrensellik, ulus-devlet, siyasal otorite, yerellik, etnik kimlik ve toplumsal kimlik gibi kavramları da değişime uğratıp, ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler sonucu terörizmin de küreselleştiğini görülmektedir (Acar, 2012:70-71). Ayrıca devletler üstü güçlerin de siyaset üzerine etkilerinin arttığını da gözardı etmemek gerekmektedir.

3.1.1.3 11 Eylül saldırıları

11 Eylül saldırılarıyla ABD büyük bir şok yaşamış; bu boyutta küresel bir saldırıyla bu tarihe kadar karşılaşmamış ve böyle bir saldırının olabileceği noktasında da hazırlıklı olmadığı görülmüştür. Bu saldırı klasik manada bir saldırı değil, simgelere yapılan bir saldırı olarak görüldü ve dünyada güvenlik konseptini değiştiren bir süreci başlattı.

11 Eylül 2001 saldırıları, güç politikaları tarihi için gelecekteki oluşumları etkileyen önemli bir olaydı. Terör, asimetrik güç dengesi içerisinde bir yandan zayıf olanın güç kullanma yöntemi olarak ortaya çıkarken Amerikan dış politikasını tekrar askerileştirdi. George W.Bush, ABD dış politikası için yeni bir kavram tanımladı; terörizmle savaş sırasında küresel hegemonya (Yılmaz, 2006:19). Cumhuriyetçi başkan aday George W. Bush Kasım 2000 seçimlerini kazanarak başkan olmuş, 2001’de 11 Eylül terör saldırıları gerçekleşmiş ve ABD’de yeni güvenlik stratejisi oluşturulmuştu. Neocon bakış açısına göre Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte “haydut devletler” çoğalmış ve yaygınlaşarak küreselleşmiştir. Yeni kuramın temelini, ABD’nin küresel hakimiyetinin önündeki bariyerleri lüzumlu olursa “kuvvet kullanarak” kaldırma

siyaseti oluşturmaktadır (Yılmaz, 2017:196). Bu politikayı gerçekleştirmek için ABD Afganistan ve Irak'a askeri saldırılar gerçekleştirmiştir.

1990'lı yılların başında Sovyet Bloğunun çökmesiyle Varşova Paktı da birliğini muhafaza edememiş ve dağılmıştı. Bundan sonra NATO'nun varlık sebebini oluşturan düşman tehdidi ortadan kalkmış ve NATO'nun da işlevini sürdürmesi tartışılır hale gelmiştir. Ayrıca ABD savunmaya ayırdığı para her geçen yıl artış göstermekte ve bunu muhalifler artık gerekli görmemekteydiler. Çünkü ABD'deki silah sanayi önemli bir güçtü, savaştan ve oluşan Sovyet tehdidine karşı silahlanma yarışından beslenmekteydiler. O halde yeni bir düşman tehdidinin oluşması hem ABD savunma bütçelerindeki artışa muhalefet eden kısım için, hem de silah sanayinin çarklarının dönmesi ve NATO'nun varlığının devamı için gerekli bir ihtiyaçtı. Bu düşman tehdidinin oluşması ilk önce medeniyetler çatışması adı altında bir çalışmayla ABD ve Avrupa toplumlarında yeni bir algı oluşturuldu. Bu anlamda yeni bir tehdit olarak İslam medeniyeti hedef gösterildi. Bu algıdan sonra 11 Eylül 2001'de saldırılar gerçekleştirildi. Çok grift ve karmaşık bir organizasyon olduğu ortada olan bir terör eylemiydi. Ancak dünya kamuoyununa verilen haberler neticesinde toplumlar bilgilenebilmektedir ki bunun doğruluğu da tartışılmalıdır.

11 Eylül saldırılarıyla dünyadaki demokratik ülkelerde bireysel özgürlük ve güvenlik dengesi güvenlik lehine bozulmuştur. Çünkü terörist saldırıların önlenmesi istihbarat ve güvenliğin etkinliğini artırmakla mümkün olacağına inanılmaktaydı. Friedman'a göre; hiç kimsenin, hiçbir yerde güvende olmadığı, ölümün her yerde beklediği fikri, terörizmin psikolojik gücünü oluşturur. Siz kendinizi terörizme karşı koruyamadığınız gibi, devlet de koruyamaz sizi (Friedman, 2014:51) derken, güvenliğin terör saldırılarıyla halkta oluşturulmak istenen korku ve güvensizlik duygularının oluşturulmak istenmesiydi.

Terörizme güç, veren şeyin, onun olağanüstü belirsizliği, tahmin edilemeyişidir. Hedeflerin pek çok, teröristlerin ise az olduğu bir dünyada teröristler her zaman avantajlıdır. El-Kaide, ABD'de bundan yararlanmak istedi ama şimdiye kadar görülmemiş büyük bir etkisi olmalıydı. İşte 11 Eylül'ün stratejik çıkış noktası buydu. El-Kaide'nin darbesi çok büyük, korkunç olmalı ve Amerika'nın da kolayca yararlanabileceği konusunda kimsede kuşku kalmamalıydı. 11 Eylül saldırısı o kadar büyük ve ses getirici, aşağılayıcı olacaktı ki ABD, El-Kaide'nin

istediği gibi İslam hedeflerine karşı büyük bir karşı saldırı yapmak zorunda kalacaktı (Friedman, 2014:51-52). Burada El-Kaide ABD tarafından kullanılmış, İslam coğrafyasındaki ũlkeler ve halkları zarar grmuřtŖr.

şekil 3.1: 11 EylŖl Saldırıları

Kaynak: <https://insapedia.com/statik-acidan-ikiz-kulelerin-yikilmasi/>

Bu nedenle 11 EylŖl saldırılarının amacı aslında ABD'ye mesaj vermek değildi. Esas hedef İslam dŖnyasıydı. Bin Ladin aslında ABD'yi, El-Kaide'nin istediğini yapacak şekilde yönlendirilebilecek bir aktör olarak grŖyordu (Friedman, 2014:52). 11 EylŖl ile Amerikalılar bŖyŖk bir darbe yedi; ama Bin Ladin, yandaşları ve tŖm dŖnya MŖslŖmanları bŖyŖk zarar grdŖ. Afganistan ve Irak'ın işgali bu zararların grŖnen blŖmŖydŖ (Arslan, 2004:130) ve ABD bu bölgedeki enerji kaynaklarının kontrollerini eline geçirdi.

Uveydat'a göre; bu operasyonu Amerika Birleşik Devletleri'nin dışında bir kuvvet kesinlikle gerçekleştirmemiştir. Başka ũlkelerden bazı şahısların da bu operasyonda kullanılmış olma ihtimali vardır. Fakat operasyonu yapan, Birleşik Devletler içinde var olan kuvvetlerdir. Bu operasyondaki hedef ise bir darbe gerçekleştirmek ve Birleşik Devletleri savaşa çekmektir (Uveydat, 2017:20). Burada sorulması gereken soru şudur; ABD'nin 11 EylŖl saldırılarıyla

vurulması, terör eylemlerinin kimler tarafından planlanıp hangi güçler tarafından yönlendirilip saldırıların gerçekleşmesi için fırsat verilmesi ve Amerika neden vuruldu? Sorularının cevapları şeffaf bir şekilde ortaya konulmalıdır.

11 Eylül saldırıları dünyada büyük bir şok yaratmıştır. Sadece olayın içerdiği şiddet, kaybedilen hayatlar değil, sonrasında dünya düzeninin değişmesi anlamında da tarihte bir dönüm noktasıdır. 11 Eylül'den sonra hiçbir şey eskisi gibi olmamıştır (Yüceer, 2016:8). Bu doğru bir kavram olmuştur. Çünkü Yılmaz'a göre; ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD'nin erişimine kapalı bütün alanlara ve girişine kapalı bütün coğrafyalara gerektiğinde zorla girmek, işgal etmek, siyasi müdahalede bulunmak ve rejimleri değiştirmek amacıyla; sürekli izleme, önleyici ilk vuruş, dünyanın her bölgesinde amaca uygun askeri güç bulundurmak gibi askeri ilkeleri benimsemektedir (Yılmaz, 2017:197). ABD'ye bu operasyonların maliyeti yüksek gibi görünmesine karşın, ele geçirdiği enerji kaynaklarının kontrolü ve işletme hakkıyla bu maliyetleri telafi etmekte olduğu gözlenmektedir.

Bugün dünya bir kavşak noktasında; ya bireysel özgürlükleri, demokratikleşmeyi, sosyal adaleti terörizme karşı küresel mücadele adına ikinci plana iten 11 Eylül sonrası mevcut dünya kabul edilecek ve Amerikan hegemonyasının dünya üzerindeki tek taraflı yaygınlaşması izlenecek; ya da bu dünyaya karşı mücadele ederek, hukukun üstünlüğü ve küresel adalet ilkelerini kendisine temel alan bir demokratik dünya yönetimi kurma çağrısında bulunulmalıdır (Babacan, 2011:77). Bu bağlamda yapılacak tercihle gelecek belirlenecektir. 11 Eylül saldırısı ne görmezlikten gelinebilir ne de ona halen var olan stratejiyle karşı konabilirdi (Friedman, 2014:111). Çünkü sistem dışı terör bugünün dünyasında mümkün değildir. Terör örgütleri gizli servisler veya devletler tarafından desteklenir ve organize edilirler.

3.1.1.4 Asimetrik savaş

Asimetrik tehdit ve risklerin akademik çevreler tarafından genel olarak kabul edilmiş ortak bir tanımı olmaması ve yapısı gereği, terör gibi tehdit ve riskler için ifade edildiği ortaya çıkarılmıştır.

Asimetrik savaş, güçleri ve kaynakları farklı olan ülkeler veya gruplar arasındaki savaşların yanı sıra, bazen de stratejileri ve taktikleri farklı olan güçler arasındaki savaşlar için kullanılmaktadır ki; çok farklı güçler arasında yapılan savaşlarda, tarafların farklı taktikler kullanması esasen kaçınılmaz bir gerekliliktir (Akad, 2011:29). Değişen güvenlik kavramları çerçevesinde tehdit ve güvenlik siyasetinin zaruri bir ögesi haline gelen asimetrik tehdidin tanımlanmasında, koşullara göre değişkenlik gösteren birçok kavram vardır. Asimetrik tehdidin kapsamlı bir tanımı olmaması ve yapısı gereği, bazen bilinen simetrik tehditlerin değişik bir idrak etmekle kullanımını tanımlamak, bazen de terör gibi tehditler için kullanılmakta olduğu ortaya konulmuştur (Ateş, 2017:53). Asimetrik savaş genelde güçsüzlerin güçlülerden hak araması olarak değerlendirilse de, günümüzde sipariş terör örgütlerinin varlığı bu tezi çürütebilmektedir.

Güçsüzün güçlü ile mücadelesini, özellikle de terör örgütlerinin meşru kuvvetlere ve masum sivil halka karşı yürüttükleri alçakça ve iğrenç saldırıları, “asimetrik savaş” olarak nitelendirmenin uygun olmadığı; bahsedilen mücadelenin, düşük yoğunluklu çatışma kapsamında düşünülüp “terörizm ve terörizmle mücadele” olarak yorumlanması ve kullanılmasının daha uygun olacağı (Toptaş, 2009:88) zihinlerde yer etmelidir.

Asimetrik savaş kavramı başta güçlü ülkelerin zayıf rakipler karşısında niçin yenildiklerinin araştırılması sırasında ortaya atıldıktan sonra, birçok diğer savaşın analizinde de bir düşünce aracı olarak kullanılmaya başlanılmıştır. Savaşa yeni düşünce getirerek avantaj kazanan tarafın zaferi, örneğin Almanların 1939-1941 yıllarında uyguladıkları “blitzkrieg” (yıldırım savaşı) bile asimetrik savaş teriminin örnekleri arasına girmiştir (Akad, 2011:29). Diğer taraftan 40 yıldır süren bölücü terör örgütü PKK ile yapılan mücadele bir asimetrik savaş örneğidir.

Asimetrik tehdit-savaş genel olarak; sıcak savaş öncesi veya çatışma esnasında en az bir tarafın, düşmanı karşısında üstün duruma ulaşabilmek için, cephe kavramının olmadığı ortamda düşmandan düşünce, eylem ve teşkilatlanma olarak zamansal ve mekânsal açıdan farklı hareketler sergileyerek savaş icra etme anlayışı olarak tanımlanabilir (Ateş, 2017:53). Asimetrik savaşta rakipler arasında ki güç dengesi orantılı değildir.

Vietnam ve Irak'ta Amerikalı'ların, Afganistan'da ise Rusların iradelerinin kırılmasının sebebi asimetrik savaştır. Çünkü bu savaş türü zaiyatların hangi noktada son bulacağı sorusunun belirsizliği; Amerikalılar ve Rusların kendi kamuoylarını ikna etme imkanı bulamamalarıdır. İşte güçsüzlerin en büyük kozu budur.

3.1.1.5 Siber savaş

Teknoloji insanoğlunun ilerlemesinde önemli bir itici güç olduğu bilinmektedir. Teknolojideki bu gelişmeler ekonomi, sağlık, spor gibi birbirinden farklı alanların yanında, devletlerin mücadeleleri sonucu ortaya çıkan savaşlarda da kullanılmıştır. Teknoloji ya yeni bir savaş yöntemini doğurmuş veya var olan savaş algısında bir değişikliğe sebep olmuştur. Savaşlar da teknolojik ilerlemenin ivmelenmesine sebep olmuş, her iki alan birbirini beslemiştir (Onay, 2016:164). Dijital platformda bilim ve teknolojik gelişmeler savaşların yöntemlerini de değiştirmiştir. Siber ortamda cephe ortamı ortadan kalkmış, klasik anlamda fiziki savaş araç ve gereçleri yerini, casus yazılımlar, virüsler (zararlı yazılımlar) ve siber saldırılara bırakmıştır.

Siber kavramı, canlılarda ve makinelerde kontrol, iletişim ve işleyişi inceleyen bir bilim dalı olan sibernetikten türetilmiştir. Siber ortam yerine zaman zaman sanal alem veya siber uzay kavramları da kullanılmaktadır (Aydın, 2014:140). Bilgi teknolojilerindeki ilerleme ile bu kavram literatüre kazandırılmıştır.

Diğer taraftan siber dünyada, yeni bir kavram ortaya çıkmıştır: Siber savaş.

Aydın'a göre; ülkeler, rekabetlerini sanal ortama taşıdılar. Siber çatışmalar, hatta siber savaşlar yaşanıyor. Bu savaştan az, ya da çok etkilenmeyen ülke kalmadı gibi. Konvansiyonel savaşın öncesinde veya beraberinde, siber savaşlar yaşanıyor, hatta şiddetli savaşlar görülüyor (Aydın, 2014:137). Bu savaşlar görünmez olarak yapılmakta, fakat etkisi ve tahribatı yüksek olabilmektedir.

Günümüzde tehdit algısını değiştiren siber savaşlar, beşinci boyut savaş olarak gündeme damgasını vurmaktadır. Politik, askeri ve ekonomik sebeplerden dolayı düzenlenen siber savaşlara neredeyse tüm dünya ülkeleri duyarlıdır. Siber savaşı, diğer savaşlardan farklı kılan unsurlar; bilgi, ileri teknoloji ve sınırı olmayan siber uzay olduğu bilinmektedir (Gürel, 2017:160). Siber savaş

ile alakalı tartışmalar genelde, ağlardaki güvenlik açıklarının hackerlar tarafından belirlenip kritik bilgilere izinsiz erişim sağlamalarıdır.

Siber savaş kavramını; ulusal bir hedefi gerçekleştirmek ya da süregelen bir savaşı desteklemek amacıyla, bir ülke tarafından veya inisiyatifinde, diğer bir ülkenin askeri ve sivil her türlü bilişim sistemi ve altyapısının işlevselliğini engellemek, imha etmek ve kendi çıkarlarımız doğrultusunda kullanmak için siber savaş yöntemlerinin kullanılması ve buna karşı koyacak tedbirler veya süreçler şeklinde tanımlamak mümkün (Aydın, 2014:140) olacaktır.

Siber savaş, karşıt çıkarları olan ulusların, birbirlerine bilişim ağ ve sistemlerini kullanarak saldırması olarak özetlenebilecek bir olgu (Aydın, 2014:140). Siber saldırı girişimlerine düşman olarak belirlenen hedefe saldırıda bulunmak, karşı savunma yapmak, hedefteki siber uzayda istihbarat verileri toplamak siber savaş faaliyetlerini (Onay, 2016:166) meydana getirmektedir.

Siber savaşlar stratejik, operatif ve taktik olmak üzere her seviyede uygulanabilir olma özelliğine sahiptir. Bu nedenle her seviyede istenen etki elde edilebilmektedir. Hedef olarak ise siber savaşlar, temel olarak ülkelerin kritik bilgi sistem altyapılarını hedef almaktadır. Siber savaş sayesinde bu altyapıların hizmet dışı bırakılmasının yanı sıra ülkelerin sivil ve askeri hassas ve kıymetli bilgilerine ulaşabilmekte, söz konusu bilgiler çalınabilmekte hatta silinebilmektedir (Bayraktar, 2015:48-49). Ayrıca saldırı hedefindeki ülkelerde psikolojik savaş ve algısal operasyonlar da yapmak mümkün olabilmektedir. Arap baharında bunun etkileri görülmektedir.

Siber savaşlar farklı amaçlar için yapılabilmektedir. Siber savaşlar amaçları dikkate alındığında siber casusluk, siber terör ve siber sabotaj olmak üzere üç ana başlık altında sınıflandırılabilir. Siber savaşların sınıflandırılması; motivasyonlar, hedef kitleleri ve metotlarına göre Tablo (3.2) de gösterilmiştir (Bayraktar, 2015:51).

Tablo 3.2: Siber Savaşların Sınıflandırılması

	<i>Motivasyon</i>	<i>Hedef kitle</i>	<i>Metotlar</i>
Siber Savaş	Askeri, Siyasi ve Ekonomik Fayda	Kritik Bilgi Sistem Altyapıları, Askeri Bilgi Sistemleri, Devletler, Kurumlar, Firmalar	Siber Taarruz Yöntemlerinin Kullanımı
Siber Casusluk	Kritik Bilgi Kazanımı, Askeri ve Ekonomik Fayda	Askeri Bilgi Sistemleri, Devletler, Kurumlar, Firmalar	Güvenlik Açıklarının Kullanımı
Siber Terör	Siyasi Fayda	Devletler	Bilgisayar Tabanlı Şiddet ve Tatmin
Siber Sabotaj	Ekonomik Fayda, Kişisel Tatmin	Devletler, Kurumlar, Firmalar	İnsan Faktörü Kullanımı

Kaynak: Bayraktar,G. (2015). Siber Savaş Ve Ulusal Güvenlik Stratejisi, s:51

Günümüze kadar üç siber savaş yaşanmış: Nisan 2007’de Rusya’nın Estonya’ya yaptığı saldırı, 2010 yılında İran’a karşı yapılan Stuxnet saldırısı ve 2013’te Locked Martin, Sandia National Laboratuvarları ve NASA’ya yapılan Titan Yağmuru saldırıları (Yılmaz, 2017:722) örnekler olarak verilebilir.

Siber savaşa uygun yeni doktrin ve kuvvet yapısı ile nasıl tertiplenileceği ve düşmanın nasıl vurulacağı belirlenir. Bu savaşta bilgisayarlar, sensörler, şebekeler ve bilgi bankalarının nasıl ve nereye yerleştirileceği bombardıman uçakları ve onları destek işlevleri kadar önemlidir. Siber savaş, 20.yüzyılın yıldırım savaşlarının yerini alacaktır. Bu savaş türü en azından düşmandan önce bilgiye sahip olarak; komuta-kontrol, haberleşme ve istihbarat üstünlüğü ile yer belirleme, durumu algılama, süprizler yapma ve aldatma imkanı sağlayacaktır (Yılmaz, 2018:254). Modern anlamda savaş alanları bilgi teknolojilerindeki gelişme ile köklü bir değişim geçirmektedir.

Tehdidin bu kadar gelişmiş, beceri sahibi, bilgili ve teknolojik açıdan üst düzeyde olduğu bir dünyada, onunla mücadele edebilmenin en etkin yolu, ondan bir adım önde olmaktır (Yılmaz ve Salcan, 2008:159). Bu yarışta ülke olarak bekayı devam ettirmek düşüncesi ve çabası mevcut ise, bahsi geçen teknolojiye sahip ülkelerle yarışmayı kazanmak gerekmektedir.

3.1.1.6 Terörle mücadele

Dünya’da ve Türkiye’de de yıllardır sorun haline gelen terör; ülkemizde 70’li yıllarda ideolojik, 80’li yıllardan sonra ise etnik-bölücü bir sürece girmiş ve günümüzde de bu süreç halen devam etmektedir.

11 Eylül saldırılarından sonra ise; terör kaynağı ve ülkesi olmayan küresel bir hal almıştır. Bunun için başta ABD olmak üzere 21.yüzyılda devletler terörle mücadele politikalarını revize etmişler ve bu durumda terörün tanımı da değişmiştir. Bu tanımların bazıları da şunlardır:

Tarih boyunca karşılaşmış bütün terör hareketlerini kapsayacak bir terör tanımı yapmak zordur. Genel olarak; siyasal ve ideolojik amaçlarla, kişiler ve gruplar tarafından, gizli bir örgütlenme çerçevesinde, bir iç veya dış desteğe dayalı olarak; kitleler üzerinde bir korku atmosferi oluşturmak, sosyal sınıflar arasında muhalifleri ve şiddet engel olanları sindirmek veya yok etmek, kitlelerde yalnız

kanaatini oluşturmak, onlara belirli düşünce kalıplarını zorla kabul ettirmek biçimlerinde, sembol ve tanıtım yönleri de düşünülerek gerçekleştirilen bir süreç (Yılmaz, 2006:502) olarak tanımlamaktadır. Şenel ve Şenel'e göre; dehşet veya korku oluşturan; koşul, hal, aksiyon, bu dehşet ve korku sağlayan; birey, üye, zor ve gücü kapsamaktadır (Şenel & Şenel, 1998:18, Akt.Acar, 2012:111) Diğer bir tanım, Altun ve Yalçın'a göre terör; siyasi amaçlar güden örgütler tarafından toplumu korkutmak, yıldırım ve bastırmak yoluyla siyasi otorite üzerinde baskı kurarak tavizler verilmeyi amaçlayan bir şiddet yöntemidir (Altun & Yalçın, 2018:60) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlarda ortak ifade terörün bir şiddet vasıtası olarak ele alınmasıdır.

Devletler, eğer terörle mücadele etmek zorundaysalar, belli prensiplere ve ilkelere de sahip olmak zorundadırlar. Bu ilkeler önemlidir. Her hükümete göre terörle mücadele şekli değişmez. Çünkü, terörle mücadele hükümetlerden çok devletin işidir. Bu nedenle de süreklilik göstermek zorundadır (Çınar, 1997:262).

Terörle mücadelenin her şeyden önce yasal yetkiler içerisinde devletin görevi olduğu unutulmadan, terörle mücadelede nelerin öncelikli yapılması gerektiği, değişik disiplinlerden uzmanların katkılarıyla en iyi şekilde tespit edilerek ortaya konulmalıdır. İnsanları terörist olmaya iten nedenleri insanın doğasındaki kötülüğe yüklemek ve ardında sadece güvenlik güçleriyle şiddeti şiddet ile bastırmaya çalışmak sorunu çözemez aksine şiddetin daha da artmasını sağlar (Acar & Urhal, 2007:407). Bu bağlamda, niçin terörist olunur sorusunun cevabını bulmak ve bu kaynağı minimize etmek amaç olmalıdır. Diğer taraftan terör ve terörizm sadece bir güvenlik sorunu olmadığı, psikolojik, sosyolojik, siyasal, ekonomik, kültürel saiklerin yanında dış güçlerin yapmış olduğu destek ve provakasyon olduğu tecrübe edilip ortaya konulmuştur. Terörle bu etkenler üzerinden gidilerek mücadele edilmeli ve bu mücadelede ara vermemek gerekiyor. Yine Acar ve Urhal'a göre; terörle mücadelede güvenlik güçlerini kullanarak şiddet merkezli yaklaşım kanser hastalığını ağrı kesici ile tedavi etmeye benzer. Belli hastalığın ilk günlerinde ağrı kesici ağrıları önleyebilir, ama hastalığın gelişmesini engelleyemez. Aksine hastalığın çok daha hızlı vücuda yayılmasına neden olur (Acar & Urhal, 2007:408). Bu bağlamda terörü

meydana getiren sebepleri ortadan kaldırıp, planlı, uzun süreli ama disiplinden vazgeçmeden terörün her türlü boyutuyla bir mücadele yapılmalıdır.

Terörle mücadelede, güçlü bir istihbarat örgütü önemli bir etkidir. Çünkü bir terör örgütünün arkasında ya bir devlet desteği ya da bir gizli servis olduğu artık sav olmaktan çıkmıştır; gerçektir. Günümüzde terörle mücadele aynı zamanda istihbarat örgütlerinininde savaşıdır söylemi yanlış ifade olmamaktadır.

Richard Latter, terörle mücadelede önemli noktaları şöyle sıralamıştır:

- Terörle mücadelede, ilk hedef teröristin eylemlerini engellemek, eylem yapmasını zorlaştırmak ve teröre destek veren ülkelere de bu desteklerini pahalıya ödetmek gerekmektedir.
- Teröristlerin motivasyonunu ne olduğunu bilmek, onların eylemlerini boşa çıkarmak ve gerekli mücadele planlarını hazırlamada önemlidir.
- Çözümsüz uluslararası itilaflardan da terör kaynaklanıyor olabilir. Bu durumun da tespit edilmesi ve terör gruplarının arkasında hangi devletlerin hangi güçle yer aldıklarının tespit edilmesi zaruridir.
- Terörle mücadelede ilk aşamada bir caydırıcılık ve yıldırma etkisi aranmalıdır. Bunun içinde, istihbarat edinme, insan ve malın fiziksel korunması, patlayıcıların etkisiz duruma getirilmesi, sorunlu alanlarda devriye bulundurulması gerekmektedir.
- Polis ve adli makamlar bu konuda hassas davranmak zorundadır. Buradaki hassasiyet hem zaman açısından hem de hukuki açıdan olmalıdır.
- Teröristlere karşı yapılan eylemler hem başarılı olmak hem de başarılı olarak kamuoyuna yansıtılmak zorundadır. Buna karşılık terörist eylemleri hem kontrol edilmeli, hem de kamuoyuna yansıtılmaması gerekmektedir. Bunlara ek olarak halkın hükümetlere ve emniyet güçlerine destek ve güvenin sağlanması gerekmektedir (Çınar, 1997:264-265).

Terörle mücadele edilirken; devletin bütün birimlerini içeren, geniş kapsamlı ve terörü doğuran bütün nedenleri ortadan kaldıracabilecek bir mücadele yöntemi düşünülmelidir. Terörün tek bir nedeni olmadığı için, tek bir çözümünde olamayacağı unutulmamalıdır (Acar & Urhal, 2007:411). Ancak bu şekilde etkin bir terörle mücadele olabilir.

3.1.1.7 Teknoloji ve bilgi devrimleri

Yeni güvenlik politikaları ihtiyacının oluşmasında; teknoloji ve bilgi alanlarında yaşanan devasa değişimler de önemli bir rol oynamaktadır. Şüphesiz teknolojinin gelişimi insan var olduktan itibaren başlamıştı ve her bir buluş için yüzyıllar beklenmekteydi. Ancak 21. yüzyılda teknoloji ve bilgideki değişimler ve gelişmelerin çok kısa zamanda oluşacağı günümüzdeki örneklerle bakarak söylenebilmektedir. Diğer taraftan bilginin küreselleşmesi ile dünyanın her tarafına hızlı bir şekilde yayılması imkanı doğmuştur ve bu bilginin hızlı yayılması güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Siber saldırılarla bilgiler korunmasız hale gelebilmekte ve bilgi teknolojileri ile devletlere ait bilgiler hem güvenliği sağlayabilmekte, hem de güvensizliğini açıklarıyla ortaya çıkarmaktadır.

Bilgi devrimi savaş aletlerini dönüştürürken, arkasında kurgu sağlayanların rekabeti ise artıyor. Artık kanlı savaşları kazanacak büyük ordulardan ziyade küçük, oldukça mobil, uydulardan ve savaş alanındaki sensörlerden aldığı gerçek zamanlı bilgi ile donanmış birliklerin ışık hızı ile umulmadık yerleri vurduğu kuvvetler ortaya çıkmaktadır. Kazanan, sisler içinden düşmanı açığa çıkarmak için bilgiye en hızlı ulaşan olacaktır (Yılmaz, 2012:282-283) ve bilgiye zamanında etkin bir şekilde ulaşamayanlar ise kaybedeceklerdir.

Kullanılan teknolojiye göre savaşlar; istihbarat savaşı, elektronik savaş, anti-radar sistem öncelikli savaş, yıpratma savaşları, virüs savaşları ve AR-GE savaşları şeklinde sınıflandırılabilirler. Teknoloji alanındaki savaşların en belirleyici olanı hiç şüphesiz bilgi savaşı olacaktır. Bilgi savaşı; “karşı tarafa ait, bilgi tabanlı işlemcileri, bilgi sistemlerini, bilgisayar tabanlı network sistemlerini etkileyecek bir hareket gerçekleştirmek ve kendi sistemlerini korumak” anlamına (Yılmaz, 2012:285-286) ulaşılmaktadır.

Yenal'a göre; devlet ya da kuruluşların internet vasıtasıyla sürdürdüğü tüm faaliyetlerine, finans sistemine, ekonomisine üstelik savunma sistemini fonksiyonsuz duruma getirebilmektedir. Artık yıllarca devam ettirilen bir savaşta düşmana etki ettirilebilecek yıkımdan çok fazlası tek bir bilgisayar aracılığı ile birkaç saniye içinde gerçekleştirilebilmektedir (Yenal, 2019:73). Bu durum bilgi ve teknoloji devrimlerinin gerçekleşmesiyle oluşan yeni tehdit ve riskleri göstermektedir.

Bilgi alanında yaşanan gelişmelerle birlikte bilgi, çağımızda en önemli silah ve güç haline gelmiştir ve bu da bilgi savaşları olarak adlandırılan yeni bir alanı ortaya çıkarmıştır.

İnsansız askeri sistemler veya askeri robotlar, dünya çapında artan sayıda ordu arasında giderek daha yaygın hale gelmektedir ve muharebelerde daha sık kullanılmaktadır. Önde gelen güçler, onlara meydan okuyanlar ve onların devlet dışı muhalifleri, birçok insansız sistem tasarlamaya, test etmeye konuşlandırmaya başlamışlardır (Bendett, 2019:20). Bu devasa gelişim gelecekte önümüze çıkabilecek tehditlerin de ipuçlarını da vermektedir.

Bazı kilit gelişmeler, giderek daha sofistike nitelikte insansız teknolojiler geliştirme arayışındaki büyük güçler açısından ön plana gelmektedir. Örneğin, “küme” (swarm) maksimum zarar doğurmak ve rakibin savunmasını kırmak amacıyla koordineli bir şekilde çoklu insansız araçlar kullanma yeteneğinin eli kulağında olmasıdır. Eğer insansız “kümelere” yapay zeka veya makine üzerinden öğrenme araçları yoluyla “düşünme” kapasitesi verilecek olursa, bunu kullanma eğilimi, dünya çapındaki orduları bir zincir tepkime başlatmaya yöneltebilir ve bu da ordular ve toplumlar açısından öngörülemeyen sonuçlar doğurabilir (Bendett, 2019:21). Bu çerçevede, teknolojinin ulaştığı noktanın ne olabileceğinin sorusu ürkütücü bir süreci ortaya koymaktadır.

Friedman'a göre; teknolojik yeniliklerin güç tüketimi büyük ve ateşli bir tartışmayı akla getiriyor. Aşırı hidrokarbon kullanımı gerçekten çevreyi etkileyip iklim değişikliğine neden oluyor mu? (Friedman, 2012:296) sorusunun cevabı araştırmalarda evet çıkmaktadır. Çünkü fosil yakıtlarının artıkları hem ozon tabakasının delinmesinde, hem de çevresel zarar teşkil ettiği aşikar olarak

ortadadır. Bu çerçevede teknolojik gelişmelerin yararı kadar zararlı olduğu da sonucuna ulaşılmaktadır.

Bireylerin sosyal medya ve diğer sanal hesaplarıyla ilgili güvenliklerinin sağlanmasını devletin güvenlik kurumlarının her zaman için önleyici emniyet tedbirleriyle yapması gerekmektedir. Erbschloe göre; bilgi altyapılarına yönelik saldırıları önlemek için askeri kurumlarla işbirliği yapmaları, sanal aleme yönelik saldırıları önceden saptayabilmek için özel sektör ile ortak çalışma yapmaları, siber tehditlere karşı üretilen teknolojik yenilikleri takip etmeleri ve bunların geliştirilmesine yardım etmeleri gerekmektedir (Erbschloe, 2001:13, Akt.Çıtak, 2017:177). Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, yeni güvenlik ihtiyaçlarını da bereberinde getirmiştir.

3.1.1.8 Toplumsal hareketler ve protesto gösterileri

Tarih boyunca çeşitli şekillerde halk hareketleri olmuştur; fakat günümüzde toplumsal hareketlerin yapısındaki, etkisindeki ve doğasındaki değişimler, güvenlik politikalarındaki değişim ihtiyaçlarını da önemli ölçüde ortaya çıkarmıştır.

2011 yılında popüler kalkışmaların ya da devrimlerin patlak vermesi, Batı'da "Arap Baharı" olarak bilinen ama daha doğru bir ifadeyle "Arap Uyanışı" adlı uzun bir sürecin başlangıcı olmuştur (Fuller, 2017:243). Arap Baharı'nda hem ABD hem de Avrupa, demokrasi için halkın nasıl hızla harekete geçirilebileceğini gördü. Tunus ve Mısır'da rejimler herkesin umduğundan daha çabuk çökmüştü. Ortadoğu'da devrimler kapıyı çaldığında muhalifler beklemede idi. Ama Amerika demokrasi değil, kendi adamlarını istiyordu. ABD'nin kendi adamlarını iktidarda tutma niyeti yıllardır Arap burjuvasında kızgınlık ve hayal kırıklığı yanında anti-Amerikancılığı da beslemiştir (Yılmaz, 2012:183). Bu durumda toplumsal bir hareket için kıvılcım yeterli olmaktadır ki buna örnek olarak: Tunus'ta bir seyyar satıcının kendisini yakması ve İstanbul gezi parkında çevre duyarlılığı talebi dile getirilen gösterilerin hükümet karşıtlığı gösterilere dönüşerek büyümesidir.

Bayhan'a göre; küresel neoliberalizmin içine girdiği ekonomik kriz, yeni toplumsal hareketlere neden olmaktadır. ABD, İngiltere, İspanya, Yunanistan'da yaşanan eylemler ile Arap Baharı adı verilen isyanlar ve Haziran 2013'teki

Taksim Gezi Parkı Direnişisi yeni, toplumsal hareketlere örnek teşkil etmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin özünde sosyal ve kültürel kimlik taleplerinin (Bayhan, 2014:23) yanında Gezi Parkı olaylarında da olduğu gibi iktidar değişimi istenmekteydi.

Demokrasi tartışmalarının içerisinde önemli bir yeri olan toplumsal hareketler ve protesto gösterilerinin temel hak ve özgürlüklerin içine girdiğini belirten Süleyman Demirel'in "yollar yürümekle aşınmaz" sözü halen hafızalardan silinmemiştir ve protesto gösterilerinin halkın sorunlarını ifade yöntemi olduğunu belirtmiştir.

Enformasyon toplumu, risk toplumu, gözetim toplumu ağ toplumu vb. kavramlarla ifade edilen 21.yüzyılın post-modern zamanlarında "yeni toplumsal hareketler" özellikle gençlerin başrolde bulunduğu tepki hareketleri olarak dünyanın farklı ülkelerinde yaşanmaktadır. Küresel ekonomik krize bir tepki olarak ABD'de Wall Street eylemleri, Tunus'ta başlayıp, Libya ve Mısır'da devam eden "Arap Baharı" ile 31 Mayıs 2013'te İstanbul'da başlayan ve 18 gün süren Gezi Parkı eylemleri "yeni toplumsal hareketler" bağlamında analiz edilebilir (Bayhan, 2014:24). Sosyal olayları hızla değişen kaygan bir zemin bağlamında değerlendirmek gerekir. Çünkü bir toplumsal olayın altında yatan birçok parametrenin olduğu ve çok nedenli olarak analiz etmek ihtiyacı olayın anlaşılması bakımından zaruridir.

Aytunç Altundal ise Arap Baharı'nı başka bir perspektiften ele almıştır. Altundal'a göre; dünyada üst tasarımları yapabilen gruplar var. Küresel elitin amacı; devletlerin ve insanların yönetilmesidir. Örneğin; Arap Baharı bir üst tasarım projesidir. Arap Baharı, Ortadoğu'yu istikrarsızlaştırma ve Ortadoğu daki enerji kaynaklarına el koyma sürecidir. Üst tasarımı yapan kuruluşlar ve bu kuruluşların kolları vardır (Gürel, 2017:41). Ancak büyük sivil çoğunluk bu kuruluşları görememekte sadece piramidin alt basamaklarındaki kolları görebilmektedir.

Arap hareketleri, özellikle Libya örneği, ABD için 21.yüzyılda yeni tür bir devlet adamlığı ortaya çıkardı. Ekonomik zorluklar Çin ve El Kaide yerine şimdilerde sosyal medya ve hızlı haberleşme yolu ile kışkırtılan halkların devletlerine karşı açtığı savaş ile yeni rejimleri getirilmektedir (Yılmaz,

2012:183). Bu bağlamda sosyal ağlara dayalı siber istihbarat ile sosyal medya, sosyal mühendislik kapsamında kullanımının yanı sıra psikolojik hareket veya propoganda gibi örtülü operasyonlar amacıyla kullanılabilmekte (Bayraktar, 2015:70), Libya ve Mısır'da olduğu gibi etkisi, taleplerin dışına çıkarak önemli değişimler meydana gelebilmektedir.

Sosyal hareketlerde teknoloji temelli aktivizm, internetin ve internet tabanlı sosyal ağ sitelerinin gündelik hayatın bir parçası haline gelmesiyle insanları örgütleyip seferber etmek için yaygın bir yöntem olmaktadır (Deniz, 2015:96). Bu nedenle hem bireylerin hem de devlet yöneticilerinin toplumsal hareketler ve protesto gösterileri sırasında sağduyulu davranmalarının, olayların amacından çıkmaması için şiddete başvurmamalarının, bilgi kirliliği yaratmamalarının ve özellikle sosyal medya üzerinden yayılan bilgi kirliliğine karşı temkinli davranmalarının oluşabilecek kısa ve uzun vadedeki güvenlik sorunlarının engellenmesinde hayati önemi bulunmaktadır (Çıtak, 2017:180). Arap Baharı örneğinde görülmüştür ki; olayları önlemedeki yetersizlikler olayların boyutunu değiştirmekte ve süreç devam ettirilirken ülkeler işgal edilmeye başlanmıştır.

3.2 Yeni Güvenlik Politikalarının Oluşturulması

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ülkelerin tehdit algılamalarında ve uluslararası sistemin temel karakteristiklerinde hızlı ve derin değişimler gerçekleşmiştir. Bu değişimler, uluslararası politik yapıda farklı boyutlarda yeni güç dengelerinin ve yeni aktörlerin ortaya çıkması şeklinde gerçekleşirken, değişimin en önemli boyutu tehdit algılamasının değiştiği güvenlik anlayışında yaşanmıştır (Bayraktar, 2015,36). Günümüzün güvenlik tehditlerinin, tehlikelerin ve risklerin yeni gerçekçiliğin savlarını oluşturduğu Soğuk Savaş döneminkinden farklı olduğunu ve küreselleşme, Soğuk Savaş'ın bitişi, 11 Eylül saldırıları, Arap Baharı gibi gelişmelerin uluslararası ilişkilerde yarattıkları etkinin güvenliğin yeniden düşünülmesi gerekliliğini kabul etmektedir. (Çıtak & Şen, 2014:44) Bu başlıklar bağlamında yeni güvenlik politikaları oluşturulmalıdır.

Günümüzde, yeni güvenlik anlayışı; güvenliğin merkezine devletle birlikte bireyi, ulusu, bölgeyi ya da uluslararası alanı düşünmek gerekmektedir. Bu durum, bireyin fiziksel ve psikolojik sağlığı ve fonksiyonları devletin bekası

kadar kıymetli olarak ölçümlendirilmektedir. Bu ifade güvenliğin derinleşmesi olarak değerlendirilmektedir. Güvenlik konularının veya hedef alanlarının askerden topluma, çevreden siber alana yayılması güvenlikteki genişlemeyi tasvir etmektedir (m5dergi.com/2018/10/deger-ve-tehdit bağlamında yeni-güvenlik-anlayisi Erişim Tarihi: 27/10/2019). Devletin herhangi bir değerine ve nesnesine gelebilecek saldırı geçmiş dönemlere göre çeşitlenmiş; bu çeşitliliğe göre de savunma mekanizmaları yeniden tasarlanması ve oluşturulması ihtiyaç haline gelmiştir.

Yeni güvenlik anlayışı, güvenliğin tümünün sağlanmasını da gündeme getirmiştir. Her an farklı bir çeşit tehditle karşılaşma ihtimali olan merkezdeki objelerin değişik biçimlerde güvenlik problemi yaşaması hayli olasıdır. Tüm tehditleri gözden geçirerek güvenlik politikaları geliştirdiğini söyleyen ülkeler dahi hiç beklenmedik bir terör saldırısıyla karşı karşıya kalabilmekte, çevresel bir tehdiye maruz kalabilmekte, bir mülteci akını ile sınır güvenliğini koruyamamaktadırlar (m5dergi.com/2018/10/deger-ve-tehdit bağlamında yeni-güvenlik-anlayisi). 11 Eylül saldırıları ve Türkiye'ye gelen milyonlarca Suriyeli mülteci bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Yeni güvenlik politikaları hazırlanırken; ülkeler güvenliklerini tekdüze ve sadece kendi güvenliklerini baz tutarak oluşturmaları halinde, zafiyetler kaçınılmaz hale gelmektedir. Kaçakçılık, göç, uyuşturucu kaçakçılığı, insan ticareti, nükleer kaçakçılık, uluslararası terörizm, iklim değişikliği, gıda güvenliği, enerji güvenliği gibi güvenlik sorunlarını devletler ancak işbirliğine dayalı çalışmalarla sağlayabilecekleri bir gerçektir. Bunun için güvenlik politikalarını hazırlarken neye karşı nasıl bir güvenlik çerçevesi çizilmeli ve ülkeler arası işbirliğine dayalı stratejik değeri olan bir planlama yapılmalıdır.

Güvenliğin yeniden muhakeme edilmesi sürecin en mühim detaylarının; devlet harici, askeri olmayan, şiddet ihtiva etmeyen ve etkisiz eleman toplamlı olmayan yeni tehditler ve çözüm teklifleri bulunduğu ifade edilebilir (Karabulut, 2015:80-81). Bu bağlamda, 21.yüzyılda Soğuk Savaş sonrası yeni tehditlerle karşılaşma tecrübesi bulunan dünyamızda, önümüzdeki süreçte yine yeni güvenlik problemlerinin çıkacağı ihtimal dahilindedir. Bunun için yeni güvenlik çalışmalarının zaruri olduğu görülmekle beraber yeni oluşabilecek tehditler için yeni güvenlik stratejilerinin oluşturulması gerekli olan bir çağda

bulunmaktadır. Bu süreçte görülüyor ki devletlerin güvenlik çalışmalarının önemiyetinin oldukça önem kazanacağı aşıkardır.

Zamanla ve de küresel ve yerel ölçekteki gelişmelerle birlikte güvenlik anlayışı büyük değışmelere uğramaktadır. Yenilenen anlayış; yenilenen yöntemler, yenilenen yaklaşım ve yenilenen politikalar gerektirmektedir. Bu bağlamda da “güvenlik nasıl sağlanmalıdır” sorusunun cevabı, en iyi şekilde günceli takip etmekle ve geleceğe yönelik saptamalar yapmakla verilebilmektedir (Çıtak, 2017:184). Bu bağlamda Soğuk Savaş dönemi güvenlik politikalarını bırakıp yeni anlayışta gerçekleştirilebilecek politikaların ortaya konulması artık zaruret haline gelmiştir. Bu politikaların gerisinde kalan ülkeler daimi olarak güvenlik sorunlarıyla karşılaşacaklardır.

3.3 İstihbarat Dünyasında Yaşanan Dönüşüm

Soğuk Savaş sonrası yeni güvenlik politikalarının oluşturulma ihtiyacı gelişen yeni güvenlik risklerinden ortaya çıkmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra da bu güvenlik politikaları yeniden revize edilmiştir.

Çıtak’a göre; güvenlik anlayışında ve dolayısıyla güvenlik politikalarında yaşanan dönüşüm, güvenlik sağlayıcı kurum ve mekanizmalarda da dönüşümün gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda istihbarat anlayışı ve istihbarat örgütleri de köklü bir değışim ve dönüşüm sürecinin içine girmiştir. Yeni güvenlik anlayışı içinde istihbaratın rolünün tarihte hiç olmadığı kadar önemli bir konuma gelmesi, bu konunun irdelenmesini bir zorunluluk haline getirmiştir (Çıtak, 2017:185). Şüphesiz istihbarat anlayışındaki dönüşüm ülkelerin mevcut ihtiyaçlarına göre değışmekte, her ülkenin kendine özgü jeopolitiği ve jeostratejisi bunu belirlemektedir.

11 Eylül 2001’de tarihsel olarak beklenmedik bir şoka neden olan 11 Eylül olaylarından itibaren ABD’de yaşanan istihbarat alanındaki gelişmeleri ele almaktadır. Çünkü Batı istihbarat toplumunun yeniden organizasyonu, bu saldırıların bir sonucu olarak ve gelecekteki terörle mücadele ihtiyaçları göz önüne alınarak dizayn edildi (Yılmaz, 2017:25). Ancak bu dönüşüm istihbarattaki eksiklikleri ve açıkları tamamen bitirdi mi? Bu soruya cevap verebilmek için zamana ihtiyaç gerekmektedir.

Yeni güvenlik ortamında hükümetler diğer devletleri bağımlı hale getirme stratejisi ile sivil savaşları, insani yardım operasyonları, terör ve mücadele gibi “fikirler savaşını” kazanmak üzerine yeni metodlar ortaya koymaya çalışmaktadır. Kamu diplomasisi, sert güç, yumuşak güç, stratejik iletişim kavramları yanına bilhassa sosyal medya olmak üzere haberleşme teknolojilerini kullanan “yumuşak istihbarat” gerçeği de eklendi (Özdoğan, 2016:95). Böylece toplumların psikolojik analizi, sosyal hesaplarla kişilik analizi ve Whatsapp ve Tweeter gibi haberleşme programlarıyla Arap Baharı ve Gezi olaylarının analizlerini istihbarat örgütleri yönlendirmelerini yapmış ve tecrübe etmişlerdir. Yeni istihbarat vazifeleri devlet güvenliğinden, uzay, ekonomi, medya operasyonları, siber-uzay ve yurt dışında diplomasinin örtülü faaliyetler ile desteklenmesine kadar geniş bir yelpazede değişim göstermektedir. İstihbarat kabiliyetler, işlevleri, politikaları ve farklılaşan güvenlik zemininin ihtiyaçlarına intibak sağlamalıdır (Özdoğan, 2016:99). İstihbarat teşkillerinde her şeyden önce akıl değişimine ihtiyaçları vardır. Daha sonra yeni oluşturulan akla göre de personel alımı ve eğitimi yapılmalıdır.

Tablo 3.3: İstihbarat Alanında Yaşanan Dönüşümün Ana Hatları

	<i>Geleneksel</i>	<i>Yeni Güvenlik Anlayışı</i>
	<i>Güvenlik Anlayışı</i>	
Hukuksal zemin	Kısıtlı ve büyük oranda gizli	Kapsamlı ve büyük oranda açık
Anlayış-algı	İstihbarat faaliyetleri gizli ve çoğunlukla yasa dışı	İstihbaratın doğasında gizlilik vardır; ancak istihbarat kurumları gerekli kuruluşlara hesap verebilir ve istihbarat faaliyetleri kontrol edilebilir olmalıdır.

Yöntem	<p>-İstihbarat toplamada büyük oranda insan istihbaratı ve sınırlı teknik istihbarat; sonraki dönemlerde gelişmiş ülkeler büyük oranda teknik ve açık kaynak istihbaratı, gelişmekte olan ülkeler büyük oranda insan ve açık kaynak istihbaratı.</p> <p>-Savunmacı ve bilgi toplama temelli.</p> <p>-Siyasi propoganda, yoğun casusluk ve angaje faaliyetleri, beşinci kol faaliyetlerinin ve örgütlerin desteklenmesi, metafizik, zararlı ilaçların kullanılması dahil yasa ve insanlık dışı yöntem</p>	<p>-İstihbarat toplamada tüm kaynak istihbaratı</p> <p>-Etkin ve önleyici istihbarat, operasyonel kabiliyet, analiz temelli</p> <p>-Geleneksel anlayıştaki yöntemlerin yoğunlaştırılması, teknoloji ve bilgi alanlarındaki yeniliklerle birlikte geliştirilmeleri</p>
Ülkesel istihbarat yapıları	<p>Dar kapsamlı, birbiriyle çekişen istihbarat örgütleri, askeri personelin yoğunluğu, eşgüdüm sorunu, yetki karmaşaları</p>	<p>Spesiyalist ve birbirlerini tamamlayan teşkilatlar, sivillerin yükselen etkinliği işbirliği özendirici, yetkiler belirli şekilde dağıtılmış</p>

Uluslararası işbirliği	Müttefik ülkelerle sınırlı ve oldukça kısıtlı	Terörizm, uluslararası kaçakçılık, ulus devlet bütünlüğüne yönelik tehdit ve tehlikeler gibi ortak problemler nedeniyle üst seviye bilgi paylaşımı ve işbirliği
Hedef alanlar	Askeri ve siyasi alanlar temelli, düşük yoğunlukta da ekonomi, kültürel gibi alanlar	Güvenlikte yaşanan genişlemeye paralel şekilde askeri alandan siber alana kadar geniş bir çerçeve
Özgürlük-güvenlik	Güvenlik söz konusu olduğunda özgürlükler ihlal edilebilir	Özellikle terörist saldırıların arkasından uygulanan temel hak ve özgürlüklere katı müdahale -Vatandaşların inceleme, takip, soruşturmalara, telefon dinlemelerine sıkça maruz kalmaları, internet temelli bilgilerin istihbarat örgütlerince kolay kullanılması

Kaynak: Çıtak,E.(2017).Güvenlik ve İstihbarat,Yeniyüzyıl Yayınları,s.186

Yukarıdaki tabloda yeni güvenlik anlayışıyla birlikte istihbaratta yaşanan dönüşüm gösterilmiştir.

3.3.1 İstihbarat anlayışındaki dönüşüm

İstihbarat ortaya çıktığı ilk dönemlerden bu zamana kadar önemli değişimlere uğramıştır. Devletlerin güvenlik politikalarında değişimler, istihbarat anlayışında da evrilmelere sebep olmuştur. Güvenlik anlayışının değişimi, istihbarat anlayışındaki değişim ve dönüşüm ihtiyacını ortaya koymuştur. 21.yüzyılda güvenliğin boyutu, askeri güçten enerji boyutuna, ekonomiden siber güvenliğe kadar çok boyutlu olarak genişlemiştir. Buna paralel olarak istihbarat anlayışında da değişim ve dönüşüm zaruret haline gelmiştir.

Yeni güvenlik politikalarının oluşturulma ihtiyacı; Soğuk Savaş sonrası oluşan riskler, 11 Eylül saldırıları ve Küreselleşme olgusudur. Bundan dolayı Özdoğan'a göre; istihbarat kurumlarının önemi giderek artmaya başladı. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte artık bir düşman ülkedeki teknolojik gelişmeleri ve verileri bilmek/ele geçirmek, o ülkenin askeri envanterini bilmekten daha önemli bir hale geldi. Bu gelişmelerle birlikte bir istihbarat örgütünün gücü sahip olduğu ve kullanabildiği teknolojiyle ölçülür hale (Özdoğan, 2016:92) gelmiştir.

Hasım ülkelerden elde edilen bu veriler doğru analiz edilip politikalar üretilmelidir. Richards ve Marrin'e göre; istihbarat analizinin; çoğu alakasız, belirsiz, önemli, kompleks ve çok miktardaki datalarla neticeye ulaşma sürecidir. Bu süreçte istihbarat teşkillerinin vazifelerini eksiksiz yapabilmeleri için yenilenen data teknolojilerinden ortaya çıkan bilgileri doğru olarak çözümlenmeleri gerekir ve bunu temin edebilmek için de bilimsel metodlar uygulanmalıdır. (Köseli, 2015: 87-117). Bu yöntem, istihbaratta başarılı olmada önemli bir aşamadır.

Günümüzde gelişen ihtiyaçlar istihbarat analizcilerine olan gereksinimi arttırmış, ilerleyen data ve buna bağlı teknolojiler bilginin devasa şekilde büyüdüğü ve karmaşık hale geldiği, dolayısıyla geçmişteki klasik yöntemlerle analiz yapılamayacağını, bu da bilimsel yöntemlere olan gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle günümüz istihbaratçıların özellikleri; analiz yapabilmesi için entelektüel seviyelerinin ve çok yönlü bilgi ve becerilerden teşekkül bireylerden seçilmesi gerekmektedir.

11 Eylül saldırılarıyla hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. İstihbarat anlayışında da kapsamlı bir değişim ve dönüşüm yapıldı. Köseliye göre; 11 Eylül terör saldırılarından sonra, istihbarat servisleri için tartışmalar başlamıştı. Bu konuda yapılan ilk yorum, analitik gayretlerin yetersiz olduğu biçimindeydi. Ancak onaylanan çözüm ise, Ulusal İstihbarat Başkanlığı Ofisi'ni kurmak olarak değerlendirilmişti. Böylece, istihbarat analizine önem vererek bütünleştirmek ve işbirliğini temin etmek hedeflenmiştir (Köseli, 2015: 87-117). Ne kadar bilgi toplanırsa toplansın iyi bir analiz yapılmadan sonuca ulaşamayacağı bir gerçektir. Bunun için tecrübeli ve çalışkan analizcilerin istihbarat teşkilleri için olmazsa olmazıdır.

Günümüzde istihbaratın ilgi alanı sadece güvenliğe ve siyasi kurumlara yönelik değil, aynı zamanda Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu Dünya Sağlık Örgütü gibi ekonomik, mali, sağlık ve ticari uluslararası problemler ve küresel trendler üzerine kendi çalışma alanlarıyla ilgili istihbarat topladıkları görülmektedir. Bu şekilde kapsamlı bir yaklaşım istihbaratta yaşanan dönüşümü göstermektedir.

Yeni tehditlerin ortaya çıkması istihbarat örgütlerinin de operasyonel ve işbirliğine dayalı bir çalışma içine girip, yöntemsel olarak da yeni bir yapılanmaya girmesi değişen şartlara göre uygundur. Ancak bu durumda istihbarat örgütleri olayları çözümlenmede başarılı olabilirler.

Günümüzde istihbarat örgütleri özel istihbari çalışmalar yapan şirketlerden de hizmet alabilmekteler. Bu hizmetleri çoğunlukla açık kaynaklardan alınan bilgileri analiz ederek devletin ilgili kurumlarına vermektedirler. Şüphesiz bu şirketlerin en büyük müşterisi devlet ve ona bağlı istihbarat teşkilleri.

Bir ülkede istihbarat servisinin nasıl yapılandırıldığı ve devlet sistemi içinde hangi düzeyde ve önemde konumlandırıldığı, o ülkenin rejimine dair bir gösterge olduğuna ilişkin tez, günümüz dünyasında geçerliliğini yitirmiş görünmektedir (Özdağ & Güven, 2017:323). Bu durumda istihbarattaki değişim ve dönüşüm ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır. Bu dönüşüm olaylar ve teknoloji ile birlikte zorunlu hale gelmiştir. İstihbaratın savaşlar, terör saldırıları krizler, tehditler, fırsatlar, teknolojidaki gelişmeler, siber istihbaratın ortaya çıkması, su ve enerji güvenliği gibi konuların boyutlarının değişmesiyle birlikte belli periyotlarda dönüşüm ve kendini yenileyebilme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bu bir süreçtir. İstihbarat teşkillerinin başarısı bu dönüşümde ortaya çıkmaktadır.

Bruneau'ya göre; demokrasi rejimi ile yönetilen ülkelerde yanıtlanması gereken soru; istihbaratın şekli ve ihtivası nasıl olmalı ve bu teşkilatlar nasıl denetlenmelidir. Bunun için seçenekler şu şekildedir: İlk önce, yasal çerçevenin belirlenmesi sağlanmalıdır. İstihbaratın doğası gereği esnek ve kayganlık mevcuttur. Hukuki çerçeve belirlenmedikçe denetim mümkün olamamaktadır (Bruneau, 2001:328). Yani istihbarat hesap verebilir bir kurum haline dönüştürülmelidir. Çünkü kontrolsüz güç, güç değildir sözü bunu en iyi şekilde açıklamaktadır.

3.4 Stratejik İstihbarat

Sherman Kent; II. Dünya Savaş'ı sırasında çağdaş manada stratejik istihbaratın esaslarını oluşturmuş ve bilimsel bir dal haline ulaşmasında büyük çabalar sarfetmiştir.

CIA'nın konusunda en etkili isim olarak gördüğü Kent, stratejik istihbarat adlı kitabında “Bizler kuşaklar boyu doğruya ulaşmak için teşekkül etmese de ona yaklaşmak için yapılan incelemelerin düzenli bir metod izlemesi lüzumu yönünde kararlı olduk. Stratejik istihbaratın bütünüyle mevzusunu ortaya çıkaran sosyal disiplinler bu yönüme haizdir.” (Karataş, 2018:74) demektedir.

Kent, istihbaratın üç asıl öge olduğunu belirtir: Bunlar; bilgi, organizasyon ve faaliyettir (Kent,2003:1,51,136). Sherman Kent'e göre stratejik istihbarat; karar alıcıların hatalı planlama ve hareketleriyle kendi politikalarına veya taahhütlerine zarar vermeyecek şekilde diğer devletlerle ilgili olarak sahip olmaları gereken bilgi türüne verilen addır diyerek tanımlamaktadır (Özdağ, 2016:131). Kent'in ifadesini analiz edersek; stratejik istihbarat, bir ülke için, ileride oluşabilecek tehditleri, fırsatları ve riskleri inceleyip belirleyerek ve tahmin ederek, bunlar üzerinden karar alıcıların önüne çıkabileceklerle alakalı opsiyonlar getirerek yapılan istihbarat çeşididir (Özdağ, 2016:131-132) olarak ifade edilmektedir.

Kent'in altını çizdiği bir diğer konu ise bilgi analizcilerine yöneliktir. Bilgi toplayan istihbaratçının yanı sıra bilgiyi analiz edecek uzmanları merkezi konuma yükseltmek gerektiğini ifade eden Kent, stratejik analizin sadece istihbarata yönelik olmadığını aynı zamanda herhangi bir olay, gelişme ya da durumla ilgili üst seviyede yapılan çözümlenmeleri de kapsadığını (Karataş, 2018:75) ifade etmektedir.

Stratejik istihbaratta, kısaca; datayı toplamak, analiz etmek, sentezlemek, ölçümlendirmek ve yararlanmak esasına dayanır. Bu ise multidisipliner bir çalışmayla mümkün olmaktadır. Diğer bir ifadeyle stratejik istihbarat akademik bir faaliyet alanıdır (Kent, 2003:56-58). Stratejik istihbarat, asıl olarak ekonomik, sosyal, bilim, ulaştırma, ordu, moral, coğrafya, biyografi, teknoloji ve ordu gibi faaliyet alanlarını kapsar (Kent, 2003:25-29). Bu bağlamda stratejik

istihbarat bir ülkede karar alıcılara ve alınacak kararların nasıl olması yönünde doğrudan katkıda bulunan kurumlar için üretilir.

Yılmaz'a göre stratejik istihbarat; güvenlik politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasında yakın veya muhtemel önemi bulunan, yabancı ulusların veya bölgelerin bir ya da birden fazla yönüyle ilgili sürekli ve yeterli istihbarat teminidir (Yılmaz, 2018:141). Gehlen ise farklı bir bakış açısıyla; (casusluk (Espiyonaj) çalışmalarını başlatan ilk isim 1902 Almanya doğumlu Reinhard Gehlen'dir.) Gehlen'e göre stratejik istihbarat; her türlü bilgi edinme gereğinden başka, tarihin akışını izlemek ve istikbali görebilmek (Karataş, 2018:75) zekasına sahip olmaktır.

Stratejik istihbarat; (1) Günümüzde ve ilerideki zamanda ekonomik, kültürel, politik, askeri, kriminal, dış politik genel eğilimler, (2) Bir ülkeye, ittifak veya şirkete ait olası tehditler ve bu tehditlerdeki olası değişimler hakkında istihbarat temin eder (Yılmaz, 2018:142) ve sonra olası tehdit, risk ve fırsatlara karşı politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Stratejik istihbarat'ın diğer bir tanımı ise; ulusal ve uluslararası seviyede siyasi ve askeri tasarıların meydana getirebilmesi için lüzumlu olan ve çoğunlukla ulusal yönetim aracılığı ile, ulusal ve uluslararası kapsamda diplomatik, siyasi, askeri ve ekonomik meselelerle alakalı çok kapsamlı bir açıda yer alan istihbari dataların toplanması ve bunların geliştirilmesi etkinliklerinin devam ettirildiği bir çerçeveyi tanımlar (Seren, 2017:273). Bu kapsamlı data, genellikle hedef ülkelerin ve yönetimlerinin, kurumları, demografik yapısı, kaynakları, amaçları düzeyinde yapılan istihbarat faaliyetleridir. Bu istihbaratın işlevselliği açısından önem teşkil etmektedir.

Stratejik istihbaratın önemli bir diğer özelliği, ülke içindeki olayları değil, ülke dışındaki olayları içermesidir. Ülke içindeki güvenlikle ilgili olaylar da benzer şekilde stratejik istihbaratın ilgi alanının dışındadır (Yılmaz, 2017:106) derken stratejik istihbaratın odaklandığı, ülke dışındaki devletlerdir. Yine Yılmaz'a (2017:106) göre; ülkenin refah içinde yaşaması, düşman kabul edilebilecek ülkelerin tehditlerinin tespiti, barış ve özgürlüğü tehdit eden hususlar bu istihbaratın ilgi alanı içindedir.

Stratejik istihbaratın politik yöneticilere temin ettiği bilgiler Özdağ'a (Özdağ, 2016:133) göre şu şekilde toplanabilir:

- Silahlı çatışmaya kadar uzanabilecek olan ülke menfaatlerini tehdit edici gelişmeleri önceden haber verir,
- Örtülü operasyonlar düzenlemeye, yabancı liderleri etkilemeye, ülkeler arasındaki çatışmalara diplomatik ve askeri yollarla müdahale etmeye, imkan verecek türde bilgiler sağlar.
- Yeni teknolojik gelişmelerin gidebileceği yönü ve ülke için oluşturabileceği fırsat ve tehditleri öngören türde istihbarat üretir.
- Diplomatik müzakereleri desteklemeye faydalı olacak bilgiyi temin eder.
- Karşı istihbaratın yönünü belirlemeye faydalı olacak türde istihbarat oluşturur.

Bu bağlamda stratejik istihbarat;

- Gelecek politikalarını, ekolojik koşullarını, yani dost ve rakip tüm öğelerin politikalarını önem vererek opsiyonlu olarak ilerletmeyi sağlar.
- Operasyonel istihbarata gelecekte neler olabileceği konusunda data vererek, taktik istihbaratın yöneleceği gidişatı saptar (McDowell, 1998:11, Akt.Özdağ, 2016:134).

Stratejik istihbaratın ne olduğu ile ilgili yanlış anlamalar vardı. Bunlardan biri stratejik istihbaratın uzun bir zaman kapsadığı idi. Stratejik istihbaratın özelliği stratejik olması yani büyük bir stratejiye dayanmasıdır. Bu strateji uzun bir sürelidir ve stratejik analizde genellikle trend analizlerine, öngörülere ve uzun yıllardır devam eden tahminlere göre yapılıyor olsa da stratejik konu için zaman kısa ise stratejik istihbarat buna göre yapılmalıdır. Stratejinin uzun vadeli, taktiğin kısa vadeli olduğu bir yanlış anlamadır. Bu nedenle ABD'de bile pek çok faaliyetin stratejik ya da taktik olması bu anlayışa göre (Yılmaz, 2014:229-230) ifade edilmiştir.

Etkili bir stratejik istihbarat, siyasi kuvvetin halkın gelecekteki beklentilerini karşılamak için gereksinim duyduğu politikaların saptanması ve netice alacak şekilde başarı ile gerçekleştirilmesi için lüzumlu bilgi-hareket devamlılığının ayrılmaz bir parçasıdır. Stratejik istihbarattan amaç; barıştan itibaren ulusal güvenliğin sağlanması için, gerekli planların hazırlanması ve uygulanmasını sağlamak ve kriz yönetimini muharebeye lüzum kalmadan veya askeri insan zayıyatı ile politik amaçlara erişecek biçimde yapmaktır (Yılmaz, 2018:142). Stratejik istihbarat ülkelerin gelecekteki politikalarını belirlemek için yapılmaktadır.

Bu noktadan hareketle, Seren'e göre; ulusal ya da uluslararası mevcut durumda gerçekleştirilen ve her uç seviyede devam ettirilen istihbarat etkinlikleri, birbirlerini aracısız ya da endirekt olarak tesir etmektedirler. Bununla birlikte, istihbaratın düzeyi yükseldikçe, istihbaratın çalışma alanı benzer bir biçimde artış göstermekte, buna karşın odaklandığı teferruat alanları eksilmektedir. Bu yüzden stratejik istihbarat, diğer düzeylere göre çok daha kapsamlı bir alaka alanında, çok daha fazla datanın elde edilmesinde mesul olmakta, bu da stratejik istihbaratı, istihbarat piramidinin en tepe noktasına taşımaktadır (Seren, 2017:275) derken, stratejik istihbaratın istihbarat disiplinindeki önemi belirtilmektedir.

3.5 Stratejik İstihbaratın Konuları

Stratejik istihbaratı konuları itibarıyla 9 ana konuda incelemek mümkündür. Bunlar; Askeri istihbarat, Sosyal istihbarat, Siyasi istihbarat, Bilimsel ve Teknolojik istihbarat, Coğrafi istihbarat, Biyografik istihbarat, Ulaşım ve İletişim istihbaratı, Ekonomik istihbarat ve Siber istihbarattır. Bunlar Stratejik istihbaratın konuları olarak incelenmeye çalışılacaktır.

3.5.1 Askeri istihbarat

Düşman veya düşman olması muhtemel ülkelerin, grupların veya tarafların bölgelerine ait bilgilerin toplanması, ölçümlendirilmesi ve analiz edilmesinden elde edilen istihbarat biçimidir. Askeri istihbarat; düşman veya düşman gruplar tarafından yapılabilecek bir saldırıyı önlemek için yapılmaktadır.

Askeri istihbarat; bir ülkenin askeri kapasitesini, savaş yeteneklerini, çarpışma gücünü anlamak için yapılan istihbarattır. Bu tarif doğru olmakla beraber tek başına bir anlam ifade etmez. Diğer Sosyal, Siyasi, Bilimsel ve Teknolojik, Coğrafi, Ulaşım ve İletişim, Ekonomik ve Siber İstihbarat konuları ile birlikte değerlendirilmesi (Yılmaz, 2018:143) gerekmektedir.

Jim Cox'a göre; askeri istihbaratın ilgilendiği meseleler; ulusal güvenliğe karşı olabilecek öğeleri ortaya çıkarmak, olası taarruzlara önleyici tedbir almak, rakip kuvvetlerin veya çeşitli takiplerin gayelerine göre askeri hareket konusunda alakalı devlet teşekküllerini haberdar etmek ve böylece ulusal savunma tasarılarına ve askeri operasyonlara yardımcı olmak gibi vazife ve mesuliyetler meydana getirir (Seren, 2017:280). Dolayısıyla askeri istihbaratın, savaşın kazanılmasında önemli bir rolü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Askeri istihbarat yalnızca savaş zamanlarında yapılan bir istihbarat değildir. Barış zamanında da yapılması gereken düşman ve ayrıca dost devletlere karşı da yapılmalıdır.

General Wellington, "Askerlik mesleği sadece tepenin arkasında ne olduğunu tahmin etmektir" demektedir. Bu ifade askerlik ile istihbarat arasındaki çok önemli bağın altını çizer (Özdağ, 2016:70). Caşın'a göre, daha teknik bir dille; askeri istihbarat, yabancı ordular ve hava, deniz ve karalardaki hareket bölgeleri ile ilgili, arazi ve iklim koşullarını da kapsayıcı şekilde yapılan istihbarat faaliyetidir (Özdağ, 2016:70) derken, askeri istihbaratın önemi ortaya çıkmaktadır.

Askeri istihbarat, yalnız bir ülkenin savaş durumunda, düşman tarafından kendisine yönelen tehdidin veya tehlikelerin ortaya çıkarılması değil, bununla birlikte bir ülkenin egemenliği ve bağımsızlığı için sahip olması lüzumlu en önemli özelliklerden birisidir. Çünkü askeri istihbarat, yalnızca devletlerarasında yapılan savaşlar için değil; aynı zamanda, ülkelerin "terörizmle mücadele" veya "isyan" politikalarını geliştirecek en önemli faktörlerden birisidir (Seren, 2017:281). Bu bağlamda terörizmle mücadele de devletlerarası işbirliği politikaları geliştirmek mücadelenin etkinliği bakımından gerekli bir hal almıştır.

Askeri istihbaratın çalışma ilkesi; ait olduğu ülke bir bütün olarak istihbarat sahası tayin edilmektedir. Daha sonra, ülke bölgelere, bölgeler de daha dar alanlara ayrılarak istihbarat sahalarına ayrılmaktadır. Örnek olarak, eğer stratejik bir istihbarat uygulanacaksa, bu durumda yabancıları, düşman olarak sayılan bu bölgeye yönelik stratejik plan ve programları ile eylem planlarına karşı istihbarat (Çınar, 1997:116) uygulanır.

Kent'e göre; askeri kanunların araştırılması, asker ve subay eğitimlerindeki değişikliklerin gözlenmesi, askerlere öğretilmesi lüzumlu olanlar, onların geldikleri toplumsal düzey ve subayların ekonomik durumlarının öğrenilmesi, imkansız da olsa hedef ülkelerin askeri savaş potansiyellerinin, silahlı kuvvetlerin karar alıcılara olan itaatlarında yaşanan değişimlerin, politika, bölge, din ve vatanseverlik çerçevesinde izlenilmesi, askeri istihbaratın temel vazifelerindendir (Kent, 2003:26-27) ve bu bilgilerin toplanması, değerlendirilmesi muharebelerdeki başarıya büyük katkısı olacaktır.

Askeri stratejik istihbarat ise; ilgili ülkenin milli ve uluslararası politikalarını geliştirmesi, hangi silahları üreteceği, hangi eğitimi vereceği, hangi savaş doktrini benimseyeceği gibi önemli konuların belirlenmesine etki eder (Yılmaz, 2018:143). Dolayısıyla bilgi çağına uygun şekilde yeniden reforme edilen askeri istihbaratın etkinliğini artırmak için, askeri istihbaratın bu yeni dönemde "bilgi yönetimi modeli" çerçevesinde yeniden yapılandırılması olduğu (Seren, 2017:282) ileri sürülmektedir.

3.5.2 Sosyal istihbarat

Soğuk savaşın sona ermesi ve küreselleşmenin etkisinin artması ile birlikte farklı kültürlerde yaşayan bireylerin teknolojinin gelişimiyle birlikte daha fazla iletişime geçmeleri sonucunda oluşmuş bir kavramdır.

Devletler hem kendi iç toplumsal gelişmelerini, hem de yakın konumda kendilerini ilgilendiren devletlerle ilgili sosyal gelişmelere dair bilgileri devamlı izlemek zorundadırlar (Girgin, 2003:174). Bilhassa toplumsal olayların ülkeler arasında geçişgenlik göstermesi bu zorunluluğu ortaya çıkarmaktadır.

Sosyal istihbarat, istihbarat çeşitleri arasında en kapsamlı yelpazede datayı ihtiva eden, kendi içerisinde çok fazla alt mesele başlığına sahip ve diğer

istihbarat faktörlerini doğrudan meydana gelen bir yapı ortaya koyar. Sosyal istihbaratı, siyasi istihbarattan ayırt etmenin güçlüğüne işaret eden Girgin, her iki durumdaki ilerlemenin birbirlerine direkt etkileyeceğini belirtir. Örnek olarak ise, sosyal alanda güç odağı ve etkili olan sivil toplum örgütleri, dernekler, sendikalar tarafından yürütülen etkinliklerin ve eylemlerin ortaya çıkarabileceği siyasi sonuçları (Girgin, 2003:174) ortaya çıkarır.

Özdağ, sosyal istihbaratı sekiz temel alanda incelemiştir. Bunlar; nüfus (Yerleşim, artış oranı, yaş ve cinsiyet, yapısı, iş gücü, göç, askerlik çağındaki erkek nüfus, ırk grupları, etnik gruplar, sosyal karakteristikler Etniklilik, aşiretçilik, sosyal skala, resmi ve gayriresmi örgütler, sosyal hareketlilik, mülkiyet düzeni uygulaması), Kamuoyu ve bu çerçevede basın yayın araçları Eğitim, Din (Dinin yapısı, dini grupların karar alma süresine etkileri, dini gruplarla devlet arasındaki çatışmalar, dini gruplar arası ilişkiler), Sağlık ve sosyal güvenlik sistemi, genel kültürel özellikler, zihniyet analizi (Özdağ, 2016:84-85) olarak farklı kategorilerde incelenmiştir.

Sosyolojik istihbaratın kusursuz örneklerinden birisi Albay Norvelle B. De Atkine tarafından Arap ordularının neden savaşlarda başarılı hale gelemediklerini araştıran “Why Arabs Lose Wars?” başlıklı incelemesi örnek gösterilebilir. Burada kültürün rolü, bilgi, eğitim durumu, subay ve asker ilişkileri, karar verme ve sorumluluk, müşterek hareket konuları incelenmiştir. Arapların şövalye geleneği gereği yüz yüze çarpışma yerine hileli yolları tercih ederek savaşmaları örnek olarak gösterilmektedir. Müşterek hareketin Arapların güçlü yanı olmadığı da burada vurgulanmıştır (Yılmaz, 2018:144). Müşterek hareketin araplara uygun bir savaş yöntemi olmadığı görülmüştür.

Toplumsal/kültürel istihbarat olarak da adlandırılabilir olan sosyal istihbaratın, küreselleşme ile birlikte farklı kültürlerdeki bireylerin birbirleriyle daha sıkı etkileşim içerisinde bulunmalarını sağlaması, ekonomik faaliyetlerdeki gelişmelerin sosyal yaşantı üzerindeki etkilerinin daha da artmasına yol açmaktadır (Miman, 2007:41). Buda toplumların sekülerleşmesini sağlamaktadır.

3.5.3 Siyasi istihbarat

Rakip olan bir ülkenin siyasal olarak yapısını oluşturan ve devletin çalışma sistematığının yani anayasal yapısındaki mevcut unsurlara erişme kapsamındaki yapılan istihbarat faaliyetleridir. Siyasal istihbaratın ortaya çıkışı genelde tarihi olarak çok eskilere dayanmaktadır. Siyasi istihbaratın elde edilmesi hedef ülkenin diplomatik temsilcilikleri vasıtasıyla yapılmaktadır.

En geniş ve çeşitli istihbarat alanı bu olup, gerek konularının çokluğu, gerek de bu istihbaratı yapan organların çeşitliliği gibi özelliklere sahiptir. Tarihsel gelişme açısından da siyasi istihbarat çok eskidir. Askeri istihbarat ile aynı önemde ve onun kadar eskidir (Girgin, 2003:155). Bu kapsamda siyasi istihbaratın sonuç verdiği ülkeye karşı askeri istihbaratın ihtiyacı minimize edilmiş olmaktadır.

Geleneksel istihbarat ders kitaplarında istihbarat analizi “askeri istihbarat” başlığı ile başlar ve önce düşman ülkenin ordusunun incelenmesinin sanki bir zorunluluk olduğu gibi bir atmosfer belirir. Oysa, bir ülkenin incelenmesine onun siyasal sisteminden başlanmalıdır. Siyasi istihbarat, stratejik istihbaratın kalbini oluşturur (Özdağ, 2016:62-63). Zira askeri kuvvetin kullanılmasına imkan veren/vermeyen karar alıcılar ya da idareciler, savaş olup olmayacağı, savaşın nasıl sürdürüleceği, ne zaman başlayıp ne zaman son bulacağı gibi kararları neticelendirirler. Bundan dolayı siyasi istihbaratın ivedilikle araştırılması gerekliliği göz önüne alınarak (Atalay, 2013:43) yapılmaktadır.

Siyasi istihbarat, en geniş ve çeşitli istihbarat alanı olup, araştırma konularının fazlalığı ve bu istihbaratı yapan organların çeşitli olması, temel özellikleri arasında yer almaktadır. Bir devlet, kendi güvenliği bakımından öncelikle sınır komşusu bulunan devletlerin sonra da komşu olmamakla birlikte, yakın çevre bölgelerdeki devletler ile uzak bile olsa yoğun ve sıkı ilişkileri bulunan diğer devletlerin durumunu, kendisiyle ilişkilerindeki tutumlarını dikkatle izlemek durumundadır (Miman, 2007:37). Uluslararası ilişkilerde önemli bir rol oynayan siyasi istihbarat, dost veya düşman devletlerin uluslararası ilişkilerdeki siyasi olayları, yakın gelecekte oluşabilecek riskleri, çatışmaları tespit edebilmek için diplomatik temsilciliklere ve bu temsilciliklerdeki istihbari çalışanlara ihtiyaç duymaktadırlar.

Devletlerin, uluslararası ilişkilerde gereksinim duyduğu bilgilere erişebilmesini temin eden siyasi istihbaratın yaygın bir faaliyet alanı vardır. Bu faaliyetleri yapabilmek için kullanılan vasıtaların en mühimleri, dernekler, sivil toplum kuruluşları, yardım kuruluşları, (Yeşil Barış Örgütü, Sınır Tanımayan Doktorlar grubu, AFAD, vb.) ve misyonerlik yapanlardır. Özdağ'a göre; politik istihbaratta, tarih çok önemli bir yer tutar. Bir ülkenin tarihi anlaşılmadan politik analizin yapılması mümkün değildir. Çünkü bugünkü toplumsal yapı tarihsel bir devamlılığa sahiptir ve ancak bu tarihsel süreklilik içinde araştırıldığında anlam kazanır. Tarihten koparılmış bir politik izah ne yeterlidir ne doğru. A.Bozerman doğrulukla tarihi, politik istihbaratın esas ve vazgeçilmez analiz vasıtası olarak onaylar (Özdağ, 2016:63) Gertrude Bell ve manevi oğlu Lawrence önemli örneklerdir.

Stratejik istihbarat analizleri her zaman için doğru olmalıdır. Gerçekleşme olasılığı olmayan, asılsız düşüncelere yer verilmemelidir. Fakat bu şekilde meydana getirilen siyasi istihbarat ülkenin takip edeceği yolu doğru bir biçimde ortaya konulabilir. Bu stratejilerin ortaya konulabilmesi için stratejik analizciler vasıtasıyla, politik karar alıcıların aralarındaki münasebetlerin sürekli izlenmesi gerekmektedir (Özdağ, 2011:69, Akt.Atalay ,2013:43). Unutulmamalı ki siyasi istihbaratın etki oluşturabilmesi için stratejik bir kıymetinin olması gerekmektedir (Tılısbık & Akbal, 2006:50). Zira büyük stratejileri oluşturmak için siyasi istihbarata ihtiyaç duyulmaktadır.

Zamanımızda siyasi istihbaratın ehemmiyeti gitgide gelişmekte; bilhassa bölgesel çatışmaların artması, terörün küresel boyutta kuvvetlenmesi, asimetrik savaş ve vekalet savaşların yeni çeşitlerinin ortaya çıkması, silahlı çatışmalar ve ekonomik problemler sebebiyle uluslararası kuvvetlerin önemli ölçülere varması gibi konular, bu gerçekliği belirtmektedir. Bütün bunların yanında, askeri operasyonlardaki birçok başarısızlığın, siyasi istihbarat eksikliğinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Seren, 2017:279-280). Bu bağlamda siyasi güç, aldığı kararların ülkedeki yaşayan tüm vatandaşlarla beraber ülke bekasını da etkilediğini bilmelidirler.

3.5.4 Bilimsel ve teknik istihbarat

Teknolojik ilerlemelerin dünya siyasetinde çok önemli değişikliklere yol açtığı ve bu değişikliklerin ortaya çıkışında teknolojik istihbaratın önemi azımsanmayacak derecededir. Örneğin yapay zeka teknolojisinin gelişimiyle, istihbarat üzerine yapılan çalışmalarda bilhassa analiz düzeyinde önemli derecede katkı sağlanmıştır.

İstihbarat teorisinin önemli bir parçasını teknik istihbarat oluşturmaktadır. Bir firma açısından teknolojik düzey olarak, küresel dünyada bulunduğu yeri ve seviyeyi tespit edebilmek işin ilk adımıdır. Teknik istihbarat yeni teknolojilerin öğrenilmesi ve buna göre olası tehditlerin analizinin yapılması süreçlerini içermektedir. Bu konuda artık birincil veri kaynaklarına internet üzerinden ulaşmak mümkün olabilmektedir. Rakiplerle teknik düzeyde rekabet edebilme gücünün tespiti ve değerlendirilmesi ülkelere yeni hareket alanları açmaktadır (Atalay, 2013:53) ki bu alanda bilimsel yollarla yapılan teknik istihbarat faaliyetlerinin etkisi görülmektedir.

Bilgi ve teknoloji, daha önce kabullendiğimiz güç terisinin hakkında yeni bir versiyon olarak ölçümlendirilmektedir. Teknoloji ve bilgi mühim bir kuvvet çarpanı ve birey, para ve gereçten daha mühim bir stratejik referans olarak ölçümlendirilmektedir. Konrad Seitz'e göre, gelecekte dünyaya Rusya gibi geniş topraklara sahip uluslar değil, Japonya gibi bilgi ve teknoloji üreten uluslar hakim olacaktır (Kuzu, 2009:20). Devletlerin güç sıralaması asker sayısı ve silah sayısıyla değil, bilgi ve teknoloji gücüyle belirlenecektir.

Bilimsel ve teknik istihbarat, bir milletin bilimsel ve teknik kapasite ve faaliyetlerini tespite yönelik istihbarat faaliyetleridir (Özdağ, 2016:107). Özellikle devletlerin yurttaşlarının refah standardına eriştirilmesi, güvenliklerini temin etmek için askeri ve savunma alanlarında kullanılması, ekonomik alanda ise bilimin uygulama alanı teknolojinin aktarımında mühim maddiyat temin etmektir. Dolayısıyla, bilimsel istihbaratın faaliyet alanı; bilimsel inceleme kurumları, üniversitelerdeki laboratuvar faaliyetleri ve bilim adamlarının ortaya çıkardıkları değişik formül, buluş ve analiz gibi verileri ortaya çıkarmaktadır (Acar & Urhal, 2007:207). İstihbarat faaliyetlerinin neticesi alandaki gelişmelerle meydana çıkmıştır.

Günümüzde yalnız ateşli silahlar ve araç yapımında kullanılan bileşenler değil aklımıza gelen her şey teknoloji casusluğun alanına girmektedir. Teknoloji casusluğuna örnek olarak, direnci yüksek cam yapımı, uzay araçlarının parçaları, füze yakıtları, yüksek kaliteli çelik üretimi haberleşme/telekomünikasyon araçlarının ve süper kompüterlerin parçaları, elektronik mikro-çipler, nano-makineler, yeni ve özel kimyasalların formülleri verilebilir. Gizli haberleşmelerde kullanılan şifreleme ve şifre çözme cihazları ile bunları oluşturan parçalar değeri yüksek casusluk hedefleri arasında yer almaktadır (Tılısbık & Akbal, 2006:72-73). Teknolojik casusluğunu en fazla yapan ülkeler arasında Çin ilk sırada yer almaktadır. Burada ABD’de eğitim gören Çinli öğrencilerin ve Çin patentli şirketlerin önemi azımsanmayacak derecededir.

Bilimsel istihbaratın amacı sadece rakip devletlerde mevcut olan “bilim/teknoloji/silah sistemleri üçlüsünü” araştırmak değil, yapılacak istihbarat çalışmaları sayesinde laboratuvar araştırmalarına harcama yapmadan toplanacak bilgiler ile düşman devletlerle silah yarışını sürdürülebilmektedir. Örneğin, Alman Hava Kuvvetleri 1939’daki seviyesine Nikolus Ritter adlı bir ajanın Amerikan hava sanayinden yaptığı teknoloji casusluğu sayesinde ulaşabilmiştir. Almanya’nın hızlı teknolojik ilerlemesi değişik ülkelerde çalışan çok sayıda mühendisin yapmış oldukları teknoloji casusluğu sayesinde mümkün olmuştur (Özdağ, 2016:107). Zira bu uygulanan yöntem sonuç vermiştir. Çünkü, bir araştırmanın yapılmasının maliyeti, hazır yapılmış ve casuslar tarafından ele geçirilmiş olmaktan daha fazladır. Bu durum casusluk faaliyetlerinin gerçekleştirilmesiyle sağlanmaktadır.

3.5.5 Coğrafi istihbarat

Coğrafi istihbarat, bir ülkenin askeri hareketi için önemli olan temel bileşenleri; Yılmaz’a göre; dağları, tepeleri, nehir, göl, deniz, ekin durumu, iklimi yanında bölgelerinden tutun da bütün coğrafi özelliğinin detayları ile öğrenilmesi erzemdir. Ayrıca, bu coğrafya üzerinde yerleşmiş güvenlik güçlerinin, bunların konuşlanması birlikleri bilgilerinin elde edilmesi için istihbari çalışmaların yapılması gereklidir (Yılmaz, 2018:145). Bu bağlamda askeri stratejistler, hedefteki ülkeye yapılacak askeri harekette karşılaşacak coğrafi risklerin neler

olduğunu, hangi güçlüklerle karşılaşacağını öğrenmek isterler. Böylelikle ordu için gelebilecek riskler minimize edilmeye çalışılır.

Coğrafi istihbaratla hedef ülkenin geliştirdiği strateji ile bir adım önüne geçilmiş olunur. Bu alanda gösterilebilecek bir hata felaketle sonuçlanabilir. Buna en iyi örnek; Enver Paşa komutasındaki ordunun 1915 Ocak ayı başlarında yapılmış olan Rusların işgalindeki Sarıkamış hareketidir. Kış ayında (-30) derecede yapılan hareketle coğrafi ve meteorolojik istihbari çalışmalar yapılmamış ve sonuç felaket olmuştur. Yine İkinci Dünya Savaşı'nda Girgin (2003:180) 1941 yazında Rusya içlerine hızla yürümeye başlayan Alman orduları, kış harbinde zayıf kalan giysileriyle, bastırmaya başlayan, aşırı kış koşullarında yetersiz ve hazırlıksız kalarak büyük kayıplarla ilk malübiyetlerini yaşamışlar ve o zaman benimsenmiş deyimle “General Kış'a” yenik düşmüşlerdir.

Coğrafya, görülüyorki askeri hareketlerin başarısında etkili bir kavramdır. Coğrafik istihbarat, gizli servisler tarafından iyi analiz edilmiş ve bu çözümlemeyle askeri hareket düzenlenmişse başarı kaçınılmazdır.

3.5.6 Biyografik istihbarat

İstihbarat faaliyetleri açısından ele alındığında bir devletin yönetici veya aday olabilecekler kapsamındaki kişilerin özel yaşamları ile ilgili bilinmesi ve arşivlenmesi gereken bilgilerin toplanması olarak ifade edilmektedir.

Bir ülkeyi idare edenler, tanınan önemli kimseler, görüş lideri olanlar, etkili yazarlar, önem arz eden politikacılar, devlet adamları, komutanlar, bir harekate komutanlık yapması ihtimali bulunan askerler, bunların hepsi biyografik istihbaratın hedefleri arasındadır (Yılmaz, 2018:146). Devletin üst yöneticileri hakkında bilgi edinilirken; karakter, eğilimleri, hobileri, güçlü ve zayıf yönleri, ruhsal yapısı, zeka seviyesi ve diğer özelliklerinin öğrenilip ilgili kurum tarafından dosyalanması gerekir.

Biyografik istihbarata örnek olarak, Mossad'ın Suriye Lideri Hafız Esad'ın idrarını çalarak analize tabi tutup, hangi ilaçları aldığını tespit etmesi, ilaçlardan yola çıkarak ne kadar ömrünün kaldığını ve kalan ömründe Golan Tepeleri

konusunda ne yapacağını görmeye çalışması, (Özdağ, 2016:104-105) biyografik istihbaratın mükemmel denecek örneklerinden biridir.

Yine biyografik istihbaratın ne kadar önemli olduğunun çok çarpıcı örneği ise İran Devrimi sırasında yaşanmıştır. Şah Rıza Pehlevi İran Devrimine tekadüm eden günlerde kanser hastasıdır ve Fransız doktorlar tarafından tedavi edilmektedir. Fransız doktorların Şah Pehlevi'ye verdikleri ilaçların Şahın iradesini zayıflattığı ve karar alma yetisini ortadan kaldırdığının farkında olmayan CIA, İran analizlerinde olağanüstü ölçüde yanılmıştır (Özdağ, 2016:105). Bu yanılgılar İran'da İslam devriminin yapılmasının önünü açmıştır.

Oldukça uç bir örnek açısından yabancı bir ülkede bulunan evli ve eşi o sırada ülkesinde bulunan bir ateşemiliter çalıştığı büyükelçilikte görevli bir bayan diplomat ile buluşmaya giderken bir eczaneye girer ve prezervatif alırsa bu kayda geçmelidir. Çünkü bu ateşemiliter daha sonraki yıllarda çok büyük bir ihtimal ile yükselecek, komuta kademesinde yer alacaktır. Ateşemiliterin özel yaşamı hakkında bilgi toplamak gelecekteki komutan hakkında bilgi toplamaktır (Özdağ, 2016:105). Bu bağlamda biyografik istihbaratın stratejik istihbaratla ilgili konularla da bağlantısı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Biyografik istihbarat açık kaynaklardan edinilen bilgiler arasında sayılabilir ancak bilimsel olarak istihbaratçı bu konuyu ele alıp üzerinde bir çalışma yapma gereği duyduğu takdirde incelenen kimsenin geçmişi, halihazırdaki durumu ve gelecekteki beklentilerini de değerlendirip ondan istifade etme yollarını da değerlendirecektir (Yılmaz, 2018:146) yani kişinin zaaflarını tespit edip kullanılması istihbarat, dünyasında olağan bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

3.5.7 Ulaşım ve iletişim istihbaratı

Günümüzde ulaştırma ve enformasyon alanındaki gelişmeler çok hızlı bir şekilde ilerlemekte ve bunun da ülkelerin gelişimlerdeki katkısı artmaktadır.

Ülkelerin gelişiminde ulaştırma ve haberleşme mühim ve belirleyici bir göreve haizdir. İletişim santralleri, ulaştırma tertibatları, demiryolları, karayolları, limanlar ve hava meydanları ülkenin stratejik öneme haiz kuruluşları olduğu için her devirde istihbarat teşkillerinin hedefi durumundadır (Acar, 2011:110) Bu bağlamda savaş hallerinde de ilk bombalanan tesislerin başında gelmektedir.

Ulaşım istihbaratı, bir ülkenin ekonomik ve askeri taşıma gücünü belirlemek için demiryolu, karayolu, iç suyolları, limanlar, boru hatları, hava meydanları gibi erişim yollarına ve yolların nakil potansiyeline ait bilgi elde eder ve analiz yapar. Barış döneminde tamamen sivil amaçlı kullanılan erişim alt yapısı bir savaşın başlaması ile orduların savaş alanlarına aktarılmasını sağlayan esas damarlara dönüşürler. Savaşın yönünü tahmin ederek düşman kuvvetlerin hangi bölgeye karargah kurduğu iyi anlaşılırsa savaştan başarı ile çıkmanın yolu açılır (Özdağ, 2016:106) ve istihbarat faaliyetlerinin önemi de ortaya çıkmış olur.

Taşıma ve haberleşme araç ve ağı, demiryolları ve tren istasyonları, garlardaki hat sayısı, vagon sayısı, makasların konumu, tren programları üzerine enformasyon elde etmek sulh zamanında epeyce rahat ise de savaş esnasında bu gibi yerlere girmek güçtür. Savaşta meteoroloji ne kadar faydalı ise tren programlarının de o derece yararlı olduğu yaşanan bir tarihi vakayla anlatmak istenirse, Almanlar 1944'te Normandiya'ya sağlamlaştırmayı kuvvetleri gönderdikleri zaman, General Eisenhower, Fransız demiryolu ağı üzerine hatasız bilgiye haiz olduğu için askeri taşımayı şoka maruz kalmıştır (Gökbunar, 2017:53-54). Bilgi güçtür sözünün önemi bu initikalde görmek mümkündür

Haberleşme istihbaratı ise telgraf, telefon, radyo, televizyon, denizaltı kablo ve alakalı iletişim medyası da dahil olmak üzere sivil ve askeri iletişim medyası da kapsamı içerisinde olmak üzere sivil ve askeri iletişim merkezi ve ağlarına ait olarak oluşturulan istihbarattır (Özdağ, 2016:106) Bir devletin ekonomik gelişmişliği o devletin ulaşım ve haberleşme ağlarının gelişmişliği ile yakından alakalıdır. Son yıllarda bilhassa internetin devsa boyutta gelişim göstermesiyle, büyük potansiyele sahip istihbarat alanı da oluşmuştur.

3.5.8 Ekonomik istihbarat

Dünya siyasi konjktöründe ekonomik bileşenlerin önemi asla küçümsenemez. Zira, ülkelerin gelişmesi milli refahın artmasının yanında teknolojiye yapılan yatırımların sonuç vermesiyle mümkün olmakta, tarihteki olan savaşların meydana gelme sebebine bakıldığında da ekonomik unsurların başat olduğu görülmektedir.

Ekonomik güvenlik tüm ülkelerde ulusal güvenliğin temel unsurlarından birisidir. İstihbarat örgütleri çoğu ülkede sadece askeri ve politik amaçlı değil,

aynı zamanda ticari amaçlarla da ekonomik istihbarat faaliyetlerinde bulunur. Çoğu zaman ticari ve askeri amaçlar iç içe geçer ki; özellikle hassas teknolojilerin ve stratejik maddelerin satışına hayati çıkar meselesi olarak bakılır (Akad, 2018:54). Dünyada meydana gelen iki büyük savaşa baktığımızda en önemli nedenin ekonomi olduğu söylenebilir. Birinci Dünya Savaşı; İngiliz-Alman ticari rekabetinden ve paylaşılamayan pazarlar yüzünden; İkinci Dünya Savaşı ise yine Almanya'nın doğusundaki ülkelerdeki tarımsal ve ekonomik kaynaklara el koyma mücadelesi yüzünden çıkmıştır (Tılısbık & Akbal, 2006:66-67). Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın çıkış sebeplerinden biri olarak Almanya'da ki Nasyonal Sosyalist yöneticilerin politikalarından kaynaklandığını söylemek gerçek dışı olmamaktadır.

Amerikan Merkezi İstihbarat Ajansı'nın (CIA) halkla ilişkiler personelinin 1995 yılında hazırladığı, Tüketicinin İstihbarat Kılavuzu, el kitabında ekonomik istihbarat; “Yabancı ekonomik kaynakları, aktiviteleri, üretimi, dağıtımını ve malların tüketimini, hizmetleri, çalışma koşullarını, finans, vergilendirme, iş, ticaret ve uluslararası ekonomik sistemin diğer yönlerini içeren politikalar hakkındaki istihbarat” (Miman, 2006:45) olarak tanımlanan ekonomik istihbarat, politik ya da ticaretle ilgili teknolojik veri, finansal, ticari ve hükümet bilgilerini içeren ve ülke içerisinde doğrudan olumlu ve olumsuz sonuçlar doğurabilecek ekonomi bilgisinin (Duramaz & Gökbunar, 2017:47) elde edilmesidir.

Ekonomik istihbaratla hedef ülkenin her türlü ticari, finans, yeraltı ve yerüstü kaynakları, sanayisi, fabrikaları, askeri üretim tesisleri hakkında malumat toplamaktır. Çünkü bu hedef ülkeyle yapılabilecek bir savaşta, bu bilgiler çok işe yarayacaktır.

Günümüzde ise iki farklı amaç için kullanılan ekonomik istihbaratın birinci amacı, devletler, kendi ulusal çıkarlarını diğer ülkelerin üzerinde tutarak, vatandaşlarının refah düzeyini artırmak istemektedir. Bu maksatla diğer ülkelerin ekonomik faaliyetlerini takip edip toplanan bilgilerle de kendi şirketlerinin küresel ekonomik pazarda söz sahibi olmasını sağlamak amaçlanmıştır. İkinci amaç ise, yerel, bölgesel ya da uluslararası arenada faaliyet gösteren şirketlerin, bu alanlarla pazar paylarını arttırmak ve farklı pazarlara girmek için kendi ölçeklerinde bilgi edinilmesidir (Miman, 2006:44).

Özellikle küresel boyuttaki şirketlerin devletler üstü siyasi güçlerini kullanarak hükümetleri, şirket politikalarını geliştirmek amacıyla, politika belirlemeleri 21.yüzyılın perspektifinde ekonomik istihbarata verdiği önemle açıklanabilmektedir.

Ekonomik istihbaratın diğer istihbarat toplama yöntemlerine göre malumat edinilmesi daha kolaydır. Çünkü ülkelerin ekonomileri ile ilgili bilgiler açık kaynaklarda mevcuttur.

3.5.9 Siber istihbarat

Bilgi teknolojilerindeki olağanüstü gelişmeler, kamu ve özel sektör alanlarındaki çalışma sistemlerine büyük çapta tesir ederek bunların değişimlerine neden olmaktadır. Bu değişimler genelde internet üzerinden yapılan iletişim, haberleşme ve bankacılık gibi sektörlerde daha fazla hizmetlerin hızlı ve kolaylaştırıcı olması için yapılması amaçlanmakta, ancak bu fonksiyonların yerine getirilmesinde güvenlik pek dikkate alınmamaktadır. Siber uzayda bu güvenlik açıklarının tesbit edilmesiyle birlikte yaşanan siber saldırıların yapılması imkanı ortaya çıkmış, buna mukabil siber istihbaratın önemi artmıştır.

Elektronik, otomatik ve dijital sistemler ile ileri teknoloji ürünü cihazların kullanımı ve kontrolü eylemleri “sibernetik” olarak bilinmektedir. Siber istihbarat ise bu teknoloji ile birlikte ortaya çıkan, sibernetik bilimine mesele olan vasıta ve cihazlarla yapılan istihbaratı ifade etmektedir (Acar & Urhal, 2007:207). Bu yüzyılın en önemli teknolojik icadları arasında bilgisayar önemli bir yer almaktadır. Acar ve Urhal’a göre; bu donanım üzerinden yapılan iletişim (internet), bilgisayarı daha da vazgeçilmez hale getirmiştir. Bu teknolojiye paralel yürüyen iletişim ve iletişim sonucu ortaya çıkan yoğun bilgidan dolayı, bilgi savaşlarını veya bunların ötesinde ağ savaşlarını ortaya çıkarmıştır (Acar & Urhal, 2007:207). Bu çerçevede bilgisayar kişisel, özel kuruluşlar ve devlet kurumlarının hepsinde bulunmaktadır. Bu bağlamda istihbaratta, açık ve yarı açık kaynakların hızlı bir şekilde taranıp bilgilere ulaşma imkanı bulunmaktadır.

Gelişen teknoloji sayesinde siber casusluk boyutu siber alanı ciddi bir şekilde tehdit ederek, internete bağlı bilgisayarlardan, çevrimiçi sistemlerden, veri tabanlarına sızılarak bilgilerin çalınmasına neden olmuştur. Örneğin, G-mail,

Yahoo ve Skype'nin kimlik kontrol sertifikalarının yakın zamanda çalındığı ortaya çıkmıştır. İşte bu sertifikalar, siber savaşın temelini oluşturmaktadır (Duramaz & Gökbunar, 2017:55). ABD'nin Microsoft teknoloji şirketinin önemi bilinmektedir. Her on bilgisayarın sekizinde Windows var. CIA bu yolla dünyadaki bilgisayarların büyük bölümünün içindeki bilgileri tarayabiliyor. Kaldı ki yapmaları değil, yapmamaları anormal olurdu. Bilgiyi kontrol eden, dünyayı kontrol eder (Kuzu, 2010:260). NSA ise yapılan görüşmeleri ve yazışmaların tümüne yakınına kaydedebiliyor (Durmaz & Gökbunar, 2017:55). Bu ve toplumsal bilgi alanına yönelik istihbarat, karşı istihbarat, saldırıları ve savunmaların tümüne “enformasyon savaşı” (Özdağ, 2016:109) olarak tanımlanmaktadır.

Değişen dünya düzeninde istihbaratın geleneksel sistem dışına çıktığı aşikardır. Devletlerarası mücadele de siber istihbarata örnek verecek olursak; Rusya'nın Gürcistan'a siber saldırı ile hedef ülkenin elektrik, su ve gaz şebekelerinin durdurulması uygulamasını gösterebiliriz. İran'da Siemens firmasından alınan sistemlere yerleştirilen Stuxnet solucanı ile santrifujilerin aşırı hızlandırılarak büyük zarar verdirilmesi (Yılmaz, 2018:147-148) örnekler olarak gösterilebilir.

21. yüzyılda devletlerin karşılaşılabileceği tehdit ve tehlikeler, salt konvansiyonel ya da nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlardan ibaret olmayıp elektronik ortamda; Siber alanda oldukça mühim bir tehdit ögesi ve ayrıca büyük yıkımlara olanak sağlayabilecek yeni bir savaş türü ortaya çıkmıştır. Bu savaş şekli fiziki olarak görünmemesine rağmen yıkıcı tahribatlar meydana getirebilmektedir.

3.6 İstihbaratta Yapay Zeka

İstihbarat çalışmalarında zeka her zaman için etkilidir ve ön plandadır. Andaç Karabulut ve Filiz Değer'e göre; modern zamanda istihbarat temini ve döngüsünü etkileyen faktörler arasında teknolojiye gelişmeler yer almaktadır. Çağın modernleşen ve gelişen teknolojilerinden bir olan “yapay zeka” teknolojisi devletlerin bu tür teknoloji üzerine gerekli teşviki vermeleriyle birlikte istihbarat ve güvenlik alanında kullanılmaktadır. İstihbaratın mantık silsilesi içerisinde olduğu ve bir nevi zeka oyunu olduğunu belirtmemiz mümkündür (Yılmaz, 2017:206). Bu nedendir ki; ABD, Rusya ve Çin yapay

zeka üzerine en fazla çalışma yapan ve bu teknolojiyi sürekli geliştirme çabası içerisinde olan ülkelerdir.

Şekil 3.2: İstihbarat ve Yapay Zeka

Kaynak: M5,Ulusal Güvenlik, Savunma ve Strateji Yıl 44, sayı 337, Eylül-2019

Zamanımızda daha çok istihbarat toplama ve ölçümlendirme metotları teknik manada gelişmiş teknoloji yöntemler kullanılarak, yaygın metotların yerine, bilimsel algoritmalara dair, büyük data analitiği metotları ve yapay zeka teknikleri ile istihbarat teşekkül döngüsü etkin şekilde oluşturulabilmektedir (Demirezen, 2019:19). Bu sayede istihbaratçıların sayısal olarak analiz edemeyecekleri bilgileri kısa sürede tarayıp analiz yapabilecek yapay zeka teknikleri; istihbarat döngüsünü zaman tasarrufu ile yapma imkanı bulacaktır.

3.6.1 İstihbarat ve yapay zeka teknolojisi

İnsan beyni, cebirsel bir işlemi birkaç dakikada sonuçlandırabilmesinin yanında; anlama, yorumlama, sezebilme, karar verme gibi olayları kısa sürede yapabilme yeteneğine sahip olmasına rağmen, bilgisayarlar kompleks cebirsel işlemleri çok süratli şekillendirebilmekte, ancak hadiseleri algılama, anlama, yorumlama, öğrenme, karar verme, deneyim yoluyla öğrenme gibi yetenekleri mevcut değildir.

Yapay zeka kavramı işte bu evreden sonra olaya dahil olmaktadır. Yapay zeka insanın algısına ait olan kabiliyetlerini, tutumlarını taklit ederek bilgisayar yapılarında bu kabiliyetleri biçimlendirmesidir. Yani yapay zeka; insan zekasını taklip edip biçimlendirmek için tıpkı insanlar gibi sorunları çözebilme, yaşadıkları ve öğrendikleri ile kazanım elde edebilme gibi kabiliyetleri bilgisayar sistemlerine (Yılmaz, 2018b:4) uygulamak hedeflenmektedir.

Yapay zeka, çeşitli kaynaklarda psikolojinin bir yan dalı veya ürünü olarak yer alsa da aslında yapay zeka; psikolojinin teknolojik olarak tespitini ve insan yerine karar vermeyi de içermektedir (Yılmaz, 2017:210) gibi farklı yetenekleri de görülmektedir.

Yaşanılan zamanda data; “Yüzyılın Petrolü” olarak tanımlanmakta olup, datadan değer oluşturmak ve kullanmak için bir çok yeni algoritma, yöntem ve ekipman meydana getirilmektedir. Bilhassa “Büyük Data” teknolojilerinin üzerindeki çalışmalara yoğunlaşılması, çok hızlı işlem metodlarının ölçülebilir ekipman çözümlerinden dolayı günümüzde dataların kısa zamanda işlenerek datadan sonuç elde edebilme imkanına ulaşılmıştır (Demirezen, 2019:18). Yapay zeka, bilgisayarların bir alt kümesi olarak belirtilirken bilim bilgisayarı olarak adlandırılmaktadır. Bu tür bilgisayarların, akıllıca ve sofistike karar verme yeteneğinin olduğu belirtilmektedir. Teknik olarak yapay zeka; biçimsel ve davranışsal veriler üzerinde algoritmalar için, analiz ve sentezde bulunan bir teknoloji (Yılmaz, 2017:210) ürünüdür.

Öztemel’e göre yapay zeka; matematiksel olarak formülasyonu kurulamayan ve çözülmesi mümkün olmayan problemler sezgisel yöntemler yolu ile bilgisayarlar tarafından çözülebilmektedir. Bilgisayarları bu özelliklerle donatan ve bu yeteneklerinin gelişmesini sağlayan çalışmalar “yapay zeka” çalışmaları (Öztemel, 2016:13) olarak ifade edilmektedir. Bir diğer tanım ise, Yılmaz’a göre; insanın idrağına yönelik olan yeteneklerini, davranışlarını taklit ederek bilgisayar sistemlerinde bu yetenekleri modellemesine (Yılmaz, 2018b:4) yapay zeka olarak ifade edilmiştir. Bu kapsamda yapay zeka ile; insan zekası gibi düşünebilme, eyleme geçebilme, öğrenebilme, taklit edebilme, rasyonel olabilme, deneyimlerini aktarabilme gibi yetenekleri modelleyebilen sistemi geliştirmek hedeflenmektedir.

İstihbari bilgi üretebilmek için; birçok değişik kaynaktan temin edilen dataların kısa bir zamanda değerlendirilerek, füzyon uygulamaları ile değer katılarak sağlanan sonuçlar neticesinde aksiyon ortaya çıkarılmalıdır. Bu ihtiyaç, zamanımızda büyük data teknolojilerini ve bununla ilgili yapay zeka teknolojilerinin kullanımı zorunlu hale getirmekte (Demirezen, 2019:19) ve bunun da yapılan analizleri hızlandırdığı ortaya çıkmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi ile ülke güvenlik politikalarında da değişimler yaşanmaktadır. Bunların en belirgin özellikleri çoğunun yapay zeka teknolojisine sahip olmalarıdır. Uzaktan veya otonom olarak çalışan bu sistem, kritik teknoloji olarak da tanımlanmaktadır. Uzun dönemli ulusal güvenliğin gelişmesini hedefleyen bu sistem geniş bir yelpazeye yayılmıştır (Aksoy & Kurnaz, 2009:1, Akt.Yılmaz, 2017:211). Toplanan istihbaratın, ihtiyaç duyulan istihbarata uygunluğu önemlidir. İstihbarat ilkeleri arasında yer alan bu kural gereğince, edinilen tam zamanında, doğru, maksada uygunluk istihbaratın olası eksikliği sebebi ile yaratıcı zeka ve hayal gücü gibi özellikler, eksik istihbarat bilgisini tamamlaması da gerekmektedir (Özdağ, 2016:37). Yapay zeka, istihbarat döngüsü ve maksada uygunluk içinde önemlidir. Şöyle ki; istihbaratın açık kaynaklardan faydalanılarak toplanması istihbaratın elde edilmesinde uygulanan bir yöntemdir. İnternet üzerinden saldırı veya savunma durumunda saldırıyı gerçekleştirenlerin davranış profilinden, stratejilerine kadar yapay zeka teknolojisi ile bu bilgilerin temin edilmesi, işlenmesi ve raporlanması aşamaları istihbarat döngüsü içinde (Yılmaz, 2017:211) öneme haizdir.

Yapay zeka insanlığın sadece yararına değil, aynı zamanda zararlı olabilecek etkilerinin de olacağı örneklerle sabittir.

Mevcut yapay zeka yeteneklerinin analizi, yepyeni MUAI tehditlerini tespit etmeyi mümkün kılıyor. Üst düzey stratejik kararları alanlar da dahil olmak üzere insanlık hızla değişen ekonomik, siyasi ve toplumsal gerçeklikleri daha şimdiden anlayamayacak durumda. Teknoloji, insanların takip edemeyeceği kadar hızlı geliyor ve teknolojik ilerleme, tüm toplumsal süreçleri etkiliyor. Araştırmacılar, insan bilincinin nesnel gerçekliğin gerisinde kaldığının farkında (Bazarkına & Pashentsev, 2019:22). O halde yapay zeka teknolojisi ile insanlık hangi tehditlerle karşı karşıya kalabilir. Bu sürecin emareleri şimdiden okunabilir mi?

Örnek olarak; Bazarkına ve Pashentsev'e göre; "Derin sahtelerin/Deepfake" oluşturulması. "Derin sahte" (derin öğrenme ve sahtenin bileşikleri), yapay zeka temelli bir insan görüntü/ses sentezi tekniğidir. Birçok ünlü-içlerinde Scarlett Johansson, Maisie Williams, Taylor Swift ve Mila Kunis da var-derin sahte pornografisinin kurbanı olmuşlardır. Derin sahte meraklıları, bu teknolojiyi kullanarak, ABD Başkanı Donald Trump, Rusya Devlet Başkanı Vlademir Putin, ABD eski Başkanı Barack Obama ve Eski Başkan adayını Hillary Clinton gibi dünya liderlerine dair dijital olarak değiştirilmiş videolar yaratmaya başlamışlardır. Uzmanlar ise, bu videoların, gelecekteki seçimleri ve küresel siyaseti 2020 yılı gibi erken bir tarihte manipüle etmeye yetecek kadar gerçekçi olabileceği konusunda uyarıda bulunuyorlar (Bazarkına & Pashentsev, 2019:22). Bu çerçevede bir devlet başkanının deepfake programı ile oluşturulmuş bir gerçek dışı videosu sosyal medyada kısa bir zamanda kaç kişi tarafından izlenebileceği ve ne tür bir zarar verebileceğinin tahminini yapmak mümkün müdür?

The Outline için yazdığı bir makalede gazeteci Jon Christian, en kötü ihtimali değerlendiriyor ve bu teknolojinin "hükümetleri veya halkları kandırarak uluslararası bir çatışma yaratmak için kullanabileceğini" söylüyor. Bu, ihtimal dışı bir tehdit değil. Sahte haberler (ister dalga geçmek ister insanları kandırmak için yapılmış olsun) hali hazırda küresel bir tartışmaya yol açmış, fikirleri değiştirmiş ve belki de seçimleri etkilemiş (Lee, 2020:3) haldedir. Bu durumun yönetimleri eğreti tutacağı olasıdır.

Şekil 3.3: Derin Sahte (Deepfake)

Kaynak: <https://www.google.com.tr/imgres?imgurl=http%3A%2F%2Fiktibasdergisi.com>

Yapay zeka teknolojisine olumlu bir örnek ise; ileri teknolojilerin maliyetinde bir azalma, onların tek bir operasyon altında bir araya gelmelerini mümkün kılacak; bu da önleyici tedbirler veya yanıt verme açısından durumu karmaşıklaştıran ilave bir etmen oluşturacak. Örneğin teröristler, dronları silah olarak kullanabilirler ve bu da yapay zekayı söz konusu cihazları izleyip nötralize etmek üzere kullanmayı (Bazarkına & Pashentsev, 2019:23) zorunlu hale getirir.

Yapay zeka teknolojisinin bir ürünü olan ‘’metin madenciliği’’ de verileri farklı şekilde bulmaktadır. Bazı otomatik veri analizleri anlaşılır olabilirken bazılarının anlaşılması ise zordur. Metin kayıtlarının değiştirilmeden anlamının ortaya çıkartılması metin madenciliği olarak ortaya çıkartılmalıdır. Metin karakterlerinin karşılaştırılmasına dayanan bu teknolojik yöntem, metin dilini anlamak için Natural Language Processing (NLP) olarak ifade edilen dilbilimsel yollara dayandırılarak (Yılmaz, 2017:212-213) gerçekleştirilmektedir.

Veri madenciliği büyük veri yığınlarında gizli olan örüntüleri ve ilişkileri ortaya çıkarmak için istatistik ve yapay zeka kökenli çok sayıda ileri çözümleme yöntemini görsel ve programsal olarak kullanan bir süreçtir.(Yılmaz, 2017:213) İstihbaratın büyük bir kısmı açık kaynaklardan edinilmekte ve yapay zeka teknolojisi ile bu daha hızlı ve etkin şekilde yapılabilme imkanı doğmuştur.

Ülkemizde yapay zeka üzerine çalışma yapan kurumlarımız mevcuttur. Bu bağlamda, Aselsan tarafından geliştirilen milli emniyetli cep telefonu, ses ve veri görüşmelerini kriptolayarak iletişim kanallarının ve GSM ağlarının güvenliğini sağlayan bir teknolojiye sahiptir. Milli bir kripto cihazı olan milli emniyetli cep telefonu, yapay zeka teknolojisinin ürünü olan yapay ses modülatörüne de sahiptir. Bu doğrultuda veri alışverişi güvenliği maksimize edilmiştir (Yılmaz, 2017:218) ve bu şekilde haberleşmenin daha emniyetli hale getirilmesi amaçlanmıştır.

Teknolojinin gelişmesiyle ülkelerin karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri tehdit unsuru da farklılaşmaktadır. Yapay zeka teknolojisi, geliştirilmiş olan algoritma ile istihbaratta veri analizinde önemli yer tutmaktadır. İstihbarat analizcilerinin, sistematik çalışması ile beraberinde asimetrik durumların analizini yapan yapay zeka teknolojisinin daha da geliştirilmesi gereklidir (Yılmaz, 2017:225). Kişisel ve devlet kurumlarının güvenliği noktasında yapay zeka teknolojisi çalışmaları, yerli kişiler veya kurumlar tarafından yapılmalıdır.

Yapay zeka teknolojisi ile hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Yaşamımızda çok şeyin değişeceği bir gerçektir ve istihbaratta da bu değişimi daha ileri safhalarda görmek mümkün olacaktır.

4 21.YÜZYILDA STRATEJİK İSTİHBARAT ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI

4.1 ‘‘Stratejik İstihbarat’’ Olgusu ve Unsurları

Ülkelerin bekası için önemli bir kavram olan stratejik istihbarat, 1940’lı yıllarda Sherman Kent tarafından ortaya çıkarılmış ve bilimsel bir disiplin haline getirilmiştir.

Stratejik istihbaratın M.Ö 7.yüzyılda kullanıldığı yönünde emareler vardır. Persler bu konuda en iyi örneklerden sayılmaktadırlar. Stratejik istihbarat çok iyi kullanılan persler, geleneklere, dillere ve inanç sistemine yönelik detayları elde etmek adına bilgi toplamış ve çalışanlarını ona göre belirlemiştir. Ayrıca elde ettikleri bilgiler doğrultusunun da farklı kültür ve inanişaya sahip insanlara karşı nasıl davranmaları gerektiğini öğrenmişlerdir (Karataş, 2018:69). Persler’in yapmış olduğu faaliyetler bir strateji doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Sherman Kent, İkinci Dünya Savaşı sonrası bir müttefike ihtiyaç olmadan ABD’nin tüm dünya üzerindeki çıkarlarını korumak için temel ihtiyacının ‘‘stratejik istihbarat’’ olduğunu ifade etmişti. Bu istihbarat geleneksel operasyonel (bugünkü anlamı ile taktik) istihbarattan farklı idi. Stratejik istihbarat, karar alıcılara uluslararası ilişkilerinde tehdit, risk ve fırsatları gelecekle alakalı uzun süreçli ölçümlendirmeler ortaya çıkarmak için planlanmıştır. Stratejik istihbarat böylece ulusal güvenlik politikalarının bir parçası ve bazı ülkelerin daha ustalıkla kullandığı bir ulusal güç çarpanı (Yılmaz, 2006:171) haline gelmiştir.

Tarih boyunca ünlü stratejistler, halihazırdaki durumu ekseriyetle güç konsepti üzerinden okumuşlar ve kuramsal önerilerini bu çerçeve üzerinden değerlendirmişlerdir. Kavramın ihtivası ve ölçekleri, günümüze kadar evrim geçirmiş olsa da; gücün bilgiye duyduğu gereksinim, hiç azalmadığı gibi, süreç

içerisinde artış göstermiş ve 21.yüzyılda küresel sistem için çok daha önemli bir öge haline gelmiştir (Seren, 2017:323). Bilginin güç haline geldiği günümüzde; stratejik istihbarat faaliyetlerinin gerçekleşmesinde önemli bir unsur olarak görülmektedir.

Tarihsel süreç incelendiğinde; devletlerin devamlılığı için güç ve bilgiye sahip olmaları bir zorunluluk haline gelmiştir. Bundan dolayı güç ile bilginin sentezlenmesi sonucu, istihbarat olgusunun ortaya çıkması zaruret olmuştur. Dolayısıyla 16. yüzyılda kurulan İngiliz istihbaratı, halen dünya siyasetinde güç olarak kendini gösteren İngiltere devleti, diplomaside ki gözardı edilemez politikaları ile küresel güç konumundadır. Seren'e göre; tarihi süreç içerisinde güçlü bir devletin ancak güçlü bir istihbarat teşekkülü ile sağlanacağı anlayışı her zaman egemen olmuştur. Bu durumda ortaya çıkan strateji ögesi; istihbaratın tatbikinde önemli bir görevi yerine getirmiştir (Seren, 2017:323). Böylece ülkeler, ulusal ve uluslararası düzeyde oluşabilecek olası tehdit/tehlikeler, riskleri ve fırsatları doğru irdeleyip bunlar üzerinden menfaatlerini ortaya çıkararak, karar alıcıların önüne gerçekleşebileceklerle alakalı seçenekler koyarak, politika üretme sürecini daha doğru bir platforma çekmek amacıyla (Yılmaz, 2018:142) strateji ve istihbarat unsurlarını birlikte kullanmışlardır ve sonucunda, stratejik istihbarat olgusu ortaya çıkmıştır.

4.1.1 Stratejik istihbarat ihtiyaç ve anlayışının ortaya çıkışı: CIA'nın doğuşu

İnsanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar farklı bölümlerde stratejik istihbarat ihtiyacı doğmuştur. Seren'e göre; Tarihi zaman içerisinde incelendiğinde; Kuran-ı Kerim'deki ayetler ve Hz. Muhammed, Eski Ahit'de Hz.Yusuf ve Hz.Harun, Sun Tzu'nun eserlerinin yanı sıra eski Hint ve Pers imparatorluğu devrindeki kutsal yazılar, "stratejik istihbarat" olgusunu (Seren, 2017:323-324) yansıtmaktadır.

Stratejik istihbaratın; kendine özgü kavram ve uygulama şekliyle ve diğer istihbarat çeşitlerinden kurumsal olarak farklı olduğu görülmektedir. Ortaya çıkışı ise Sherman Kent tarafından 1940'lı yılların başlangıcına tekabül etmektedir. Seren'e göre; ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'ı sırasında beklenmedik Pearl Harbor saldırısıyla karşı karşıya kalması; enformasyon

eksikliği ya da stratejik gerçekleri görememesi değil, stratejik istihbarat yetersizliğine bağlanmıştır. Dolayısıyla Pearl Harbor saldırısı, ABD'nin stratejik istihbarat anlayışının revize edilmesi gereksiniminde bir başlangıç olmuştur. Savaş sonrası süreçte ve barış ortamının vuku bulmasıyla ABD, stratejik istihbarat uygulamalarına hız kazandırmış, sadece kurumsal olarak değil, aynı zamanda stratejik istihbaratı bir bilim dalı haline getirmiştir (Seren, 2017:324). Bu bağlamda zamanımızdaki stratejik istihbarat kapsamının; temeli, hangi değişkenler üzerine kurulduğu, mantığının nasıl olduğunu, kimler tarafından ortaya konulduğunu anlamak için; ABD'nin II. Dünya Savaşında Pearl Harbour saldırısının verdiği zafiyeti açıklamak yararlı olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı döneminin sonuna kadar ABD'nin organize bir istihbarat teşkilatı mevcut değildi. Dağınık ve parçalı bir istihbarat görevi yerine getiren birimler vardı. Ancak İkinci Dünya Savaşı esnasında ülkenin karşılaştığı zorluklar, düşmanın gücü, ekonomisi, sanayisi, asker sayısı hakkında bilgi ihtiyacı oluştu. Bunun için organize bir istihbarat teşkilatına ihtiyaç duyuldu.

1944 yılında OSS'nin de kurucusu olan William J. Donovan, Franklin Roosevelt'e, direkt ABD başkanına bağlı olarak çalışacak ve bilgiyi gizli veya açık yöntemler uygulayarak elde edecek yeni bir istihbarat örgütünü kurmayı önerdi. Bu örgüt aynı zamanda haber alma stratejilerini belirlerken, başkana danışmanlık yapacak ve mevcut tüm istihbarat birimlerinden gelen bilgileri bünyesinde toplayıp, değerlendirecekti (Kuzu, 2010:12). Ancak Roosevelt'in ölümüyle yerine Truman ABD başkanı olmuştu. Roosevelt'in istihbarat örgütünü kurma isteği Truman tarafından devam ettirildi.

1947 yılında başkan Harry S. Truman tarafından imzalanan Milli Güvenlik Kanunu ile II. Dünya Savaşı'nda görev yapan OSS (Office of Strategic Services-Stratejik Hizmetler Ofisi)'nin devamı olarak kuruldu. Truman tarafından kuruluşu onaylanan CIA'nin ilk başkanı da Roscoe H. Hillenkoetter (Kuzu, 2010:12) göreve getirilmiştir.

Allen Welsh Dulles istihbarat faaliyet alanının baş aktörü haline gelmiştir. Başkan Truman'ın da onayladığı bir şahsiyetti. CIA'nin çeşitli bölümlerinde de direktörlük yapmış olan Allen W. Dulles 1953 yılında Başkan Dwight Eisenhower CIA başkanlığına getirilmiştir. Bu tarihten itibaren Dulles, "vaka

istihbarat görevlisi” adıyla hatırlanmıştır ki; bunun sebebi, O’nun döneminde CIA’nin istihbarat elde etme faaliyetleriyle değil, daha ziyade örtülü operasyonlarla tanımlanmasıdır (Seren, 2017:330-336). Bu operasyonlara örnek olarak: İran Darbesi (1953), 1973 Şili darbesi, 1961 yılında Domuzlar Körfezi Çıkarması; Küba’nın işgal edilme operasyonlarını gösterilebilir.

Dulles’in CIA’in tarihinde önemli bir istihbarat kariyerine sahip olsa da; Domuzlar Körfezi Çıkarmasının başarısızlıkla sonuçlanmasıyla, Başkan Kennedy için zor bir süreç ve Dulles için de mesleğinden ayrılmasıyla sonuçlanmıştır.

“Allen Welsh Dulles” adını emsalsiz yapan şey; CIA’in en uzun süreli başkanı ve ilk sivil olmasıdır. Bu bağlamda stratejik istihbaratın mimarı Sherman Kent tarafından da onun hakkında metiyeler dizilmiş ve sayısız övgüde bulunulmuştur. Allen W. Dulles Dönemi (1953-1961); CIA’in emsalsiz başarılı dönemi olarak tarihe (Seren, 2017:337) adını yazdırmıştır.

4.1.2 Sherman Kent ve stratejik istihbarat olgusu

Stratejik istihbarat, ülkenin güvenlik politikaları ile ilgili oluşabilecek tehlike ve risklere karşı yakın ve olası önemi bulunan, hedef ülkelerin bir ya da birden fazla yönü ile ilgili yapılan istihbarat faaliyetleri olarak ifade edilebilir.

Prof.Dr. Sherman Kent, stratejik istihbarat adlı kitabında dış politika oluşturulmasında kullanılan istihbaratı, “Yüksek Düzey Pozitif Dış İstihbarat” olarak adlandırmış ve bununla birlikte belirtmek gerekir ki bu bölümün istihbaratın en önemli kısmını oluşturduğunu belirtmiştir. Dış pozitif istihbarat, amaç, kapsam ve özü itibarıyla tam anlamı ile yabancı ülkeleri tanımlar (Kent, 2003:1). Kent’e göre devletler, Ulusal Politika ve Ulusal Güvenlik Politikası olmak üzere iki tür politika oluşturmalarıdır: Bu politikaların başarılı olabilmesinin koşulu ise istihbarat çalışmaları ile desteklenmeleri (Ateş, 2013:23) gerekmektedir.

Yaptığı çözümler ve faaliyetlerle istihbaratın kurumsal altyapısını ortaya çıkarmış olan Sherman Kent, stratejik istihbaratın bir disiplin haline getirilmesini sağlamıştır. Kent, 1967 yılında CIA’deki görevinden ayrılana kadar kurumun görev ve sorumluluklarının tanımlanmasında, istihbarat

çözümlemesinin ilerlemesinde başat rol almıştır (Beşe & Seren, 2011:128) ve stratejik istihbaratın gelişmesinde büyük katkısı vardır.

Kent'in istihbarat mesleğinde yeteneklerin açığa çıkması için bir yöntem bulması önemli bir gelişmeydi. Bu şekilde istihbarat analizinin yapılmasında, yetenekli analizcilerin becerileri ortaya çıkmış olacaktı. Dolayısıyla Kent burada, analiz ve analizciye verdiği önemi ortaya koymuş olmaktadır.

Davis'e göre; istihbarat analistleri bilimsel düşünen ve rasyonel uygulama yapan kişiler olarak istihbarat çevrelerinde geçmiş zamandan daha çok tercih edilir hale gelmişlerdir. O'nun bakış açısından, istihbarat elde etme yöntemleri önemli olmakla beraber, karar alıcıların olası karşılaşılabilecekleri kompleks ulusal güvenlik problemleriyle alakalı "analizin düşünceye dayalı olması" daha hakimdir (Davis, 2003:11). Bu yöntemle çalışan istihbaratçıların analizlerinin sonuç verme oranı da yüksektir.

Kent, oluşturduğu ekol ile stratejik istihbaratı akademik bir seviyeye getirerek; stratejik istihbaratın nasıl olması gerektiği, istihbarat dış politika sürecinin siyasi karar alıcılara nasıl aktarılacağına ilişkin karşılıklı bilgi alışverişinin sağlanmasının üzerinde durulmuştur.

Kent'in stratejik istihbarat doktrini Soğuk Savaş yıllarında son derece etkili olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan yeni güvenlik politikaları; örneğin: uluslararası terörizmle mücadele, siber terörizm, göç, gıda, su, enerji gibi yeni sorunlar Kent'in doktrininde mevcut değildir. Kent bu eksikliğe rağmen stratejik istihbarat olgusunu ilk kez ortaya çıkaran kişi olarak literatüre geçmiştir.

CIA tarafından 2000 yılında kurulan İstihbarat Analiz Okulu'na Sherman Kent adı verildi. "Sherman Kent Center" da kurum içindeki vazifeli personele ve istihbarat çalışanlarına kuram, öğretimi ve istihbarat analizinin uygulama eğitimi verilerek uzmanlaşmalarına yardım edilmektedir (Beşe & Seren, 2011:129). Günümüzde istihbarat teşkilleri multidisiplinle uzmanlaşmış istihbaratçıları bünyesinde bulundurmaktalar. Bilimsel düzeyde analiz yapmak bu yapıdaki istihbaratçılarla mümkün olmaktadır.

Kent'e göre istihbaratın üç ana ögesi vardır: organizasyon, bilgi ve faaliyettir. İstihbarat, ihtiyaç duyulan bir bilgiyi temin etmek amacıyla bir inceleme

sonucunda sağlanan bu bilginin belirli bir zihinsel efor ile yapılmış olan analizi neticesinde meydana getirilen bir olgu veya sonuçtur. İstihbarat faaliyeti özünde gerçek sonuca erişme gayretidir (Kent, 2003:IX,X,XI,1,51,136). Bu nedenle istihbarat bir faaliyettir, özellikle, gözlem ve araştırma niteliğindedir

Stratejik istihbaratı üretme çabaları bireysellikten uzak bir uzman ekip çalışmasıdır. Özellikle bu ekipte uzmanlık en önemli faktör olup; her bir üyenin kendi alanında uzman olması ekibin farklılığını göstermektedir.

Sherman Kent'e göre; stratejik istihbarat, yalnızca bir tür bilgi elde etme etkinliğinden daha çok, toplanan bilgilerin doğru ölçümlendirilmesi ve gerekli yerde uygulanmasıdır. Stratejik istihbarat, özetle bilgiyi yönetmek, birleştirmek, ölçümlendirmek ve kullanmak temeldir. Bu ise çoğu bilimsel alandan faydalanmayı gerektirmektedir. Başka bir söylemle, stratejik istihbarat etkinlikleri, bilim dalları arası yapılan bir çalışmadır; Kent'e göre, bir tür akademik etkinliktir (Kent, 2003:56-58). Stratejik istihbarat faaliyetlerini akademik düzeye gelmesinde Kent'in etkisi yadsınamaz.

4.1.3 Faaliyet alanı, unsurları ve metodolojik açıdan stratejik istihbarat

Stratejik istihbarat insanlık tarihinin başlangıcından bugüne kadar güçlü devletlerin kullandığı önemli bir vasıta olmuştur. Günümüzde de aynı şekilde etkisini ve önemini sürdürmektedir. Ancak stratejik istihbaratın doğru bir şekilde faaliyet alanı ve yöntemi belirlendiği takdirde, Yüksek Düzey Pozitif Dış İstihbarat elde etme imkanı da oluşmamaktadır. Bunun da ülkelerin karşılaşacağı güvenlik sorunlarını, yani tehlike, risk ve fırsatlara karşı politika üretmede aciz kalacağı görülebilmektedir. Stratejik istihbaratı tehdit veya risk durumunda değil sulh zamanında da yapılması gereken bir faaliyet olarak görmek gerekmektedir ki, ülkelerin gelecekte karşılaşabileceği risk ve fırsatlar önceden tespit edilip önleyici tedbirleri alabilme olanağına sahip olunsun.

İstihbarat, her ne kadar gizem ve esrarla çevrelenmiş gibi gözükse de, hayatımızda günlük uğraşların genel bir parçası olarak, esasında her gün icra ettiğimiz basit ve açık bir faaliyettir. Zira istihbarat, belli bir tür bilgiyi elde etmek için yapılan bir faaliyetin neticesinde ortaya çıkıyorsa, bu faaliyet bazen o kadar biçimsel olmayan ve doğuştan gelen bir özelliktir ki, bu "istihbarat" olarak görülmemelidir. Buna mukabil Arthur Koehler'in merdiven analizine

(Seren, 2017:344) atıfta bulunarak, istihbaratın bazen formal ve üstelik oldukça güç olabileceğini belirten Kent; istihbaratın ister doğuştan gelen bir özellik, ister şuurdu zihinsel gayret ile yapılmış olsun istihbarat işi özünde en doğru cevaba ulaşma gayretidir. İstihbarat faaliyeti içerisinde stratejik istihbarat, bu yararlı bilgiye erişme gayretinin bir çeşididir (Kent, 2003:IX). Ancak bu yararlı bilgi bir ülkenin varlığının devamı için gerekli olan bilgidir.

Kent istihbarat alanına ilişkin bilgilerin en önemli kısmını kapsamaktadır. İstihbarat alanında bu kısım “Yüksek Düzey Pozitif Dış İstihbarat” olarak adlandırılmıştır. Bu tabir, Türkiye’deki, devlet adamlarının veya askerlerinin bilgisiz veya plansız davranışlarının sonucunda ülke hedeflerinin veya çıkarlarının zarar görmesini engellemek amacıyla ihtiyaç içinde olduğu bilgi türüdür. Walter Lippmann’ın söylediği gibi, “Dış politikamız ülkemizin koruması ise, stratejik istihbarat bu korumanın doğru yerde doğru zamanda olmasını temin eden unsurdur.” (Kent,2003:1-X). Bu ifadeden de anlaşılmaktadır ki; stratejik istihbarat olgusu ülkelerin yaşamsal faaliyetleri için önemli bir kavramdır. Nasıl ki bir canlının yaşamını devam ettirebilmesi için oksijene ihtiyacı varsa, ülkeler için de stratejik istihbarat yaşamsal faaliyetlerin devamı için gerekli bir ögedir.

Bir bölge veya ülke ile ilgili stratejik istihbarat analizi yapılması talep edildiğinde, bunu isteyen kurumun hedef ve amacını belirtmesi gerekmektedir, ancak belirtmemiş olsa da stratejik istihbaratçının çalışma şekli yalnızca “tehdit, tehlike, tehdit haliyle” kısıtlı olmamalıdır. Barış durumunda iken, savaş olasılığı göz önünde bulundurularak stratejik istihbarat yapılmalı, rakip taraftan bir tehdit veya tehlike meydana getirilmesi veya savaşın başlaması gerekmemektedir (Gül, 2015:118) derken, stratejik istihbaratın her zaman yapılması gereken bir faaliyet olarak görülmektedir.

Stratejik istihbarat, yalnızca bir kurum tarafından yürütülemeyecek kadar geniş kapsamlı, amacı ve hedefi olan bir faaliyettir. O yüzden birçok farklı kurumun organizasyonu ile yapılması gerekmektedir. Zira istihbarat gibi bir görevin birden fazla birim tarafından yerine getirilmesinin faydaları deneyimlerle gösterilmiştir. (Gül, 2015:119). Organizasyon tek merkezli olabilir ancak faaliyet hiçbir şekilde bir kurumla yapılmamalıdır.

Bilgilerin doğrulanması veya çelişkilerin ortaya konulması için yeni kaynakların arayışında yaratıcı ve özgün olmalı, edindiği yeni kanıtlara eleştirel yaklaşmalı, sorgulanamaz olguların düzenlenmesi ve sıralanmasında sabırlı ve dikkatli davranmalı, hipotezlerin seçilmesi ve ayıklanmasında nesnel ve yansız olmalıdır. (Kent, 2003:53). Araştırma, gözlem, inceleme, analiz, istihbarat faaliyetlerinde önemli fazlardır. Bu fazları gerçekleştiren personelin eğitim düzeyi bu çalışmaya uygun olmalıdır.

Kent bu işi yapacak kişinin yukarıdaki vasıflarının yanında bir adanmışlık göstermesi, geniş bir analiz gücünün yanında entelektüel seviyesinin de yüksek olmasına dikkat çekmiştir. Kent, ayrıca çalışanların ekip çalışmasına uyumlu olmaları gerektiğini ifade etmiştir.

Kent'in bu anlayışının sebebi tanımlarda da belirttiği gibi, stratejik istihbaratın araştırmalara dayalı akademik bir disiplin olmasından kaynaklanmaktadır.

Kent'e göre; stratejik istihbaratın, ilki temel olmak üzere, üç unsuru bulunmaktadır. (i) tanımlayıcı (temel açıklayıcı) unsuru; (ii) cari rapor unsurun ve (iii) spekülatif değerlendirici unsurdur. Diğer iki unsurun temelini oluşturan tanımlayıcı unsur; günlük değişikliklere anlam kazandırır ve gelecekle ilgili tahminleri muhtemel kılar. Bu unsur genel durum, ülkenin yapısı, insanlar, ekonomi, ulaşım, askeri coğrafya, mevcut askeri yapı ve özel ekler olmak üzere, Kent, 2003:8-9) birçok konuyu ihtiva eder.

Cari rapor unsurunun görevi ise, stratejik istek ve ihtiyaçların karşılanması için düzenlenen bilgiye istinaden, yaşanmakta olan değişikliğin şeklini ve tarzını takip etmektir. Hatta değişikliğin yönünü bilmek kimi zaman türünü, boyutunu ve etkisini bilmekten daha önemlidir. Cari rapor unsuru, genellikle biyografi, coğrafya, silahlı kuvvetler, ekonomi, siyasi, sosyal, moral ve bilim-teknoloji alanlarını incelemek ve rapor etmekle yükümlüdür (Seren, 2017:348) ki, bu da çok yönlü multidisipliner bir çalışma olarak görülmektedir.

Stratejik istihbarat kavramını kurumsallaştıran Sherman Kent'e göre stratejik istihbarat yedi aşamadan oluşmaktadır. Bunlar; (Koca, 2019:2194)

- Asıl problemin ortaya çıkışı,

- Problemin ülke için önem arz eden aşamalarının tespiti için analiz ve hipotez geliştirme,
- Toplanan bilgilerin sınıflandırılması ve hipotezin test edilmesi,
- Hipoteze yönelik toplanan bilgilerin özünün tespiti için yeniden değerlendirilmesi,
- Hipotezin doğrulanması veya yanlışlanması için sona gidiş,
- Son hipotezin belirlenmesi

Bu ilkeler ışığında, istihbaratın hangi alanda ve hangi tekniklerle gerçekleştirileceği belirlenerek bilgiye bir değer atfedilir ve böylece stratejik istihbarata ulaşılır. Bu istihbaratın yorumlanması doğrultusunda ise ulusal politikalar oluşturulur ya da mevcut ulusal politikalar değiştirilir. Stratejik istihbarat iki şekilde kullanılır. Bunlardan ilki, rakiplerin yıkıcı faaliyetlerinin engellenmesi, diğeri ise devletin çıkar ve stratejilerinin etkili olarak kullanılmasına yönelik katkı sunmaktır. Stratejik istihbarat, istihbari bilgi toplama konusunda, en önemli vasıta olarak Açık Kaynak İstihbaratını kullanmaktır (Abdurrahmanlı, 2018:35). Günümüzde istihbaratın % 90'ından fazlası açık kaynaklardan elde edilmektedir.

4.2 21.Yüzyılda Postmodern Bir Stratejik İstihbarat Modellemesi: Rolington'ın ‘Mozaik Şebeke Metodu’

Soğuk Savaş döneminde aşamalı ve dengeli bir tehdite mukabil istihbarat elde etmek için ortaya konulan analitik araçlar, metod ve proseslerin büyük bölümü, bugünün çok kapsamlı ve değişik niteliklerdeki tehditleri için de kullanılıyor. Fakat, istihbarat teşkilatları yeni tehditleri kavramak ve sürekli değişimi izleyebilmek için başka analiz yöntemleri meydana getiriliyor. Dünyadaki değişen tehdit ve riskler çerçevesinde istihbarat örgütlerinin de bu değişen sürece adapte olabilmek için uluslararası ve ülke içinde oluşan yeni risklere ve tehditlere karşı değişimi zaruridir. Bunun için istihbarat örgütleri yeni metodolijik yaklaşımlarla analiz tekniklerini de yenilemelidirler.

Alfred Rolington, yeni elektronik ve küreselleşmiş olarak ifade ettiği güvenlik zemini için Post-Modern stratejik istihbarat modeli teklif ediyor. Yaygın metodu düzeltmek için bu modelin iki mühim yeniliği senaryo değerlendirme

modelleri ve mozaik yöntemidir (Yılmaz, 2018:161) “Mozaik” kavramı, istihbarat teorisi alanında farklı istihbarat toplama yöntemlerini işaret etmek üzere bir süredir kullanılmaktadır. Örneğin ABD Deniz Kuvvetleri mozaik terimini; zararsız dataların ve bilgilerin açık bir şekilde toplanması ve parçaların birleştirilmesiyle ortaya çıkan yeni bir istihbarat perspektifi olarak tanımlamıştır (Seren, 2017:384). Bu bakış açısı ile analizlerin çok yönlü olarak yapılması sağlanmıştır.

Mozaik şebeke metodu ile, bir probleme multi disiplinler yönüyle bakarak analiz eder ve ardından bu problemin niçin ortaya çıktığını ve çözüm yollarının neler olduğuna dair sonuçlara ulaşır. Rolington (2013:156)’e göre; bu analiz, doğrusal hatta izlenen bir yöntem türü olmadığından; yaratıcı planlama süreçlerine ilham vermesi ve çeşitli türdeki grup düşüncelerini kırması itibarıyla gerçek bir avantaj sunmaktadır.

Rolington, Christopher Andrew’a atıfta, istihbarat ölçümlendirme ve analizlerdeki farklılıkların, tarihsel çerçeve içersine oturtmak gereksinimine de temas etmektedir. Andrew, seneryolara ve ileriki eğilimlerle alakalı çözümlenmelerin incelenmesi zaruri olduğunu çünkü bu disiplinleri oluşturan iki ana grup olduğunu, ilk gruptakilerin; “günümüzdeki olaylarla, geçmişteki vakalarla eş tutmak” olarak değerlendirenler, sonraki gruptakilerin ise, “geçmişteki örneklerden hiçbir öge veya olayı günümüze taşımamak, yaygın olarak esasta yeni çerçeve oluşturmaya dayalı analiz yöntemidir.” sebebiyle aksiyon oluşturanlardır (Seren, 2017:389). Bu çerçevede günümüzün analizcileri stratejinin, geleceği geçmişin matematiksel modellemesi düşüncesini onaylamadıklarını ifade etmektedirler ki; bu da analizcilerin sağlıklı analiz yapabilme yeteneklerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Alfred Rolington, istihbaratın yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymakta ve stratejik istihbarat faaliyetlerini, “postmodern” bir yöntem olarak değerlendirdiği, Rolington’un sekiz değişik ölçü ve prosesi içeren kendi tasarımını tavsiye etmektedir (Seren, 2017:390). Günümüzde de Rolington’un tasarımı ile, geçmişteki olayların matematiksel olarak modellenmesi ve geleceği de bu tasarım üzerinden olası meydana gelebilecek olayların resmedilmesinde yardımcı olabileceği düşünülerek önemi ortaya çıkmıştır.

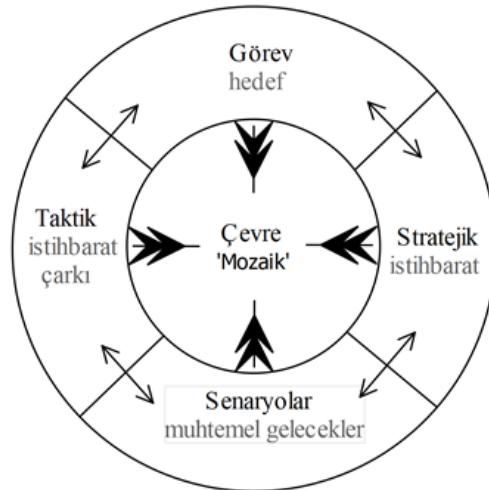
Rolington'un tasarımı şu şekilde gösterilmektedir:

Tablo 4.1: Stratejik İstihbarat-Post Modern Metot

1. Misyon ve Vizyon-Politika yapıcılar
2. Günlük brifing ve tartışma-Analizci ve politika yapıcılar
3. Haberler ve analiz-sürekli mobil veri, bilgi ve istihbarat güncelleme
4. İstihbarat çarkı-Politika yapıcılarının istihbarat isteği
5. Stratejik planlama-planlanan geleceğe uzun dönemli bakış
6. Seneryo planlama-Potansiyel gelecek ile ilgili sonuçlar
7. Mozaik metodu-Farklı oyuncuların geçmişi, bugün gelecek ve stratejik perspektife ilişkin farklı bakışları
8. Planlama toplantısı-Her 4-6 haftada bir sonuçlar, problemler ve sürecin tartışılması.

Kaynak: Alfred Rolington, Stratejik Intelligence For the 21st Century. Oxford University Press,(Oxford,2013).11,Akt.Sait Yılmaz, 2018,s:161

Rolington'un Modeli ise aşağıdaki şekilde gösterilmiştir:

Şekil 4.1: Sürekli, İnteraktif, İrtibatlı Süreç

Kaynak: Alfred Rolington,Strategic Intelligence Fort he 21st Century,Oxford University Press.(Oxford,2013).170,Akt. SaitYılmaz,2018,s:162

Rolington'ın stratejik istihbarat modellemesinin ortaya çıkardığı yöntemsel yeniliklerle birlikte; uygulamada temin ettiği faydalardan birisi de, zamanımızda hızla farklılaşan çok kapsamlı ve son derece kompleks tehdit ve risk ögelere karşı, politika uygulayıcıları için daha hızlı, etkin ve stratejik özellikte politikalar ortaya çıkarma ve harekete geçirme kolaylığı oluşmaktadır (Seren, 2017:394). Görülüyor ki; Rolington'ın modeli, stratejik istihbaratı dünyada oluşan gelişmeleri hızlı anlamak ve etkin bir stratejik istihbarat oluşturmak bağlamında kolaylaştırıcı bir etki sağlamaktadır.

4.3 11 Eylül Terör Saldırıları Sonrası Stratejik İstihbaratın Rolünün Yeniden Sorgulanması

21.yüzyılda ulusal güvenlik ve savunma stratejilerinin belirlenmesinde stratejik istihbaratın önemi; 11 Eylül saldırılarından sonra daha da hayatiyet arz etmiştir. Bu bağlamda, Yılmaz'a göre; 11 Eylül saldırıları, güç politikaları tarihi için gelecekteki oluşumları etkileyen önemli bir olaydı (Yılmaz, 2006:19). Bu olaydan da anlaşılıyor ki; stratejik istihbarat faaliyetlerinin 11 Eylül saldırıları karşısında fonksiyonsuz hale geldiği sonuç açısından görülmektedir. Özellikle, stratejik istihbarat açığının önemli neticeler doğuran ani terör saldırılarını engellemede büyük zaafiyet içinde olduğu bununla birlikte FBI ve CIA'in yüksek düzey stratejik istihbaratı değerlendirmelerinde ve politik karar alıcıların ciddiyeti anlamadaki başarısızlıkları aşikardır (Seren, 2017:395). Bu çerçevede dünya tarihinde hiç düşünülmeyen ve büyük etki yaratan 11 Eylül saldırıları, stratejik istihbaratın oluşturulan yöntemleri, politikaları ve uygulamaları açısından yeniden değerlendirmek için bir dönüm noktası olmuştur.

11 Eylül benzeri veya daha kompleks ve teknolojik saldırıları önlemek için, Kent'in istihbarat metodolojisinin revize edilmesi bir gerçektir.11 Eylül saldırıları stratejik istihbaratın eksikliğini, ABD istihbarat yönetimi görmüş ve stratejik istihbarat akademik çevrelerde think-tank kuruluşlarında çok daha fazla dile getirilmeye başlanılmıştır.

4.3.1 Stratejik istihbarat anlayışında bir dönüm noktası olarak 11 Eylül 2001 saldırıları

Stratejik istihbaratın doğduğu ve kavramsallaştığı ülke ABD'dir. Ancak ilk stratejik istihbarat başarısızlığı olan ülke de ABD söylemi yanlış değildir. Bu Pearl Harbor'da görülmektedir. Yılmaz'a göre; Pearl Harbor baskını; 7 Aralık 1941'de Japon Hava Kuvvetlerinin Hawaii, Pearl Harbor'daki Amerikan Pasifik Donanmasına yaptığı saldırı, o zaman kadar isteksiz olan ABD'nin II. Dünya Savaşı'na girmesine neden olmuş ve daha sonra CIA'nın kurulmasına da gerekçe teşkil etmişti. ABD, Japonya'nın saldırı ile ilgili diplomatik kanallardaki şifrelerini çözememiş, ama Java'daki askeri ateşe bir hafta önce Hawaii, Filipinler ve Tayland'a saldırı yapılacağını haber vermiş ama dikkate alınmamıştı (Yılmaz, 2014:232-233). Pearl Harbor baskınına hazırlıksız yakalanan ABD donanması büyük zaiyat vermiştir.

11 Eylül saldırıları; oluşturulan 11 Eylül Komisyonu'na göre 11 Eylül 2001 saldırılarının arkasındaki istihbaratın başarısızlığının nedenleri arasında istihbarat servislerinin çok sayıdaki başka öncelikleri, bütçe yetersizlikleri, modası geçmiş teşkilat yapısı ve bürokratik rekabet vardı. İstihbarat servisleri 1990'lardan 11 Eylül 2001'e kadar ulusaşan terörizmin ortaya koyduğu büyük resmi görememişlerdi. 11 Eylül saldırılarını kaçıran ABD istihbaratı, saldırı sonrası sadece El Kaide'ye odaklandı (Yılmaz, 2014:235). Niçin sadece El Kaide'ye odaklanıldı sorusunun yanıtı çok net olmamakla birlikte, birçok soru işareti halen vardır.

Stratejik istihbarat kavramının ortaya atıldığı II. Dünya Savaşı'nda ABD'nin savaşa girmesine neden olan Pearl Harbor baskını, stratejik istihbaratın ilk başlangıç başarısızlığı, 11 Eylül saldırıları ile de stratejik istihbaratın sorgulanmasına olanak sağlanmıştır.

11 Eylül 2001 saldırıları öncesi Başkan Bush, Irak'a terörizm ve El Kaide bağlantısı nedeni ile bir savaş açmaktan bahsediyor, ama Irak'ta kitle imha silahı olduğundan bahsetmiyordu. 5 Şubat 2003'de BM Güvenlik Konseyi önünde konuşan ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Irak'ı kitle imha silahlarına sahip olmakla suçladı ve bununla ilgili sağlam istihbarat kanıtları gösterdi (Yılmaz, 2014:235). Ancak, ABD Irak'ı işgal etti ve Irak'da kitle imha

silahları bulunamadı. Bu söylem acaba Irak'ı işgal etmek için üretilen bir propagandanın ön çalışması mıydı? Evet, çünkü ABD kendi kamuoyunu ve dünya kamuoyunu ikna etmesi gerekiyordu. Yılmaz, (2014:236)'a göre; bu yanlış enformasyondan istihbaratçıların ne kadar sorumlu olduğu tartışıldı. Çünkü daha 2002'de istihbaratçıların şüpheleri ABD başkanı ve danışmanları tarafından göz ardı edilmişti. Analizciler, Irak işgal edilmedikçe Saddam'ın kitle imha silahı kullanmayacağını veya teröristlere vermeyeceğini söylemişti.

İstihbarat analizi günümüzde son derece karmaşık hale gelmiştir. Bilgiler hem karışık, hem de tam olmadığı gibi hata payı da her zaman vardı. Bilgi tam olsa bile kullandığı model ve faraziyeler yanlış sonuçlar doğurabilir.¹¹ Eylül saldırılarının iskalanması gibi Körfez Harekatı öncesi Irak'ın Kuveyt'i işgal edebileceği ile ilgili emareler de istihbarat analizcilerini bu sonuca götürmemiş, politika uygulayıcılar işgalin olabileceği konusunda önceden uyarılmamıştır (Yılmaz, 2018:153-154). Görülmektedir ki istihbarat verileri analizciler tarafından tam olarak değerlendirilememiştir.

İstihbarat teşkilleri ve çeşitli istihbarat üreten kaynaklar arasındaki rekabet ve prestij çekişmesi de sonuçta orijinal bilginin sağladığından çok daha anlamsız bir istihbarat üretimi doğurabilmektedir. Örneğin, ABD'de terör bağlantılarının yurtdışı araştırmalarının başarısızlığa uğramasında CIA ve DIA arasında süren rekabet önemli rol oynamıştır (Yılmaz, 2018:154). Bu çerçevede, istihbarat başarısızlığı en güçlü istihbarat örgütlerinin yanında güçsüz devletlerin istihbarat teşkilllerinde de geçerli bir durumdur. Nihayetinde istihbarat başarısızlıkları sonucunu, ülkelerin geleceğini olumsuz yönde etkileyen bir süreçtir. İstihbarat başarısızlıkları, analizcilerin ham bilgileri iyi işleyememeleri ve politik karar alıcıların analizcilerin ürünlerini dikkate almamalarıdır.

Melvin A. Goodman, CIA'de daha önce başkanlık yapmış olan Robert Gates ve John Deutch'un CIA'in karar alıcılara sorumlu olduğu stratejik istihbarat analizlerinin çoğunu önemsiz hale getirmişlerdir. Buna rağmen Pentagon'un siyasi isteklerini yerine getirildiği suçlamalarında bulunulmuştur. 11 Eylül saldırılarının olduğu dönemde başkanlık yapan CIA başkanı Tenet ise stratejik istihbaratı; Bush yönetiminin siyasi çıkarlarına hizmet etmekle eleştirmiş ve stratejik istihbaratın, terör faaliyetlerini öngörmedeki başarısızlığının kaçınılmaz olduğunu ileri sürmüştür (Goodman, 2003:60-61). Goodman'ın bu

yorumu, ABD’de istihbarat teşkillerinin soğuk savaş reflekslerinden uzaklaşıp revize edilmesi ve günümüzün ihtiyaçlarını karşılayacak rasyonel bir tutum içine girme ihtiyacı zaruri hale gelmiş sonucuna ulaşılmasının altı çizilmiş durumdadır.

Richard L. Rusel’da ABD istihbarat topluluğunun ortaya koyduğu politikaları eleştiren; 21.yüzyılda stratejik istihbarata çok büyük ihtiyaç olduğunu, ve özellikle 11 Eylül saldırılarının bu gereksinimi ortaya çıkardığını ifade etmiştir (Russel, 2004:61, Akt. Seren,2017:403). ABD’de bu tartışmalar kurumlar üzerinden yapılmakta ve yönetimin istihbarat topluluğunun zihniyet değişimine girmesi gerektiğini yüksek sesle ifade etmektedir.

11 Eylül saldırılarının istihbarat başarısızlığı hakkındaki ABD medya ve kamuoyundaki tartışmaların sonucundan anlaşılmaktadır ki; istihbarat sistemindeki bazı yöneticilerin ve kurumların içindeki yapılan sistematik hataların ekseninde analiz edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu yapılan kurum-içi hataların kasıtlı olup olmadığı hakkındaki görüşlere cevap ise; 11 Eylül saldırılarının gerçekleşmesini gösterilir.

James Burch, ABD 11 Eylül saldırılarından sonra kurduğu ve 16 ayrı istihbarat topluluğunun kontrolünü üzerine alan DNI’nın, istihbaratı merkezi bir yapıya getiren uygulamayı ortaya çıkardığı; oysa ki bu merkezileşmenin daha fazla bürokrasi oluşacağını ve sistemin daha da yavaşlayacağını savunmuştur. Ayrıca FBI’da meydana getirilen esaslı değişikliklerin de tehlike oluşturacağını söylemiştir (Burch, 2007:16-19, Akt.Seren, 2017:417). Bu yüzden 11 Eylül gibi belirsiz terör saldırıların engellenmesi için üretilecek istihbarata stratejik bir bakış açısı ile değerlendirme yapabilecek analizciler ve kurumlar olması, ayrıca bu istihbaratı uygulayabilecek politikacılara ve bürokratlara ihtiyaç olacaktır.

5 STRATEJİK İSTİHBARATTA ABD ÖRNEĞİ

5.1 ABD'nin Stratejik İstihbarat Politikalarına Genel Bir Bakış

ABD'nin stratejik istihbarat politikalarına geçişi, Kent'in 1940'lı yılların başlarında ortaya koyduğu stratejik istihbarat teorisi ile uygulanmaya başlanmıştır. Bu teori Soğuk Savaş döneminde etkili olmuş, ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan yeni güvenlik riskleri, Arap Baharı ve 11 Eylül saldırılarından sonra revize edilme ihtiyacı doğmuştur. Günümüzde dijital risklerin ortaya çıkmasıyla Kent'in teorisindeki yetersizlikler görülmektedir.

Geçen 50 yıl içinde stratejik istihbarat ortamı çok değişmiş ve istihbarat analizcilerinin işi çok daha zorlaşmıştır. İstihbaratın toplanması, tasnifi ve analizinde karşılaşılan sorunlar yanında; istihbaratı kullanacak adreslerin çeşitlenmesi, girifltiği, memnun edilmesi güçlüğü; öte yandan istihbaratın süreç içinde etkin konumunu sürdürme zorluğu da istihbaratçılar için önemli bir sorun haline geldi (Yılmaz, 2006:172). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte istihbarat yöntemlerinde de değişimler oldu. Bu süreçte istihbarat kapsamlı multi disiplinler bir olgu haline geldi. Dolayısıyla istihbarat toplama ve analiz yapma eskisine göre daha da zor bir faaliyet oldu.

ABD'de yapılan bir araştırma, 1947-1967 yılları arasında ulusal güvenlik çalışmaları kapsamında toplanan bilgilerin; yüzde 20'sinin örtülü operasyonlar ve gizli teşkilatlar, yüzde 25'inin yazılı basın, radyo, turistler, yayımlanan eserler, yüzde 25'inin bakanlıklar ve diğer kamu kurumlarının rutin raporları, yüzde 30'unun ise askeri ataşeler ve diğer askeri faaliyetlerle elde edildiğini ortaya koymuştur (Yılmaz, 2006:172). Güvenlik çalışmaları çerçevesinde elde edilen bilgilerin kategorik ayrışmasına bakıldığında, askeri yönlü çalışmaların oransal olarak diğerlerine göre fazla olduğu anlaşılmaktadır ki, bunun sebebinin ABD'de askeri sını kompleksinin etkisinin o tarihlerde de yadsınamaz ölçüde olduğu görülmektedir.

Soğuk Savaş Dönemi jeopolitiği; İkinci Dünya Savaşında Alman Nazizm'ine karşı ittifak ilişkisi içinde olan, ideolojik olarak ayrı kamplarda olsalar da, sonuçta, savaşın galipleri olan çıkan ABD ve SSCB'nin çevresinde meydana gelmiştir. Amerikan Dış Politikasının temel amacı, 1940'ların geç dönemlerinden Soğuk Savaş'ın sonlarına kadar, İkinci Dünya Savaşı sonunda tesis edilmiş coğrafi sınırlar içerisinde Sovyet gücünü kontrol altına almak şeklinde gerçekleşmiştir (Sempa, 2002:67, Akt.Balcı, 2016:111). Soğuk Savaş dönemi politika yapıcıları; çevreleme, domino teorisi, güç dengesi düzeni gibi eğilimleri, Soğuk Savaş jeopolitiği terminolojisine dahil etmişlerdir. Bu politika, aslında Halford Mackinder'in "Kalpgah" teorisinin Soğuk Savaş jeopolitiğinde önemli bir rol oynadığını da işaret etmektedir (Cohen, 2009:28). Kent'in teorisi bu dönemde etkinliğini göstermiştir.

Soğuk Savaş olarak bilinen dönemde SSCB'nin, "Brejnev Doktrini" gibi sosyalist dünyaya hakim olma ve tek bir sosyalist/komünist düzen tesis etme şeklindeki yaklaşımlar geliştirmiş olmasına rağmen; çoğunlukla dönem ABD'nin jeopolitik teorileri çerçevesinde şekillenmiştir. Soğuk Savaş döneminde öne çıkan ABD'nin önemli jeopolitik yaklaşımları, SSCB'nin kontrol alanını genişletmesine karşı planlanmıştır. Bunlardan en önemlileri, erken dönemlerde "Truman Doktrini", "Marshall Yardımları ve Eisenhower Doktrini" kapsamında yürütülen çevreleme politikası; diğeri ise 1970'lerde artan iki devletin/kutbun yakınlaşma çabaları ve bu çerçevede "yumuşama" dönemi ile beraber ortaya çıkan Kissenger'in politikalarıdır (Balcı, 2016:111). ABD ve SSCB arasındaki ideolojik gerilim ve bu bağlamda askeri rekabete dayalı tehdit, Kissenger'in ilk defa ortaya koyduğu "yumuşama" terimi ile yeni bir stratejik boyut kazanmıştır.

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, ABD liderliğinde tek kutuplu bir dünya, ancak risklerin belirsiz olduğu bir dünya sürecine girildi. ABD'de askeri sınai kompleksinin devamı için yeni düşmanların ortaya çıkması gerekmektedir. 11 Eylül saldırılarıyla ABD, Ortadoğu enerji kaynaklarının kontrolü için sebep bulmuştu. Bu tek kutuplu dünyanın küresel liderliğini devam ettirme stratejisi idi. Bu bağlamda; Afganistan ve Irak müdahaleleri ile enerji kaynakları kontrol altına almak ve İsrail'in güvenliği sağlanmış olmaktadır. Akabinde 2003'te BOP ortaya çıkarılarak bu coğrafyada ki güç dengeleri ve coğrafya yeniden

dizayn edilecekti. Bu aynı zamanda, ABD'ye rakip olabilecek Çin'in önu kesilmesi için oluşturulan stratejyidi. Çünkü Çin enerjinin önemli bir bölümünü Ortadoğu coğrafyasından elde etmekteydi.

Arap Baharı ile; bu belirlenen ABD'nin BOP stratejisi devam etmekte, Çin'in ABD'ye karşı küresel güç dengesini değiştiren faktör olacağı ve buna karşı da ABD'nin başta ekonomik olmak üzere çeşitli bariyerler kurduğu aşıkardır.

ABD Başkanı Obama 2008 seçimlerinden hemen sonra ilk yayınladığı belgede, ABD'nin gelecekteki tehdit ve risklerinin neler olduğunu ve bunlara karşı oluşturulabilecek stratejilerin içeriğini şöyle açıklamıştır. Seren'e göre; ABD'nin öncelikli tehdit algılaması, söz konusu devletlerin nükleer silahlara sahip veyahut arayış içinde olmasıyla ilintiliydi. Ayrıca dış tehditlere ilaveten "terörizm, doğal afetler, büyük boyutlu siber saldırılar ve salgın hastalıklar" gibi ülke içinden kaynaklanabilecek tehdit ve risklere karşı da stratejik planlamalardan bahsediliyordu. Belgede, söz konusu tehdit ve tehlikeler karşısında ABD'nin ulusal kapasitesinin güçlendirme amacıyla savunma, diplomasi, ekonomi, gelişme, anavatan güvenliği, stratejik istihbarat ve stratejik iletişim alanlarında kamu ve özel sektöre yenilik getirmesi ve daha fazla yatırım yapılması öngörülmekteydi (Seren, 2018:6). ABD Başkanı Obama'nın, ülkenin gelecekte karşılaşılabilecek tehlike ve risklere karşı strateji geliştirme hedefinin ilk sırada olduğu ve stratejik istihbarata önem vereceği anlaşılmaktadır.

Trump'ın 2016 yılında başkan seçilmesiyle oluşan yeni atmosferde, Beyaz Saray yönetiminden en azından şimdilik, tamamen farklı bir portre sergilemektedir. Bölgesel güvenlik ve savunmaya yaklaşımları, transatlantik ağın daha güçlü olarak yeniden dizayn edilmesinden ziyade enerjinin daha çok iç güvenliğe harcanması gerektiği yönündedir. Trump, NATO ve BM üyeliklerinden kaynaklanan taahhüt ve sorumluluklarını gerektiği takdirde göz ardı edebileceğinin (Seren, 2018:6) sinyallerini de vermekteydi. Bu politikaların yanında; Trump Amerikayı büyük yapma düşüncesi içindeydi.

ABD'nin önümüzdeki süreçte dijital yaşam, yapay zeka ve robotik savaşlar üzerinde gelişen dünya stratejilerinin önünde olmak istediği bir gerçektir. Friedman'a göre; büyük strateji her zaman savaş ile ilgili değildir. O ulusal güç oluşturan tüm oluşumlar hakkındadır. Ancak Amerika Birleşik Devletleri

örneğinde belki de diğer ülkelerden daha fazla olarak, büyük strateji savaş hakkındadır ve de savaş ve ekonomik yaşam arasındaki etkileşim hakkındadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin stratejik istihbarat politikaları, tarihsel olarak da savaşçı politikalara dayanmaktadır (Friedman, 2017:66). Zira, ABD endüstrisini genelde savaş sanayi ve bunu destekleyen teknolojik gelişimler üzerine kurmuştur. Dolayısıyla ABD politikalarının temelinde belirlenen strateji, ekonomi ve bunu destekleyen savaş sanayine bağlıdır.

5.2 Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası

Soğuk Savaş döneminde; Sovyetler Birliğinin yayılmasını önlemek için Brzezinski tarafından ortaya çıkarılan 'Yeşil Kuşak Projesi' ile Asya'da ki enerji kaynaklarının Amerikan hakimiyeti altına alınması amaçlanmış, ve bunun için Brzezinski'nin stratejik atılımı ile; Büyük Satranç Tahtası teorisi geliştirilmiştir.

Zbigniew (Kasimierz) Brzezinski, 1928 Varşova/Polonya doğumludur. Siyaset bilimci, 1938 yılında Kanada'ya taşınmış bir Yahudi ailenin çocuğudur. McGill Üniversitesi ve Harvard'da çalıştı. Amerikan vatandaşlığına 1958 yılında geçti. Harvard (1953-60) ve Columbia Üniversitelerinde (1969-77) ders verdi. Trilateral Komisyon'un yöneticiliği (1973-76) ve Başkan Jimmy Carter'a milli güvenlik danışmanlığı (1977-81) yaptı (Aydın, 2003:47). Görülüyor ki, Brzezinski'nin akademik ve bürokratik çalışmaların içinde bulunduğu, ve tecrübe ettiği görülmektedir.

Çalışma alanları, yazdığı kitap ve makalelerle Brzezinski, içinde bulunduğu yapının ana omurgalarından birini oluşturmaktadır. Bu çalışmalarından biri de Amerika'nın Avrasya politikalarına yön veren Büyük Satranç Tahtasıdır.

Amerika için en önemli jeopolitik ödül Avrasyadır (Brzezinski, 2005:51). Brzezinski'ye göre Avrasya; geleceğin satranç tahtasıdır. Ona göre, Amerika'nın bu satranç tahtası üzerindeki öncelikli oyuncu olarak görevi Avrupa, Asya ve Ortadoğu'daki anlaşmazlıkları başka herhangi bir rakip süper gücün Amerikan çıkarlarını tehdit edecek biçimde ortaya çıkmasını engellemek üzere yönlendirmektedir. Çünkü başlayan bu yeni savaşın tohumları Soğuk

Savaş döneminde atılmıştır (Aydın, 2003:47). Ancak Sovyetler Birliği bu bilgelerde Amerika'nın rakibi olmuştur.

Brzezinski'ye göre; II. Dünya Savaşı'ndan sonraki 50 yıla, küresel üstünlük amaçlı iki kutuplu Amerikan-Sovyet çekişmesi egemen oldu. Bazı açılardan, ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki çekişme jeopolitik uzmanlarının en sevdikleri teorinin gerçekleştirilmesini temsil ediyordu: Hem Atlantik hem Pasifik Okyanusu'nda egemen olan, dünyanın en önemli deniz kuvvetleri, Avrasya'nın merkezi topraklarında hüküm süren dünyanın en önemli kara kuvvetlerine karşı yarışyordu. Büyük mükafat dünya için Kuzey Amerika ve Avrasya karşı karşıya idi. Galip gelen, dünyaya bütünüyle egemen olacaktı (Brzezinski, 2005:20-21). Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle ABD bu savaşı kazanmış oldu.

İdeolojik olarak zıt olan bu iki süper güç, silahlı güçleri karşı karşıya gelseler dahi, birbirlerine karşı çatışmaya girmemişler; ancak vekalet dayalı savaşlar ve çatışmalar gerçekleştirmişlerdir. Nükleer silahların bu iki süper güçte çoğalması ve tahribat gücünün artması, büyük yıkımlara sebep olacağından karşılıklı kullanmamışlardır. Brzezinski'ye göre; Reagan yönetiminin, öngörülen Stratejik Savunma İnsiyatifi (SDI)-Amerika Birleşik Devletleri üzerine yapılacak Sovyet balistik füze saldırılarına karşı uzaya dayalı savunmalar-aracılığı ile Amerika'nın tekrar zarar görmekten korunmasını sağlamak için 1980'lerin başlarındaki denemesi, kamu desteğinin yaygınlaşmasında başarısız oldu. Halkın bu beklenmedik ılımlı tavırlarının sebebi, kısmen, nükleer çarpışma korkusunu daha da azaltan, ilerleyen Amerikan-Sovyet yumuşamasıydı (Brzezinski, 2005b:22-23). Bu iki ideolojik rakip Soğuk Savaş döneminde görüldü ki bir özdenetim kontrolündeydiler. Bu da her zaman dünyayı bir felaketten kurtarmaktaydı.

Jeopolitik manada karşı karşıya gelmenin önemli bir bölümü Avrasya bölgesinde devam etti. Sovyet-Çin bloğu Avrasya'nın büyük bölümünde hakimdi, ama kendi bölgesini kuşatan alanlarda egemen olamadı. Kuzey Amerika, Büyük Avrasya Kıtası'nın hem en batı hem en doğu sahillerine yerleşmeyi yaptı. Batı cephesinde Berlin kuşatmasıyla ve doğuda Kore Savaşı'yla gerçekleşen bu kıtasal direnç noktaları müdafaa etmesi, Soğuk Savaş

olarak anlamaya başlanan halin ilk stratejik imtihanı (Brzezinski, 2005:22) gerçekleşti.

Soğuk Savaş'ın son bölümünde, Avrasya haritasında, güneyde, üçüncü bir müdafaa cephesi zuhur etti. Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, Amerika'nın iki ögeli karşılığına yol açtı: Sovyet ordusunu çökertmek gayesiyle yerli Afganlı savaşçılara direkt ABD desteği ve Sovyet siyasi veya askeri kuvvetinin güneyde daha ileri noktalara doğru gelmesini engellemek amacıyla Basra Körfezi'ndeki Amerikan askeri varlığının artırılmasıdır (Brzezinski, 2005:22). Böylece ABD, Sovyetler Birliğini, Asya'nın güneyine yayılmasını engellemek için Basra körfezinde bir savunma hattı oluşturdu. Brzezinski'nin, Amerika'nın bu stratejik politikalarında fikir bazında ki etkisi tartışılmaz bir gerçektir.

Brzezinski, SSCB'nin parçalanmasının ardından şimdi Rusya'nın da üçe bölünmesini istiyor: Bir Avrupa Rusya'sı, bir Sibirya Cumhuriyeti ve bir Uzakdoğu Cumhuriyeti. Ona göre bir büyük imparatorluk olan Osmanlı'dan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin üstlenmek zorunda kaldığı pasif rol, SSCB sonrası kurulan Rusya için de geçerli olmalıydı. Brzezinski, Türkiye ve İran'ın milli bütünlüklerinin üzerine de birer soru işareti koymayı ihmal etmiyor (Aydın, 2003:47). Brzezinski'nin Türkiye ve İran üzerindeki soru işareti, BOP'un nihayetinde oluşabilecek yeni durumları mı ihtiva ediyor sorusunun cevabı içinde aramak yanlış bir adres olmamaktadır. Ama bu görüş sadece teori içinde değerlendirilmektedir.

Bu nedenle Avrasya, Brzezinski (2005)'ye göre; üzerinde küresel hakimiyet mücadelesinin devam ettirilebileceği satranç tahtasıdır. Her ne kadar jeostrateji, yani jeopolitik menfaatlerin stratejik idaresi, satrançla karşılaştırılırsa da nispeten oval olan Avrasya satranç tahtasında, her biri değişik kuvvetlere haiz yalnızca iki değil, pek çok oyun oynayan bulunmaktadır. Temel oyuncular satranç tahtasının doğusunda, batısında, ortasında ve güneyinde bulunmuşlardır (Brzezinski, 2005:53). Satranç tahtasının batı ucu Avrupa; eski ve yorgun bir medeniyet, doğu ucu ise Çin, Kore ve Japonya'dan oluşan yoğun nüfuslu kolektivizme önem veren halklardan oluşmaktadır. Avrasya'nın batısı (Avrupa) ABD tarafından II. Dünya Savaşı sonrası SSCB'ne karşı güçlenmiş, Uzakdoğu ise giderek güçlenen ve yoğun nüfusun olduğu enerjik ve dinamik bir merkez haline gelmiştir.

Brzezinski'ye göre; Amerikan küresel hakimiyetinin gerçekleştirilmesi, siyasi coğrafyanın uluslararası ilişkilerde çok önemli bir mesele olmaya devam ettiği olgusuna hassas olması (Brzezinski, 2005:59) gerektiğini ifade etmektedir.

Eski Almanya başbakanlarından Helmut Schmidt'in Brzezinski'nin görüşlerine karşı verdiği cevap oldukça dikkate değerdi. Schmidt'in verdiği cevap şu şekildedir: "ABD'nin gücü zaman içinde azalacaktır. Brzezinski'nin amacı ise buna rağmen ABD hegemonyasını sürdürebilmektir. Avrupa bütünleşme sürecinde kaydedilen aşamaları ve NATO'nun doğuya doğru genişlemesini memnuniyetle karşılıyor. Ancak bunu yaparken bölgedeki ülkelere ABD'nin müşterileri ve onun bağımlıları gözüyle bakıyor. Bazı Britanyalılar bu türden sınıflandırmalara ses çıkarmayabilir ama Kıt'a Avrupalıların çoğu böyle davranmayacaklardır. Tam tersine Brzezinski'nin ABD üstünlüğü savlarını bölgenin kendi kaderini tayin hakkını güvence altına alacak daha güçlü bir Avrupa Birliği kurulması için yeni bir neden sayarlar." (Aydın, 2003:48). ABD'nin Avrupa ile müttefik olması bu görüşleri oluşturmaktadır.

Brzezinski, NATO'nun doğuya doğru yayılmasında lüzumlu ilk hareket, Rusya'nın yayılma alanını kısıtlamak, yayılmacı devlet politikalarını bitirmek ve Rusya'yı Avrupa'nın bir parçası olarak görmektir. Ayrıca NATO, ABD'nin Avrasya hakimiyeti için bir vasıta olarak kullanacağı sonucunu çıkarmak, stratejik politikalara aykırı bir düşünce olmamaktadır.

Brzezinski'ye göre; Rusya'nın Avrupa'yla entegrasyonunun sağlanmasıyla, Osmanlı sonrası Türkiye'nin, emperyal ihtirasları bırakıp, şuurlu olarak çağdaşlaşma, Avrupalılaşma ve demokratikleşme yolunu elde etmeye karar verdiğinde belirlediği istikameti takip etmekten başka bir opsiyonu olmadığını da belirtmektedir (Brzezinski, 2005:168). Bu görüş ile Brzezinski Türkiye için bir çerçeve çizmiştir. Ancak günümüzde Türkiye politikalarında bölgesel güç olma hedeflenmekte ve politikalarını da bu istikamette belirlemektedir.

Yine Brzezinski'nin Türkiye hakkındaki düşünceleri; Türkiye, Karadeniz bölgesinde istikrarı temin etmekte, Karadeniz'e Akdeniz'den erişimi denetlemekte, Rusya'yı Kafkasya'yı stabilize etmekte, İslam muhafazakarlığına karşı halen panzehir olarak bulunmakta ve NATO'nun güneyindeki teminatı olarak fayda sağlamaktadır (Brzezinski, 2005:73). Brzezinski'ye göre Türkiye,

jeopolitik açıdan önemli bir ülkedir. Türkiye, Kafkasya ve Ortadoğu'ya sınır ve yakınlığıyla, enerji kaynaklarının geçiş hattı üzerinde stratejik bir konuma sahip olmasıyla uluslararası platformdaki önemi daha da çok olan bir ülkedir. Bu bağlamda Türkiye küresel güç noktasında bir oyuncu olan Rusya'nın Akdeniz'e açılmasının önünde de bir engeldir (Karaağaç, 2018:218). Görülüyor ki Türkiye'nin jeopolitiği bulunduğu bölgede dengeleri değiştirecek nitelikte olup bölgesel savaşların ve gizli servislerin operasyonlarının odağında bir coğrafik konumdadır.

Kissenger'a göre Türkiye; Batı için kritik ülke, bölgedeki en büyük askeri güce sahip, Batı'nın müttefiki ve coğrafyasının kaçınılmazlığı nedeniyle çekişen bütün güçler için önemli bir ülkedir (Kissenger, 2002:148) ve NATO üyesidir.

Brzezinski, 90'ların başında Amerika'yı ve dünyayı gelecekle ilgili olarak şöyle uyarıyordu: "Amerikan liderliğinin alternatifinin küresel anarşi olduğu bilinmeli ve buna karşı bir tehdidin ABD dışında değil, bu ülkenin içinden geleceği kavranmalıdır. Amerika'nın asıl hassasiyetinin rakipleri tarafından somut olarak tehdit edilmesi değil ama giderek zayıflayan kendi kültürü, moralinin bozukluğu, bölünmeleri ve ABD'nin yerel olaylardaki etkisizliğinin dış dünyayı çürütmesi, yabancılaştırması ve devrimcileştirmesinin sonucu oluşturduğu, kendi bünyesinden soyut tehditlerdir." (Aydın, 2003:48). Bu bağlamda Brzezinski, ABD'nin kendi özüne dönmeli, yöneticilerin tutarlı ve etkin politikaları uygulayarak hayata geçirmeleri, kurumlardaki aklın da revize edilmesi gerekliliğini ifade etmektedir.

ABD, Soğuk Savaş Döneminde Sovyetler Birliği'nin çevrelenmesi, manevra alanının daraltılması ve enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde intikali için, Brezizinski tarafından teorisi oluşturulan "Yeşil Kuşak" projesini uygulamaya başlamıştır (Karaağaç, 2018:219). Böylece ABD; Afganistan, Pakistan, İran ve Türkiye gibi Müslüman ülkeler de uyguladığı politikalar ve görev ivşa ettiği Sovyetler Birliği'ni güneye yayılmasını engellemeye dönük kalkan görevi tarihi sürece bakıldığında bu coğrafyada başarılı olmuştur.

Brzezinski'ye göre; 11 Eylül, Amerika'yı değiştirmesinden çok dünyayı değiştirmesinden dolayı, dikkate değer bir şekilde etkilemiştir (Brzezinski, 2005b:109). ABD başkanı Bush hiçbir şey eskisi gibi olmayacak sözüyle,

gerçekten de 11 Eylül sonrası dünyada hiçbir şey eskisi gibi olmadı ve bu süreçte ABD Afganistan ve Irak'a saldırdı.

Sovyet'lerin Afganistanı işgal ettiği süreçte, Afgan savaşçıları olarak isimlendirilen İslamcı örgütler: Talibanlar ve El-Kaide olarak isimlendiriliyordu. El-Kaide lideri Usame Bin Ladin ile ABD'nin o zamanki Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Brzezinski'nin silah ile fotoğrafı; ABD'nin Sovyetlere karşı El-Kaide'ye verdiği desteğin ispatıdır.

Şekil 5.1: Brzezinski-Usame Bin Ladin

Kaynak: <https://www.workers.org/2017/06/31585/>

Fakat 11 Eylül saldırılarından sonra; Batıda islamla terörizm algısı örtüşmeye başladı. Brzezinski'nin Tercih adlı kitabında; İslamcı köktendinciler ortaya çıkmış olan düşmanlıklarını, İsrail'i desteklediği, bölgedeki halk desteğinden yoksun rejimleri ayakta tuttuğu ve en çok da İslam'ın en kutsal topraklarını askeri varlığı ile kirlettiği için aşağıdakileri Amerika üzerinden yoğunlaştırdılar. El-Kaide, bu iş için ileriye dönük motivasyonu, ideolojik altyapıyı, başka yerlerdeki gruplar için maddi desteği, temel askeri eğitimi ve “Büyük Şeytani” vurmak için geniş stratejik planlamayı sağlamıştır (Brzezinski, 2005b:67). Bunun sonucunda dünya genelinde eylemler yapılmaya başlanmıştı, fakat en fazla şok yaratan 11 Eylül saldırılarıydı.

5.3 Henry A. Kissenger'ın Yeni Dünya Düzeni ve Diplomasi

Henry Alfred Kissenger, 27 Mayıs 1923'de Almanya-Fuerth'te Yahudi bir ailenin evladı olarak dünyaya geldi. Nazi zulmü sebebiyle 1938'de ABD'ye göç etmek zorunda kaldı. 1943'te ise Amerikan vatandaşlığına geçip orduya girdi. Savaşın sona ermesiyle 1969 yılına dek Harvard Üniversitesi'nde siyaset bilimi eğitimi gördü ve akabinde de aynı disiplinde öğretim görevlisi olarak çalıştı. Kısa süre sonra CFR (Dış İlişkiler Komitesi-Council of Foreign Relations)'de görev aldı. 1969-1975 yılları arasında Amerikan başkanının Ulusal Güvenlik Danışmanı olmuştur (Aydın, 2003:74). Amerikanın dış politikasında önemli bir yeri olan Kissenger, Vietnam Savaşının uzamasına rağmen sona ermesinde, Sovyetler Birliği ile yumuşama politikalarını geliştirmesi ve nükleer silah antlaşmalarının yapılmasında, Çin ile ilk ilişkilerin geliştirilmesinde politik yöntemleri kullanması ve 1979 yılındaki Mısır-İsrail antlaşmasında da politik gücünün etkisi ile ABD dışişlerinde etkili bir siyasetçi olduğu görülmektedir.

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Andrey Gromiko ile beraber iki kutuplu dünyada düşman devletlerin aralarındaki buzların eridiğinin bir kanıtıdır.

Şekil 5.2: Henry Kissenger-Andrey Gromiko (22-Ekim-1973)

Kaynak: <https://frontline.thehindu.com/other/article28731999.ece> (22.04.2020)

Amerikan tarihinde ilk kez bir yahudinin Dışişleri Bakanı olmasıyla, İsrail Başbakanı Menahem Begin, bu tarihe geçmiş olayı, “Dr.Henry Kissenger’ın Amerikan Dışişleri Bakanı olarak göreve gelmesi, Birleşmiş Milletler’in İsrail’in kuruluşunu tasdik etmesi kadar devasa bir adımdır” ifadesiyle değerlendirecekti (Aydın, 2003:75). Akabinde Arap-İsrail savaşında (1973-Yom Kippur) İsrail’e hem parasal hem de silah yardımlarının yapılmasında etkili olmuştur.

Kissenger’ın; Sovyetler Birliği ile politikaları yumuşatması ve Çin ile ilişkileri geliştirme noktasındaki çabaları, Arap-İsrail ilişkilerinin geliştirilmesi ve Arap petrolünü ABD tarafından işletilmesi çabaları ve tüm bunların Kissenger’in ABD politikalarındaki etkisini “diplomasi” yoluyla çözüm yollarının aranması gerekliliğini göstermiştir. Ancak ABD diplomasiyi sert güçle her zaman için desteklemiştir.

Kissenger’ın yazdığı kitaplardan biri de “diplomasi”dir. Bu yapıtında dünya siyasetinde diplomasiyi önemi, uluslararası sistemdeki işlevini açıklamaktadır.

Kissenger’a göre; Avrupa milletlerine ızdırap çektiren güvenlik hakkındaki olumsuzluklar, yüz elli yıl süresince neredeyse hiç yaşanmamıştır. Yaşandığı zaman ise, Amerika iki defa dünya savaşlarına girmiştir. Amerika’nın iki savaşa da dahil oluşunda da, kuvvet dengesi, önce fonksiyonsuz hale gelmiş ve şu çelişkiyi oluşturmuştur: Amerikalıların çoğunun tasvip etmediği kuvvet dengesi, ortaya çıkış amacına elverişli çalıştığı sürece, Amerika’nın güvenliğini temin etmiş ve çalışmayınca da Amerika’yı uluslararası siyasete çekmiştir (Kissenger, 2017:12) ve Amerika savaşlara dahil olmak zorunda kalmıştır.

Kissenger’a göre; Geçmişte daha kısıtlı güce sahip olan dönüşümler büyük savaşların meydana gelmesine yol açmıştır. Günümüzdeki uluslararası düzende savaşlar sıklıkla gerçekleşmektedir. Ancak bu savaşlar, büyük güçleri asla karşı karşıya getirmemektedir. Zira, nükleer çağ, büyük ülkelerin birbiriyle alakası söz konusu olduğunda gücün hem ehemmiyetini, hem de rolünü değiştirmiştir (Kissenger, 2002:14). Güç dengesi metodu, buhranları, ayrıca çatışmaları engellemek savında değildir. Düzgün çalıştığı zaman, hem bir devletin öbürlerini hakimiyeti altına alma isteğini, hem de sorunları kısıtlamak

hedefindedir. Bu yöntemin amacı, sulhtan çok dengenin ve aşırı olmaktan sakınmanın temin edilmesidir. Bir güç dengesi meydana getirilmesi, tanımı gereği uluslararası sistemin her üyesini hoşnut edemez (Kissenger, 2017:13). Ege Adaları sorunu, Kıbrıs Sorunu, İsrail-Filistin sorunları örnekler olarak verilebilmektedir.

Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte oluşan iki kutuplu dünyada Sovyet ve ABD tarafları arasında direkt sıcak çatışma olmamıştır. Çünkü oluşabilecek bir çatışmanın her iki tarafa da yararı olacağı mümkün görülmemekteydi. ABD Soğuk Savaş'ta, savaşa girmeden zaferi elde etmişti. Bu öyle bir zafer ki, şimdi Amerika'yı George Bernard Shaw'un söylediği ikileme karşılığında getirmektedir: "Hayatta iki trajedi vardır: Biri gönlünün istediğine kavuşamamak, diğeri de ona kavuşmaktır." (Kissenger, 2017:14). Kissenger ABD diplomasisinin etkisini; savaş yapmadan zaferin nasıl kazanılacağını göstermektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bağlanan, kendine özgü memnuniyet ve refahın bileşimi, kendisini ikili mitte tanımlayan bir Amerikan takdiri ve duygusunu (Kissenger, 2002:11) belirlemiştir.

Kissenger'a göre; 21. yüzyılın uluslararası sistemi, zahiri olarak bir zıtlıklar sistemi olacaktır: Bir tarafta bölünmeler, parçalanmalar öbür tarafta ise, giderek artan küreselleşme. Devletlerarasındaki ilişkiler seviyesinde ise, yeni düzen, Soğuk Savaş'ın rijit biçimlerinden çok XVIII. ve XIX. yüzyıl Avrupa devlet sistemine benzeyecektir. Yeni düzen, en az altı büyük güçten-Birleşik Devletler, Avrupa, Çin, Japonya, Rusya ve olasılıkla Hindistan-ve küçük ve orta büyüklükteki birçok devletten meydana gelecektir (Kissenger, 2017:15-16). Bu sistemin gerçekleşmesi ulusal devletlerin sonunu getirmekte ve küreselleşme ile dünyada 500 tane küçük yönetilebilir şehir devletleri oluşturulacağı bir projedir. Yine bu çerçevede Kissenger; küreselleşme ulus devletinin toplum refahının tek belirleyicisi olma rolünü yıkmaya hizmet etmektedir (Kissenger,2002:191) derken, ABD'nin küreselleşmeyi devlet aklı olarak benimsediği ve dış politika da uygulayacağı anlaşılmaktadır. Davutoğlu, Medeniyet dönüşümü kitabında ise Kissenger'ın görüşünü destekleyerek; ulus-devlet sistemi iki zıt yönelişin baskısı altında kapsamlı bir bunalımla karşı karşıyadır: küreselleşme ve etnik-merkezli yerellik. Hem federal hem de üniter devletler büyük meydan

okumalarla karşı karşıyadır (Davutoğlu, 2018:162). Davutoğlu bu görüşüyle küreselleşmeyi ulus devletler için tehdit olarak görmektedir.

Kissenger'a göre; şimdi ortaya çıkmakta olan sistem, büyük ölçüde değişik kültürleri temsil eden devlet adamları tarafından kurulmak gerekir. Bu devlet adamları, o kadar kompleks ve devasa bürokrasi orduları idare etmektedirlerdir ki, enerjilerinin gayelerinin ortaya konması gayreti içinde değil, yönetim mekanizmasından tüketilmektedir (Kissenger, 2017:19) Bu kadar bürokrasi ve karmaşık sistemlerin olduğu devlet organizasyonlarında verimliliği aramak bir kaplumbağanın hızını geçemez, devletler de halkların gerisinde kalır. İşte bu noktada yeni çatışmalar başlar.

Kissenger'ın dünya düzeni adlı kitabında: “Yeni diplomasi, yeterince çok sayıda insanın bir hükümetin istifa etmesi çağrısında bulunmak için bir araya gelip taleplerini dijital olarak yayınlamalarının, Batı'yı ahlaki ve hatta maddi destek vermekle yükümlü kılan demokratik bir ifade olduğunu ileri sürüyor. Eski diplomasi ise, ahlaki açıdan desteği hak eden siyasi güçlere destek vermeyi kimi zaman başaramamışsa, yeni diplomasi de stratejiyle bağı kopmuş, gelişigüzel müdahale riskini taşıyor” (Kissenger, 2016:389) olarak yeni ve eski diplomasi karşılaştırması yapmıştır.

Kissenger sonuçta küreselleşme ile ilgili şu sözlerini söylemektedir: “Yeni dünya düzenini kurmaları gereken en önemli ülkelerin hiçbirisinin ortaya çıkmakta olan çok devletli sistem konusunda deneyimi yoktur. Daha evvel hiç bu kadar çok sayıda farklı algılama biçimini bir araya getirmesini gereken veya bu kadar küresel ölçekte bir yeni dünya düzeni kurulmamıştır.” (Kissenger, 2017:18). Bu çerçevede, tarihte bu kadar ülkenin bir araya gelip, 21.yy. teknolojisinin geçmişten gelen siyasi birikimlerini de destek alarak, yeni bir düzene geçiş mümkün olmamıştır. Ancak bu mümkün olmayacağı anlamına gelmemektedir.

5.4 Samuel Huntington'un Medeniyetler Çatışması

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle dünya yeni bir durum değerlendirme olayı içerisine girmiştir. Tek kutuplu ABD hakimiyetine dayalı bir dünyada NATO gibi kuruluşların devamı için, yeni düşmanların ortaya çıkarılması ihtiyacı doğmuştur. Bunun için Medeniyetler Çatışması teorisini ortaya çıkararak adeta

bir sipariş yapılmışçasına yeni düşmanlar ortaya çıkarmaya çalışmış olan, Samuel Huntington, 18 Nisan 1927’de, Newyork ABD’de doğdu. İlginç bir profesör olan Huntington, Harvard Üniversite’sindeki görevi yanında birçok araştırma kuruluşunda da danışmanlık yaptı. Askeri politikalar, strateji ve sivil-asker ilişkileri konusunda uzmandır. Yahudi kökenli olan Huntington, politik gelişme ve az gelişmiş ülkelerle ilgili politikalar konusunda kitap ve makale sahibidir. Huntington, “Medeniyetler Çatışması” adlı teorisiyle tüm dünyanın tepkilerini üzerine çekmiştir (Aydın, 2003:90), ancak bu teorinin pratikte ne kadar kabul gördüğü hakkındaki görüşler tam olarak net değildir.

Huntington teorisinde; “Dünya siyaseti yeni bir safhaya giriyor ve entellektüeller daha başkalarıyla birlikte bu durum karşısında, tarihin sonu, milli devletlerarasında geleneksel rekabetlerin geri dönüşü, globalizm ve tribalizm pistonlarının çekişmesi yüzünden milli devletin gerilemesi türünden görünüşlerin her biri doğmakta olan realitenin muhtelif yönlerini yakalıyor. Bununla beraber, onların tamamı, muhtemelen gelecek yıllarda global politikanın alacağı vaziyetin hayati ve gerçekten merkezi bir yönünü (Huntington, 2001:22) gözden geçiriyorlar.

Huntington 21. yüzyılda Medeniyetlerin Çatışacağını ileri sürmektedir: “Dünya tarihini farklı bir gözle okumak gerekir. 19.yüzyıl, ulus-devletlerin birbiriyle yaptığı savaşlara sahne oldu, bu da imparatorlukların yıkılmasıyla sonuçlandı. 20.yüzyıl ise ideolojiler çağıydı. 20.yüzyıl boyunca, SSCB ve Çin’in temsil ettiği komünizm ile ABD ve Batılı ülkelerin temsil ettiği kapitalizmin Soğuk Savaşına tanık olundu. 21.yüzyıl ise artık ulus-devletlerin veya ideolojilerin değil, bunlardan daha kapsamlı bir şemsiye oluşturan medeniyetlerin çatışmasına sahne olacak.” (Aydın, 2003:90-91) şekilde biçimlendirilme çalışmaları mevcuttur. Bunu da küreselleşme yanlılarının bir faaliyeti olarak görmek mümkündür.

Medeniyet kimliği, gelecekte gittikçe artan bir şekilde ehemmiyet kazanacak ve dünya büyük ölçüde, belli başlı sekiz medeniyet arasındaki etkileşimle şekillenecektir. Bunların içine, Batı, Konfüçyüs, Japon, İslam, Hint, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemelen Afrika medeniyetleri giriyor. Geleceğin en mühim mücadeleleri, bu medeniyetlerin birini diğerinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana gelecektir (Huntington, 2001:25). Bu

bağlamda; Batı'nın bundan sonra karşılaşacağı meydan okuma kesinlikle İslam aleminden gelecektir. Zira, "İslam kanlı sınırlara haizdir" (Huntington,2018:584) ifadesiyle Huntington İslam medeniyetini hedef olarak göstermektedir.

Niçin böyle olacak?

Huntington'a göre;

Birincisi: Medeniyetler arasındaki farklılıklar sadece hakiki değil esastır. Medeniyetler arasındaki din, kültür, tarih, gelenek, inanç farklılıkları bir anda yok olmazlar, asırların ürünüdür.

İkincisi: Dünya küreselleşerek bir köy halini alıyor. Farklı medeniyetlerin insanları arasındaki etkileşimler gittikçe artıyor; bu artan etkileşimler medeniyet şuurunu ve medeniyetlerin kendi bünyelerindeki müşterekliklerin yanı sıra medeniyetler arasındaki ayrılıkların farkedilmesini güçlendiriyor.

Üçüncüsü: Dünya çapındaki sosyal değişme ve ekonomik modernleşme süreçleri, insanları çok eski mahalli kimliklerden koparıyor.

Dördüncüsü: Medeniyet şuurunun gelişmesi Batı'nın iki yönlü rolü tarafından güçlendiriliyor.

Beşincisi: Siyasi ve ekonomik olanlara nisbetle daha az değişme istidadı gösteren kültürel hususiyet ve farklılıkların, uyuşma ve ayrışmaları da bu yüzden, onlara göre daha kolaydır.

Altıncısı: Ekonomik bölgencilik artıyor. Gelecekte, bölgesel ekonomik blokların ehemmiyeti, muhtemelen artmaya devam edecektir (Huntington, 2001:25-27).

Bu fay kırıklarının medeniyetler arası mücadeleyi artırarak çatışmaya sebep olacağına dair Huntington'un görüşleridir. Ancak bu görüşler günümüze baktığımızda gerçekleşti mi?

Huntington; İslam ve Batı arasındaki etkileşim her iki tarafta da bir medeniyet çatışması olarak görülüyor. "Batı'nın bundan sonra karşılaşacağı meydan okuma kesinlikle Müslüman aleminden gelecektir. Yeni bir dünya düzeni için mücadele, Müslüman coğrafyasında olacaktır." (Huntington, 2018:584) derken,

Batı ile İslam medeniyeti arasındaki çatışmanın yeni bir dünya düzenine geçişini sağlayacaktır sözü küreselleşme yanlılarının dilidir. Bu kavram tamamiyle militaristlerin politikaları olarak görülmelidir. Ancak 11 Eylül'den sonra oluşan İslam karşıtı Batı referanslı algı, Batı ile İslam medeniyetleri arasındaki fay kırıklarını derinleştirmiştir.

Yine Huntington'un Medeniyetler çatışması tezini eleştiren Davutoğlu'na göre; tezin Batı-dışı dünyada yaptığı olumsuz yankılar Batılı stratejisyenleri ve liderleri yeni diyalog arayışlarına sevk etmiştir. Bunun sembolik ve kurumsal açılımları da devreye sokulmuştur. ABD'nin resmi törenlerine Müslüman din adamlarının da katılması Clinton'ın Türkiye ve Hindistan örneklerinde olduğu gibi diğer medeniyet havzalarına beşiklik ve merkezlik etmiş olan ülkelere yaptığı gezilerde, bu havzaların insanlık birikimine yaptığı katkıları özellikle vurgulamıştır (Davutoğlu, 2016:255). Bu bağlamda görülüyor ki; Batılı siyasetçiler ve düşünürler medeniyetler arası çatışmaların risklerini görmüş ve bu olayı nasıl sulha çevireceklerini fiili olarak göstermeye çalışmaktalar. Ancak samimiyet dereceleri ne kadar?

Bugünkü dünya da İslam-Hindu ve Asya medeniyetlerini dışlayarak ve çatıştırmak, dünyada düzen ve sulh kurmanın imkanı mümkün olamamaktadır.

Özdağ'a göre; Huntington'un genelde Batıdışı medeniyetlere mensup bütün toplumları küçümseyen, özelde İslam alemini ve Konfüçyen kültür dairesindeki Çin'i hasım sayarak Batı medeniyeti ve milletleri için derhal tedbir alınması gereken bir tehdit ve tehlikeli olarak görmesi, göstermesi bilimsel bir tehdit değil, gerçeği çarpıtıcı, Batı kamuoyunu, hükümetlerini saldırgan emel ve planları doğrultusunda hazırlayıcı siyasi bir eylemdir. Kışkırtıcı bir psikolojik savaş operasyonudur (Yılmaz, 2018c:585). Özdağ'ın bu görüşü, Huntington'un gerçek niyetini daha iyi açıklamaktadır.

5.5 Sherman Kent ve Stratejik İstihbarat

Sherman Kent'in 1949 yılında yayınladığı "Stratejik İstihbarat" adlı kitabı, istihbarat alanındaki çalışmalara büyük katkı sağlamıştır.

Profesör Sherman Kent, 1903'de Chicago, İllinois, ABD'de doğdu. 11 Mart 1986'da, Washington, DC. ABD'de öldü. Sherman Kent, II. Dünya Savaşı

sırasında ve 17 yıl boyunca Merkezi İstihbarat Teşkilatı'ndaki Soğuk Savaş dönemi hizmetinde istihbarat analizi yöntemlerinin çoğuna öncülük eden bir Yale Üniversitesi tarih profesörüdür. Genellikle “istihbarat analizinin babası” olarak (Google.com.tr./search?q=sherman+kent+biyografi&spell Erişim Tarihi: 25/04/2020) tanımlanmaktadır. Kent'in stratejik istihbarat alanındaki çalışmaları ve istihbaratta analizin önemini ortaya çıkarması yeni bir boyut kazandırmıştır.

Sherman Kent, 1940'lı yılların sonlarında kurumun inceleme ve araştırma kültürünün oluşmasını temin etmiştir. Kent'in tasavvuru, istihbari analizin bir bilim dalı haline getirilmesi olmuştur. Onun analiz seviyesi yaptığı en büyük ilave günümüzde olduğu kadar o dönemde de toplayıcılar ve operatörlerin egemen olduğu istihbarat dünyasında analizcileri, mantıklı, düşünen ve bilimsel yöntemi birleştirip gerçekleştiren kişiler olarak tanımlayıp daha özel bir mevkiye kavuşturmuş olmasıdır (Kent, 2003:214). Kent'in analiz ve analizciye verdiği önem stratejik istihbarat faaliyetlerinde ki başarısıyla görülmektedir.

Marrin, (2007:48)'e göre; Kent, “analizcilerin” istihbarat topluluğu içerisindeki en önemli bileşenlerden birisi olduğunu, belirli bir düşünce içinde, ilmi metod ve kuramlardan faydalanmalarını farketmiştir. Bunun esas sebebi istihbarat çözümlemelerinde meydana gelebilecek yanlış davranışların, politika yapıcıları zafiyetlere yol açabilecek bir zemine çekmesidir (Seren, 2017:358). Bir istihbarat raporu unutulmamalıdır ki; devletlerin geleceğini etkileyebilecek noktadadır. Onun için analizcilerin görevleri çok önemlidir.

Kent oluşturduğu ekol ile istihbaratı akademik bir biçimde ele alarak temelde; stratejik istihbaratın nasıl olması gerektiği, istihbarat-dış politika süreci ve istihbarat üreticileri ile politik karar alıcılar arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur (Ateş, 2013:24). Bu metotla istihbarat ve karar alıcılar arasındaki organizasyon da belirlenmiştir.

Kent'in doktrini Soğuk Savaş sonrası ihtiyaçlara tam olarak cevap verememekte olup, günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilir hale getirilmelidir. Çünkü teknolojinin gelişmesi ve devlet dışı grupların dünya çapındaki eylemleri istihbaratta da yeni yaklaşımları zaruri hale getirmiştir.

Kent, stratejik istihbaratı; sadece dış istihbarat alanı olarak değerlendirmektedir. Ancak Koca (2019)'a göre; stratejik istihbarat sadece dış istihbarat alanından ibaret olmayıp hem içeride hem dışarıda yürütülen istihbarat faaliyetlerinin tamamını kapsamaktadır. Bu bağlamda, bir konu i güvenlik alanına girdiği gibi, dış güvenliğinde alanına girebilmektedir (Koca, 2019:2196). 11 Eylül saldırıları sadece ABD'nin i güvenliği ile ilgili değil, küresel anlamda bir güvenlik sorunu haline gelmiştir.

Yine Kent, stratejik istihbaratı; bir ülkenin "en değerli insanları" olarak ifade ettiği analizciler; zamanımızda, hassas gelişmeleri sezebilen, yeni eğilimleri ifadelendirebilen, olgusal ilerlemeleri drtc etkenler üzerinden tanımlayabilen, zihinsel, ileri düzey analitik kavrayışa, duygusal ve sosyal zekaya sahip müstesna kişiler arasından seçilmelidir (Seren, 2017:383) olarak ifade etmektedir.

6 SONUÇ

Soğuk Savaşın sona ermesi, 11 Eylül saldırıları, Arap Baharı ve Gezi olayları ile birlikte yönlemsel ve kavramsal bazlarda yeni bir güvenlik kavramı ortaya çıkmıştır. Böylece ileriki süreçte güvenliğin içinde olduğu yeni kavramlarla karşılaşılması doğal olacaktır. Birey güvenliğinden devlet güvenliğine, uluslararası güvenlikten teknoloji güvenliğine, gıda güvenliğinden enerji güvenliğine kadar güvenliğin çerçevelerini oluşturan kavramlar günümüzde tekrar tartışılır hale gelmiştir. Güvenliğin kavramsal çerçevesi tam olarak belirlenmese de, neyin güvenliği, kimin güvenliği ve güvenlik nasıl olmalıdır? Sorularının cevapları çağın tehdit, tehlike ve risklerine göre verilmelidir.

Güvenlik kavramının içindeki değişkenler çeşitlenerek güvenlik faaliyetlerinin sağlanmasını gün geçtikçe zorlaştırmaktadır. Ülkeler arası savaşlar, bölgesel savaşlar, devlet dışı güçlerin dünyanın her tarafına saldırı yapabilmeleri, çevresel felaketler, enerji savaşları, su savaşları, gıda savaşları, siber savaşlar, uluslararası silah ve uyuşturucu kaçakçılığının-kara paranın yaygınlaştığı bir dönemde güvenliği geleneksel yöntemlerle ele alınması mümkün değildir. Bu nedenle güvenliğin kavramsal çerçevesi revize edilerek büyük bir değişim ve dönüşüm süreci içine girmesi doğal bir sonuçtur. Sadece devlet merkezli ve sert güç ağırlıklı geleneksel güvenlik anlayışı 21.yüzyılın gerçekleriyle örtüşmemektedir. Bu nedenle askeri gücün yanında diğer alanların tehdit ve risklerin ele alındığı öncelikli birey ve devletin merkeze alındığı yeni bir güvenlik anlayışı giderek kabul görmektedir.

Yeni güvenlik anlayışı benimsendikten sonra yeni güvenlik politikaları da geliştirilmelidir. Çünkü yeni tanımlanan güvenlik tehditlerine karşı siyasetçilerin, politikacıların, istihbaratçıların ve askeri yetkililerin yanı sıra birçok paydaşın fikirleri alınarak yeni politikalar oluşturulma gereği doğmuştur. Ancak oluşturulan yeni politikalarla, oluşabilecek yeni tehdit ve riskler engellenebilir.

Yeni güvenlik anlayışı sürecinde atılması lüzümlü diğer bir aşama ise güvenlik çalışmalarının disiplinler arası yapılmasını sağlamaktır. Çünkü, günümüz güvenlik anlayışındaki parametrelerin bir kısmı ekonomik ve buna bağlı sosyolojik, psikolojik sorunlar, ekolojik, gıda, su, enerji, teknolojik vb.yönleri olan problemlerdir. Bu hal güvenliğin diğer bilimlerle ilişki içinde olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Temel fen bilimleri ve sosyal bilimlerin güvenlik çalışmalarında yararlanılması gereken önemli disiplinlerdir.

Güvenliğin 21.yüzyılda kavramsal olarak değişim ihtiyacı ve bilimsel çalışmalarda bu değişimin öngördüğü çizgide gerçekleşmesi çalışmaların karmaşık hale gelmesini önleyecektir. Zira sorunlarla tehditleri birlikte güvenlik sepetine koymak, güvenliğin bilimsel çizgisinden uzaklaştırmaktır. Güvenlik tehdit ve tehlikeleri içinde barındıran bir kavramdır. Ancak bu belirlenmiş çerçeve doğrultusunda çalışırlarsa neticeye ulaşılabilir.

Küreselleşme ile oluşan yeni konsepte tehdit ve tehlikelerin boyutu değişmiştir. Yeni oluşan veya oluşacak tehdit ve tehlikelere karşı devletlerin nasıl bir politika geliştirileceği hususunda çelişkiler mevcuttur. Bu tür belirsizlikleri ancak bilgi ve beceri ile önleyici davranarak engellenmesi mümkün olacaktır. Örneğin: Covid-19 ile mücadelede bir çok gelişmiş ülkenin yetersiz kaldığı aşıkardır. Sebebi Covid-19 virüsüne karşı belirleyici politikalardan uzak olmalarıdır.

Küreselleşme ile ortaya çıkan ötekileştirme ve medeniyetlerin çatıştırılması düşünceleri dünyadaki oluşturulabilecek güvenliği olumsuz yönde etkileyecektir. Batı ve diğer medeniyetler, Hıristiyan ve diğer fundamentalist islam toplulukları olarak ayrıştırmak, ötekileştirmek ayrıca etnik fay hatlarını siyasi olarak kullanmak dünyayı daha güvensiz hale getirmektedir. Bu ayrıştırıcı ötekileştirici sosyal, etnik ve dini gerçekleri insanlar için zenginlik olarak görmek, küreselleşen dünyada yaşanabilir bir insanlığın ortaya çıkmasına katkısı olacaktır.

Güvenlik ile istihbarat ayrı kavramlar olmasına rağmen, istihbaratsız güvenlik mümkün olmamaktadır. Küreselleşen dünyada belirsizliklerin artması istihbarata olan ihtiyaçları da artırmaktadır. Soğuk Savaş sonrası artan belirsizlik dünyayı daha fazla güvensiz hale getirmiş, dolayısıyla istihbarata

olan ihtiyaçta o boyutta artmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması, 11 Eylül Saldırıları, Arap Baharı, Renkli Devrimler, Gezi Olayları istihbaratın devletler ve akademik çevrelerde önemini artırdı. Bu durum, gelecekte oluşabilecek tehdit, kriz ve çatışmalara karşı yeni istihbarat politikalarının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dikkat çeken, istihbarat faaliyetlerinin değişim göstermesidir. Bunlardan önemli biri de yumuşak istihbarattır. İstihbarat teşkilleri yumuşak istihbaratla, yöntemlerini değiştirmiş; devlet dışı örgütler, yardım kuruluşları, gönüllü teşkilatlar, misyoner okulları, etki ajanları gibi figürleri kullanarak espionaj yapan yeni çağ istihbaratçılarına karşı istihbarat servisleri, karşı yöntemlerle mücadele etmelidirler. Ayrıca, yapay zeka çalışmalarının ileriye dönük evrimleşmesi ile düşünen makinaların ortaya çıkmış ve istihbarata yapay zekanın katkıları önemli seviyeye gelmiş durumdadır. Bu, istihbarattaki yenilikçi süreç, istihbaratçıların yapmakta zorlandıkları analizleri kısa sürede yapma ve bilgilerin çoklu varyasyonlarla işlenmiş hale getirilmelerini sağlamakta ileri seviyede yardımcı olacaktır. İstihbaratta yapay zeka teknolojisi süreç içerisinde daha da gelişecektir.

21.yüzyılda istihbaratçıların ve akademisyenlerin ortak görüşü, istihbaratın multidisipliner bir bilim dalı olduğudur. Ülkenin karşılaştığı politikaların sonuç vermemesi ve en önemli sorun kaynağı istihbarattaki yetersizliktir. Çünkü, multidisipliner yapısıyla farklı düşünen, istihbaratçıların olmaması istihbarattaki tıkanıklığın sebebidir. Eğer istihbaratta işlenmiş bilgi, politikacılar ve karar alıcılar tarafından eğleme geçirilmesse, devletin karşılaşacağı tehditleri bertaraf etmek mümkün olmayacaktır. İstihbaratta harekete geçirilen analiz edilmiş bilginin önemi burada ortaya konulmaktadır.

Bu çalışmada, istihbarat olmadan güvenliğin sağlanamayacağını belirttikten sonra, strateji ile istihbaratın bütünleşmesini sağlayan; stratejik istihbarat her şeyden evvel ülkelerin geleceğini belirleyecek politikaların meydana getirilmesi olarak ifade edilmektedir.

Stratejik istihbarat bilgiyi ön plana alan ve karar alıcılara bu ham bilginin multidisipliner yönleriyle analiz edilerek uygulanabilir hale getirilip, ülke geleceğine yön verebilecek istihbaratın sağlanmasıdır. Ülkelerin gelecek

güvenlik politikalarını irdelerken, çok yönlü her türlü parametreleri oluşturabilecek farklı düşünen analizcilerin olması zaruridir.

Sonuçta; 21.yüzyılın istihbarat faaliyetleri, çok yönlü bilgi toplayan her türlü analizciye ihtiyacın olduğu pratik ve yenilikçi olabilen, politik kararların yönünü tayin edebilen bilgiye sahip olmalıdır. İstihbarat görüntüsü fiziki silah değil, ama etkisi en modern silahın ilerisinde olmalıdır. Doğru faaliyetlerle hareket eden, memur zihniyetiyle çalışmayan kendini adanmış, uzun süreçli büyük stratejiyi belirleyip istihbarat sistemini kurmalıyız. 21. yüzyılın gerçeklerini yakalamak, bu gerçekler doğrultusunda yeni yöntemler bulup istihbarat faaliyetlerini gerçekleştirmek ve tasarlamak hedef olmalıdır. Unutulmamalıdır ki geleceği analiz etmenin en iyi yolu geleceği kendimizin planlamasıdır. Stratejik istihbarat ise politika ve karar alıcıları desteklemek, tehdit, risk ve olanakları meydana çıkarmak için etraflıca ve ayrıntılı bir şekilde incelenmesini sağlamak, yani ülke geleceğini tasarlamaktır.

KAYNAKLAR

- Abdurrahmanlı, E.**(2018). İstihbarat Teşkilatlarının Terör Örgütlerine Sızması: İra Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Aydın Üniversitesi, İSTANBUL
- Acar, Ü., Urhal, Ö.** (2007). Devlet Güvenlik, İstihbarat, Terörizm. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Acar, Ü.**(2011). İstihbarat, ANKARA: Akçay Yayınları.
- Acar, Ü.**(2012). A'dan Z'ye Terörizm, ANKARA: Kripto Basım Yayım.
- Akad, M., T.**(2003). Strateji Üzerine, İSTANBUL: Kafkas Yayınları.
- Akad, M., T.** (2011). Modern Savaşın Temel Kavramları, İSTANBUL: Kitap Yayınevi.
- Akad, M., T.** (2018). Tarihten Günümüze İstihbarat, İSTANBUL:Kastaş Yayın.
- Altun, F., Yalçın, H., B.** (2018). Terörün Kökenleri ve Terörle Mücadele Stratejisi ANKARA: Seta Kitapları.
- Atalay, Y.** (2013). Türkiye'deki Terörle Mücadele Bağlamında Modern İstihbarat Tekniklerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), BİLECİK.
- Ateş, H.** (2017). Vekalet Savaşı Stratejisi Ekseninde Gizli Kuvvet İstihbarat, ANKARA: Detay Yayıncılık.
- Ateş, A.** (2013). Stratejik İstihbarat ve Türk Dış Politikasına Etkisi, (Yüksek Lisans Tezi) Adnan Menderes Üniversitesi: AYDIN.
- Aydın, M.** (2003). Onların Savaşı, İSTANBUL: Kutup Yıldızı Yayınları.
- Aydın, M., Brauch, H. G., Çelikipala, M., Spring, U.O., Polat, N** (2015). Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe, İSTANBUL: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aydın, N.** (2011). İşte İstihbarat, İSTANBUL: Kum Saati Yayınları.
- Aydın, N.** (2014). Ajan-Casus, Muhbir ve Muhabir, İSTANBUL:Parola Yayın.
- Aydın, N.** (2014). Türkiye'nin İç ve Dış Tehditlerine Stratejik Bakış, İSTANBUL: Parola Yayınları.
- Aydın, N.** (2018). İstihbarat ve İstihbaratçı, İSTANBUL: Parola Yayınları.
- Arslan, F.** (2004). Matrix'in 11 Eylül Kurgusu, İSTANBUL: Q Matris Yayın
- Babacan, A.** (2011). 11 Eylül, Tarihsel Dönüşümün Analizi, İSTANBUL: Pınar Yayınları.

- Balcı, A.** (2016). Yeni Dünya Düzeninde Jeopolitiğin Değişen Konumu, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:5, sayı:10
- Balkan, C.** (2006). Soğuk Savaş Sonrasında, Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Sorunları, İSTANBUL: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Bayra, A., E.** (2019). Güvenlik Devleti, İSTANBUL: Oniki Levha Yayıncılık
- Bayraktar, G.** (2015). Siber Savaş ve Ulusal Güvenlik Stratejisi, İSTANBUL: Yeniüzyıl Yayınları.
- Bayhan, V.** (2014). Yeni toplumsal Hareketler ve Gezi Parkı Direnişi, Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.4, Sayı.7.
- Bendett, S.** (2019). Turque Diplomatie, sayı.123.
- Berkan, K., Kamacı, K.** (2019). Küresel Sırlar, İSTANBUL: Eftalya Kitap
- Beşe, E., Seren, M.** (2011). Stratejik İstihbarat Olgusunun Teorik Çerçevesi, Unsurları ve Terörle Mücadele Politikaları Açısından Rolü ve Önemi, Polis Bilimler Dergisi Cilt:13(3), ss:123-145.
- Bozkurt, E., Kanat, S.** (2008). Uluslararası Toplumun Paradoksu, Terörizm İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler İstanbul: Asıl Dağıtım.
- Bazarkına, D., Pashentsev, E.** (2019). Turque Diplomatie, Temmuz, Sayı:123, ASAM.
- Bruneau, C., T.** (2001). "Controlling Intelligence in New Democracies", International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, 2001, Cilt:14, sayı:3, s:324.
- Brown, S.** (1994). "World Interests and the Changing Dimensions of Security", **World Security Challenges For A New Century**, Michael T.Klare and Daniel C. Thomas (Ed.), New York, St.Martin's Press, 1994.
- Bulut, Y., H.** (2017). Büyük Dizayn Algı Savaşları, İSTANBUL: Yeniüzyıl Yayınları.
- Brzezinski, Z.** (2005). Büyük Satranç Tahtası, İSTANBUL: İnkılap Kitabevi.
- Brzezinski, Z.** (2005b). Tercih, İSTANBUL: İnkılap Kitabevi.
- Caşın, M. H.** (1995). Çağdaş Dünya ' da Uluslararası Güvenlik Stratejileri ve Silahsızlanma, ANKARA: (Doktora Tezi).
- Çağlayan, Y.** (2017). Sosyolojik Savaş, İSTANBUL: Timaş Yayınları.
- Çankal, B.** (2010). İç Güvenlik Amaçlı İstihbarat Faaliyetlerinin Kurumsal ve Toplumsal Etkileri, ANKARA, Yüksek Lisans Tezi.
- Çınar, B.** (1997). Devlet Güvenliği İstihbarat ve Terör, ANKARA:Sam Yayın.
- Çıtak, E.** (2017). Güvenlik ve İstihbarat. İstanbul: Yeniüzyıl Yayınları.
- Çıtak, E., Şen, O.** (2014). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik, Teorik Değerlendirmeler, İSTANBUL: Röle Akademik Yayıncılığı.
- Clausewitz, C., V.** (2013). Savaş Üzerine, İSTANBUL: Doruk Yayınları.

- Cohen, S., B.** (2009). Geopolitics: The geography of international relations. 3.bs., London:Rowman&Littelfield.
- Çomak, H., Sancaktar, C., Demir, S.** (2016). Uluslararası Güvenlik, Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar, İSTANBUL: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Dağ, E. A.,** (2004). Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü İSTANBUL: Anka Yayınları.
- Davutoğlu, A.** (2016). Stratejik Derinlik, İSTANBUL: Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A.** (2018). Medeniyet Dönüşümü. İSTANBUL: Küre Yayınları.
- Dedeoğlu, B.** (2014). Uluslararası Güvenlik ve Strateji, İSTANBUL: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Demir, S.** (2012). 20.ve 21. Yüzyıllarının Başlangıç Dönemlerinin Karşılaştırılması: Örtüşen ve Ayrışan Olguların Bir Analizi, Akademik Bakış, Cilt.5, Sayı:10.
- Deniz, Ç., D.** (2015). Toplumsal Hareketler Teorileri ve Ortadoğu İsyancıları, ANKARA: Orion Kitabevi.
- Diner, D.** (2015). Yüzyılı Anlamak, Evrensel Bir Tarih Yorumu, Çev. Hulki Demirel, İSTANBUL: İletişim Yayınları.
- Dumanlı, C.** (2007). Ulusal Güvenlik Sorunlarımız, İSTANBUL: Bizim Kitaplar Yayınevi.
- Duramaz, S., Gökbunar, A., R.** (2017). Ekonomik İstihbarat Sisteminin Oluşturulmasına Yönelik Türkiye İçin Yeni Bir Model Önerisi, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, Cilt:12, Sayı:47.
- Ergun, E.** (2017).Avrasya'nın Kilidi Türkiye, İSTANBUL: Kaynak Yayınları.
- Erkan, S.** (2010). SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2010, sayı:22.
- Eslen, N.** (2017). Küresel Güç Mücadelesi, 21.Yüzyılda Jeostrateji İSTANBUL: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Freedman, L.** (2017). Strateji, İSTANBUL: Alfa Basım Dağıtım.
- Friedman, G.** (2012). Gelecek 10 Yıl, İSTANBUL: Pegasus Yayıncılık.
- Friedman, G.** (2014). Amerika'nın Gizli Savaşı, İSTANBUL: Pegasus.
- Friedman, G.** (2017). Gelecek 100 Yıl, 21.Yüzyıl İçin Öngörüler, İSTANBUL: Pegasus Yayınları.
- Fuller, G., E.** (2017). Türkiye ve Arap Baharı, ANKARA: Eksi Kitaplar.
- Gezici, A.** (2014). Dünyayı Yöneten Derin Güç İstihbarat, ANKARA: Tutku Yayınevi.
- Girgin, K.** (2003). Uluslararası İlişkiler Modern İstihbarat ve Türkiye, İSTANBUL: Okumuş Adam Yayıncılık.
- Gül, Z.** (2015). Stratejik İstihbarat ve Genel Yanılgılar, Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2015, 4(1). 111-132.

- Güner, S.** (2018). Küresel Siyasette Psikolojik Savaş, İSTANBUL: İşaret Yayınları.
- Gürel, M.** (2017). Dijital Kehanet, Hepimiz Siborguz, İSTANBUL: Destek Yayınları.
- Güven, E.** (2006). Stratejik İstihbarat, Stratejik Analiz Dergisi Armağanı, ANKARA.
- Goodman, M., A.** (2003). "9/11: The Failure of Strategic Intelligence", Intelligence and National Security, Volume.18, No.4, Winter 2003, pp.59-71.
- Huntington, S., P.** (2001). Medeniyetler Çatışması, ANKARA: Vadi Yayınları.
- Huntington, S., P.** (2018). Medeniyetler Çatışması ve SAMUEL P. HUNTING Der: Murat Yılmaz, İSTANBUL: Vadi Kültür Sanat ve Yayıncılık.
- Hurtado, F. A., Ercolani, G.** (2017). Antropoloji ve Güvenlik Çalışmaları Çev. Aşkın İnce Sökmen İSTANBUL: Röle Akademik Yayıncılık.
- İmlil, M.** (2019). Propaganda ve Algı Yönetimi, ANKARA: Orion Kitabevi.
- Jumaev, E.** (2017). Uluslararası Hukukta Güvenlik Politikaları ve Terörle Mücadele: 11 Eylül Sonrası Mevzuatlarının İnsan Haklarına Uyum Sorunu (Doktora Tezi).
- Karaağaç, Y.** (2018). Geçmişten Geleceğe İstihbarat, Gizli Servisler, Örtülü Operasyonlar ve Savaş Stratejileri, İSTANBUL: İskenderiye Kitap.
- Karabulut, B.** (2015). Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek, ANKARA: Barış Kitabevi.
- Karataş, H.** (2008). Devlet Güvenliği ve İstihbarat, İSTANBUL: Kutup Yıldızı Yayınları.
- Karataş, K.** (2018). Dünyanın Yörüngesini Değiştiren Güçler, İstihbarat Örgütleri, İSTANBUL: Lades Yayıncılık.
- Kaynak, M.** (2010). Yeni Dünya Düzeni, İSTANBUL: Profil Yayıncılık.
- Kaynak, M., Mete, Ö., L.** (2007). Gizli Servisler, Karanlık Odalar, Kör Noktalar, İSTANBUL: Profil Yayıncılık.
- Kent, S.** (2003). Stratejik İstihbarat, ANKARA: ASAM Yayınları.
- Kınzer, S.** (2016). Şah'ın Bütün Adamları, Bir Amerikan Darbesi ve Ortadoğu'da Terörün Kökenleri, İSTANBUL: İletişim Yayınları.
- Kissenger, H.** (2002). Amerika'nın Dış Politika'ya İhtiyacı Var mı? ANKARA: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş Yayınları.
- Kissenger, H.** (2016). Dünya Düzeni, İSTANBUL: Boyner Yayınları.
- Kissinger, H.** (2017). Diplomasi, (Çev.İbrahim H.Kurt), İSTANBUL: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koca, H., İ.** (2019). Stratejik İstihbarat, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 2019, 6 (4), ss.2187-2198.
- Köseli, M.** (2015). Bilimsel Araştırma Yöntemlerinin İstihbarat Analizinde Kullanılması, Güvenlik Stratejileri, Yıl:11, Sayı:21. S:87-117.

- Kumkale, T., T.** (2007). Derin Devlet Nedir? İSTANBUL: Pegasus.
- Kuzu, A.** (2009). Mit, Mossad, CIA ,Gladio, Dünyanın En Büyük İstihbarat Servisleri, İSTANBUL: Kariyer Yayıncılık.
- Kuzu, A.** (2010). Dünyanın En Büyük İstihbarat Örgütü, CIA, Operasyonlar-Suikastler, Gizli Raporlar, İSTANBUL: Kariyer Yayıncılık.
- Lee, D.** (2020). Turque Diplomatique, Mart, Yıl 11, Sayı:131.
- Macfarlane, S. N.** (2007). “Human Security and the Law of States” B.J.Goold ve L.Lozerus, (der), Security and Human Rights, Portland: Hart Publishing.
- Mantar, İ.** (2010). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi ve Genişleme Sürecinde Transatlantik Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi.
- Miman, A., T.** (2007). Küreselleşmenin Ordusu, Ekonomik İstihbarat, İSTANBUL: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Mütercimler, E.** (2006). Yüksek Stratejiden Etki Odaklı Harekata, Geleceği Yönetmek, İSTANBUL: Alfa Yayın Dağıtım.
- Mütercimler, E.** (2016). Geleceği Yönetmek ve Kazanmak İçin, Stratejik Düşünme, İSTANBUL: Alfa Yayın Dağıtım.
- Mütercimler, E.** (2000). 21.Yüzyıl ve Türkiye, İSTANBUL: Güncel Yayıncılık
- Nye, J., J., S.** (2017). Yumuşak Güç, (Çev. Rayhan İnan-Aydın), ANKARA: BB101 Yayınları.
- Onay, Y.** (2016). SU-24’ün Türk-Rus İlişkilerine Etkisi, Bilgi Çağı Savaşı Başladı, İSTANBUL: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Özdoğan, M.** (2016). Küreselleşmenin İstihbarat, Güvenlik ve Terör Boyutu, ANKARA: Adalet Yayınevi.
- Özal, İ., B.** (2019). İstihbaratın Kısa Tarihi, Gölge Oyunu, İSTANBUL: Timaş Yayınları.
- Özdağ, Ü.** (2015). Milli Güvenlik Teorisi, Genel Yayın No:115, Araştırma ve İnceleme: 92, ANKARA: Kripto Basım Yayın.
- Özdağ, Ü.** (2016). İstihbarat Teorisi, ANKARA: Kripto Basım Yayım.
- Özdağ, Ü., Güven, M., Ö.** (2017). Teşkilat-ı Mahsusanın 100. Yılında Türk İstihbaratı, ANKARA: Kripto Basım Yayım.
- Özer, Y.** (2018). Kültürel İstihbarat, ANKARA: Karakum Yayınevi.
- Özkan, T.** (2003). MİT’in Gizli Tarihi, İSTANBUL: Alfa Yayınları.
- Özkaya, Ö.** (2003). Zihin Kontrol Operasyonları, İSTANBUL: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Öztemel, E.** (2016). Yapay Sinir Ağları, İSTANBUL: Papatya Bilim Yayıncılık
- Rolington, A.** (2013). Strategic Intelligence fort he 21st Century:The Mosaic Method, Oxford: Oxford Universty Press.

- Sancak, K.** (2016). Uluslararası İlişkilerde Güç Kavramı ve Yumuşak Güç, ANKARA: Nobel Kitap.
- Sönmezoğlu, F.** (2002). Uluslararası İlişkilere Giriş, İSTANBUL, Der Yayınları
- Seren, M.** (2017). Stratejik İstihbarat ve Ulusal Güvenlik, ANKARA: Orion Kitabevi.
- Seren, M.** (2018). Thinktech STM Teknolojik Düşünce Merkezi, Trend Analizi.
- Tarhan, K.** (2018). Uluslararası Güvenliğin Bir Bileşeni Olarak Siber Güvenlik KONYA: Yüksek Lisans Tezi.
- Tılısbık, N., Akbal, Ö.** (2006). İstihbarat ve Türkiye, İSTANBUL: İkia Yayın.
- Toptaş, E.** (2009). 21.Yüzyılda Savaş. ANKARA: Kripto Yayınları.
- Tzu, S.** (2014). Savaş Sanatı, (Çev.Tuğçe Ateş), İSTANBUL: Sis Yayıncılık.
- Urhal, Ö.** (2009). Küreselleşen Dünyada Güvenlik, ANKARA: Adalet Yayınevi
- Uveydat, H.** (2017). 11 Eylül Olaylarının Gerçek Faili, İSTANBUL: Guraba Yayınları.
- Yalçın, H. B.** (2017). Ulusal Güvenlik Stratejisi, İSTANBUL: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık.
- Yenal, S.** (2019). M5, Ulusal Güvenlik, Savunma ve Strateji Yıl 44, sayı 337 Eylül, İSTANBUL: Binet Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Yılmaz, A.** (2018b). Yapay Zeka, İSTANBUL: Kodlab Yayın Dağıtım.
- Yılmaz, M.** (2018c). Medeniyetler Çatışması ve Samuel P. Huntington, İSTANBUL: Vadi Kültür ve Yayıncılık.
- Yılmaz, S** (2009). Ulusal Savunma, Strateji, Teknoloji, Savaş, İSTANBUL: Kum Saati Yayın.
- Yılmaz, S.** (2016). Dünyayı Yöneten Güç, İstihbarat Bilimi, ANKARA: Kripto Yayım Dağıtım.
- Yılmaz, S.** (2015). Uluslararası Güvenlik, Teori, Pratik ve Gelecek, ANKARA: Kaynak Yayınları.
- Yılmaz, S.** (2013). Uzay Güvenliği, İSTANBUL: Elif Kitabevi Milenyum Yayın
- Yılmaz, S.** (2006). 21. Yüzyılda, Güvenlik ve İstihbarat, İSTANBUL: Alfa Yayınları.
- Yılmaz, S.** (2012). Akıllı Güç, İSTANBUL: Kum Saati Yayınları.
- Yılmaz, S.** (2008). Güç ve Politika, İSTANBUL: Alfa Basım Yayım.
- Yılmaz, S.** (2018). Temel İstihbarat, ANKARA: Kripto Basım Yayım.
- Yılmaz, S.** (2017). İstihbarat Dünyası, 21. Yüzyılda Değişen ve Gelişen İstihbarat Kültürü, ANKARA: Kripto Basım Yayım.
- Yılmaz, S., Salcan, O.** (2008). Siber Uzay'da Güvenlik ve Türkiye, İSTANBUL Milenyum Yayınları.
- Yüceer, C.** (2016). 11 Eylül Saldırıları Gizlenen Gerçekler, İSTANBUL: Gece Kitaplığı.

İnternet Kaynakları

Url-1 www.milliyet.com.tr/soğuk-savaş-nedir-soğuk-savaşdönemi

Erişim Tarihi: 17/05/2019.

Url-2 < <https://www.mit.gov.tr/giris.html> > Erişim Tarihi: 16/10/2019.

Bakan, Z., A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları, 21.YÜZYIL, Ekim/Kasım/Aralık adres: <https://www.researchgate.net/publication>

Çıtak, E. (2019). Erişim Tarihi: 29/01/2020. www.doc.wixstatic.com/ugd

Çıtak, E. (2019). Erişim Tarihi: 27/10/2019. [M5dergi.com/2018/10/değer-10-tehdit baglaminda yeni-güvenlik-anlayisi/](http://M5dergi.com/2018/10/değer-10-tehdit-baglaminda-yeni-güvenlik-anlayisi/)

Davis, J. (2003). "Sherman Kent's Final Thoughts of Intelligence Analyst-Policymaker Relations", The Sherman Kent Center for Intelligence Analysis Occasional Papers, Volume.2, Number.3, June 2003, Erişim Tarihi: 02/03/2020. Adres: <https://www.cia.gov/library/kent-center-occasional-papers/vol2no3.htm>,

Kent, S. Erişim Tarihi: 25/04/2020.

Google.com.tr/search?q=sherman+kent+biyografi&spell

Oral, U. (2019). Erişim Tarihi: 26/02/2019.

www.uguroral.comçtr/arastirma/kilisenin-bolunusu-ve-dinsavasları

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Ad-Soyad : Zekeriya İDİL

Doğum Tarihi : 22.07.1968

E-posta : zekeriyaaidil@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

İstanbul Üniversitesi Müh.Fak.Jeoloji Müh.Böl.Mezunuyum.

Beykent Üniversitesi Eğitim-Yönetimi ve Denetimi Bölümünde Tezli Yüksek Lisans dan mezunum.

Halen İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası İlişkiler İstihbarat İncelemeleri Bölümünde Yüksek Lisans Tez Dönemi Öğrencisiyim.

YABANCI DİL BİLGİSİ:

İngilizce- Yökdil Sosyal :57.500

KATILDIĞI KONFERANSLAR VE SEMİNERLER: